

PRZEGLĄD
NAUKOWO-METODYCZNY

**EDUKACJA
DLA
BEZPIECZEŃSTWA**

ROK XIX NUMER 1/2026 (70)

Poznań 2026

Recenzenci działów

prof. dr hab. inż. Józef BUCZYŃSKI – bezpieczeństwo narodowe
prof. dr hab. Karol OLEJNIK - bezpieczeństwo narodowe
prof. dr hab. Michał PŁACHTA - bezpieczeństwo wewnętrzne, narodowe
prof. dr hab. Franciszek NOWIŃSKI –bezpieczeństwo wewnętrzne
dr Danuta BARTKOWIAK – bezpieczeństwo wewnętrzne
dr Magdalena PINKOWICKA – psychologia, pedagogika
dr Weronika BEDNARCZYK-HAASE – psychologia

Stali recenzenci zewnętrzni

prof. zw. dr hab. Irina SURINA
prof. zw. dr hab. inż. Bogdan SZULC
prof. zw. dr hab. inż. Jarosław WOŁEJSZO
prof. dr hab. Borys KOWALIOW
prof. dr hab. Daria KOZAK
prof. dr hab. Małgorzata SUŚWIŁŁO
prof. dr Romualdas POVILITIS
prof. dr Tamara TKACZ
dr Nadia BRYL
dr Marta CZARNECKA-IWAŃCZUK
doc. dr Alena DOUŠKOVA
dr Zlatica HUL'OVA
dr Juraj MADEJ

Redakcja naukowa

prof. zw. dr hab. Maria KOZIELSKA

Skład komputerowy, korekta wydawnicza

mgr Joanna MISTERSKA

Redakcja oświadcza, że wersją podstawową czasopisma jest wydanie papierowe.

Copyright © 2026 by

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISSN: 1899-3524

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851-05-18
e-mail: wydawnictwo@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa
druk-24h
ul. Hurtowa 19
15-399 Białystok,
druk-24h.com.pl Wydanie pierwsze

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE	13
<i>Międzynarodowa współpraca w ściganiu poważnych zbrodni międzynarodowych – nowy wkład</i>	
PŁACHTA Michał Wojciech	15
<i>Kierunki działania i funkcjonowanie Ministerstwa Cyfryzacji w Polsce XXI wieku w aspekcie prawnym i bezpieczeństwa narodowego</i>	
ZAMIRSKI Konrad	29
<i>Rola Polski i organizacji międzynarodowych w systemie przeciwdziałania terroryzmowi w Unii Europejskiej</i>	
GRUDNIEWSKI Tomasz, ŻURAWSKI Sławomir, NASIADKA Aleksandra Żaneta	43
<i>Sprzedaż nieruchomości cudzoziemcom a bezpieczeństwo państwa – perspektywa nauk o bezpieczeństwie na przykładzie Polski 2020–2025</i>	
WŁODARCZYK Karolina, CHODYKA Marcin, CIEKANOWSKI Zbigniew	61
<i>Zatrudnianie cudzoziemców spoza Unii Europejskiej a kształtowanie bezpieczeństwa państwa</i>	
CIEKANOWSKI Zbigniew, CHODYKA Marta, ŻURAWSKI Sławomir	77
BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE	91
<i>Dewiacje a granice kontroli społecznej</i>	
MISTERSKA Joanna	93
<i>Regulacje prawne dotyczące zarządzania dokumentami publicznymi w Polsce w kontekście bezpieczeństwa informacji</i>	
HRYNIO Alicja Anna	99
<i>Cyberprzemoc (inaczej cyberbullying) jako czynnik zagrażający swobodnemu rozwojowi i bezpieczeństwu jednostki</i>	
KOT Dominika, JARUSZEWSKI Waldemar Kryspin	121
<i>Katastrofy i zagrożenia stochastyczne w aspekcie odporności miast</i>	
DUKIEWICZ Tomasz	137
<i>Bezpieczeństwo miast przez pryzmat programów profilaktycznych</i>	
TOKARZ-GRENDA Monika	157
<i>Rezyliencja jako teoretyczna konceptualizacja bezpieczeństwa i odporności miast</i>	
BORKOWSKI Robert	165
<i>Mowa nienawiści jako forma zagrożenia bezpieczeństwa społecznego. Część 1. Aspekt teoretyczny</i>	
GAŚSIOROWSKI Jerzy	173
<i>Mowa nienawiści jako forma zagrożenia bezpieczeństwa społecznego. Część 2. Aspekt prawno-kryminalistyczny</i>	
GAŚSIOROWSKI Jerzy	189
<i>Działalność Kościoła Chwały w Polsce jako przykład wolności religijnej w Polsce</i>	
ZAMIRSKI Konrad	207
<i>Badania pisma ręcznego w XXI wieku - możliwości i znaczenie grafologii klinicznej</i>	
GORZKOWSKA Karolina, POSIADAŁA Sylwia	225

PSYCHOLOGIA	237
<i>Psychologiczne fundamenty odporności na kryzys: wsparcie, adaptacja i interwencje</i>	
LINOWSKA Anna	239
PEDAGOGIKA	253
<i>Znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń</i>	
PIOTROWSKA Ilona	255
<i>Rozważania wstępne na temat pedagogicznych aspektów metodyki szkolenia wojskowego</i>	
PIOTROWSKA Ilona	267
<i>Edukacja i kompetencje w zmieniającym się świecie</i>	
MISKA-MAZGAJCZYK Edyta	279

CONTENTS

INTRODUCTION	7
NATIONAL SECURITY	13
<i>International cooperation in the investigation and prosecution of serious international crimes – a new input</i>	
PŁACHTA Michał Wojciech	15
<i>Directions of action and functioning of the Ministry of Digitization in Poland of the 21st century in the terms of legal and national security</i>	
ZAMIRSKI Konrad	29
<i>The role of Poland and international organizations in the counter-terrorism system in the European Union</i>	
GRUDNIEWSKI Tomasz, ŻURAWSKI Sławomir, NASIADKA Aleksandra Żaneta	43
<i>Sale of real estate to foreigners and state security – the perspective of security sciences on the example of Poland 2020–2025</i>	
WŁODARCZYK Karolina, CHODYKA Marcin, CIEKANOWSKI Zbigniew	61
<i>Employment of foreigners from outside the European Union and the shaping of state security</i>	
CIEKANOWSKI Zbigniew, CHODYKA Marta, ŻURAWSKI Sławomir	77
INTERNAL SECURITY	91
<i>Deviance and the limits of social control</i>	
MISTERSKA Joanna	93
<i>Legal regulations regarding the management of public documents in Poland in the context of information security</i>	
HRYNIO Alicja Anna	99
<i>Cyberbullying as a factor threatening the free development and security of an individual</i>	
KOT Dominika, JARUSZEWSKI Waldemar Kryspin	121
<i>Disasters and stochastic threats in the aspect of city resilience</i>	
DUKIEWICZ Tomasz	137
<i>City safety through the prism of preventive programs</i>	
TOKARZ-GRENDA Monika	157
<i>Resilience as a theoretical conceptualization of city security and resilience</i>	
BORKOWSKI Robert	165
<i>Hate speech as a threat to social security. Part 1. Theoretical aspects</i>	
GAŚSIOROWSKI Jerzy	173
<i>Hate speech as a threat to social security. Part 2. Legal and criminal aspects</i>	
GAŚSIOROWSKI Jerzy	189
<i>The activities of the Church of Glory in Poland as an example of religious freedom in Poland</i>	
ZAMIRSKI Konrad	207
<i>The role of daily handwriting and reading habits in health promotion</i>	
GORZKOWSKA Karolina, POSIADAŁA Sylwia	225

PSYCHOLOGY	237
<i>Psychological foundations of crisis resilience: support, adaptation and interventions</i> LINOWSKA Anna	239
PEDAGOGY	253
<i>The importance of education for security in the light of contemporary threats</i> PIOTROWSKA Ilona	255
<i>Preliminary reflections on the pedagogical aspects of military training methodology</i> PIOTROWSKA Ilona	267
<i>Education and competences in a changing world</i> MISKA-MAZGAJCZYK Edyta	279

WSTĘP

Zachęcając Czytelników *Przeglądu Naukowo-Metodycznego. Edukacja dla Bezpieczeństwa* do lektury kolejnego wydania czasopisma chcę zasignalizować tematy, które Autorzy prezentowanych prac poruszyli w bieżącym numerze. Przypuszczam, że podjęte aktualne zagadnienia zainteresują Państwa. Wśród ważnych problemów rozważonych w ramach części **Bezpieczeństwa narodowego** można wyróżnić opracowanie dotyczące Konferencji Dyplomatycznej (maj 2023), która przyjęła Konwencję w sprawie międzynarodowej współpracy w ściganiu zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych i innych zbrodni międzynarodowych, zwanej „Konwencją Ljubliana–Haga”. Traktat ten może usprawnić współpracę państw w dochodzeniu i ściganiu poważnych zbrodni o charakterze międzynarodowym. Będzie też wkładem w promocję idei odpowiedzialności karnej sprawców takich czynów. Konwencja ta czerpiąc z istniejących traktatów wprowadza nowe rozwiązania. Jednym z nich, zdaniem Autora, jest rozszerzony katalog podstaw odmowy uwzględniania wniosków o pomoc prawną i wydania w drodze ekstradycji (M. Płachta).

Interesująco zaprezentowano kierunki działania i funkcjonowania Ministerstwa Cyfryzacji w Polsce w wymiarze prawnym i bezpieczeństwa narodowego. Autor wskazał, że administracja cyfrowa w Polsce nadzoruje aspekty sztucznej inteligencji AI, bezpieczne domeny za pomocą CERT, projektuje cyfrowe państwo i realizuje różne projekty i badania. Podkreślił współpracę przedstawicieli Ministerstwa Cyfryzacji z Komisją Europejską i Parlamentem Europejskim. Uznał, że Polska w ramach administracji publicznej prowadzi realną politykę cyfrową, z której wynika postęp oraz dbanie o zasady ujęte w ustawie zasadniczej z 1997 roku (K. Zamirski).

W kolejnej publikacji przybliżono rolę Polski i organizacji międzynarodowych w systemie przeciwdziałania terroryzmowi w Unii Europejskiej. Rozważono, czy obowiązujące rozwiązania prawne, instytucjonalne i operacyjne UE oraz Rzeczypospolitej Polskiej są adekwatne do aktualnej struktury, dynamiki i ewolucji zagrożeń terrorystycznych. Zastosowane teoretyczno-analityczne metody badawcze stanowiły: analizę instytucjonalno-prawną aktów normatywnych UE i RP (strategii, dyrektyw, rozporządzeń, ustaw), analizę dokumentów strategicznych i programowych UE i Polski. Przyjęto metodę porównawczą do oceny rozwiązań krajowych i unijnych oraz analizę danych z raportów Europolu i Eurojustu dotyczących skali, typologii i skuteczności zwalczania terroryzmu. Analiza wykazała postępującą profesjonalizację unijnego systemu antyterrorystycznego. W odniesieniu do Polski podkreślono znaczenie rozbudowanych ram prawnych, centralnej roli Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i powiązania krajowego systemu antyterrorystycznego z mechanizmami współpracy międzynarodowej. Wnioski z badań mogą być podstawą doskonalenia polityk antyterrorystycznych na poziomie unijnym i krajowym (T. Grudniewski, S. Żurawski, A. Ż. Nasiadka).

Celem Autorów następnego artykułu było zbadanie związku sprzedaży nieruchomości na rzecz cudzoziemców i bezpieczeństwa państwa w Polsce w latach 2020–2025. Rozważono, czy i w jaki sposób nabywanie nieruchomości przez obcokrajowców wpływa na wymiary bezpieczeństwa państwa (militarny, ekonomiczny, społeczny). Omówiono ramy prawne regulujące nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców oraz koncepcje teoretyczne nauk o bezpieczeństwie, w zakresie kontroli nad terytorium i kapitałem zagranicznym. Przeanalizowano dane statystyczne dotyczące liczby i struktury transakcji zakupu

nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce w latach 2020–2023. Wskazano wzrost zaangażowania cudzoziemców w polski rynek nieruchomości, zwłaszcza w zakresie gruntów w rekordowym roku 2022, co wywołało dyskusje nad implikacjami dla bezpieczeństwa ekonomicznego i narodowego. Autorzy wyjaśnili, jak transakcje dotyczące nieruchomości z udziałem kapitału zagranicznego są regulowane w aspekcie bezpieczeństwa państwa. Sformułowali rekomendacje dotyczące polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i prawno-instytucjonalnych mechanizmów nadzoru (K. Włodarczyk, M. Chodyka, Z. Ciekanowski).

Autorzy następnej publikacji przeanalizowali wpływ zatrudniania cudzoziemców spoza Unii Europejskiej na bezpieczeństwo państwa, z uwzględnieniem kontekstu Polski w ostatnich latach. Wykorzystali metodę analizy literatury przedmiotu oraz danych w statystykach zatrudnienia cudzoziemców, raportach i aktach prawnych. Rozważyli koncepcje bezpieczeństwa państwa i teoretyczne ujęcie związków między migracją zarobkową a bezpieczeństwem. Dokonano przeglądu aktualnych danych dotyczących zatrudnienia cudzoziemców spoza UE w Polsce oraz działań państwa w tym obszarze. W oparciu o uzyskane wyniki wskazano, że rosnący napływ pracowników z zagranicy przynosi korzyści (kadrowe, ekonomiczne państwa), ale także wyzwania dotyczące potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, integracji społecznej i zapobiegania nadużyciom (Z. Ciekanowski, M. Chodyka, S. Żurawski).

Uważam, że interesujące naukowo i praktyczne wnioski Czytelnik znajdzie również w pracach zgromadzonych w obszernym fragmencie kwartalnika zatytułowanym **Bezpieczeństwo wewnętrzne**. W rezultacie rozważań Autorki pierwszej z nich na temat dewiacji, w aspekcie granic ich kontroli społecznej ustalono, że społeczeństwa przyjmują różne wartości i ideologie. Natomiast granice kontroli są płynne, chociaż wyznacznikiem jest poczucie moralności i postępowanie zgodne z ogólnie przyjętą etyką. Płynność tych granic dotyczy również tego, jak postrzegana jest osoba, której one dotyczą. Autorka uznała, że niewłaściwie prowadzona kontrola może prowadzić do zachowań dewiacyjnych, niepożądanych, odbiegających od normy. Dewiacje mogą być zjawiskiem potwierdzającym co wolno, a czego nie. Pojawienie się nieprawidłowości w zachowaniu człowieka może wywodzić się z nadmiernej kontroli społecznej, z przekroczonych granic albo przeciwnie z ich osłabienia i rozluźnienia sytuacji. Stąd wynikać może prawidłowość powiązania dewiacji i granic kontroli społecznej (J. Misterna).

W interesującym artykule Autorka skupiła się na problematyce bezpieczeństwa dokumentów publicznych z uwzględnieniem bezpieczeństwa informacji. Rozważyła pojęcie dokumentu w polskim prawie karnym, cywilnym, administracyjnym oraz w kryminalistyce. Wykazała, że bezpieczeństwo państwa jest związane z bezpieczeństwem informacyjnym a bezpieczeństwo dokumentów ostatnio stało się problemem trudnym, wykraczającym poza kompetencje pojedynczych organów administracji rządowej i staje się przedmiotem zainteresowania specjalistów w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Podkreśliła, że bezpieczeństwo dokumentów publicznych dotyczy działalności instytucji urzędowych, podmiotów gospodarczych i sektora finansowego. Stąd ważne są właściwe sposoby zabezpieczenia dokumentów publicznych i adekwatne do nich metody weryfikacji ich autentyczności. Wskazała konieczność rozwijania świadomości społeczeństwa w tym zakresie i uznała, że wdrożenie bardziej rygorystycznych aktów prawnych wywoła skuteczniejszą kontrolę i nadzór, podnosząc poziom bezpieczeństwa dokumentów publicznych w Polsce (A. A. Hrynio).

Internet przyniósł artystom możliwości pozwalające na tworzenie, publikowanie i promowanie swojej twórczości. Jednocześnie wniósł nowe wyzwania, które muszą pokonywać. Dotkliwym problemem są hejt i cyberprzemoc, wpływające na psychikę artystów. Autorzy artykułu wyjaśnili cyberprzemoc i przeanalizowali, w jaki sposób wpływa na twórców internetowych. Omówili różne formy hejtu, w tym obraźliwe komentarze, pogroźki, wyzwiska i ataki na prywatność. Wskazali problemy, emocje i stany psychiczne, które to zjawisko wywołuje wśród artystów. Skoncentrowali się na konsekwencjach psychologicznych jakie hejt może mieć dla twórców internetowych. Przeanalizowali objawy stresu, depresji, lęku i innych problemów psychicznych, które mogą wynikać z regularnego doświadczania cyberprzemocy. Wyjaśnili, jak hejt może wpłynąć na samoocenę i poczucie własnej wartości artysty. Przedstawili mechanizmy obronne, które twórcy mogą wykorzystywać w obronie. Podkreślili rolę wsparcia społecznego, terapii i działań podejmowanych przez platformy internetowe w zapobieganiu i zwalczaniu cyberprzemocy. Można uznać, że badanie tych zagadnień jest ważne dla artystów i społeczeństwa, ponieważ twórczość internetowa obecnie stanowi ważny element komunikacji i kultury (D. Kot, W. K. Jaruszewski).

Pragnę również skierować uwagę Czytelników na analizy Autora pracy dotyczące obecnych zagrożeń bezpieczeństwa. Dotyczą sytuacji wywołanych zmianami klimatu, klęskami żywiołowymi, niepokojami społecznymi, atakami terrorystycznymi oraz cyberatakami połączonymi z dezinformacją. Odnoszą się do faktu, że jednostki miejskie charakteryzują się wysoką gęstością zaludnienia oraz wzajemnie oddziałującymi i fizycznie nakładającymi się elementami infrastruktury o różnych funkcjach, znaczeniu i odporności. Autor pracy zauważył, że odporność miejska powinna być postrzegana z uwzględnieniem pozostałych systemów. Efekty synergii między sektorami obejmującymi obszary decentralizacji niezbędnych zasobów, wpływają na skuteczność działań w obliczu stochastycznych zagrożeń miast. Autor zwrócił uwagę, że dla skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom, niezbędna jest współpraca subsystemów wpływających na odporność miejską (T. Dukiewicz).

Media odgrywają ważną rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa miast, przez narzucanie mieszkańcom standardów piękna, często promując ideał doskonałości fizycznej. Autorka pracy słusznie skonałowała, że programy profilaktyczne oferują możliwości, których społeczeństwo dostatecznie nie wykorzystuje. Media są pomostem między systemem opieki zdrowotnej i społeczeństwem, dostarczając informacji o usługach i inicjatywach zdrowotnych. Ważne, by skupiały uwagę mieszkańców na profilaktyce zdrowotnej, obejmującej zdrową dietę, regularną aktywność fizyczną i unikanie szkodliwych nawyków (M. Tokarz-Grenda).

Autor innego artykułu zwrócił uwagę na rezyliencję jako nowe pojęcie stosowane w rozważaniach nad bezpieczeństwem i obronnością. Oznacza zdolności adaptacyjne, odporność na zagrożenia, elastyczność reagowania i zdolność do regeneracji. Jego znaczenie dotyczy psychologii człowieka a współcześnie rozszerzyło się na zagadnienia odporności miast, społeczeństw i państw. Próba zastosowania tej nowej koncepcji wiąże się z uznaniem, że zmieniająca się skala zagrożeń wymaga poszukiwania nowych podstaw teoretycznych do tworzenia efektywnej polityki obronnej. Nie została jednak jeszcze sformułowana teoria rezyliencji. Celem Autora było wyjaśnienie znaczenia tej kategorii pojęciowej, wskazanie koncepcji teoretycznych w naukach społecznych

oraz refleksja nad wartością koncepcji rezyliencji dla bezpieczeństwa i obronności (R. Borkowski).

Mowa nienawiści dotyczy negatywnego, patologicznego społecznie zjawiska, obrazującego trudności obecnych czasów. Sytuacja ta wymaga wyjaśnienia z uwagi na wolność słowa i godności każdego człowieka z uwagi na wiek, płeć, rasę, wyznanie itd. Autor podjął próbę wyjaśnienia, jakie zagrożenia niesie mowa nienawiści w aspekcie teoretycznym i prawnokryminalistycznym w dwóch kolejnych opracowaniach. Problem ten współcześnie prowadzi do pogłębiania się podziałów społecznych i politycznych, osłabiając więzi społeczne i demokrację, co wywołuje eskalację przemocy we wszystkich dziedzinach życia (J. Gąsiorowski).

W następnym opracowaniu znajdujemy ciekawe informacje dotyczące działalności Kościoła Chwały w Polsce, działającego w Warszawie jako przykład wolności religijnej w naszym kraju. Autor zaznaczył, że Kościół posiada własny statut i działa zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 17.05.1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz Konstytucji RP z 1997 r. Polskie prawo państwowe zawiera wiele norm chroniących wolność religii, w tym wolność wyznania. Autor podkreślił, że Polska jest krajem przestrzegającym prawa, biorąc pod uwagę między innymi obowiązujące normy międzynarodowe i konstytucyjne (K. Zamirski).

Autorki ostatniego artykułu w tym dziale czasopisma podjęły badania pisma ręcznego, w szczególności możliwości i znaczenie grafologii klinicznej. Wyjaśniły współcześnie wykonywane badania pisma ręcznego i genezę klinicznego badania tego pisma. Na wybranych przykładach określiły czym jest pismo patologiczne. Rozważyły problem badawczy w odniesieniu do uregulowań prawnych: kodeksu cywilnego i karnego, czyli kwestii związanych ze stanem wyłączającym świadome albo swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli, brak zdolności testowania, wady testamentu oraz niepoczytalność i poczytalność ograniczoną (K. Gorzkowska, S. Posiadała).

W publikacji inauguracyjnej część **Psychologia** czasopisma, rozważono psychologiczne podstawy odporności na kryzys w aspekcie wsparcia, adaptacji i interwencji oraz działań wspierających rozwój adaptacyjności na poziomie indywidualnym i społecznym. Przeanalizowała kluczowe pojęcia: odporność, adaptacja i interwencja kryzysowa, z uwzględnieniem ich znaczenia w działaniu służb mundurowych i społeczności lokalnych. Wyjaśniła pojęcie Zespołu Stresu Pourazowego (PTSD) i Ostrego Zespołu Stresu (ASD) oraz efektywne metody wsparcia psychologicznego: EMDR, pierwsza pomoc psychologiczna (PFA) i debriefing. Uwypukliła wartość edukacji, psychoedukacji, wczesnej interwencji oraz dostępności specjalistycznych usług zdrowia psychicznego. We wnioskach końcowych podkreśliła potrzebę działań wpływających na wzmocnienie umiejętności adaptacyjnych i odporności psychicznej społeczeństwa (A. Linowska).

Sądzę, że w dziale czasopisma **Pedagogika** Czytelnik znajdzie trzy ciekawe artykuły, w tym dwa z nich jednej Autorki, dotyczące aktualnej tematyki, znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń oraz pedagogicznych podstaw metod szkolenia wojskowego. W związku z tym, że skuteczność zadań wykonywanych przez armię uwarunkowana jest odpowiednim jej wyszkoleniem, istotnym zagadnieniem staje się metodyka szkolenia wojskowego. Zwrócono uwagę na pedagogiczne ujęcie szkolenia wojskowego. Zaprezentowano rozważania na temat pedagogicznej roli nauczyciela – instruktora oraz najistotniejszych barier w zakresie metod szkolenia wojskowego. W pracy

wykorzystano teoretyczne metody badawcze: analizę, syntezę, abstrahowanie oraz wnioskowanie (I. Piotrowska).

Autorka ostatniej publikacji rozważyła edukację i kompetencje w aspekcie zmieniającego się świata. Rozważyła edukację jako proces nabywania wiedzy, umiejętności, wartości i postaw, który odbywa się w różnych warunkach, jak szkoły, uczelnie, rodzina, środowisko społeczne oraz obejmuje kształcenie formalne, naukę nieformalną i samokształcenie. Podkreśliła znaczenie pracy i rozwijania kompetencji zawodowych nauczycieli, w szczególności psychologicznych dla osiągnięcia sukcesu w pracy oraz dla efektywnego wspierania uczniów w edukacji oraz rozwoju osobistym i emocjonalnym. Przypomniała, że uczenie się przez całe życie jest nie tylko sposobem na rozwój osobisty i zawodowy, ale również ważnym elementem adaptacji do zmieniającego się świata (E. Miska-Mazgajczyk).

Serdecznie zapraszam Szanownych Czytelników do lektury naszego czasopisma. Mając na uwadze naukową wartość problemów poruszanych przez Autorów prac, mogą one stanowić dla Państwa inspirację do kształtowania własnej pracy naukowej i dydaktycznej.

Życzę Państwu przyjemnej lektury
prof. zw. dr hab. Maria Kozielska
Redaktor naukowy

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

Michał Wojciech PŁACHTA

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu
Wydział Studiów Społecznych w Gdańsku

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE INVESTIGATION AND PROSECUTION OF SERIOUS INTERNATIONAL CRIMES – A NEW INPUT

1. Setting the stage – urgent need for a formalized framework of an international cooperation

In May 2019, the EU Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust) revealed that in three years, genocide and war crimes cases in the EU had risen by about one third. 1,430 new investigations were launched in 2018 alone, amounting to a total of 2,943 pending or ongoing cases regarding core international crimes committed worldwide¹.

Due to their extraterritorial character, all these cases present unique challenges. Take the example of a war crime allegedly committed in the territory of State A. The suspect may be a State B national, who escaped to and was apprehended in State C, where prosecution is now launched. Victims and witnesses may in the meantime have fled to State D, while crucial evidence could be located in yet another State. These and other, similar scenarios are not uncommon in the investigation of international crimes and require States to cooperate.

However, while up until now there have been treaties to facilitate cooperation between States in matters of organized crime or corruption, there have been none to facilitate cooperation between States in matters of international crimes. The best that could be done was to rely on bilateral agreements between states.

For example, if country A receives a request for judicial cooperation from country B in connection with a war crimes case, the legislation of country B could require for letters rogatory to be accepted by country B's embassy in country A. In practice, a simple request for cooperation can take over a year.

And if country B were to request the extradition of X – a citizen of country B residing in country A and suspected of international crimes – country A could find itself legally unable to extradite X to country B. Indeed, even if the extradition request is sent through the appropriate channels, it may happen that no bilateral extradition treaty has been concluded between countries A and B.

The development of rules in international law relating to the prosecution of core international crimes and to support international cooperation to combat impunity for such crimes is not a novel concept. For instance, the 1949 Geneva Conventions (GC) include rules requiring States party to establish mechanisms in domestic law to actively seek out alleged perpetrators of grave breaches and punish them in national courts or extradite them to another State (GC I, art. 49, GC II, art. 50, GC III, art. 129, GC IV, art. 146).

For States parties to the 1977 First Additional Protocol, an obligation to repress grave breaches and suppress other breaches resulting from a failure to act when under a duty to do so complements these provisions (art. 86). Most importantly, the Protocol contains explicit obligations relating to mutual legal assistance (MLA) in criminal matters (art. 88). However, neither the Geneva Conventions nor the

¹ <https://www.eurojust.europa.eu/news/genocide-and-war-crimes-cases-rise-13-eu-3-years?> (accessed on 5 November 2025).

Additional Protocols extended these mechanisms to cover non-international armed conflicts, nor did they impose a fortiori an obligation to introduce these crimes into domestic law².

To address such a scenario, certain States launched an initiative to establish the Ljubljana-The Hague Convention. This treaty aims to enable States to effectively address the challenges of international criminal cooperation.

Decades since the international community vowed “never again”, the world continues to witness the perpetration of gross human rights violations and abuses that amount to crimes under international law around the world. Yet, even in the face of international condemnation, many of those responsible for these crimes manage to successfully evade accountability, often while continuing to travel and hold assets abroad.

The absence of an efficient and effective multi-lateral international cooperation framework to ensure accountability for perpetrators of such crimes has perpetuated this grievous impunity gap. Meanwhile, the lack of accountability has not only posed a significant threat to global peace and security but has yielded dramatic consequences for victims by allowing perpetrators to roam free and undeterred, perpetuating cycles of violence, undermining trust in the very foundation of the rule of law and hampering efforts to achieve lasting peace and reconciliation³.

2. The origin and drafting of the Ljubljana-The Hague Convention

On May 15 to 26, 2023, international community, represented by nearly 300 experts coming from all over the world, held a Diplomatic Conference of Plenipotentiaries in the city of Ljubljana, Slovenia. The key outcome of this gathering is the adoption, by consensus, the Ljubljana – The Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes and other International Crimes (“the Convention”).

After two weeks of intensive negotiations, the Conference adopted the Convention on May 26, 2023. This treaty will enable countries to cooperate internationally in the investigation and prosecution of the most serious international crimes. It is also the first major treaty in the field of international criminal law since the Rome Statute of the International Criminal Court.

It is expected that the Convention will significantly enhance cooperation among all States Parties in the investigation and prosecution of the most serious international crimes and importantly contribute to the promotion of the rule of law and fight against impunity at the global level⁴.

The treaty was named “Ljubljana – The Hague Convention” after the city in which the negotiations took place (Ljubljana) and the city that hosted the official signing ceremony scheduled in January 2024 (The Hague).

The Convention, in 87 articles – in addition to the preamble, general and final provisions – sets out in seven chapters the central cooperation bodies, definitions and status of victims, witnesses, experts and other persons, international legal

² J. De Gols, V. Koutroulis, A New Tool in the Fight Against Impunity for Core International Crimes, <https://lieber.westpoint.edu/new-tool-fight-impunity-core-international-crimes> (accessed on 5 November 2025).

³ L. Baddour, R. Saavedra, Closing the Impunity Gap: The Prospects and Potential of the Ljubljana-The Hague Convention, <http://opiniojuris.org> (accessed on 5 November 2025).

⁴ <https://www.gov.si/en/news/2023-05-26-the-ljubljana-hague-convention-adopted> (accessed on 5 November 2025).

assistance and extradition procedures, transfer of convicted persons and dispute settlement procedures.

The idea of the Convention goes back to 2011, when Belgium, the Netherlands, Slovenia, and Argentina launched the so-called Mutual Legal Assistance Initiative (MLA Initiative or Initiative)⁵. The project's goal was to promote discussions and negotiations among states and civil society for the ultimate adoption of that gap-filler treaty. Those four states, later joined by Senegal and Mongolia, established themselves as the "Core Group" of the Initiative.

Since 2011, the MLA Initiative Core Group has been focused on enlisting support for the Initiative among states, both bilaterally and within the multilateral fora. The MLA initiative is supported by 80 states from all over the world⁶.

The draft convention was prepared during two Preparatory Conferences held in the Netherlands in 2017 and 2019. The Draft Convention, which constituted the initial draft text (called the "zero draft") for the work of the Diplomatic Conference, was the result of three rounds of virtual consultations in June-November 2021 and June 2022.

It is significant that the MLA Initiative was carried out independently, as a stand-alone process outside the United Nations (UN) or any other organization. This autonomy ensured greater flexibility to the Core Group, but the lack of an established institutional and procedural setting raised some objections concerning a lack of transparency and inclusivity surrounding the work of the Initiative⁷. In fact, only 68 states (35% of the total UN membership) sent delegations to the Ljubljana Conference and approximately half of them were European⁸.

However, it should be recalled that at the 12th session of the Assembly of States Parties to the Rome Statute in November 2013, a few dozens of delegations issued a "Joint statement: International Initiative for Opening Negotiations on a Multilateral Treaty for Mutual Legal Assistance and Extradition in Domestic Prosecution of Atrocity Crimes (crimes of genocide, crimes against humanity and war crimes)"⁹.

They invited international community to open negotiations on a procedural multilateral treaty on mutual legal assistance and extradition to cover the gap in the existing international procedural framework. Such an instrument could be similar in set up to other recent treaties in the field of mutual legal assistance and extradition - such as the UN Transnational Organized Crime Treaty, the UN Convention against Corruption and the Convention on Enforced Disappearance¹⁰.

The "Core Group" of the Initiative explained that crimes of genocide, crimes against humanity and war crimes are the most serious crimes of international concern and all States are under the obligation to investigate and prosecute them

⁵ <https://www.gov.si/en/registries/projects/mla-initiative/#e52197> (accessed on 5 November 2025).

⁶ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/MLA-Initiative-List-of-Supporting-States-English.pdf> (accessed on 5 November 2025).

⁷ M. George, *Some Reflections on the Proposal for a New Mutual Legal Assistance Treaty for International Crimes*, <http://opiniojuris.org> (accessed on 5 November 2025).

⁸ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/List-of-Participants.pdf> (accessed on 5 November 2025).

⁹ https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP12/GenDeba/ICC-ASP12-GenDeba-Netherlands-Joint-ENG.pdf (accessed on 5 November 2025).

¹⁰ M. Plachta, Diplomatic Conference Adopts Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of Serious International Crimes, *International Enforcement Law Reporter* 2023, vol. 39, at 246-250.

effectively. Paradoxically, no adequate mutual legal assistance legal framework exists to date regarding these crimes¹¹.

The treaties addressing these international crimes contain only limited and largely outdated provisions for mutual legal assistance and extradition, if any. Existing multilateral treaties that do provide for provisions on mutual legal assistance and extradition only apply to the crimes covered by those specific treaties. The crimes of genocide, crimes against humanity and war crimes do not fit the legal definition of the crimes to which those treaties apply, rendering them useless for this purpose¹².

During the discussions surrounding the idea of a new crimes against humanity treaty, it was observed that unlike modern transnational crime treaties, such as the 2000 UN Convention against Transnational Organized Crime (Organized Crime Convention) or the 2003 UN Convention against Corruption (Corruption Convention), older treaties addressing *jus cogens* crimes such as genocide, torture, and serious war crimes did not include robust provisions on interstate cooperation. The principle behind the MLA Initiative was to essentially fill this gap for the *jus cogens* offenses in the Rome Statute of the International Criminal Court, and, possibly, other treaty crimes¹³.

One of the most contentious issues was the scope of the Convention. Several states, most notable Switzerland, preferred a “pure MLA” treaty, addressing exclusively extradition and mutual legal assistance as a means to secure wide state adherence to the Convention. Switzerland even circulated its own proposal of draft convention in March 2020¹⁴.

The Core Group, however, espoused a broader scope to the treaty, aimed at ensuring that the latter constitutes an effective and comprehensive gap-filler instrument. Thus, the Core Group argued that the Convention should cover not only cooperation, but also substantive criminal law issues, particularly the definition of the covered crimes, domestic criminalization, establishment of national jurisdiction, *aut dedere aut judicare*, and victims’ rights¹⁵.

In the end, despite intense negotiations in some provisions on non-cooperation issues, such as domestic jurisdiction and victims’ rights, the Conference adopted the Convention by consensus with a broad scope.

As an initial matter, Switzerland circulated an alternative version of the draft MLAT that would have eliminated the definitions of the crimes addressed by the treaty on the grounds that the new treaty would thereby prove more useful to states not already party to the Rome Statute, and, like other MLA treaties, should simply provide a framework for mutual legal assistance based upon dual criminality. While the Swiss proposal also had the practical advantage of allowing the MLA Treaty to

¹¹ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/projekti/MLA-pobuda/MLA-Initiative-Explanatory-note-English.pdf> (accessed on 8 November 2025).

¹² A. Bisset, *The Mutual Legal Assistance Treaty for Core Crimes: Filling the Gap?*, June 13, 2022, <https://www.ejiltalk.org> (accessed on 8 November 2025).

¹³ L. N. Sadat, *Understanding the New Convention on Mutual Legal Assistance for International Atrocity Crimes*, <https://www.leilasadat.com/blog/convention-mutual-legal-assistance-international-atrocity-crimes> (accessed on 8 November 2025).

¹⁴ <https://www.centruminternationaalrecht.nl/mla-initiative> (accessed on 2 November 2025).

¹⁵ B. de Oliveira Biazatti and Ezéchiél Amani, *The Ljubljana – The Hague Convention on Mutual Legal Assistance: Was the Gap Closed?*, June 12, 2023, <https://www.ejiltalk.org>. (accessed on 2 November 2025).

be adopted without any potential conflict with the emerging treaty on crimes against humanity, this position was ultimately rejected by the core group¹⁶.

3. Key solutions of the Convention¹⁷

From the early steps of the consultations' process, the participating States had agreed that the crimes listed in articles 6 (genocide), 7 (crimes against humanity) and 8 (war crimes) of the Rome Statute, as these crimes were adopted in 1998, represented the lowest common denominator in terms of international crimes, and would serve as the point of reference for the material scope of application of the Convention.

The drafters have made independent definitions of international crimes, without referring to other sources of international law, other than the Hague Convention: genocide, war crimes and crimes against humanity (Articles 5). Additionally, the Convention has been appended by several annexes which broadens the scope of these definitions. Annexes A to E refers to war crimes. Annex F defines the crime of torture, while annex G defines the crime of enforced disappearance. Finally, the annex defines the crime of aggression referring to United Nations General Assembly resolution 3314 (XXIX) of 14 December 1974.

The significance of annexes can be explained in light of Article 2(2). Each State may, at the time of signature, or when depositing its instruments of ratification, acceptance or approval of or accession to this Convention, or at any later time, notify the Depositary that it shall also apply this Convention to the crime or crimes listed in any of the annexes to this Convention in relation to any other State Party which has notified the Depositary that it shall apply the Convention to the same crime as listed in the relevant annex, which shall constitute an integral part of this Convention.

In this context, it should be recalled that the work by the International Law Commission of the topic "Crimes against humanity" focused on this crime only and may deal not only with mutual legal assistance but also with the definition of the crime and other rules and concepts (role of victims, reparation, etc.). In contrast, the MLA initiative has sought to rapidly set up a new and operational framework for an efficient interstate cooperation regarding crimes against humanity, as well as war crimes and crimes of genocide¹⁸.

The MLA initiative would keep the existing definition of the three categories of targeted crimes and embark all modern mutual legal assistance and extradition provisions in order to have a uniform international regulation applicable to these crimes. The MLA initiative is therefore distinct and independent from the initiative on "Crimes against humanity"¹⁹.

While traditional mutual legal assistance treaties do not contain substantive definitional provisions, the inclusion of these definitions in the Ljubljana-the Hague Convention serves two critical functions in the fight against impunity. First, by requiring and facilitating domestic criminalization, the Convention empowers victims to report violations within their jurisdictions, as well as, in the jurisdictions of other State Parties, enhancing prospects for effective investigation and potentially

¹⁶ L. N. Sadat, op. cit.

¹⁷ For the text of the Convention, see https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/The-Ljubljana-The-Hague-MLA-Convention_EN.pdf (accessed on 6 November 2025).

¹⁸ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/projekti/MLA-pobuda/Relationship-between-the-ILC-and-MLA-Initiative-English.pdf> (accessed on 3 October 2025).

¹⁹ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/projekti/MLA-pobuda/MLA-Initiative-Explanatory-note-English.pdf> (accessed on 3 October 2025).

prosecution, thereby strengthening the fight against impunity. Second, the coherence established among State Party jurisdictions streamlines legal processes and cooperation in investigating and prosecuting offenders, particularly in cross-border cases, reducing the number of legal challenges that may arise²⁰.

Under Article 7, the Convention imposes an obligation on a state party to take the necessary measures to ensure that the crimes to which the State Party applies this Convention constitute crimes under its domestic law.

Another controversial problem was the scope of jurisdiction and its exercise. The final version of Article 8 was not satisfied with all delegations. And yet the solution struck a degree of compromise. Basically, the solution is based on a distinction between mandatory jurisdiction and optional jurisdiction.

As for the former, paragraph 1 provides that each State Party shall take such measures as may be necessary to establish its jurisdiction over the crimes to which this Convention applies in the following cases: (a) When the crimes are committed in any territory under its jurisdiction or on board a vessel or aircraft registered in that State; (b) When the alleged offender is a national of that State.

With regard to the optional jurisdiction, paragraph 2 provides that each State Party may take such measures as may be necessary to establish its jurisdiction over the crimes to which this Convention applies in the following cases: (a) When the alleged offender is a stateless person who is habitually resident in that State's territory; (b) When the victim is a national of that State.

The comprehensive solution to the problem of jurisdiction has been supplemented by the introduction of the mechanism *aut dedere aut judicare*²¹. Paragraph 3 provides that each State Party shall likewise take such measures as may be necessary to establish its jurisdiction over such crimes in cases where the alleged offender is present in any territory under its jurisdiction and it does not extradite the alleged offender to any of the States referred to in paragraphs 1 or 2, or surrender the alleged offender to a competent international criminal court or tribunal.

According to Article 13, any State Party in whose territory a person alleged to have committed a crime to which it applies this Convention is present shall take the person into custody or take other legal measures to ensure the person's presence, in accordance with its domestic law.

It is noteworthy that the Convention includes Article 14 on *aut dedere aut judicare*²², modelled on the Hague Formula as enshrined in Article 7 of the CAT and as interpreted by the International Court of Justice²³.

The majority of States that participated in the negotiations recognized that this "mechanism" applied to all the crimes covered by the Ljubljana-The Hague Convention and therefore had no difficulty with reproducing in the Convention the text of the articles from the Convention against torture. However, a very limited number of States felt that it was not certain that the relevant obligations applied to the same extent to all the crimes covered by the Convention and its annexes²⁴.

²⁰ L. Baddour, R. Saavedra, op. cit.

²¹ P. Capizzi, H. Relva, A Historic Step Forward in the Fight Against Impunity for International Crimes, <http://opiniojuris.org> (accessed on 3 October 2025).

²² E. A. Cirimwami, The *aut dedere aut judicare* Obligation, <http://opiniojuris.org> (accessed on 3 October 2025).

²³ *Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment, I.C.J. Reports 2012, p. 422.

²⁴ V. Koutroulis, A New Tool in the Fight Against Impunity for Core International Crimes, <http://opiniojuris.org> (accessed on 14 October 2025).

In the interest of adopting the Convention by consensus and of allowing for its broadest possible ratification—for example possibly by States which are not parties to some of the conventions or amendments from which the crimes in the annexes are drawn—a compromise was reached in the form of allowing for a reservation to the obligation to establish universal jurisdiction set down in article 8(3) of the Convention.

Paragraph 1 provides that the State Party in the territory under whose jurisdiction a person alleged to have committed any crimes to which this Convention applies in accordance with article 2, is found shall in the cases contemplated in article 8, if it does not extradite or surrender the person to another State or a competent international criminal court or tribunal, submit the case to its competent authorities for the purposes of prosecution.

According to paragraph 2 these authorities shall take their decision in the same manner as in the case of any other crime of a grave nature under the domestic law of that State Party. In the cases referred to in article 8, paragraph 3, the standards of evidence required for prosecution and conviction shall in no way be less stringent than those which apply in the cases referred to in article 8, paragraphs 1 and 2.

Finally, paragraph 3 provides that any person against whom proceedings are brought in connection with any of the crimes to which this Convention applies shall be guaranteed fair treatment at all stages of the proceedings.

Article 13 provides for preliminary measures. Upon being satisfied, after an examination of information available to it, that the circumstances so warrant, any State Party in whose territory a person alleged to have committed a crime to which it applies this Convention is present shall take the person into custody or take other legal measures to ensure the person's presence, in accordance with its domestic law. The custody and other legal measures may be continued only for such time as is necessary to enable any criminal, extradition or surrender proceedings to be instituted.

When a State Party, pursuant to the provisions of this article, has taken a person into custody, it shall immediately notify the States Parties referred to in article 8, paragraphs 1 and 2, of the fact that such person is in custody and of the circumstances which warrant the person's detention. The State Party which makes the preliminary inquiry contemplated in paragraph 2 shall, as appropriate, promptly report its findings to the said States Parties and shall indicate whether it intends to exercise jurisdiction.

Article 15 provides for the liability of legal persons. Each State Party shall adopt such measures as may be necessary, consistent with its legal principles, to establish the liability of legal persons for their participation in the crimes to which that State Party applies this Convention. Subject to the legal principles of a State Party, the liability of legal persons may be criminal, civil or administrative. Such liability shall be without prejudice to the criminal liability of the natural persons who have committed the crimes. Each State Party shall, in particular, ensure that legal persons held liable in accordance with this article are subject to effective, proportionate and dissuasive criminal or non-criminal sanctions, including monetary sanctions.

Article 17 provides for the spontaneous exchange of information. Without prejudice to its domestic law, a State Party may, without prior request, transmit information relating to the crimes to which it applies this Convention to another State Party where the former State Party believes that such information could assist the latter State Party in undertaking or successfully concluding inquiries and criminal

proceedings, or could result in a request formulated by the latter State Party in accordance with this Convention. Without prejudice to more favorable conditions in other legal instruments, the spontaneous exchange of information shall take place through the competent authorities of the States Parties concerned.

Part III of the Convention represents a standard MLAT, including all elements of the system of international mutual assistance. This section is supplemented by all modern modes, such as hearing by video conference (Article 34), appearances of persons in the requesting State Part (Article 35), temporary transfer of detainees (Article 36), special investigative techniques (Article 39), covert investigations (Article 40), joint investigation teams (a lengthy Article 41), cross-border observations (Article 42), international cooperation for purposes of confiscation (Article 45).

In the final text of the Convention, asset recovery²⁵ is encapsulated in Articles 45, 46 and 47, reinforced by Article 83 on victims' rights. Article 45(1) requires States Parties to comply with a request for confiscation of: "the proceeds of crime or property the value of which corresponds to that of such proceeds of crime to which it applies this Convention, including laundered property, or of property, equipment or other instrumentalities used in or destined for use in such crimes, or other property for the purposes of providing reparations to victims in accordance with article 83, paragraph 3, situated in its territory".

Article 30 contains an elaborate provision on grounds for refusal of mutual assistance. They include as many as ten optional grounds.

Part IV is a standard extradition treaty, including all necessary elements of an inter-state surrender. Article 51 provides for four grounds for mandatory refusal and ten grounds for optional refusal. One of the latter is nationality of the person sought.

Article 54(2) provides for a combined system of extradition and transfer of sentenced offenders. This can also be called a conditional extradition. This is where a State Party is permitted under its domestic law to extradite or otherwise surrender one of its nationals only upon the condition that the person will be returned to that State Party to serve the sentence imposed as a result of the trial or proceedings for which the extradition or surrender of the person was sought. If the other the State Party agrees with this and any other terms which the States Parties concerned may deem appropriate, such conditional extradition or surrender shall be sufficient to comply with the obligation contained in article 14.

Part V provides for the third mode of international cooperation in criminal matters, namely the transfer of sentenced persons. The solutions are modeled on a standard treaty on prisoner transfer.

A brief Part VI provides for a protection of victims, witnesses, experts and other persons.

While the Convention draws inspiration from earlier treaties, it introduces several developments. One of the most notable changes concerns the grounds for refusing mutual legal assistance and extradition. For mutual legal assistance, the Convention outlines ten optional grounds for refusal, including discriminatory persecution, the death penalty, the principle of *ne bis in idem* (double jeopardy), and a genuine risk of a life sentence without parole or an indefinite sentence.

Regarding extradition, the Convention distinguishes between four mandatory grounds for refusal and ten discretionary ones. These grounds include those

²⁵ D. van der Straten Ponthoz, L. Burnard, Paving the Way for Asset Recovery and Reparations, <http://opiniojuris.org> (accessed on 9 October 2025).

mentioned above, as well as additional considerations – for example, if surrender would have exceptionally severe consequences for the person sought. This is the first multilateral convention to incorporate such a comprehensive yet clearly defined list of grounds for refusal covering both mutual legal assistance and extradition.

4. Reservations

Possibilities for reservation are regulated under Article 92. Reservations can be formulated in respect to three specific forms of cooperation (Article 92(2)): special investigative techniques (Article 39), covert investigations (Article 40) and cross border observations (Article 42). These are notoriously complex areas in which privacy, human rights and sovereignty concerns converge to impede inter-state cooperation. No signatory state has yet entered a reservation in relation to these provisions, although it is possible that reservations may be entered following ratification processes at national levels²⁶.

Article 92(2) also permits States Parties to enter a declaration that they do not recognise the authority of the ICJ to resolve any dispute that arises between states parties (Article 86(3)). None has yet done so. The final ground for reservation under Article 92(2) relates to Article 90(5) and enables states not to apply the Convention to requests relating to acts or omissions that occurred before the date indicated by that State Party, provided that this date is no later than the entry into force of the Convention or the relevant annex. Germany has entered a reservation that it will not apply the Convention to acts or omissions that occurred before the entry into force of the Convention²⁷.

Under Article 92(3) reservation is also possible in relation to Article 8(3) and the obligation to establish universal jurisdiction. It is documented that during the negotiations in Ljubljana, the UK and France proposed making the *aut dedere, aut judicare* obligations discretionary, arguing that international law is unsettled on whether the obligation applies to all of the crimes covered by the Ljubljana-The Hague Convention and its annexes.²⁸ In order to reach consensus, Article 92(3) allows for a reservation to the obligation to establish universal jurisdiction set down in article 8(3) of the Convention.²⁹ Koutroulis has pointed out that Article 92(3) does not allow states parties to exclude the exercise of universal jurisdiction, only to – as the article itself states – limit the establishment of jurisdiction.³⁰ Indeed, France's reservation under Article 92(3) explains that in relation to Article 8(3) France will only prosecute persons 'habitually residing in its territory', habitual residence being defined as a 'sufficient connection with France', which is judged on the facts. As required under Article 92(3), the French reservation is made for a renewable period of three years³¹.

²⁶ A. Bisset, The Ljubljana-The Hague Convention: Where are we Now?, <http://opiniojuris.org>. (accessed on 13 October 2025).

²⁷ Idem.

²⁸ <https://www.amnesty.org.uk/press-releases/uk-government-seeks-water-down-treaty-which-could-allow-war-criminals-go-free> (accessed on 13 October 2025).

²⁹ A. Bisset, op. cit.

³⁰ V. Koutroulis, op.cit.

³¹ <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/konvencija-dokoncna/List-of-States-Parties-14.-2.-2025-English.pdf> (accessed on 23 October 2025).

5. The Convention in the context of the Council of Europe’s framework of cooperation in criminal matters

At its 85th plenary meeting on 14-16 May 2024, the Committee of Experts on the Operation of European Conventions on Cooperation in Criminal Matters (PC-OC) agreed to include on its future work-plan the consideration of the role of the Council of Europe (CoE) conventions in the context of international cooperation relating to core international crimes, and the articulation between these conventions and the Ljubljana-the Hague Convention.

For this purpose, the PC-OC set up a restricted working group composed of its members, which prepared a report and reviewed it in accordance with the instructions of the PC-OC. The PC-OC considered a draft paper produced by a working group it set up at its 87th meeting in May 2025, setting out the views of the PC-OC on core international crimes and the interplay between Council of Europe conventions and the Ljubljana-the Hague Convention (LHC). The PC-OC expressed its broad agreement with the conclusions of the paper, including on the complementarity between the Council of Europe convention system and the LHC, as well as the desirability of coordination and synergies between the two³².

It invited the working group to finalise its draft on the basis of these comments and submit it for consideration at the next PC-OC Mod meeting, in view of its final adoption at the next plenary meeting.

The CoE experts observed that having in mind the objective of the new Convention “to facilitate international cooperation in criminal matters between States Parties with a view to strengthening the fight against impunity for the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes, and, where applicable, other international crimes” (Article 1), it is clear that there is potential overlap between the new Convention’s scope of application and that of the CoE Conventions. As many Contracting Parties of the CoE Conventions have implemented core international crimes in their domestic criminal law, those crimes will in many cases fall into the scope of cooperation also under the CoE Conventions³³.

However, there is also an important difference between the two regimes. While the new Convention’s material scope is *limited* to core international crimes (cf. Article 2 and 5), its geographical ambition is clearly universal: The “core group” carrying the negotiation process of the new Convention forward brought together states of all regional groups at the United Nations and states of all geographic regions of the world took part in the diplomatic conference in Ljubljana³⁴.

The CoE Conventions on the other hand are not limited to certain types of crime, but – even if they are open Conventions with a geographic reach far beyond Europe – they are in principle regional instruments, facilitating cooperation between states that share a certain set of values and standards.

To summarize, the regimes of the CoE Conventions and the LHC are not conflicting. There is an overlap in the scope of application in certain situations, but in those cases, the new Convention steps back behind more favourable systems for cooperation. In the CoE context, states will therefore in most cases still rely on the

³² List of decisions taken at the 88th meeting of the PC-OC, Strasbourg 4-6 November 2025, PC-OC(2025)09.

³³ PC-OC, Draft PC-OC paper on the role of the Council of Europe conventions in the context of international cooperation relating to core international crimes and the articulation between these conventions and the Ljubljana – The Hague Convention, Strasbourg, 15 October 2025, PC-OC(2025)06, at 7.

³⁴ *Idem*.

CoE Conventions and their additional protocols when cooperating with each other, also in the field of investigating and prosecuting core international crimes. The mechanism of the new Convention is yet not one of pure subsidiarity. The new Convention only steps back behind other conventions, if that step back facilitates cooperation³⁵.

Thus, the system of the new Convention is of a **complementary** nature. Should in a rare situation the new Convention's system be better adapted to the specific needs of cooperation in the field of investigation and prosecution of core international crimes, states could rely on the more specific and more favourable provisions of the new Convention, in the spirit also of the CoE Conventions, that aim at Contracting Parties providing each other the "*widest measure of mutual assistance*" (Article 1 of the 1959 CoE Convention on mutual assistance in criminal matters). At the same time, the LHC-system with its robust regime on grounds for refusal makes sure that there will not be any obligation to cooperate if such cooperation would not be compatible with "*the sovereignty, security, ordre public or other essential interests*" (cf. Article 2 let. b of the 1959 CoE Convention) of the requested State³⁶.

6. Conclusions

It is extremely striking that such a treaty provides for very low threshold for an entry into force. According to Article 90 (1) this Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of three months after the date of deposit of the third instrument of ratification, acceptance, approval or accession. Compare with the Rome Statute of the ICC: sixty ratifications. It seems as if the drafters of the Conventions were desperate to make the Convention to enter into force notwithstanding the fact that even if (and when) this treaty – formally – enters into force its success will not be guaranteed.

Since 2024 anniversary, six new states have signed the Convention, bringing the total number of signatories to 40 at the end of May 2025. Latvia was the first State to ratify the Convention. On September 11, 2025, the Government of Montenegro adopted the Bill on the Ratification of the Ljubljana-Hague Convention.

Twenty-six of the signatory states, more than 70 per cent, are European. It is therefore currently a distinctly European treaty, and, perhaps unsurprisingly, one dominated by ICC States Parties. Only Rwanda is non-states party to the ICC. This largely mirrors the diplomatic negotiations that led to the adoption of the Convention. The MLA Initiative was dominated by ICC States Parties throughout; only 7 of the Supporting States were non-States Parties³⁷.

One example of a hesitant state is the United Kingdom. In May 2023, the UK supported the adoption of the Convention. As the government explained "our decision to join consensus at the Ljubljana Conference did not commit us to sign or ratify the Convention. In our closing statement at the Conference, we were clear that we would need more time to review the text following the conclusion of the event"³⁸. The reason behind the reluctance towards the Convention is that the Convention would offer few advantages over those existing arrangements and could increase the risk of British service personnel being prosecuted and potentially extradited on

³⁵ Ibidem, at 8.

³⁶ Idem.

³⁷ A. Bisset, op. cit.

³⁸ <https://committees.parliament.uk/publications/46585/documents/238245/default> (accessed on 20 October 2025).

spurious grounds. In February 2024, following engagement with other HMG departments, it was therefore agreed that the UK would not sign and ratify the Convention.

The Convention was called a “landmark international treaty”. However, the Convention will be successful only when it is global. Otherwise the efforts and years of preparation may become an exercise in futility. Such a danger is real given several issues which proved to be very contentious. Adoption by consensus is not a guarantee that all the states represented at the Diplomatic Conference will sign the Convention, let alone to ratify it. Once the experts begin to analyze the provisions it may clear that this treaty “all-in-one” is too cumbersome, detailed, comprehensive and broad to accept it as a flexible tool in international practice.

This author shares a less optimistic opinion expressed by some other commentators and scholars who are of the view that the Ljubljana–The Hague Convention may not be as widely accepted as it was intended to be and therefore might fail to achieve its goal³⁹. We argue that a pure MLAT may be attractive to more states⁴⁰. As a way to solve this problem, it is suggested that an optional protocol addressing the substantive issues of international criminal law, including definitions of crimes, criminalization, and an obligation to exercise jurisdiction, can be added to the treaty, providing for a more comprehensive tool to fight impunity for those states not satisfied with a pure MLAT⁴¹.

Summary

In May 2023, the Diplomatic Conference adopted the Ljubljana – The Hague Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of the Crime of Genocide, Crimes against Humanity, War Crimes and other International Crimes. It is expected that the Convention will significantly enhance cooperation among all States Parties in the investigation and prosecution of the most serious international crimes and importantly contribute to the promotion of the rule of law and fight against impunity at the global level. While the Convention draws inspiration from earlier treaties, it introduces several developments. One of the most notable changes concerns the grounds for refusing mutual legal assistance and extradition.

Keywords: international crimes, international cooperation in criminal matters, extradition, genocide, crimes against humanity, war crimes

MIĘDZYNARODOWA WSPÓŁPRACA W ŚCIGANIU POWAŻNYCH ZBRODNI MIĘDZYNARODOWYCH – NOWY WKŁAD

Streszczenie

W maju 2023 r. Konferencja Dyplomatyczna przyjęła Konwencję w sprawie międzynarodowej współpracy w ściganiu zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych i innych zbrodni międzynarodowych, zwaną „Konwencją Ljubljana-Haga”. Oczekuje się, że ten traktat wzmocni i usprawni

³⁹ See, e.g., H. Moodrick-Even Khen, Mutual Legal Assistance and Double Criminality. Bolstering the Struggle against Impunity outside the ICC Framework, *Journal of International Criminal Justice* 2025, at 1.

⁴⁰ A. Bisset, The Mutual Legal Assistance Treaty for Core Crimes: A Project in Need of Purpose, *Nordic Journal of International Law* 2023, vol. 92, at 218–247.

⁴¹ H. Moodrick-Even Khen, op. cit., at 2.

współpracę wśród wszystkich państw-stron w dziedzinie dochodzenia i ścigania najpoważniejszych zbrodni o charakterze międzynarodowym a tym samym będzie stanowił ważny wkład w promocję idei odpowiedzialności karnej sprawców takich czynów w skali globalnej. Choć nowa konwencja czerpie z doświadczeń i dorobku wcześniejszych traktatów w tej dziedzinie, to wprowadza nowych elementów i rozwiązań. Jednym z nich jest znacznie rozszerzony katalog podstaw odmowy uwzględnienia wniosków o pomoc praną oraz wydania w drodze ekstradycji.

Słowa kluczowe: międzynarodowa współpraca w sprawach karnych, zbrodnie międzynarodowe, ludobójstwo, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości, ekstradycja

Bibliography:

- Baddour, L., Saavedra, R., Closing the Impunity Gap: The Prospects and Potential of the Ljubljana-The Hague Convention, <http://opiniojuris.org>
- Bisset, A., The Ljubljana-The Hague Convention: Where are we Now?, <http://opiniojuris.org>
- Bisset, A., *The Mutual Legal Assistance Treaty for Core Crimes: Filling the Gap?*, June 13, 2022, <https://www.ejiltalk.org>
- Bisset, A., The Mutual Legal Assistance Treaty for Core Crimes: A Project in Need of Purpose, *Nordic Journal of International Law* 2023, vol. 92, at 218–247
- Capizzi, P., Relva, H., A Historic Step Forward in the Fight Against Impunity for International Crimes, <http://opiniojuris.org>
- Cirimwami, E.A., The aut dedere aut judicare Obligation, <http://opiniojuris.org>
- De Gols, J., Koutroulis, V., A New Tool in the Fight Against Impunity for Core International Crimes, <https://lieber.westpoint.edu/new-tool-fight-impunity-core-international-crimes>
- de Oliveira Biazatti, B., Amani, E., The Ljubljana – The Hague Convention on Mutual Legal Assistance: Was the Gap Closed?, June 12, 2023, <https://www.ejiltalk.org>
- Draft PC-OC paper on the role of the Council of Europe conventions in the context of international cooperation relating to core international crimes and the articulation between these conventions and the Ljubljana – The Hague Convention, Strasbourg, 15 October 2025, PC-OC(2025)06
- George, M., *Some Reflections on the Proposal for a New Mutual Legal Assistance Treaty for International Crimes*, <http://opiniojuris.org>
- Koutroulis V., A New Tool in the Fight Against Impunity for Core International Crimes, <http://opiniojuris.org>
- List of decisions taken at the 88th meeting of the PC-OC, Strasbourg 4-6 November 2025, PC-OC(2025)09
- Moodrick-Even Khen, H. Mutual Legal Assistance and Double Criminality. Bolstering the Struggle against Impunity outside the ICC Framework, *Journal of International Criminal Justice* 2025
- Płachta, M., Diplomatic Conference Adopts Convention on International Cooperation in the Investigation and Prosecution of Serious International Crimes, *International Enforcement Law Reporter* 2023, vol. 39
- Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal)*, Judgment, I.C.J. Reports 2012
- Sadat, L.N., Understanding the New Convention on Mutual Legal Assistance for International Atrocity Crimes, <https://www.leilasadat.com/blog/convention-mutual-legal-assistance-international-atrocity-crimes>

van der Straten Ponthoz D., Burnard L., Paving the Way for Asset Recovery and Reparations, <http://opiniojuris.org>
<https://www.eurojust.europa.eu/news/genocide-and-war-crimes-cases-rise-13-eu-3-years?>
<https://www.gov.si/en/news/2023-05-26-the-ljubljana-hague-convention-adopted>
<https://www.gov.si/en/registries/projects/mla-initiative/#e52197>
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/MLA-Initiative-List-of-Supporting-States-English.pdf>
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/List-of-Participants.pdf>
https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP12/GenDeba/ICC-ASP12-GenDeba-Netherlands-Joint-ENG.pdf
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/projekti/MLA-pobuda/MLA-Initiative-Explanatory-note-English.pdf>
<https://www.centruminternationaalrecht.nl/mla-initiative>
https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/The-Ljubljana-The-Hague-MLA-Convention_EN.pdf
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/projekti/MLA-pobuda/Relationship-between-the-ILC-and-MLA-Initiative-English.pdf>
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/projekti/MLA-pobuda/MLA-Initiative-Explanatory-note-English.pdf>
<https://www.amnesty.org.uk/press-releases/uk-government-seeks-water-down-treaty-which-could-allow-war-criminals-go-free>
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZEZ/projekti/MLA-pobuda/konvencija-dokonca/List-of-States-Parties-14.-2.-2025-English.pdf>
<https://committees.parliament.uk/publications/46585/documents/238245/default>

Konrad ZAMIRSKI

Uczelnia Biznesu i Nauk Stosowanych „Varsovia”

ORCID 0000-0001-6317-0531

KIERUNKI DZIAŁANIA I FUNKCJONOWANIE MINISTERSTWA CYFRYZACJI W POLSCE XXI WIEKU W ASPEKTCIE PRAWNYM I BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

I. Wstęp

Ministerstwo Cyfryzacji we współczesnej Polsce, tj. w XXI wieku, zajmuje się wieloma zadaniami związanymi ze stykiem administracji publicznej i spraw obywatelskich. Cyfryzacja jest elementem niezbędnym współczesnej dobrej administracji, o jakiej pisało wielu badaczy przedmiotu. Cyfryzacja w administracji od 10 lat niemal umożliwia złożenie wniosku w ramach programów społecznych, zdrowotnych, czy także założenie działalności gospodarczej, jak i ustalenie punktów karnych za prędkość lub naruszenie prawa o ruchu drogowym przez osoby kierujące pojazdami, ale też sprawdzenie historii nabytego pojazdu i inne. Równie ważne dla tego restartu jest tzw. cyber-bezpieczeństwo, czyli ochrona w Internecie. Ministerstwo Cyfryzacji prowadzi w tej kwestii wiele działań i współpracuje z organami międzynarodowymi, jest to także współpraca w ramach jednolitego rynku cyfrowego, choćby w kwestii usług oferowanych on-line¹. Ministerstwo zespół działań, czynności i przedsięwzięć organizatorskich i wykonawczych prowadzonych na rzecz realizacji interesu publicznego przez różne podmioty, organy i instytucje na podstawie ustawy i w określonych prawem formach lub system złożony z ludzi, zorganizowany w celu stałej i systematycznej jak wskazuje administracji publicznej w Polsce². Też ciągłe zmiany a administracji są naturalne dla tego typu sfery działalności ludzkiej administracji musi się reformować, czyli nadążać za postępem³.

Ministerstwo Cyfryzacji zatem stanowi ważny element administracji państwowej jaki ułatwia i umożliwia działania cyfrowe w Polsce zarówno samej administracji jak i obywatelom. Administracja cyfrowa umożliwia obywatelom i przedsiębiorcom realizację ich potrzeb w sposób zdalny nie wychodząc z domu⁴. Jednym z bardziej donośnych działań tego ministerstwa jest praca nad projektem ustawy o systemach sztucznej inteligencji. Projekt ten wprowadza zmiany w składzie organu nadzorującego rynek, modyfikuje zasady nadzoru i wspiera innowacje i testowanie technologii. Niewątpliwie jest to niezbędny akt prawa ważny ze względu na przedmiot zagadnienia we współczesnej Polsce⁵.

Obecnie w związku z prezydencją od 1 stycznia 2025 roku na 6 miesięcy w Unii Europejskiej w czterech głównych obszarach, *explicite* bezpieczeństwo cyfrowe,

¹ <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/dzialania> [dostęp: 13.02.2025].

² Boć J., *Pojęcie administracji*, [w:] *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Wrocław 2005, s. 7.

³ A. Błaś, *Współczesne tendencje przeobrażeń zadań administracji publicznej*, [w:] Błaś, Boć, Jeżewski, *Administracja publiczna*, 2004, s. 148. E. Zieliński, *Administracja rządowa w Polsce*, Warszawa 2001, str. 12-13. E. Ura, *Materialne prawo administracyjne. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2024, s. 18.

⁴ E. Tomaszewicz, *E-administracja publiczna jako nowy model funkcjonowania administracji publicznej 2022*, s. 22-23.

⁵ Prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej - cele Ministerstwa Cyfryzacji, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/prezydencja-polski-w-radzie-unii-europejskiej-cele-ministerstwa-cyfryzacji> [dostęp: 13.02.2025].

sztuczna inteligencja, spójność regulacji cyfrowych w UE jak i tworzenie wewnętrznych relacji cyfrowych w UE.

Cyberbezpieczeństwo jako element polskiej prezydencji kieruje swoje zapatrywania i działania na rzecz zwiększenia odporności UE poprzez implementację kompleksowego i horyzontalnego ukierunkowaniem zagadnień związanych z cyberbezpieczeństwem. RP w UE proponuje rewizje unijnych mechanizmów kryzysowych tzw. Cyber Blueprint. Dodatkowo chce by ujednoczyć model ochrony sektora cywilnego z wojskowym w zakresie takich zagrożeń w świecie cybernetyki, Ważnym punktem działań przedstawicieli tego resortu i rządu RP jest w 2025 roku nieformalne posiedzenie Rady ds. Transportu, Telekomunikacji i Energii (TTE) w marcu 2025 r., gdzie udział wezmą przedstawiciele polskiego Ministerstwa Obrony Narodowej w kwestii bezpieczeństwa. Odnośnie zaś wyzwań związanych ze sztuczną inteligencją i technologią cyfrową, to Polska prezydencja dbać ma o rozwój sztucznej inteligencji, innowacyjności i bezpieczeństwa dla tzw. systemów AI. To jest też opracowanie nowej unijnej idei w zakresie AI w ramach aktu UE o sztucznej inteligencji. Inny ważny element to spójność i wdrożenie regulacji cyfrowych oraz zewnętrzne relacje cyfrowe: Polska będzie promować dobre globalne standardy cyfrowe w Unii Europejskiej.

Niniejszy artykuł ma na celu poznanie działań jakimi zajmuje się współcześnie resort cyfryzacji w Polsce. Z uwagi na fakt prezydencji w 2025 roku jest to też ważne dla bezpieczeństwa publicznego zarówno w aspekcie globalnym jak i aspekcie wewnętrznym UE⁶. Okresem badawczym obejmuje zagadnienia współczesne z XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem końca 2023 roku do początku lutego 2025 r.

Obecnie Ministerstwo Cyfryzacji ma siedzibę pod adresem ul. Królewska 27, 00-060 Warszawa oraz posiada NIP 5252955037 i Regon 525189465⁷.

II. Działanie i funkcjonowanie Ministerstwa Cyfryzacji w aspekcie prawnym

Pierwotnie Ministerstwo Cyfryzacji powstało na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2015 roku przez przekształcenie dotychczasowego Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, wcześniej było wiele aktów prawa jakie regulowały tą tematykę⁸. Zaś to rozporządzenie weszło w życie z dniem ogłoszenia, z mocą od dnia 16 listopada 2015 r. Zgodnie z rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 grudnia 2015 r.

⁶ Polska Prezydencja w Radzie UE 2025 Priorytety Ministerstwa Cyfryzacji, Poland25.EU, s. 1-12; <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/agenda-cyfrowa-polskiej-prezydencji-i-organow-unii-europejskiej-nowej-kadencji> [dostęp: 13.02.2025].

⁷ Ministerstwo Cyfryzacji- adres: <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja> [dostęp: 13.02.2025].

⁸ Obwieszczenie Ministra Cyfryzacji z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Cyfryzacji lub przez niego nadzorowanych (M.P. z 2019 r. poz. 462); Ustawa z dnia 21 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz o zakresie działania ministrów, ustawy o działach administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2001 r. nr 154, poz. 1800); Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Nauki (Dz.U. z 2003 r. nr 55, poz. 480); Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 4 maja 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Nauki i Informatyzacji (Dz.U. z 2004 r. nr 106, poz. 1123); Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz.U. z 2005 r. nr 220, poz. 1897); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2011 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji (Dz.U. z 2011 r. nr 250, poz. 1501) i właśnie Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Cyfryzacji (Dz.U. z 2015 r. poz. 2077).

Minister Cyfryzacji kieruje działem administracji rządowej określanym jako informatyzacja. Ministerstwo potem zostało zniesione z dniem 7 października 2020 r.⁹ z mocy obowiązującego od dnia poprzedniego rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 października 2020 r. w sprawie zniesienia Ministerstwa Cyfryzacji¹⁰. Następnie w dniu 1 maja 2023 r. weszło w życie rozporządzenie Rady Ministrów przyjęte dnia 20 kwietnia 2023 r. o utworzeniu Ministerstwa Cyfryzacji, na podstawie którego zostało przywrócone zlikwidowane 7 października 2020 Ministerstwo Cyfryzacji¹¹. W międzyczasie działał ten resort też w mocy od dnia 27 listopada 2023 roku do 13 grudnia 2023 roku z mocy rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rozwoju i Technologii działem administracji rządowej – informatyzacja – kieruje Minister Rozwoju i Technologii, obsługiwany w tym zakresie przez Ministerstwo Cyfryzacji¹². Oczywiście ta działalność oparta jest o ustawę z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów¹³.

Obecnie też obowiązuje zarządzenie nr 661 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji¹⁴ oraz Zarządzenie nr 22 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2024 r. zmieniające zarządzenie w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji¹⁵.

Poza ww. przepisami ważne znaczenie z punktu widzenia celów ma informatyzacja. Zgodnie z art. 10c ustawy o radzie Ministrów Art. 10c. 1. Prezes Rady Ministrów może powierzać podmiotom zobowiązanym do udostępniania lub przekazywania informacji sektora publicznego w celu ponownego wykorzystania, o których mowa w przepisach o ponownym wykorzystaniu informacji sektora publicznego, zwanym dalej „zleceniobiorcami”, realizację zadań z zakresu informatyzacji sektora publicznego, innowacji cyfrowych i rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu, zwanych dalej „projektami”, w tym: 1) 2) 3) 4) 5) 6) budowę, rozwój i utrzymanie systemów teleinformatycznych; świadczenie usług towarzyszących i doradztwa specjalistycznego; prowadzenie działań informacyjnych; zwiększanie lub poszerzanie zakresu oddziaływania innych wykonywanych przez zleceniobiorców zadań na sektor publiczny; zwiększanie lub utrzymanie zdolności zleceniobiorców do realizacji zlecanych zadań; wspieranie podmiotów wykonujących zadania publiczne w ich realizacji.

Zgodnie zaś z załącznikiem do zarządzenia nr 661 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji, w skład tego resortu jakim jest Ministerstwo Cyfryzacji, wchodzi Gabinet Polityczny Ministra oraz następujące komórki organizacyjne: 1) Centrum Rozwoju Kompetencji Cyfrowych; 2) Departament Badań i Innowacji; 3) Departament

⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 października 2020 r. w sprawie zniesienia Ministerstwa Cyfryzacji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1730).

¹⁰ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 6 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Cyfryzacji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1716).

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 kwietnia 2023 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Cyfryzacji (Dz.U. z 2023 r. poz. 781).

¹² rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rozwoju i Technologii (Dz.U. poz. 2389)

¹³ Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1050, 1473.).

¹⁴ Zarządzenie nr 661 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji (M.P. 2024 poz. 2).

¹⁵ Zarządzenie nr 22 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2024 r. zmieniające zarządzenie w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji (M.P. 2024 poz. 190).

Cyberbezpieczeństwa; 4) Departament Prawny; 5) Departament Projektów i Strategii; 6) Departament Telekomunikacji; 7) Departament Transformacji Cyfrowej; 8) Departament Współpracy Międzynarodowej; 9) Departament Zarządzania Danymi; 10) Biuro Administracyjne; 11) Biuro Budżetowo-Finansowe; 12) Biuro Dyrektora Generalnego; 13) Biuro Komunikacji; 14) Biuro Ministra. § 3. Obsługę zadań Ministra w zakresie działu administracji rządowej – informatyzacja zapewniają w szczególności: 1) 2) Centrum Rozwoju Kompetencji Cyfrowych; Departament Badań i Innowacji; 3) Departament Cyberbezpieczeństwa; 4) 5) 6) 7) 8) Departament Projektów i Strategii; Departament Telekomunikacji; Departament Transformacji Cyfrowej; Departament Współpracy Międzynarodowej; Departament Zarządzania Danymi. Nadto ww. Minister sprawuje bezpośredni nadzór nad Gabinetem Politycznym Ministra¹⁶. Zarządzenie to na dzień 13 lutego 2025 roku jest obowiązujące. Dodatkowo Zarządzeniem nr 22 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2024 r. zmieniające zarządzenie w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji dodano w § 2 po pkt 3 dodaje się pkt 3a w brzmieniu: „3a) Departament GovTech Polska;” 2) w § 3 po pkt 3 dodaje się pkt 3a w brzmieniu: „3a) Departament GovTech Polska”. Tym samym obecnie w ramach tego resortu mamy poniższe tzw. jednostki organizacyjne:

- Centrum Rozwoju Kompetencji Cyfrowych;
- Departament Badań i Innowacji;
- Departament Cyberbezpieczeństwa;
- Departament GovTech Polska;
- Departament Prawny;
- Departament Projektów i Strategii;
- Departament Telekomunikacji;
- Departament Transformacji Cyfrowej;
- Departament Współpracy Międzynarodowej;
- Departament Zarządzania Danymi;
- Biuro Administracyjne;
- Biuro Budżetowo-Finansowe;
- Biuro Dyrektora Generalnego;
- Biuro Komunikacji;
- Biuro Ministra.

Zgodnie zaś z obwieszczenie Ministra Cyfryzacji z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Cyfryzacji lub przez niego nadzorowanych¹⁷, Minister tego resortu nadzoruje.

Minister Cyfryzacji nadzoruje Centralny Ośrodek Informatyki¹⁸, który należy do instytucji realizującej projekty IT w sektorze publicznym. Ośrodek ten wykonuje usługi na rzecz ministra w zakresie budowy, rozwoju i eksploatacji państwowych systemów teleinformatycznych, co jest jego podstawowym zadaniem¹⁹.

¹⁶ Załącznik do Zarządzenia nr 661 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji (M.P. 2024 poz. 2).

¹⁷ Obwieszczenie Ministra Cyfryzacji z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Cyfryzacji lub przez niego nadzorowanych (M.P. 2019 poz. 462).

¹⁸ Centralny Ośrodek Informatyki <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/centralny-osrodek-informatyki> [dostęp: 13.02.2025].

¹⁹ Instytut Łączności - Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/instytut-aczności-panstwowy-instytut-badawczy-w-warszawie> [dostęp: 13.02.2025].

Centralny Ośrodek Informatyki zapewnia podstawowe zadania dla rozwoju i funkcjonowania systemów, tj.:

- Centralnej Ewidencji Pojazdów i Kierowców (SI CEPiK);
- Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności;
- Rejestr Dowodów Osobistych;
- Rejestr Dokumentów Paszportowych;
- Rejestr Stanu Cywilnego;
- Rejestr Danych Kontaktowych;
- System Odznaczeń Państwowych;
- Centralny Rejestr Sprzeciwów;
- Centralny Rejestr Wyborców;
- Rejestr zastrzegania numerów PESEL;
- mObywatel;
- Profil zaufany (eGO);
- ePUAP.

Powyższe platformy obejmujące informacją też System Rejestrów Państwowych to spawy organizacyjno-techniczne wykorzystywane w rejestrach publicznych zgodnie z art. 13b ust. 1 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne²⁰.

Minister Cyfryzacji nadzoruje Instytut Łączności – Państwowy Instytut Badawczy, to Instytut w Warszawie, ten Instytut jest placówką naukowo-badawczą, podlegającą ministrowi właściwemu do spraw informatyzacji, działa w kwestii telekomunikacji. Prowadzi prace w zakresie rozwoju sieci telekomunikacyjnej państwa, prowadzi badania w zakresie prawa telekomunikacyjnego i pocztowego w Polsce, w tym normalizacji oraz standaryzacji systemów telekomunikacyjnych oraz tego typu urządzeń.

Instytut wspiera polskie podmioty gospodarcze w procesie wdrażania innowacji i nowych technologii telekomunikacyjnych oraz informatycznych, mobilnych sieci piątej generacji (5G), celem zwiększenia innowacyjności i wzmocnienia konkurencyjności polskiej gospodarki. Instytut ma poświadczenia bezpieczeństwa:

- I i II stopnia do klauzul Tajne i niższych,
- III stopnia do klauzul Ścisłe Tajne i niższych,
- III stopnia do klauzul NATO Secret, Secret EU/UE Secret oraz ESA Secret²¹.

Nadto Minister Cyfryzacji nadzoruje Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa w Warszawie, tzw. NASK zajmuje się działaniami zapewnienia bezpieczeństwa Internetu w Polsce. Prowadzi działalność badawczo-rozwojową promującą efektywność, niezawodność i bezpieczeństwo sieci teleinformatycznych oraz innych złożonych systemów sieciowych²². Jednym z ciekawszych projektów jest CERT Polska, za pomocą moje.cert.pl osoba prywatna, jak i mała firma oraz duża instytucja publiczna może sprawdzić, czy jego serwis jest bezpieczny²³. Dzięki tej możliwości działającej od końca 2024 roku w serwisie moje.cert.pl zarejestrowało się ponad 900 użytkowników, którzy dodali blisko 1,8 tys. domen. Ochrona dotyczy danych

²⁰ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U.2024.0.1557 t.j.)

²¹ Tamże.

²² Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa w Warszawie <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/naukowa-i-akademicka-siec-komputerowa-w-warszawie> [dostęp: 13.02.2025].

²³ moje.cert.pl – Twój test bezpieczeństwa w internecie <https://nask.pl/aktualnosci/moje-cert-pl-twoj-test-bezpieczenstwa-w-internecie/> [dostęp: 13.02.2025].

z tzw. infekcji szkodliwym oprogramowaniem, hostowania szkodliwej treści choćby phishingu, czy podatności w aplikacjach z Internetu²⁴.

Nadto możemy wyróżnić w ramach tego resortu jeszcze jednostki podległe ministrowi cyfryzacji, do takich zaliczamy Centrum Projektów Polska Cyfrowa. To polska instytucja administracji państwowej, obsługująca środki z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Umożliwia organizacjom, instytucjom i przedsiębiorstwom pozyskiwanie środków na realizację projektów z zakresu cyfryzacji, dostępu do Internetu. Dodatkowo instytucja ta zwana też jako CPPC zajmuje się profesjonalnym poradnictwem w procesie zarządzania projektami Unii Europejskiej²⁵.

Nadto możemy też wyróżnić organy nadzorowane przez Ministra Cyfryzacji jaki jest Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej. To organ administracji publicznej regulujący działalność telekomunikacyjną i pocztową, w zakresie gospodarki zasobami częstotliwości oraz kontroli spełniania wymagań dotyczących kompatybilności elektromagnetycznej²⁶. Nadzór wynika z zakresu Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 2023 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Cyfryzacji (Dz.U. z 2023 r. poz. 792).

III. Regulamin organizacyjny Ministerstwa Cyfryzacji

Współcześnie obowiązujący regulamin organizacyjny Ministerstwa Cyfryzacji działa na mocy zarządzenia nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Urz. Min. Cyf. 2024 poz. 2) nadano nowy regulamin temu resortowi. W ten sposób utraciło moc zarządzenie nr 4 Ministra Cyfryzacji z dnia 23 maja 2023 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Dz. Urz. Min. Cyf. poz. 5 i 14)²⁷. Ten regulamin w par. 1 określa zakres zadań i tryb pracy komórek organizacyjnych Ministerstwa Cyfryzacji.

Regulamin ten obejmuje 3 rozdziały, obejmujący łącznie 28 paragrafów²⁸.

I Rozdział to - Przepisy ogólne, par. 1-11.

II Rozdział to - Zakresy zadań Gabinetu Politycznego Ministra i komórek organizacyjnych Ministerstwa, par. 12-26.

III Rozdział to - Jednostki organizacyjne podległe lub nadzorowane, par. 27-28.

Według tego przedmiotowego regulaminu Ministerstwa Cyfryzacji par 2, ilekroć w Regulaminie jest mowa o Członkach Kierownictwa Ministerstwa należy przez to rozumieć: Ministra, Sekretarza Stanu, Dyrektora Generalnego Ministerstwa i Szefa Gabinetu Politycznego Ministra.

Według zaś par. 3 Minister kieruje Ministerstwem przy pomocy Sekretarza Stanu, Dyrektora Generalnego Ministerstwa, Szefa Gabinetu Politycznego Ministra oraz dyrektorów komórek organizacyjnych.

²⁴ Tamże.

²⁵ Centrum Projektów Polska Cyfrowa <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/centrum-projektow-polska-cyfrowa> [dostęp: 13.02.2025].

²⁶ Statut Urzędu Komunikacji Elektronicznej, stanowiący załącznik do zarządzenia Nr 7 Ministra Transportu z dnia 11 maja 2007 r. w sprawie nadania statutu Urzędowi Komunikacji Elektronicznej (Dz. Urz. MT Nr 5, poz. 14, z późn. zm.)

²⁷ Zarządzenie nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Urz. Min. Cyf. 2024 poz. 2). Zarządzenie nr 4 Ministra Cyfryzacji z dnia 23 maja 2023 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Dz. Urz. Min. Cyf. poz. 5 i 14).

²⁸ Załącznik do zarządzenia nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. - Zarządzenie nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Urz. Min. Cyf. 2024 poz. 2)

W par. 4 wskazano, że Komórkami organizacyjnymi Ministerstwa są departamenty, w tym centra, i biura. Komórkami organizacyjnymi kierują dyrektorzy. W komórce organizacyjnej mogą być ustanowieni zastępcy dyrektorów. W skład komórek organizacyjnych mogą wchodzić wydziały, zespoły i samodzielne stanowiska pracy określone w wewnętrznych regulaminach organizacyjnych poszczególnych komórek organizacyjnych. Wydziałami kierują naczelnicy wydziałów, zespołami kierują kierownicy zespołów. Nadto są też koordynatorzy²⁹.

Według par. 5 Dyrektorzy komórek organizacyjnych ustalają, zgodnie z obowiązującym wykazem stanowisk urzędniczych, zakres obowiązków pracowników i organizują pracę w kierowanych komórkach organizacyjnych, zapewniając sprawne, terminowe i właściwe wykonywanie zadań wyznaczonych tym komórkom. Zaś do zadań dyrektora komórki organizacyjnej należy w choćby: występowanie na zewnątrz w imieniu kierowanej komórki organizacyjnej w sprawach należących do zakresu jej zadań i zapewnienie wykonywania zadań ustalonych w Regulaminie oraz w innych przepisach, a także wyznaczonych na podstawie decyzji Ministra albo Dyrektora Generalnego Ministerstwa oraz wiele innych jak zapewnianie gospodarnego, celowego i prawidłowego wydatkowania środków budżetowych przy realizacji zadań jak i nadzór nad realizacją zawartych umów.

Według par. 6 Dyrektora komórki organizacyjnej w czasie jego nieobecności zastępuje zastępca dyrektora komórki organizacyjnej, a jeżeli w komórce organizacyjnej utworzono więcej niż jedno stanowisko zastępcy dyrektora – wskazany przez dyrektora komórki organizacyjnej zastępca dyrektora.

Według par. 7 Komórka organizacyjna w zakresie swojego działania, m.in: 1) realizuje zadania Ministra i Dyrektora Generalnego Ministerstwa; 2) współpracuje z innymi komórkami organizacyjnymi przy realizacji ich zadań, a także z komórką audytu wewnętrznego w związku z realizacją czynności audytowych; i inne.

Według par. 8 działają w Ministerstwie na podstawie i w zakresie określonym odrębnymi przepisami: 1) Pełnomocnik do spraw Ochrony Informacji Niejawnych; 2) Inspektor Ochrony Danych; 3) Kierownik komórki audytu wewnętrznego; 4) Komitet Audytu; 5) Pełnomocnik do spraw otwartości danych; 6) koordynator do spraw dostępności³⁰.

W myśl par. 9, dokumenty sporządzone w komórkach organizacyjnych przedkładane do podpisu Ministrowi, Sekretarzowi Stanu lub Dyrektorowi Generalnemu Ministerstwa akceptuje dyrektor komórki organizacyjnej lub zastępca dyrektora komórki organizacyjnej, która sporządziła dokument.

Zaś wg par. 10 Pracownicy Ministerstwa mogą dokonywać określonych czynności cywilnoprawnych, administracyjnoprawnych i faktycznych na podstawie pełnomocnictwa lub upoważnienia udzielonego przez Ministra albo Dyrektora Generalnego Ministerstwa, odpowiednio w zakresie ich właściwości.

Zgodnie zaś z par. 11 Komórką organizacyjną właściwą do realizacji określonego zadania jest komórka organizacyjna, do której zakresu zadań należy dana sprawa zgodnie z Regulaminem. Spory kompetencyjne pomiędzy komórkami organizacyjnymi – rozstrzyga Dyrektor Generalny Ministerstwa.

W myśl par. 12 Gabinet Polityczny Ministra (GP) realizuje zadania w zakresie zapewnienia obsługi politycznej Ministra i Sekretarza Stanu³¹.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

Według zaś par 13 Centrum Rozwoju Kompetencji Cyfrowych (CRKC) realizuje zadania w zakresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego, w tym w zakresie m.in.: inicjowania, koordynowania, realizowania i monitorowania działań w zakresie rozwoju kompetencji cyfrowych; realizacji zadań wynikających z ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2020 r. poz. 226 oraz z 2023 r. poz. 2005); 3) realizacji zadań wynikających z ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o wsparciu rozwoju kompetencji cyfrowych uczniów i nauczycieli (Dz.U. poz. 1369); 4) inicjowania i prowadzenia działań na rzecz dostępności cyfrowej wynikających z ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1440) oraz innych rządowych działań na rzecz dostępności cyfrowej.

W myśl par. 14 Departament Cyberbezpieczeństwa (DC) realizuje zadania w zakresie m.in.: pełnienia w imieniu Ministra funkcji Instytucji Odpowiedzialnej za Subinwestycję C3.1.1.1 Cyberbezpieczeństwo – CyberPL w ramach Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności; programu Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 (FERC), ujęte w Priorytecie II, w działaniu 2.2. mające na celu wzmocnienie Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa; współpracy międzynarodowej w obszarze cyberbezpieczeństwa; ochrony informacji niejawnych; przechowywania oświadczeń majątkowych składanych przez osoby zatrudnione w Ministerstwie; zapewnienia zarządzania incydentami i reagowania na zagrożenia cyberbezpieczeństwa oraz wykonywania związanych z tym obowiązków oraz uprawnień Ministra i Ministerstwa jako podmiotów krajowego systemu cyberbezpieczeństwa we współpracy z Biurem Administracyjnym, Biurem Dyrektora Generalnego i Biurem Ministra i inne³².

W myśl par. 15, Departament Badań i Innowacji (DBI) realizuje zadania w zakresie m.in.: współpracy z przedsiębiorstwami, uniwersytetami i innymi instytucjami, w celu promocji polskich innowacji i technologii oraz stymulowania ich rozwoju; koordynowania prac badawczych ministerstwa, analizy wyników badań prowadzonych przez jednostki organizacyjne podległe lub nadzorowane przez Ministra oraz rekomendowania polityk publicznych na ich podstawie i inne.

Z mocy par. 16 Departament Prawny (DP) realizuje zadania w zakresie, m.in.: sporządzania opinii i analiz na potrzeby Ministra, w szczególności dotyczących stosowania przepisów z zakresu działu administracji rządowej informatyzacja; obsługi prawnej i legislacyjnej innych podmiotów, w zakresie określonym przez Ministra; redakcji Dziennika Urzędowego Ministra Cyfryzacji i inne.

Według par. 17 Departament Projektów i Strategii (DPiS) realizuje zadania w zakresie m.in.: prowadzenia spraw związanych z funkcjonowaniem Rady Portfela, monitorowania portfela projektów Ministra, w tym jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra, oraz aktualizacji i wsparcia wdrożenia metodyki; kreowania polityki w obszarze budowy i rozwoju e-administracji oraz koordynowania polityki w obszarze transformacji cyfrowej państwa, w tym w szczególności przez tworzenie i monitorowanie wdrażania dokumentów strategicznych i planów działania, z uwzględnieniem realizacji celów polityki europejskiej i inne.

Według par. 18 Departament Telekomunikacji (DT) realizuje zadania w zakresie choćby: prowadzenia spraw dotyczących rozwoju i regulacji rynku telekomunikacyjnego, w tym spraw związanych z międzynarodową polityką

³² Tamże.

telekomunikacyjną, z wyłączeniem spraw dotyczących cyberbezpieczeństwa; ochrony praw i prywatności użytkowników usług telekomunikacyjnych i inne.

Według par. 19 Departament Transformacji Cyfrowej (DTC) realizuje zadania w zakresie m.in.: nadzoru nad instytucją gospodarki budżetowej Centralny Ośrodek Informatyki, w tym rozliczania zadań powierzonych tej jednostce przez Ministra Cyfryzacji, w szczególności w obszarze rozwoju i utrzymania systemów teleinformatycznych i inne³³.

W myśl par. 20 Departament Zarządzania Danymi (DZD) realizuje zadania w zakresie m.in.: realizacji zadań Ministra Cyfryzacji wynikających z ustawy z dnia 11 sierpnia 2021 r. o otwartych danych i ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1524.); koordynowania działań związanych z funkcjonowaniem i rozwojem portalu danych (dane.gov.pl) oraz Krajowego Repozytorium Obiektów Nauki i Kultury (kronika.gov.pl); 5) prowadzenia projektów dofinansowanych ze środków Unii Europejskiej dotyczących cyfrowej dostępności i ponownego wykorzystywania informacji oraz wsparcia rozwoju kompetencji cyfrowych w obszarze danych³⁴.

Par. 21 stanowi, iż Departament Współpracy Międzynarodowej (DWM) realizuje zadania w choćby w kwestii realizacji i koordynacji zadań Ministra w obszarze dwustronnej i wielostronnej współpracy międzynarodowej, w tym spraw wynikających z członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej i innych organizacjach międzynarodowych i inne.

Par. 22 wskazuje, iż Biuro Administracyjne (BA) realizuje zadania: obsługi administracyjnej, technicznej i logistycznej Ministerstwa oraz prowadzenia inwestycji budowlanych i remontów; prowadzenia archiwum zakładowego zapewnienia właściwych narzędzi i warunków pracy pracownikom; gospodarowania majątkiem, w tym prowadzenie ewidencji składników majątkowych; prowadzenia spraw związanych z bezpieczeństwem i higieną pracy i inne.

Par. 23 stanowi, że Biuro Dyrektora Generalnego (BDG) realizuje zadania w zakresie m.in.: organizacji pracy Ministerstwa; prowadzenia kancelarii ogólnej, koordynowania procesu wartościowania stanowisk pracy w służbie cywilnej w Ministerstwie; realizacji polityki rekrutacyjnej i szkoleniowej i inne³⁵.

Par. 24, wskazuje, że Biuro Budżetowo-Finansowe (BBF) realizuje zadania w m.in. obejmujące: wykonywania funkcji dysponenta części budżetowej 27 – informatyzacja i prowadzenia ksiąg rachunkowych tego dysponenta oraz realizacji procesów gromadzenia środków publicznych i ich rozdysponowania, w tym środków europejskich w ramach realizowanych programów/projektów i inne.

Par. 25, stanowi, że Biuro Komunikacji (BK) realizuje zadania w zakresie m.in.: 1) obsługi informacyjnej i prasowej Ministra oraz Sekretarza Stanu; 2) współpracy z Centrum Informacyjnym Rządu i komórkami komunikacji społecznej ministerstw oraz innych urzędów; 3) prowadzenia strony internetowej Ministerstwa (gov.pl/cyfryzacja), profili Ministerstwa na portalach społecznościowych oraz innych narzędzi dwustronnej komunikacji oraz inne.

Par. 26 wskazuje, że Biuro Ministra (BM) realizuje zadania w zakresie m.in.: 1) obsługi parlamentarnej Ministra i Sekretarza Stanu, w tym udzielania odpowiedzi na wystąpienia posłów i senatorów, komisji sejmowych i senackich, Kancelarii

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

Prezesa Rady Ministrów w sprawach parlamentarnych, a także Rzecznika Praw Obywatelskich oraz innych podmiotów o podobnym charakterze.

Par. 27 statuuje, iż zakres zadań i tryb pracy jednostek organizacyjnych podległych lub nadzorowanych przez Ministra określają w szczególności odpowiednio: 1) ustawa z dnia 29 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych; 2) ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz.U. z 2022 r. poz. 498 oraz z 2023 r. poz. 1672); 3) akty normatywne o utworzeniu tych jednostek; 4) nadane tym jednostkom statuty i regulaminy³⁶.

Ostatni par. 28 stanowi, że Wewnętrzne regulaminy organizacyjne jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi są zatwierdzane przez Dyrektora Generalnego Ministerstwa³⁷.

IV. Główne zadania Ministerstwa Cyfryzacji

Główne zadania Ministerstwa Cyfryzacji w XXI w Polsce wieku obejmują ważne aspekty cyfrowe i związane z cyberbezpieczeństwem państwa i obywateli RP. Do najważniejszych możemy wskazać takie cele, które są realizowane według określonych programów.

Ministerstwo Cyfryzacji opracowało Strategię Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2019-2024. Dokument obowiązuje od 31 października 2019 roku i zastępuje Krajowe Ramy Polityki Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017-2022. Ministerstwo Cyfryzacji prowadzi sprawy związane z opracowywaniem i aktualizacją krajowej strategii dotyczącej cyberbezpieczeństwa wynikającej z dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1148 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie środków na rzecz wysokiego wspólnego poziomu bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych na terytorium Unii, tzw. „dyrektywą NIS”.

Ministrowo to prowadzi też Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności w aspektach cyfrowych. Krajowy Plan Odbudowy i Zwiększania Odporności (KPO) ma na celu odbudowę gospodarki oraz minimalizowanie skutków kryzysu wywołanego pandemią COVID-19.

Ministerstwo prowadzi elektroniczne platformy Usług Administracji Publicznej (ePUAP), Platforma Usług Elektronicznych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (PUE ZUS), portal obywatel.gov.pl, portal biznes.gov.pl, ceidg.gov.pl ekrs.ms.gov.pl/s24/, ekw.ms.gov.pl, emp@tia, epuap.gov.pl, finanse.mf.gov.pl. Jak też inne: geoportal.gov.pl, (mapy.geoportal.gov.pl), ekrus.gov.pl, praca.gov.pl, puecsc.gov.pl. Łącznie blisko 100 różnych e-usług³⁸.

Zadania jakie tworzy ten resort to m.in.: Konsorcjum POTENTIAL, Projekt Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej, Od papierowej do cyfrowej Polski, Cyfrowe Usługi Publiczne i wiele innych. W ramach swoich działań resort cyfryzacji współdziała ze strony krajowej przy projekcie rozporządzenia dotyczącego prywatności i łączności elektronicznej został opublikowany przez Komisję Europejską 10 stycznia 2017 r. Ma ono zastąpić obecną dyrektywę 2002/58/WE o prywatności oraz dostosować przepisy w zakresie ochrony prywatności i danych w komunikacji elektronicznej do obecnych realiów rynkowych i postępu techno-logicznego. Będzie uzupełniało i uszczegóławiało Rozporządzenie UE 2016/679 o ochronie danych osobowych (tzw. RODO). Ministerstwo też współdziałało przy wdrożeniu do polskiego porządku

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ E-usługi w administracji <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/e-uslugi> [dostęp: 13.0.2025].

prawnego RODO: w ramach ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych oraz z ustawy z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). Ministerstwo to też współtworzyło bazę wiedzy dla administracji o RODO i AI³⁹.

V. Podsumowanie

W Polsce administracja publiczna jest znacząco rozbudowana. Obecnie w 2025 roku w lutym, mamy 19 ministerstw. Zgodnie bowiem z art. 146 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁰, Rada Ministrów prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej Polskiej. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej zgodnie z art. 10. Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Rada Ministrów przy prezydencie RP jest organem władzy wykonawczej. Rada Ministrów kieruje zaś administracją rządową w myśl art. 146 ust. 3 konstytucji RP. Mamy też w polskim porządku prawnym obowiązujące obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 maja 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Radzie Ministrów.

Ministerstwo Cyfryzacji zaś stanowi jeden z elementów administracji publicznej, jest to bowiem polski urząd administracji rządowej obsługujący ministra właściwego do spraw działu administracji rządowej – informatyzacja, jakie zostało utworzone w 2015 z przekształcenia Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, następnie zlikwidowane w 2020 roku i ponownie przywrócone w 2023 roku i działa obecnie.

Administracja cyfrowa w Polsce nadzoruje aspekty sztucznej inteligencji IA, bezpieczne domeny za pomocą CERT, projektuje cyfrowe państwo i realizuje różne projekty i badania, choćby e-płatności. Inne zadania i cele to Jednolity Rynek Cyfrowy, Gospodarka Oparta o Dane - Przemysł+. Przykładem też może być Program polityki „Droga ku cyfrowej dekadzie” do 2030 r., gdzie pokazuje się w tym dokumencie kierunki rozwoju transformacji cyfrowej Unii Europejskiej poprzez wyznaczenie i celów cyfrowych. Nadto przedstawiciele Ministerstwa Cyfryzacji w pracy na co dzień współpracują z Komisją Europejską i Parlamentem Europejskim.

Państwo polskie w ramach administracji publicznej w tym tej cyfrowej prowadzi realną politykę cyfrową, z której wynika postęp innowacyjność, ale też dbanie o ujęte w ustawie zasadniczej z 1997 roku zasady.

Streszczenie

Współcześnie działalność administracji cyfrowej w Polsce XX wieku to dość oryginalny element dzielności. Resort ten w 2024 roku na koniec zaproponował projekt Strategii Cyfryzacji Polski. To pierwszy tak kompleksowy dokument w historii Polski. Ministerstwo Cyfryzacji pełni rolę zarówno dla obywateli jak i dla samej administracji, ale też organów UE. To także sprawiedliwa transformacja cyfrowa w Polsce nadzorowana przez państwo. To także bezpieczeństwo –

³⁹ Portal sztucznej inteligencji: <https://www.gov.pl/web/ai> [dostęp: 13.0.2025].

⁴⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – najwyższy akt prawny Rzeczypospolitej Polskiej, uchwalony 2 kwietnia 1997 roku przez Zgromadzenie Narodowe, zatwierdzony w ogólnonarodowym referendum 25 maja 1997 roku, ogłoszony w Dzienniku Ustaw. (Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483 ze zm).

w cyberprzestrzeni nadzorowane przez administrację państwową w Polsce. To także w pewien sposób działania na rzecz informatyzacji administracji publicznej, dbanie o systemy i sieci teleinformatyczne w administracji publicznej, dbanie o technologię i techniki informacyjne oraz standardy informatyczne. Obecnie resort ten liczy ponad 10 departamentów. Jednym z ważniejszych podległych jednostek jest Centrum Projektów Polska Cyfrowa.

Słowa kluczowe: Ministerstwo Cyfryzacji, Polska Cyfrowa, bezpieczeństwo narodowe, cyberbezpieczeństwo, administracja publiczna

DIRECTIONS OF ACTION AND FUNCTIONING OF THE MINISTRY OF DIGITIZATION IN POLAND OF THE 21st CENTURY IN THE TERMS OF LEGAL AND NATIONAL SECURITY

Abstract

Nowadays, administrative activity in 20th century Poland is a substitute element of bravery. This ministry in 2024 at the end of the Polish Digitization Strategy project. First, take a comprehensive document on Polish history. The Ministry of Digitization is used independently for the administration itself, but also available to the EU. It is also a just digital transformation in Poland supervised by the state. It is also security - in cyberspace supervised by the state administration in Poland. It also means, in a well-known way, activities for the computerization of public administration, taking care of ICT systems and networks in public administration, taking care of information and information techniques as well as IT sources. Currently, the center has over 10 branches. One of the most important units is the Digital Poland Project Center.

Keywords: Ministry of Digitization, Digital Poland, basic security, cybersecurity, public administration

Bibliografia:

- Błaś, A., Współczesne tendencje przeobrażeń zadań administracji publicznej, [w:] Błaś, Boć, Jeżewski, *Administracja publiczna* 2004.
- Boć, J., *Pojęcie administracji*, [w:] *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Wrocław 2005, s. 7.
- Tomaszewicz, A., *E-administracja publiczna jako nowy model funkcjonowania administracji publicznej* 2022, s. 22-23.
- Ura, E. *Materiałne prawo administracyjne. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2024, s. 18.
- Zieliński, E., *Administracja rządowa w Polsce*, Warszawa 2001, str. 12-13.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – najwyższy akt prawny Rzeczypospolitej Polskiej, uchwalony 2 kwietnia 1997 roku przez Zgromadzenie Narodowe, zatwierdzony w ogólnonarodowym referendum 25 maja 1997 roku, ogłoszony w Dzienniku Ustaw: Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483.

Obwieszczenie Ministra Cyfryzacji z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Cyfryzacji lub przez niego nadzorowanych (M.P. z 2019 r. poz. 462); Ustawa z dnia 21 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o organizacji i trybie pracy Rady Ministrów oraz o zakresie działania ministrów, ustawy o działach administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2001 r. nr 154, poz. 1800); Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 2003 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie

szczegółowego zakresu działania Ministra Nauki (Dz.U. z 2003 r. nr 55, poz. 480); Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 4 maja 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Nauki i Informatyzacji (Dz.U. z 2004 r. nr 106, poz. 1123); Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 31 października 2005 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (Dz.U. z 2005 r. nr 220, poz. 1897); Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2011 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji (Dz.U. z 2011 r. nr 250, poz. 1501) i właśnie Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Cyfryzacji (Dz.U. z 2015 r. poz. 2077).

Obwieszczenie Ministra Cyfryzacji z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Cyfryzacji lub przez niego nadzorowanych (M.P. 2019 poz. 462).

rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rozwoju i Technologii (Dz. U. poz. 2389).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 6 października 2020 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Cyfryzacji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1716).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 kwietnia 2023 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Cyfryzacji (Dz.U. z 2023 r. poz. 781).

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 2011 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Dz.U. 2011 nr 250 poz. 1501.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 października 2020 r. w sprawie zniesienia Ministerstwa Cyfryzacji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1730).

Statut Urzędu Komunikacji Elektronicznej, stanowiący załącznik do zarządzenia Nr 7 Ministra Transportu z dnia 11 maja 2007 r. w sprawie nadania statutu Urzędowi Komunikacji Elektronicznej (Dz. Urz. MT Nr 5, poz. 14, z późn. zm.)

Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej, Dz.U. 1997 Nr 141 poz. 943.

ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz.U. z 2022 r. poz. 1188 oraz z 2023 r. poz. 1195, 1234 i 1641)

Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1050, 1473.).

Załącznik do zarządzenia nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. - Zarządzenie nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Urz. Min. Cyf. 2024 poz. 2).

Załącznik do Zarządzenia nr 661 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji (M.P. 2024 poz. 2).

Zarządzenie nr 2 Ministra Cyfryzacji z dnia 8 stycznia 2024 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Urz. Min. Cyf. 2024 poz. 2). Zarządzenie nr 4 Ministra Cyfryzacji z dnia 23 maja 2023 r. w sprawie regulaminu organizacyjnego Ministerstwa Cyfryzacji (Dz. Urz. Min. Cyf. poz. 5 i 14).

Zarządzenie nr 22 Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 marca 2024 r. zmieniające zarządzenie w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji (M.P. 2024 poz. 190).

Zarządzenie nr 661 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 2023 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Cyfryzacji (M.P. 2024 poz. 2).

Strony internetowe
<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/dzialania> [dostęp: 13.02.2025].

Prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej - cele Ministerstwa Cyfryzacji, <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/prezydencja-polski-w-radzie-unii-europejskiej--cele-ministerstwa-cyfryzacji> [dostęp: 13.02.2025].

Polska Prezydencja w Radzie UE 2025 Priorytety Ministerstwa Cyfryzacji, Poland25.EU, s. 1-12. <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/agenda-cyfrowa-polskiej-prezencji-i-organow-unii-europejskiej-nowej-kadencji> [dostęp: 13.02.2025].

Ministerstwo Cyfryzacji- adres: <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja> [dostęp: 13.02.2025].

Centralny Ośrodek Informatyki <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/centralny-osrodek-informatyki> [dostęp: 13.02.2025].

Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa w Warszawie

<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/naukowa-i-akademicka-siec-komputerowa-w-warszawie> [dostęp: 13.02.2025].

moje.cert.pl – Twój test bezpieczeństwa w internecie <https://nask.pl/aktualnosci/moje-cert-pl-twoj-test-bezpieczenstwa-w-internecie/> [dostęp: 13.02.2025].

Centrum Projektów Polska Cyfrowa <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/centrum-projektow-polska-cyfrowa> [dostęp: 13.02.2025].

Portal sztucznej inteligencji: <https://www.gov.pl/web/ai> [dostęp: 13.0.2025].

Tomasz GRUDNIEWSKI

Akademia Białska im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

ORCID: 0000-0003-3394-8992

Sławomir ŻURAWSKI

Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

ORCID: 0000-0001-9527-3391

Aleksandra Żaneta NASIADKA

ORCID: 0009-0008-3370-8503

ROLA POLSKI I ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH W SYSTEMIE PRZECIWDZIAŁANIA TERRORYZMOWI W UNII EUROPEJSKIEJ

Wstęp

Terroryzm stanowi jedno z kluczowych wyzwań dla współczesnego ładu międzynarodowego, podważając bezpieczeństwo państw, stabilność instytucji publicznych oraz zaufanie społeczne. Unia Europejska, będąc obszarem o wysokim stopniu integracji politycznej, gospodarczej i społecznej, pozostaje szczególnie wrażliwa na zagrożenia o charakterze transgranicznym. Zamachy z pierwszych dekad XXI wieku doprowadziły do zasadniczego przeformułowania podejścia do polityki bezpieczeństwa, w tym do wypracowania wielowymiarowych instrumentów walki z terroryzmem.

Celem artykułu jest analiza systemu przeciwdziałania terroryzmowi w Unii Europejskiej, z uwzględnieniem miejsca i roli Polski oraz znaczenia instytucji i organizacji międzynarodowych. Szczególną uwagę poświęcono powiązaniom między wymiarem wewnętrznym i zewnętrznym polityki antyterrorystycznej UE, a także relacji między rozwiązaniami unijnymi a krajowymi. Problematyka badawcza koncentruje się wokół pytania o to, na ile przyjęte rozwiązania prawne, instytucjonalne i operacyjne odpowiadają na rzeczywistą strukturę i dynamikę zagrożeń, czego wyrazem są m.in. dane statystyczne dotyczące ataków, aresztowań oraz wyroków skazujących za przestępstwa terrorystyczne.

W artykule przeprowadzono analizę wybranych dokumentów strategicznych i aktów prawnych UE oraz Rzeczypospolitej Polskiej, a także danych instytucji unijnych i krajowych dotyczących skali oraz charakteru zagrożeń terrorystycznych. W dalszej części omówiono system antyterrorystyczny UE, w tym rolę Europolu, Eurojustu, Fronteksu oraz unijnych systemów wymiany informacji, następnie przedstawiono polskie rozwiązania prawno-instytucjonalne i ocenę poziomu zagrożenia. Osobną część poświęcono rosnącemu znaczeniu wymiaru zewnętrznego polityki antyterrorystycznej i roli organizacji międzynarodowych oraz formatów regionalnych, w szczególności w odniesieniu do Bałkanów Zachodnich.

Unia Europejska wobec terroryzmu

Globalny problem terroryzmu stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa we współczesnym świecie. Unia Europejska, dostrzegając skalę i złożoność tego zagrożenia, opracowała kompleksowy system przeciwdziałania działalności terrorystycznej, łączący w sobie środki zapobiegawcze, ochronne, ścigania i reaktywne. Analiza tego systemu pozwala ocenić skuteczność istniejących mechanizmów i zidentyfikować najważniejsze trendy w rozwoju polityki antyterrorystycznej.

Zgodnie z wynikami analizy geograficznej aktywności terrorystycznej, państwa Europy Zachodniej będące częścią Unii Europejskiej należą w przeważającej mierze do tzw. „zielonej strefy”, co jednak nie wyklucza konieczności opracowania i wdrożenia kompleksowych środków ochronnych¹. Statystyki Europolu i Eurojustu z 2023 r. przedstawiają obiektywny obraz zagrożeń terrorystycznych w UE i pozwalają ocenić skuteczność środków zaradczych^{2,3}. W 2023 roku na terenie państw członkowskich UE odnotowano 120 ataków terrorystycznych różnego rodzaju. Rozkład terytorialny incydentów charakteryzuje się znaczną nierównomiernością: najwięcej ataków terrorystycznych miało miejsce we Francji (80 przypadków, co stanowi 66,7% wszystkich), następnie we Włoszech (30 przypadków), Niemczech i Hiszpanii (po 3 przypadki), Belgii (2 przypadki), Grecji i Luksemburgu (po 1 przypadku). Statystyki te pokazują zróżnicowany stopień narażenia krajów UE na zagrożenia terrorystyczne, który wynika z połączenia czynników historycznych, społeczno-ekonomicznych i geopolitycznych.

Typologiczna analiza działalności terrorystycznej w UE pokazuje dominację terroryzmu etniczno-nacjonalistycznego i separatystycznego (70 przypadków, 58,3% ogółu), przy czym niemal wszystkie incydenty tego typu odnotowano we Francji. Na drugim miejscu znalazł się terroryzm lewicowy i anarchistyczny (32 przypadki, 26,7%), zlokalizowany głównie we Włoszech (30 przypadków). Na trzecim miejscu znalazł się terroryzm dżihadystyczny z 14 odnotowanymi przypadkami (11,7%), przy czym większość z nich miała miejsce we Francji (8) i Niemczech (3). Statystyki te pozwalają na identyfikację specyficznych zagrożeń terrorystycznych charakterystycznych dla poszczególnych państw członkowskich UE, co ma fundamentalne znaczenie dla opracowania skutecznych strategii przeciwdziałania terroryzmowi. Szczególne zaniepokojenie budzi wysoki poziom realizacji aktów terrorystycznych: ze 120 odnotowanych incydentów, 98 (81,7%) zostało skutecznie przeprowadzonych przez sprawców, 9 (7,5%) zakończyło się niepowodzeniem, a jedynie 13 (10,8%) zostało zapobiegniętych przez organy ścigania na etapie przygotowań. Wskaźniki te wskazują na konieczność wzmocnienia działań prewencyjnych i udoskonalenia mechanizmów wczesnego wykrywania i neutralizacji zagrożeń terrorystycznych^{4,5}.

Podstawowym elementem unijnego systemu walki z terroryzmem jest Strategia UE w dziedzinie walki z terroryzmem⁶, przyjęta w 2005 r. po serii głośnych ataków terrorystycznych, w szczególności po ataku terrorystycznym w Madrycie w 2004 r., który według udostępnionych materiałów jest jednym z najbardziej niszczycielskich ataków terrorystycznych początku XXI wieku. Strategia jest regularnie aktualizowana, aby odzwierciedlać zmiany w zagrożeniach terrorystycznych i obejmuje cztery główne obszary działań: zapobieganie radykalizacji i werbowaniu,

¹ Z. Li i in., *Quantitative Analysis of Global Terrorist Attacks Based on the Global Terrorism Database*, „Sustainability”, 13(14), 7598, 2021, s. 2.

² Eurojust, Eurojust Meeting on Counter-Terrorism -- Summary of Discussions, 2024. <https://www.eurojust.europa.eu/publication/eurojust-meeting-counter-terrorism-2023> (dostęp: 06.01.2026).

³ Europol, European Union Terrorism Situation and Trend Report 2024 (EU TE-SAT), 2024. <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2024-eu-te-sat> (dostęp: 06.01.2026).

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ European Commission, EU Counter-Terrorism Strategy, Brussels 2020. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation_en (dostęp: 20.12.2025).

ochronę potencjalnych celów, ściganie terrorystów i reagowanie na ataki terrorystyczne.

Unia Europejska utworzyła wielopoziomową strukturę instytucjonalną do walki z terroryzmem, zapewniającą koordynację działań krajowych organów ścigania i służb specjalnych. Centralnym organem koordynującym jest Koordynator UE ds. Zwalczania Terroryzmu, który zapewnia koordynację działań pomiędzy państwami członkowskimi i różnymi strukturami UE.

Machniak⁷ identyfikuje takie organizacje, jak Europol (w szczególności Europejskie Centrum ds. Zwalczania Terroryzmu utworzone w jego strukturach w 2016 r.), Eurojust, Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej (Frontex) oraz Centrum Analiz Wywiadowczych UE (EU INTCEN) jako kluczowe elementy architektury instytucjonalnej służącej zwalczaniu terroryzmu. Surowiec⁸ skupia się na rosnącej roli wyspecjalizowanych jednostek Europolu, w szczególności Jednostki ds. Zasobów Internetowych UE (EU IRU), której działania mają na celu monitorowanie i usuwanie treści o charakterze terrorystycznym z Internetu.

Podstawowe znaczenie dla skutecznej walki z terroryzmem mają unijne systemy informacyjne, które zapewniają transgraniczną wymianę danych na temat potencjalnych zagrożeń terrorystycznych. Do systemów tych zalicza się System Informacyjny Schengen Drugiej Generacji (SIS II), System Informacji Wizowej (VIS) i System Informacji Pasażerów (PNR), których wdrożenie znacznie poprawiło zdolność identyfikacji podejrzanych ruchów potencjalnych terrorystów przez granice państw UE. Kluczowym momentem zwrotnym w rozwoju polityki antyterrorystycznej UE były ataki terrorystyczne z 11 września 2001 r.⁹, po których przyjęto pierwszą europejską strategię antyterrorystyczną i znaczenie dyrektywy UE w sprawie zwalczania terroryzmu z 2017 r.¹⁰, która ustanowiła wspólne minimalne normy dotyczące definiowania przestępstw terrorystycznych i odpowiadających im kar, przyczyniając się w ten sposób do harmonizacji przepisów karnych państw członkowskich UE w tym obszarze. Niniejsza dyrektywa, wraz z „Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/784 w sprawie zwalczania rozpowszechniania treści o charakterze terrorystycznym w Internecie”¹¹, wdrożonym do ustawodawstwa krajowego szeregu państw, w tym Grecji i Włoch, stworzyła solidną podstawę prawną do koordynacji działań antyterrorystycznych na poziomie paneuropejskim.

Skuteczność działań antyterrorystycznych w dużej mierze zależy od sprawności działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Statystyki za rok 2023 pokazują znaczącą aktywność organów ścigania UE w obszarze zwalczania terroryzmu: dokonano 426 aresztowań pod zarzutem działalności terrorystycznej. Rozkład terytorialny aresztowań jest nierównomierny: najwięcej zatrzymań odnotowano w Hiszpanii (84), Francji (78) i Belgii (75)¹². Analiza struktury

⁷ A. Machniak, *Zwalczanie terroryzmu w Unii Europejskiej -- aktualne trendy i wyzwania*, „Polityka i Społeczeństwo”, 22(3), 2024, s. 6.

⁸ J. Surowiec, *Działania Unii Europejskiej na rzecz walki z terroryzmem*, Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2022, s. 21.

⁹ M. Krysztanowych i in., *Problems of European integration in the construction of EU security policy in the context of counter-terrorism*, „International Journal of Safety and Security Engineering”, 12(4), 2022, s. 502.

¹⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541.

¹¹ Regulation (EU) 2021/784 (Terrorist Content Online Regulation), 2021. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/784/oj/eng> (dostęp: 20.12.2025).

¹² Europol, <https://www.europol.europa.eu/about-europol> (dostęp: 20.12.2025).

aresztowań ze względu na rodzaj terroryzmu pokazuje dominację kategorii terroryzmu dżihadystycznego (334 aresztowania, co stanowi 78,4% ogółu), co wskazuje na priorytetową uwagę organów ścigania poświęconą temu obszarowi działalności terrorystycznej. Wydaje się, że ta tendencja jest uzasadniona, biorąc pod uwagę wysokie zagrożenie społeczne i transgraniczny charakter terroryzmu dżihadystycznego¹³.

Statystyki sądowe pokazują niewielki spadek liczby wyroków skazujących w sprawach dotyczących terroryzmu: 358 w 2023 r. w porównaniu do 427 w 2022 r. i 423 w 2021 r. Liderami pod względem liczby orzeczeń sądowych w 2023 r. są Francja (90), Belgia (67) i Niemcy (63). Wskaźniki powodzenia postępowań karnych znacznie się różnią w zależności od kraju: Niemcy mają najwyższy wskaźnik skazań (100%), podczas gdy w Holandii wskaźnik uniewinnień wynosi 39%. Ogólnie rzecz biorąc, wskaźnik skazań w całej Europie utrzymuje się na wysokim poziomie, co świadczy o skuteczności gromadzenia dowodów i procesu sądowego¹⁴.

Strategia UE w dziedzinie walki z terroryzmem kładzie szczególny nacisk na środki zapobiegawcze mające na celu zapobieganie radykalizacji i werbowaniu do organizacji terrorystycznych. Można zauważyć znaczącą ewolucję środków zapobiegawczych w polityce antyterrorystycznej UE, charakteryzującą się przesunięciem akcentu z podejścia reaktywnego na proaktywne zapobieganie radykalizacji. Analiza najnowszych inicjatyw ustawodawczych w krajach UE pozwala na zidentyfikowanie szeregu najważniejszych trendów w rozwoju europejskiego prawodawstwa antyterrorystycznego. Należą do nich: surowsze kary dla osób skazanych za terroryzm (w tym wprowadzenie w Austrii specjalnych instytucji do przetrzymywania niebezpiecznych przestępców terrorystycznych); wzmocnienie środków zwalczania finansowania terroryzmu (Bułgaria, Węgry, Słowenia); usprawnienie systemu rejestrowania przestępstw o charakterze terrorystycznym (wprowadzenie specjalnych oznaczeń dotyczących terroryzmu w rejestrach karnych w Austrii); rozszerzenie uprawnień organów ścigania w zakresie prowadzenia śledztw tajnych (Portugalia).

Innym kluczowym narzędziem w tym obszarze jest program Zapobiegania Radykalizacji i Brutalnemu Ekstremizmowi (PVERLT)¹⁵, który skupia ekspertów z różnych dziedzin w celu opracowania skutecznych strategii przeciwdziałania radykalizacji. Program ten realizuje kompleksowe podejście, obejmujące inicjatywy edukacyjne, pracę z narażonymi grupami ludności i przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się ideologii ekstremistycznych.

Dużą uwagę poświęca się programom wyjścia z organizacji i deradykalizacji dla byłych członków organizacji terrorystycznych oraz powracających zagranicznych bojowników terrorystycznych.

Istnieją znaczne różnice w podejściu do deradykalizacji pomiędzy państwami członkowskimi UE, co utrudnia opracowanie jednej paneuropejskiej strategii w tym obszarze i wymaga intensywniejszej wymiany najlepszych praktyk¹⁶. Mimo znacznych wysiłków podejmowanych na szczeblu UE i poszczególnych państw członkowskich, system walki z terroryzmem stoi przed szeregiem poważnych wyzwań. Pomimo ustanowienia szeregu mechanizmów koordynacyjnych (Centrum

¹³ Eurojust, <https://www.eurojust.europa.eu/pl/node/47/kim-jestesmy> (dostęp: 20.12.2025).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ OSCE, Preventing violent extremism and radicalization that lead to terrorism. <https://www.osce.org/secretariat/107807> (dostęp: 20.12.2025).

¹⁶ A. Machniak, op. cit., s. 6.

Wywiadowcze UE, Grupa ds. Zwalczania Terroryzmu) krajowe służby wywiadowcze często wykazują ograniczoną chęć dzielenia się poufnymi informacjami z partnerami, co obniża skuteczność paneuropejskiego systemu wczesnego ostrzeżenia przed zagrożeniami terrorystycznymi.

Szczególną troską należy objąć problem znalezienia optymalnej równowagi między zapewnieniem bezpieczeństwa a ochroną podstawowych praw i wolności obywateli. Po serii ataków terrorystycznych w latach 2015–2016 nastąpiło zaostrzenie środków bezpieczeństwa, w tym rozszerzenie uprawnień organów ścigania i służb wywiadowczych, co spotkało się z krytyką ze strony organizacji praw człowieka. Nadmierne ograniczenia swobód obywatelskich mogą podważyć zasadność polityki antyterrorystycznej i przyczynić się do radykalizacji zmarginalizowane grupy ludności. Istotnym problemem pozostaje brak uwagi poświęcanej społeczno-ekonomicznym czynnikom radykalizacji i potrzeba kompleksowego podejścia do zapobiegania terroryzmowi, wykraczającego poza tradycyjne środki bezpieczeństwa i uwzględniającego szeroki zakres czynników przyczyniających się do radykalizacji, zwłaszcza w społecznościach zmarginalizowanych.

Analiza istniejących problemów i wyzwań pozwala nam zidentyfikować szereg obiecujących obszarów, w których można udoskonalić politykę antyterrorystyczną UE. Podstawowym celem jest pogłębienie wymiany informacji pomiędzy krajowymi organami ścigania i służbami specjalnymi, co wymaga zarówno rozwiązań technologicznych (usprawnienie systemów informatycznych), jak i wzmocnienia wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi.

Znaczny potencjał tkwi w opracowaniu środków zapobiegawczych, obejmujących m.in. programy deradykalizacji i integracji społecznej. Szczególną uwagę należy zwrócić na przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się ideologii ekstremistycznych w przestrzeni internetowej. Wymaga to zarówno instrumentów prawnych (dalsze doskonalenie przepisów dotyczących przeciwdziałania treściom terrorystycznym), jak i rozwiązań technologicznych umożliwiających skuteczne monitorowanie przestrzeni sieciowej. W kontekście globalnego charakteru zagrożenia terrorystycznego, zacieśnienie współpracy międzynarodowej z państwami trzecimi i organizacjami międzynarodowymi ma fundamentalne znaczenie. Obszar ten jest szczególnie istotny w kontekście zwalczania terroryzmu dżihadystycznego, co wymaga koordynacji działań z państwami Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej i Azji Środkowej.

Ważnym aspektem doskonalenia polityki antyterrorystycznej jest harmonizacja ustawodawstwa krajowego państw członkowskich UE w tym obszarze, co pomoże przezwyciężyć rozdrobnienie regulacji prawnych i zapewnić jednolite standardy przeciwdziałania terroryzmowi w całej Unii Europejskiej.

Polska wobec zagrożenia terrorystycznego

Rzeczpospolita Polska, ze względu na swoje położenie geopolityczne na wschodniej flance Unii Europejskiej i NATO, znajduje się w szczególnej sytuacji, jeśli chodzi o zagrożenia terrorystyczne. Zgodnie z zaktualizowanym Krajowym Planem Zarządzania Kryzysowego (2021/2022)¹⁷, pomimo wysokiego poziomu zagrożenia terrorystycznego na świecie i w całej Europie, Polska nie jest obecnie uznawana za

¹⁷ Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, Narodowy Plan Zarządzania Kryzysowego 2021-2022, RCB, Warszawa 2021. <https://www.gov.pl/web/rcb/krajowy-plan-zarzadzania-kryzysowego> (dostęp: 21.12.2025).

priorytetowy cel dla organizacji terrorystycznych. Nie jest jednak wskazane całkowite wykluczenie możliwości wystąpienia aktu terrorystycznego na terytorium Polski. Wymaga to wszechstronnej analizy istniejących zagrożeń i mechanizmów przeciwdziałania.

Analiza poziomu zagrożenia terrorystycznego dla Polski pozwala zaliczyć ją do „niebieskiej strefy” regionu Europy Wschodniej według klasyfikacji międzynarodowej, co oznacza średni poziom zagrożenia. Ocena ta opiera się na szeregu czynników strategicznych i taktycznych, które stwarzają potencjalne zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego. Do czynników ryzyka endogenicznego i egzogenicznego istotnych dla bezpieczeństwa narodowego Polski w kontekście zagrożenia terrorystycznego zalicza się obecność na terytorium kraju jednostek radykalnych, przybyłych z obszarów wysokiego ryzyka. Proces powrotu zagranicznych bojowników ze stref aktywnych konfliktów również stanowi poważne zagrożenie, ponieważ takie osoby mają doświadczenie bojowe i często zachowują ideologiczną motywację do kontynuowania działalności ekstremistycznej.

Szczególnie zaniepokojenie budzi zjawisko samotnych terrorystów i działalność grup propagujących różnego rodzaju ideologie ekstremistyczne. Z uwagi na trudności w identyfikacji takich podmiotów na etapie przygotowywania działań niezgodnych z prawem, zagrożenie to wymaga wzmożonej uwagi ze strony właściwych organów. Podmioty niepaństwowe, stosujące metody terrorystyczne jako narzędzie nacisku, stanowią poważne zagrożenie. Ryzyko to jest spotęgowane obecnością na terytorium Polski obiektów wojskowych NATO oraz placówek dyplomatycznych państw zachodnich, Izraela i Rosji, które mogą być traktowane jako symboliczne cele dla grup terrorystycznych.

Czynnikiem specyficznym dla Polski jest znaczny napływ obywateli Izraela odwiedzających miejsca pamięci Holokaustu, co w kontekście zaostrzenia konfliktu na Bliskim Wschodzie może potencjalnie przyciągnąć uwagę organizacji terrorystycznych kierujących się nastrojami antysemitycznymi lub antyizraelskimi. Rosnący problem nielegalnej migracji przez wschodnią granicę Unii Europejskiej stwarza dodatkowe wyzwania dla polskiego systemu bezpieczeństwa narodowego, gdyż kanały migracyjne potencjalnie mogą być wykorzystywane do infiltracji osób związanych z organizacjami terrorystycznymi. Podstawą prawną przeciwdziałania terroryzmowi w Rzeczypospolitej Polskiej są trzy kluczowe akty prawne, które tworzą kompleksowy system działań zapobiegawczych i reagowania. Centralne miejsce w tym systemie zajmuje Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych¹⁸, która koncepcyjnie określa zasady prowadzenia operacji antyterrorystycznych i przyznaje Szefowi Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) status głównego koordynatora działań w zakresie zapobiegania aktom terrorystycznym.

Szczególnie istotne w kontekście skutecznej reakcji na zmieniające się poziomy zagrożenia jest ustawowe stopniowanie poziomów zagrożenia terrorystycznego, obejmujące cztery poziomy: ALPHA (niski poziom zagrożenia), BRAVO (wysoki poziom), CHARLIE (wysoki poziom) i DELTA (poziom krytyczny). Podobny system stosowany jest w infrastrukturze informatycznej (ALFA-CRP, BRAVO-CRP itp.), co pozwala na elastyczną reakcję na zagrożenia cyberterrorystyczne.

¹⁸ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904.

Drugim istotnym elementem ram prawnych przeciwdziałania terroryzmowi jest ustawa z dnia 1 marca 2018 r.¹⁹ o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, której celem jest zwalczanie przepływów finansowych wspierających działalność struktur terrorystycznych. Rozporządzenie to określa uprawnienia i obowiązki Generalnego Inspektora Informacji Finansowej oraz reguluje procedury monitorowania podejrzanych transakcji.

Trzecim elementem triady legislacyjnej jest Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r.²⁰ o Krajowym Systemie Cyberbezpieczeństwa, która zyskuje coraz większe znaczenie w kontekście rosnącej cyfryzacji społeczeństwa i gospodarki. Ustawa ta ustanawia strukturę instytucjonalną i funkcjonalną przeciwdziałania zagrożeniom cyberterrorystycznym, definiując kompetencje kluczowych podmiotów, takich jak CSIRT MON (jednostka organizacyjna Ministerstwa Obrony Narodowej), CSIRT NASK (jednostka naukowo-badawcza) i CSIRT GOV (jednostka rządowa). Mechanizmem instytucjonalnym zapewniającym bezpieczeństwo antyterrorystyczne w Polsce jest wielopoziomowy system współdziałających organów państwa, w którym rolę koordynującą pełni Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. W skład systemu wchodzi: Policja, która prowadzi czynności operacyjno-śledcze; Straż Graniczna, zapewniająca kontrolę przekraczania granic państwowych; Żandarmeria Wojskowa, która nadzoruje kwestie bezpieczeństwa w obiektach wojskowych; Państwowa Straż Pożarna, biorąca udział w usuwaniu skutków ewentualnych ataków terrorystycznych; Generalny Inspektor Informacji Finansowej, który monitoruje transakcje finansowe; Krajowy Urząd Skarbowy, który kontroluje kwestie ekonomiczne; oraz Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, koordynujące działania antykrzysowe. Porównawczą charakterystykę systemu antyterrorystycznego w Polsce przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka porównawcza systemu antyterrorystycznego w Polsce.

Aspekt przeciwdziałania	Charakterystyczny	Akt normatywny	Podmiot odpowiedzialny
Zapobieganie atakom terrorystycznym	Działania operacyjne, dochodzeniowo-śledcze, analiza wywiadowcza, monitorowanie zagrożeń	Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych	Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW)
Reagowanie na zagrożenia terrorystyczne	System oceny poziomu zagrożenia terrorystycznego (ALPHA, BRAVO, CHARLIE, DELTA)	Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych	ABW Centrum Operacji Antyterrorystycznych
Ochrona infrastruktury krytycznej	Ochrona fizyczna i techniczna obiektów o znaczeniu państwowym	Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym	Centrum Bezpieczeństwa Rządowego
Zwalczanie finansowania terroryzmu	Monitorowanie przepływów finansowych, blokowanie podejrzanych transakcji	Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz	Generalny Inspektor Informacji Finansowej

¹⁹ Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, Dz.U. 2018 poz. 723.

²⁰ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, Dz.U. 2018 poz. 1560.

		finansowaniu terroryzmu	
Cyberbezpieczeństwo	Ochrona systemów informatycznych przed atakami cybernetycznymi, przeciwdziałanie cyberterroryzmowi	Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o Krajowym Systemie Cyberbezpieczeństwa	CSIRT MON, CSIRT NASK, CSIRT GOV
Kontrola granic państwowych	Zapobieganie nielegalnemu przekraczaniu granicy przez potencjalnych terrorystów	Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej	Straż Graniczna
Współpraca międzynarodowa	Wymiana informacji, udział w międzynarodowych operacjach antyterrorystycznych	Porozumienia międzynarodowe w ramach UE i NATO	Ministerstwo Spraw Zagranicznych, ABW

Źródło: opracowanie własne.

W zapewnieniu bezpieczeństwa antyterrorystycznego Polski istotną rolę odgrywa czynnik współpracy międzynarodowej. Jako aktywny członek najważniejszych organizacji międzynarodowych (ONZ, UE, OBWE, Rada Europy, NATO), Polska jest włączona w transgraniczny system przeciwdziałania terroryzmowi, wdrażając do krajowego prawodawstwa postanowienia Globalnej Strategii Zwalczenia Terroryzmu ONZ, dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady, a także Strategii Zwalczenia Terroryzmu Unii Europejskiej. Interakcja ta zapewnia wymianę informacji wywiadowczych, wspólne planowanie operacji antyterrorystycznych i harmonizację krajowych systemów prawnych.

Rozwój technologiczny współczesnego świata doprowadził do pojawienia się nowych form działalności terrorystycznej, w tym cyberterroryzmu. Uznając istotność tego zagrożenia, władze polskie zainicjowały utworzenie specjalistycznych struktur i ram regulacyjnych mających na celu ochronę krytycznej infrastruktury informatycznej. Kluczowym elementem tego systemu jest trzejelementowa struktura Centrów Reagowania na Incydenty Bezpieczeństwa Komputerowego (CSIRT), które koordynują działania mające na celu zapobieganie skutkom ataków cybernetycznych o charakterze terrorystycznym oraz usuwanie ich skutków.

Polska strategia obrony antyterrorystycznej zakłada również poświęcenie większej uwagi obiektom infrastruktury krytycznej, które mogą stać się potencjalnymi celami ataków terrorystycznych. Zgodnie z praktyką międzynarodową szczególne środki bezpieczeństwa stosowane są na węzłach komunikacyjnych, w miejscach masowych zgromadzeń ludzi, w obiektach energetycznych i wodociągowych, a także w instytucjach rządowych. Podejście to jest spójne z analizą taktyki organizacji terrorystycznych, które preferują ataki na cele symboliczne i obiekty o dużym potencjale ofiar.

Ważnym aspektem skuteczności polskiego systemu antyterrorystycznego jest jego zdolność adaptacji do zmieniającego się charakteru zagrożeń. W kontekście przeobrażeń międzynarodowego terroryzmu, przejawiających się w decentralizacji struktur terrorystycznych, wzroście liczby samotnych terrorystów oraz wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych do radykalizacji i werbowania, polskie służby bezpieczeństwa zmuszone są do unowocześnienia metodologii swojej pracy,

przesuwając punkt ciężkości na działania prewencyjne i wczesne wykrywanie oznak radykalizacji.

Mimo że Polska nie stała się dotychczas celem ataku terrorystycznego na tak dużą skalę, jak największe zamachy terrorystyczne w Europie Zachodniej, Stanach Zjednoczonych czy na Bliskim Wschodzie, to jednak utrzymanie wysokiego poziomu gotowości krajowego systemu antyterrorystycznego pozostaje priorytetowym zadaniem polityki bezpieczeństwa państwa. Podejście to wynika ze świadomości złożonej natury współczesnego terroryzmu i powiązań globalnych procesów, w których destabilizacja bezpieczeństwa w jednym regionie może mieć kaskadowy wpływ na inne terytoria. Strategiczne podejście Polski do przeciwdziałania terroryzmowi charakteryzuje się zatem zrównoważonym połączeniem środków zapobiegawczych, reaktywnych i rekonstrukcyjnych, obejmujących cały cykl działań antyterrorystycznych – od zapobiegania radykalizacji i rekrutacji po minimalizowanie skutków potencjalnych ataków. Ważnym elementem tej strategii jest koordynacja międzyresortowa, która zapewnia skuteczną współpracę różnych agencji rządowych przy rozwiązywaniu złożonych zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa narodowego.

Wzmocnienie roli organizacji międzynarodowych w walce z terroryzmem

Za podstawowe zadania i funkcje organizacji międzynarodowych w dziedzinie przeciwdziałania terroryzmowi uznaje się koordynację działań międzynarodowych, tworzenie i upowszechnianie ram prawnych oraz regulacyjnych, udzielanie wsparcia technicznego i edukacyjnego, monitorowanie oraz ocenę zagrożeń, współpracę w zakresie wymiany informacji i wywiadu, promowanie dialogu międzykulturowego, a także inicjowanie i realizację działań o charakterze humanitarnym i społeczno-ekonomicznym.

Kompleksowe podejście do przeciwdziałania terroryzmowi powinno obejmować nie tylko twarde środki ukierunkowane na neutralizację struktur terrorystycznych, lecz również działania zmierzające do ograniczania czynników społeczno-ekonomicznych, politycznych i kulturowych sprzyjających procesom radykalizacji. Przyjmuje się, że jedynie wielopoziomowe, zintegrowane oddziaływanie – łączące komponent bezpieczeństwa, polityki społecznej oraz współpracy międzynarodowej – może prowadzić do trwałego obniżenia poziomu zagrożenia terrorystycznego w skali globalnej. Analiza współczesnego stanu współpracy międzynarodowej w dziedzinie walki z terroryzmem wskazuje jednocześnie na konieczność dalszego wzmocnienia roli organizacji międzynarodowych w koordynowaniu wysiłków antyterrorystycznych, pomimo dotychczasowych osiągnięć w rozwoju instytucjonalnych mechanizmów współdziałania²¹.

Unia Europejska jako organizacja ponadnarodowa ukazuje zarówno potencjał, jak i ograniczenia współczesnych modeli współpracy międzynarodowej w obszarze zwalczania terroryzmu. Zgodnie z Rozporządzeniem (UE) 2016/794 działalność Europolu potwierdza możliwość tworzenia efektywnych mechanizmów wymiany informacji i wsparcia analitycznego państw członkowskich²². Europejskie Centrum

²¹ J. Burchett, A. Weyembergh, *Counterterrorism policies, measures and tools in the EU: An assessment of the effectiveness of the EU counterterrorism policy*, Université Libre de Bruxelles, Bruxelles 2021, s. 20.

²² Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol), Official Journal of the European Union, L 135, 24.5.2016, s. 53.

Zwalczania Terroryzmu, powołane w 2016 r., uczestniczy w głównych śledztwach antyterrorystycznych w UE, koordynuje wsparcie operacyjne, porównuje dane operacyjne z zasobami już zgromadzonymi w Europolu oraz analizuje dostępny materiał dowodowy w celu odtworzenia spójnego obrazu sieci terrorystycznych. Skuteczność tych mechanizmów ograniczana jest jednak przez utrzymującą się nieufność części państw wobec Europolu oraz problemy prawne i polityczne wynikające z wrażliwości sfery działań organów ścigania.

Wymiar informacyjny działalności Europolu stanowi najbardziej rozwiniętą domenę współpracy. Agencja pełni rolę centrum informacji o działalności przestępczej, zapewnia wsparcie operacyjne, w szczególności przy tworzeniu i funkcjonowaniu wspólnych zespołów śledczych, a także prowadzi strategiczne i operacyjne analizy informacji²³. System informacyjny Europolu funkcjonuje jako centralna baza danych kryminalnych i wywiadowczych, wykorzystywana przez Agencję, oficerów łącznikowych i delegowanych ekspertów narodowych oraz funkcjonariuszy organów ścigania państw członkowskich; zawiera dane o osobach podejrzanych i skazanych, strukturach przestępczych, przestępstwach i środkach ich popełniania. System umożliwia przeprowadzanie porównań krzyżowych danych, a w ostatnich latach odnotowano istotny wzrost wymiany informacji dotyczących terroryzmu, w tym zagranicznych bojowników–terrorystów²⁴. Bezpieczną wymianę danych zapewnia platforma SIENA (Secure Information Exchange Network Application).

Rozporządzenie (UE) 2016/794 wprowadziło podejście „privacy by design”, wiążąc zasady przetwarzania informacji z charakterem danych, a nie z konkretnymi systemami bazodanowymi²⁵. Rozwiązanie to zwiększyło elastyczność Europolu oraz jego możliwości w zakresie kontroli krzyżowej i wykrywania powiązań między sprawami, a także analizy zgromadzonych danych. W zakresie zadań operacyjnych Europol może w ograniczonym zakresie zwracać się do organów krajowych o wszczęcie postępowania karnego, natomiast kluczową rolą Agencji pozostaje wspieranie państw członkowskich przy tworzeniu i funkcjonowaniu wspólnych zespołów śledczych²⁶. Dodatkowo prowadzone są projekty analityczne skoncentrowane na określonych obszarach przestępczości, w tym terroryzmie (m.in. „Hydra”, „Travellers”, „Dolphin”), które wzmacniają zdolności operacyjne organów ścigania UE²⁷.

Agenda UE ds. zwalczania terroryzmu z 2020 r. podkreśla, że zewnętrzny wymiar unijnej polityki antyterrorystycznej charakteryzuje się stopniowym rozszerzaniem współpracy z państwami trzecimi i organizacjami międzynarodowymi. Walka z terroryzmem poza obszarem Unii od początku stanowi kluczowy wymiar tej polityki. Rozszerzenie działań zewnętrznych dotyczy zarówno liczby partnerów, jak i rosnącej liczby zaangażowanych podmiotów unijnych oraz wykorzystywanych instrumentów. W ostatnich latach wzmocniono współpracę m.in. ze Stanami Zjednoczonymi oraz organizacjami takimi jak ONZ, OBWE, Rada Europy, NATO, FATF czy Globalna Koalicja przeciwko ISIS, a także rozwinięto liczne programy finansowe służące wsparciu technicznemu, szkoleniowemu i budowaniu zdolności w państwach partnerskich.

²³ Ibidem, s. 21.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Regulation (EU) 2016/794, op. cit., s. 53.

²⁶ Ibidem.

²⁷ J. Burchett, A. Weyembergh, op. cit., s. 21.

Zgodnie ze Strategią Bezpieczeństwa UE (2020-2025), ostatnie kilka lat wykazało również rozprzestrzenienie się podmiotów UE zaangażowanych w zewnętrzny wymiar polityki UE w zakresie zwalczania terroryzmu²⁸. Zewnętrzne wysiłki UE w zakresie zwalczania terroryzmu opierają się na wielu podmiotach w różnych instytucjach UE. Wśród najważniejszych jest rola, jaką odgrywa Koordynator UE ds. Zwalczania Terroryzmu w poprawie dialogu między UE a krajami trzecimi w tych kwestiach. Inne ważne sieci i podmioty UE obejmują Wysokiego Przedstawiciela i Wiceprzewodniczącą Unii ds. Zagranicznych i Bezpieczeństwa, Europejską Służbę Działań Zewnętrznych, w szczególności jej jednostkę antyterrorystyczną, sieć ekspertów ds. zwalczania terroryzmu i bezpieczeństwa, delegowanych do kilku delegatur UE, a także odpowiednie dyrekcje generalne i służby w Komisji Europejskiej, nie wspominając o Sieci Świadomości Radykalizacji, która wspiera prewencyjny kierunek polityki UE w zakresie zwalczania terroryzmu i której działalność została ostatnio rozszerzona na Bałkany Zachodnie i inne kraje sąsiadujące, takie jak Tunezja. Jak pokazuje analiza Burchett i Weyembergh, oprócz tej ważnej sieci partnerów i uczestników, należy również podkreślić transwersalność działań zewnętrznych UE, ponieważ mobilizuje ona różne instrumenty w ramach różnych polityk²⁹. Niektóre z tych instrumentów podpadają pod to, co stało się powszechnie znane jako "zewnętrzna polityka zwalczania terroryzmu". W tym kontekście Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa oraz Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony są kluczowymi komponentami wysiłków UE w zakresie zwalczania terroryzmu i ekstremizmu z użyciem przemocy w celu wzmocnienia stabilności i ochrony interesów bezpieczeństwa europejskiego.

UE zawarła szereg umów z krajami trzecimi w kwestiach związanych ze współpracą policyjną i sądową, niektóre z nich z wyłącznym naciskiem na zwalczanie terroryzmu, jak na przykład "Program Śledzenia Finansowania Terroryzmu". Ustanowienie mechanizmów współpracy z USA było wyraźnie priorytetem, o czym świadczy liczba umów dwustronnych zawartych tylko z tym krajem. UE mobilizuje również różne programy finansowania UE w celu zapewnienia kluczowym krajom partnerskim i regionom pomocy technicznej i szkoleń, w tym wsparcie budowania potencjału w dziedzinie zwalczania terroryzmu oraz inicjatywy zapobiegania i przeciwdziałania ekstremizmowi z użyciem przemocy. Zgodnie z danymi przytoczonymi przez Burchett i Weyembergh, obecnie UE wspiera 207 projektów w dziedzinie zwalczania terroryzmu i zapobiegania ekstremizmowi z użyciem przemocy w 157 krajach partnerskich. UE coraz aktywniej angażuje się w walkę z terroryzmem poza swoimi granicami na różne sposoby, co nieuchronnie stwarza wyzwania dla zapewnienia spójności i konsekwencji różnych zaangażowanych polityk³⁰.

Rozwój partnerstwa antyterrorystycznego z kluczowymi krajami trzecimi stanowi szczególne zainteresowanie w kontekście inicjatyw regionalnych. Jak podkreśla się w Agendzie UE ds. zwalczania terroryzmu z 2020 roku, od 2015 roku UE podjęła zobowiązanie do dalszego rozwoju partnerstwa antyterrorystycznego z kluczowymi krajami, w szczególności w krajach sąsiadujących (Bałkany Zachodnie, Afryka Północna i Bliski Wschód), a także poza nimi, w szczególności w regionie Sahelu. Partnerstwo w walce z terroryzmem, w tym z krajami

²⁸ EU Security Union Strategy 2020-2025, European Commission, Brussels 2020.

²⁹ J. Burchett, A. Weyembergh, op. cit., s. 84.

³⁰ Ibidem.

sąsiadującymi z UE, ma kluczowe znaczenie dla zwiększenia bezpieczeństwa wewnątrz UE.

Zgodnie ze Strategią Bezpieczeństwa UE (2020-2025), rozwój partnerstwa antyterrorystycznego z kluczowymi krajami trzecimi w regionie sąsiadującym i poza nim, w szczególności w celu wspierania ich wysiłków na rzecz identyfikacji i wykrywania zagranicznych bojowników-terrorystów, jest również priorytetem nowej strategii bezpieczeństwa UE³¹. W tym kontekście podjęto ważne kroki w kierunku rozwoju ukierunkowanej współpracy z Bałkanami Zachodnimi.

Wspólny Plan Działania ds. Zwalczania Terroryzmu dla Bałkanów Zachodnich (październik 2018) demonstruje praktyczne możliwości rozwoju ukierunkowanego partnerstwa regionalnego³². W październiku 2018 roku Komisja Europejska i przedstawiciele Albanii, Bośni i Hercegowiny, Kosowa, Czarnogóry, Macedonii Północnej i Serbii podpisali Wspólny Plan Działania ds. Zwalczania Terroryzmu dla Bałkanów Zachodnich, po którym nastąpiło zawarcie w 2019 roku sześciu dwustronnych umów z każdym partnerem bałkańskim. Opierając się na procesach przystąpienia i stowarzyszenia, ten Plan Działania ma na celu zapewnienie ram dla intensyfikacji wspólnej pracy w dziedzinie zwalczania terroryzmu i zapobiegania oraz przeciwdziałania ekstremizmowi z użyciem przemocy, w tym przy wsparciu niektórych agencji UE, takich jak Europol i Eurojust. Ta ukierunkowana współpraca jest uważana za tym bardziej ważną, że duża liczba zagranicznych bojowników udających się do Syrii i Iraku została zidentyfikowana jako pochodząca z regionu bałkańskiego, podczas gdy kraje bałkańskie i kraje UE stoją przed kilkoma wspólnymi wyzwaniami, na przykład reintegracja zagranicznych bojowników i rozwój lokalnych komórek radykalnych.

Tabela 2. Realizacja celów Wspólnego Planu Działania UE ds. Zwalczania Terroryzmu dla Bałkanów Zachodnich.

Cel	Treść	Poziom realizacji	Kluczowe mechanizmy
Cel 1	Stworzenie solidnych podstaw do walki z terroryzmem	Średni	Reformy legislacyjne, rozwój instytucjonalny
Cel 2	Zapobieganie i przeciwdziałanie ekstremizmowi z użyciem przemocy	Średni	Sieć RAN, programy edukacyjne
Cel 3	Poprawa wymiany informacji i współpracy operacyjnej	Wysoki	Wspólne punkty kontaktowe Europolu
Cel 4	Wzmocnienie potencjału w zakresie zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu	Średni	Pomoc techniczna, szkolenia
Cel 5	Wzmocnienie ochrony obywateli i infrastruktury	Niski-średni	Standardy bezpieczeństwa, oceny podatności

Źródło: opracowane na podstawie analizy Wspólnego Planu Działania ds. Zwalczania Terroryzmu dla Bałkanów Zachodnich (październik 2018).

³¹ EU Security Union Strategy 2020-2025, op. cit.

³² Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans, European Commission, Brussels 2018. s. 7.

Wspólny Plan Działania określił pięć celów, za które partnerzy z Bałkanów Zachodnich ponoszą główną odpowiedzialność, w szczególności stworzenie solidnych podstaw do walki z terroryzmem i zapobiegania oraz przeciwdziałania ekstremizmowi z użyciem przemocy (cele 1 i 2), poprawę wymiany informacji i współpracy operacyjnej (cel 3), wzmocnienie potencjału w zakresie zwalczania prania pieniędzy i finansowania terroryzmu (cel 4) oraz wzmocnienie ochrony obywateli i infrastruktury (cel 5). Dla monitorowania postępów w realizacji zaplanowanego celu przewiduje się wykorzystanie szeregu środków, w tym regularnych wymian, dialogów, wizyt lub misji oceny eksperckiej z udziałem specjalistów ds. zwalczania terroryzmu pracujących na poziomie UE³³.

Analiza realizacji Wspólnego Planu Działania, przedstawiona przez Burchett i Weyembergh, pokazuje nierównomierny postęp w różnych kierunkach³⁴. Jeśli chodzi o stan realizacji tego nieobowiązkowego instrumentu, to wydaje się, że ogólnie osiągnięto znaczny postęp, chociaż niektóre kraje posunęły się dalej niż inne. Z pięciu celów objętych Wspólnym Planem Działania, cel 3 dotyczący wymiany informacji i współpracy operacyjnej został zrealizowany najlepiej. Sześciu partnerów z Bałkanów Zachodnich bardzo aktywnie wymieniało informacje z Europolem na temat zagranicznych bojowników-terrorystów. W tym kontekście wydaje się, że utworzenie krajowego punktu kontaktowego do współpracy z Europolem ("Wspólny punkt kontaktowy Europolu") w tych krajach znacznie przyczyniło się do ułatwienia wymiany informacji. Opracowanie środków na rzecz skutecznego zapobiegania i przeciwdziałania ekstremizmowi z użyciem przemocy jest również kluczowym priorytetem Wspólnego Planu Działania, jak wskazano w jego celach. Aby przyczynić się do osiągnięcia tych celów, Komisja zamierza wspierać synergję z działaniami prowadzonymi w ramach Sieci Świadomości Radykalizacji. Wsparcie udzielane przez RAN zostało ostatnio rozszerzone w celu wspierania pracy prewencyjnej w regionie bałkańskim, w szczególności w celu wspomagania realizacji szeregu priorytetów określonych we Wspólnym Planie Działania ds. Zwalczania Terroryzmu dla Bałkanów Zachodnich. Projekt "RAN na Bałkanach Zachodnich", który jest finansowany w ramach Instrumentu Pomocy Przedakcesyjnej, przewiduje organizację sesji szkoleniowych, seminariów i wyjazdów studyjnych na tematy takie jak zarządzanie powracającymi zagranicznymi bojownikami-terrorystami i członkami ich rodzin oraz ekstremizm prawicowy z użyciem przemocy.

Polskie doświadczenie udziału w organizacjach międzynarodowych demonstrowało wagę połączenia autonomii narodowej z aktywnym uczestnictwem w mechanizmach wielostronnych. Zgodnie z badaniem Cichomskiego i Idzikowskiej-Szłazak, ewolucja Zespołu Koordynacyjnego ds. Przeciwdziałania Zagrożeniom Terrorystycznym od 2006 do 2021 roku pokazuje, jak krajowy system dostosowuje się do zmieniających się wymagań współpracy międzynarodowej. Jeśli początkowo w 2006 roku zespół zajmował się szerokim spektrum zagadnień, w tym organizacją współpracy z innymi krajami i koordynacją wymiany informacji, to do 2021 roku jego funkcje zostały znacznie skorygowane zgodnie z Ustawą o działaniach antyterrorystycznych (2016)³⁵.

³³ Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans, op. cit., s. 7.

³⁴ J. Burchett, A. Weyembergh, op. cit., s. 92.

³⁵ M. Cichomski, I. Idzikowska-Szłazak, *Poziom strategiczny polskiego systemu antyterrorystycznego - 15 lat Międzyresortowego Zespołu do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych*, „Terrorism -- Studies, Analyses, Prevention”, Special Issue, 2025, s. 70.

Koordinacja wymiany informacji została przeniesiona na poziom operacyjny systemu i stała się zadaniem szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego zgodnie z artykułem 5 punktem 1 Ustawy o działaniach antyterrorystycznych (2016), a współpraca z krajami zagranicznymi jest realizowana przez poszczególne służby zarówno poprzez bezpośrednie kontakty w ramach współpracy dwustronnej ze służbami partnerskimi, jak i przez uprawnione w tych sprawach organy i agencje organizacji międzynarodowych³⁶. Ta zmiana odzwierciedla ogólną tendencję do specjalizacji funkcji i ściślejszej integracji systemów krajowych z międzynarodowymi mechanizmami współpracy.

Ważnym problemem dla wzmocnienia roli organizacji międzynarodowych jest zapewnienie spójności różnych kierunków polityki antyterrorystycznej. Jak podkreślają Burchett i Weyembergh, holistyczne podejście UE do zwalczania terroryzmu we wszystkich jego wymiarach koniecznie wymaga utrzymania określonej spójności między zadaniami zaangażowanych podmiotów, zmobilizowanymi politykami i instrumentami oraz realizowanymi celami³⁷. Ten długofalowy cel spójności, który oznacza w szczególności, że synergia w jednej dziedzinie nie powinna być sprzeczna z celami realizowanymi w innej dziedzinie, staje się jeszcze bardziej aktualny, ponieważ polityka antyterrorystyczna stopniowo się rozszerzała, włączając nowe priorytety, angażując coraz więcej i bardziej różnorodnych instrumentów i podmiotów.

Dlatego konieczne jest zwracanie uwagi na spójność między różnymi instrumentami legislacyjnymi składającymi się na zestaw narzędzi UE do walki z terroryzmem. Wśród problemów związanych ze spójnością jest potrzeba zapewnienia większej spójności między celami promowanymi w ramach tej polityki, aby uniknąć ryzyka, że cele te będą sobie przeciwstawiać. Ta potrzeba jest szczególnie ostra w odniesieniu do filarów "Zapobiegać" i "Ścigać" strategii antyterrorystycznej UE, które oba zbiegają się ku ostatecznemu celowi zapobiegania terroryzmowi, choć różnymi środkami i celami. W tym względzie niezwykle ważne jest zagwarantowanie, że środki prewencyjne z naciskiem na bezpieczeństwo nie rodzą poczucia podejrzliwości, które będzie sprzeczne z wysiłkami społeczno-prewencyjnymi ukierunkowanymi na eliminację podstawowych przyczyn terroryzmu.

Zgodnie z analizą skuteczności Dyrektywy (UE) 2017/541³⁸ w sprawie zwalczania terroryzmu, przeprowadzoną przez Burchett i Weyembergh, kwestie oceny skuteczności i doskonalenia mechanizmów walki z terroryzmem wymagają szczególnej uwagi ze strony organizacji międzynarodowych³⁹. Nie mniej ważne jest zapewnienie, aby ocena instrumentów legislacyjnych UE opierała się na wystarczających danych zebranych zgodnie z przekonującą metodologią i w warunkach pełnej niezależności. Chociaż ocena Dyrektywy 2017/541 w sprawie zwalczania terroryzmu, przeprowadzona przez Komisję w 2021 roku, pretenduje do oceny wpływu i skuteczności tej Dyrektywy poza prostą transpozycję, wynik tej oceny powinien być wspierany bardziej przekonującymi dowodami.

Dla wzmocnienia roli organizacji międzynarodowych w walce z terroryzmem konieczny jest rozwój doskonalszych mechanizmów koordynacji między różnymi poziomami współpracy. Obejmuje to poprawę interakcji między organizacjami

³⁶ M. Cichomski, I. Idzikowska-Słak, op. cit., s. 70.

³⁷ J. Burchett, A. Weyembergh, op. cit., s. 84.

³⁸ Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism, Official Journal of the European Union, L 88, 31.3.2017, s. 6.

³⁹ J. Burchett, A. Weyembergh, op. cit., s. 84.

globalnymi, takimi jak ONZ, strukturami regionalnymi, takimi jak UE i NATO, oraz systemami krajowymi. Doświadczenie Polski, jak pokazuje badanie Cichomskiego i Ildzikowskiej-Szłazak (2025), demonstrowa wagę tworzenia skutecznych krajowych mechanizmów koordynacyjnych, które mogą zapewnić integrację z inicjatywami międzynarodowymi przy zachowaniu narodowej odpowiedzialności za bezpieczeństwo.

Rozwój zewnętrznego wymiaru polityki zwalczania terroryzmu wymaga bardziej systematycznego podejścia do współpracy regionalnej. Sukces inicjatyw na rzecz Bałkanów Zachodnich potwierdza potencjał ukierunkowanych programów regionalnych, dostosowanych do specyficznych zagrożeń i wyzwań danego obszaru; rozwiązanie to może zostać rozszerzone na inne kluczowe regiony, takie jak Afryka Północna, Bliski Wschód czy Sahel.

Technologiczny wymiar współpracy międzynarodowej wymaga dalszego rozwoju i standaryzacji. Systemy informacyjne i platformy wymiany danych, w tym system Europolu i SIENA, pokazują możliwości nowoczesnych technologii w zakresie poprawy koordynacji, jednak konieczne jest wypracowanie bardziej uniwersalnych standardów i protokołów zapewniających kompatybilność systemów krajowych i międzynarodowych.

Wzmocnienie roli organizacji międzynarodowych wymaga również stopniowego rozszerzania ich możliwości operacyjnych przy zachowaniu zasady suwerenności państw. Doświadczenia Europolu wskazują, że skuteczność takich struktur zależy w dużej mierze od gotowości państw członkowskich do delegowania części uprawnień na poziom ponadnarodowy, z poszanowaniem odmienności krajowych systemów prawnych i tradycji zapewniania bezpieczeństwa.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza potwierdza, że Unia Europejska wypracowała rozbudowany, wielopoziomowy system przeciwdziałania terroryzmowi, oparty na spójnych ramach prawnych, wyspecjalizowanych agencjach oraz zaawansowanych systemach informacyjnych. Dane dotyczące typologii i geograficznego rozkładu ataków, a także statystyki aresztowań i wyroków skazujących wskazują na wysoką aktywność organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz rosnącą efektywność wykorzystania instrumentów unijnych. Jednocześnie ujawniają się trwałe wyzwania związane z niewystarczającym poziomem wymiany informacji wywiadowczych, rozdrobnieniem regulacji krajowych oraz zróżnicowaniem podejść do prewencji radykalizacji.

Polski system antyterrorystyczny, choć funkcjonuje w warunkach średniego poziomu zagrożenia, charakteryzuje się wysokim stopniem formalnej dojrzałości. Triada kluczowych ustaw, rozbudowana struktura instytucjonalna z wiodącą rolą ABW, a także włączenie w sieć współpracy międzynarodowej (UE, NATO, ONZ) tworzą solidne podstawy dla skutecznego reagowania na zróżnicowane formy terroryzmu, w tym cyberterroryzm i działalność tzw. samotnych sprawców. Praktyczne znaczenie mają również działania na rzecz ochrony infrastruktury krytycznej oraz stopniowe przesuwanie akcentu ku prewencji i wczesnemu wykrywaniu procesów radykalizacji.

W wymiarze zewnętrznym polityka antyterrorystyczna UE coraz wyraźniej opiera się na formatach regionalnych oraz ukierunkowanych partnerstwach, czego przykładem są działania wobec Bałkanów Zachodnich. Doświadczenia te wskazują na potencjał programów dopasowanych do specyfiki danego regionu, które mogą

być adaptowane w innych obszarach strategicznych, takich jak Afryka Północna, Bliski Wschód czy Sahel.

Wyniki analizy prowadzą do wniosku, że dalsze zwiększanie skuteczności polityki antyterrorystycznej wymaga: pogłębienia wymiany informacji i interoperacyjności systemów, wzmocnienia koordynacji między poziomem krajowym, unijnym i globalnym, rozwijania programów deradykalizacji i integracji społecznej oraz konsekwentnej harmonizacji regulacji prawnych. Tylko takie wielopoziomowe, zintegrowane podejście pozwala na realne ograniczanie zagrożeń terrorystycznych przy jednoczesnym poszanowaniu praw i wolności jednostki.

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza systemu przeciwdziałania terroryzmowi w Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem roli Polski. Problem badawczy sformułowano: na ile obowiązujące rozwiązania prawne, instytucjonalne i operacyjne Unii Europejskiej oraz Rzeczypospolitej Polskiej są adekwatne do aktualnej struktury, dynamiki i ewolucji zagrożeń terrorystycznych, w tym zagrożeń o charakterze transgranicznym i hybrydowym? Postawiono hipotezę badawczą, zgodnie z którą system przeciwdziałania terroryzmowi UE, mimo wysokiego stopnia instytucjonalizacji i formalnej spójności, charakteryzuje się ograniczoną skutecznością operacyjną wynikającą z fragmentaryczności regulacji krajowych, deficytów w wymianie informacji oraz zróżnicowanego poziomu implementacji instrumentów unijnych, natomiast Polska – dzięki triadzie ustaw antyterrorystycznych i aktywnemu uczestnictwu w mechanizmach międzynarodowych – relatywnie dobrze adaptuje się do wymogów unijnego systemu bezpieczeństwa. Zastosowane metody badawcze mają charakter teoretyczno-analityczny i obejmują: analizę instytucjonalno-prawną aktów normatywnych UE i RP (strategii, dyrektyw, rozporządzeń i ustaw), analizę dokumentów strategicznych i programowych Unii Europejskiej oraz Polski, metodę porównawczą w ocenie rozwiązań krajowych i unijnych, a także analizę danych wtórnych pochodzących z raportów Europolu i Eurojustu dotyczących skali, typologii oraz skuteczności zwalczania terroryzmu. Uzupełniająco zastosowano metodę syntezy i wnioskowania logicznego w celu identyfikacji głównych trendów i luk systemowych. Przeprowadzona analiza wskazuje na postępującą profesjonalizację unijnego systemu antyterrorystycznego, w tym rosnącą rolę Europolu, Eurojustu, Frontexu oraz systemów informacyjnych SIS II, VIS i PNR, przy jednoczesnym utrzymywaniu się problemów koordynacyjnych i normatywnych. W odniesieniu do Polski podkreślono znaczenie rozbudowanych ram prawnych, centralnej roli Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz ścisłego powiązania krajowego systemu antyterrorystycznego z mechanizmami współpracy międzynarodowej. Wnioski z badań mogą stanowić podstawę do dalszego doskonalenia polityk antyterrorystycznych na poziomie unijnym i krajowym.

Słowa kluczowe: terroryzm, Unia Europejska, Polska, Europol, bezpieczeństwo międzynarodowe

THE ROLE OF POLAND AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE COUNTER-TERRORISM SYSTEM IN THE EUROPEAN UNION

Abstract

The aim of the article is to analyze the counter-terrorism system in the European Union, with particular emphasis on the role of Poland. The research problem was formulated: to what extent are the current legal, institutional and operational solutions of the European Union and the Republic of Poland adequate to the current structure, dynamics and evolution of terrorist threats, including cross-border and hybrid threats? A research hypothesis was put forward according to which the EU counter-terrorism system, despite a high degree of institutionalization and formal coherence, is characterized by limited operational effectiveness resulting from the fragmentation of national regulations, deficits in the exchange of information and the varying level of implementation of EU instruments, while Poland – thanks to the triad of anti-terrorism laws and active participation in international mechanisms – is relatively well adapted to the requirements of the EU safety system. The research methods used are theoretical and analytical in nature and include: institutional and legal analysis of normative acts of the EU and the Republic of Poland (strategies, directives, regulations and acts), analysis of strategic and program documents of the European Union and Poland, comparative method in the assessment of national and EU solutions, as well as analysis of secondary data from Europol and Eurojust reports on the scale, typology and effectiveness of combating terrorism. In addition, the method of synthesis and logical inference was used to identify the main trends and gaps in the system. The analysis shows the progressive professionalisation of the EU counter-terrorism system, including the growing role of Europol, Eurojust, Frontex and the SIS II, VIS and PNR information systems, while coordination and normative problems persist. With regard to Poland, the importance of an extensive legal framework, the central role of the Internal Security Agency and the close connection of the national anti-terrorist system with international cooperation mechanisms were emphasized. The conclusions of the research can provide the basis for further improvement of counter-terrorism policies at EU and national level.

Keywords: terrorism, European Union, Poland, Europol, international security

Bibliografia:

- Burchett, J., Weyembergh, A., *Counterterrorism policies, measures and tools in the EU: An assessment of the effectiveness of the EU counterterrorism policy*, Université Libre de Bruxelles, Bruxelles 2021.
- Cichowski, M., Idzikowska-Słak, I., *Poziom strategiczny polskiego systemu antyterrorystycznego - 15 lat Międzyresortowego Zespołu do Spraw Zagrożeń Terrorystycznych*, „Terrorism -- Studies, Analyses, Prevention”, Special Issue, 2025.
- Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism, Official Journal of the European Union, L 88, 31.3.2017.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541.
- Eurojust, Eurojust Meeting on Counter-Terrorism -- Summary of Discussions, 2024. <https://www.eurojust.europa.eu/publication/eurojust-meeting-counter-terrorism-2023> (dostęp: 06.01.2026).

- Europol, European Union Terrorism Situation and Trend Report 2024 (EU TE-SAT), 2024. <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2024-eu-te-sat> (dostęp: 06.01.2026).
- European Commission, EU Counter-Terrorism Strategy, Brussels 2020. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation_en (dostęp: 20.12.2025).
- EU Security Union Strategy 2020-2025, European Commission, Brussels 2020.
- Europol, <https://www.europol.europa.eu/about-europol> (dostęp: 20.12.2025).
- Eurojust, <https://www.eurojust.europa.eu/pl/node/47/kim-jestesmy> (dostęp: 20.12.2025).
- Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans, European Commission, Brussels 2018.
- Kryshtanovych, M. i in., *Problems of European integration in the construction of EU security policy in the context of counter-terrorism*, „International Journal of Safety and Security Engineering”, 12(4), 2022.
- Li, Z. i in., *Quantitative Analysis of Global Terrorist Attacks Based on the Global Terrorism Database*, „Sustainability”, 13(14), 7598, 2021.
- Machniak, A., *Zwalczanie terroryzmu w Unii Europejskiej -- aktualne trendy i wyzwania*, „Polityka i Społeczeństwo”, 22(3), 2024.
- OSCE, Preventing violent extremism and radicalization that lead to terrorism. <https://www.osce.org/secretariat/107807> (dostęp: 20.12.2025).
- Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, Narodowy Plan Zarządzania Kryzysowego 2021-2022, RCB, Warszawa 2021. <https://www.gov.pl/web/rcb/krajowy-plan-zarzadzania-kryzysowego> (dostęp: 21.12.2025).
- Regulation (EU) 2021/784 (Terrorist Content Online Regulation), 2021. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/784/oj/eng> (dostęp: 20.12.2025).
- Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol), Official Journal of the European Union, L 135, 24.5.2016.
- Surowiec, J., *Działania Unii Europejskiej na rzecz walki z terroryzmem*, Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2022.
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904.
- Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, Dz.U. 2018 poz. 723.
- Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, Dz.U. 2018 poz. 1560.

Karolina WŁODARCZYK

ORCID: 0009-0005-2201-2357

Marcin CHODYKA

Akademia Bialska im. Jana Pawła II

ORCID: 0009-0004-6585-5541

Zbigniew CIEKANOWSKI

Akademia Sztuki Wojennej

ORCID 0000-0002-0549-894X

SPRZEDAŻ NIERUCHOMOŚCI CUDZOZIEMCOM A BEZPIECZEŃSTWO PAŃSTWA – PERSPEKTYWA NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE NA PRZYKŁADZIE POLSKI 2020–2025

Wstęp

Sprzedaż nieruchomości na rzecz cudzoziemców stanowi złożone zagadnienie na styku polityki ekonomicznej i bezpieczeństwa państwa. W dobie globalizacji przepływ kapitału i osób sprawia, że obcokrajowcy coraz częściej nabywają nieruchomości – zarówno grunty rolne i inwestycyjne, jak i lokale mieszkalne – poza granicami swoich państw ojczystych. Z jednej strony, napływ zagranicznych inwestycji na rynek nieruchomości może stymulować rozwój gospodarczy, zwiększać wartość majątku narodowego i sprzyjać transferowi technologii. Z drugiej strony, nadmierna lub niekontrolowana sprzedaż ziemi i budynków cudzoziemcom bywa postrzegana jako potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego i integralności terytorialnej państwa. Pojawiają się pytania o to, czy własność strategicznych zasobów (jak ziemia czy infrastruktura krytyczna) przez podmioty zagraniczne – w tym pochodzące z krajów o sprzecznych interesach geopolitycznych – nie stworzy ryzyka dla obronności, porządku publicznego lub suwerenności ekonomicznej.

W latach 2020–2025 temat sprzedaży polskich nieruchomości cudzoziemcom nabrał nowej aktualności z kilku względów. Po pierwsze, zakończyły się okresy przejściowe związane z akcesją Polski do Unii Europejskiej, które wcześniej ograniczały m.in. możliwość zakupu polskiej ziemi rolnej przez obywateli państw UE. Od 2016 r. obywatele UE uzyskali pełną swobodę nabywania większości kategorii nieruchomości w Polsce, co istotnie zwiększyło liczbę transakcji realizowanych bez konieczności zezwoleń administracyjnych. Po drugie, rok 2020 przyniósł globalny wstrząs wywołany pandemią COVID-19, która wpłynęła również na rynek nieruchomości – najpierw poprzez zahamowanie wielu transakcji w obliczu lockdownów i niepewności, a następnie (2021–2022) poprzez boom inwestycyjny w nieruchomości jako bezpieczne aktywa. Po trzecie, agresja Rosji na Ukrainę w 2022 r. spowodowała istotne zmiany geopolityczne i migracyjne w regionie. Polska przyjęła wówczas miliony uchodźców z Ukrainy, z których część osiedliła się na stałe i zaczęła nabywać mieszkania. Jednocześnie pogorszenie relacji z Rosją i Białorusią wywołało wzrost czujności polskich władz wobec kapitału pochodzącego z tych krajów. W efekcie pojawiły się głosy postulujące dalsze zaostrzenie przepisów, aby uniemożliwić obywatelom państw agresywnych wykup strategicznych nieruchomości w Polsce.

Uwarunkowania prawne i teoretyczne nabywania nieruchomości przez cudzoziemców z perspektywy bezpieczeństwa państwa

Polska stanowi interesujący przykład kraju, który od ponad stu lat utrzymuje prawne mechanizmy kontroli nabywania nieruchomości przez cudzoziemców. Już w okresie międzywojennym, obawiając się wykupu ziemi przez obywateli obcych mocarstw, wprowadzono ustawę z 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców. Ustawa ta – z licznymi późniejszymi nowelizacjami – obowiązuje do dziś, czyniąc ją jednym z najdłużej funkcjonujących aktów prawnych w Polsce. Zgodnie z jej fundamentalną zasadą, każdy zakup nieruchomości przez osobę niebędącą obywatelem Polski (ani innego kraju Europejskiego Obszaru Gospodarczego lub Szwajcarii) wymaga uzyskania zezwolenia wydawanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Zezwolenie takie powinno zostać udzielone, o ile planowana transakcja "nie spowoduje zagrożenia dla obronności, bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego" oraz nie jest sprzeczna z "względami polityki społecznej i zdrowia społeczeństwa" (art. 1a ustawy). Dodatkowo wnioskodawca zobowiązany jest udokumentować posiadanie tzw. trwałych więzi z Rzeczpospolitą – przepisy i praktyka wymieniają tu m.in. posiadanie polskiej narodowości lub pochodzenia, zawarcie związku małżeńskiego z obywatelem RP, wieloletni legalny pobyt w Polsce (np. status rezydenta długoterminowego UE), członkostwo we władzach polskich przedsiębiorstw czy prowadzenie na terytorium RP działalności gospodarczej bądź rolnej. Spełnienie tych kryteriów ma zapewnić, że nabycie nieruchomości następuje w związku z realną integracją cudzoziemca z krajem, co zmniejsza ryzyko transakcji czysto spekulacyjnych lub potencjalnie sprzecznych z interesem publicznym. Wymóg uzyskania zezwolenia odzwierciedla przekonanie, że państwo ma prawo i obowiązek chronić swój terytorialny oraz ekonomiczny substrat przed potencjalnymi zagrożeniami płynącymi z zewnątrz.

W literaturze przedmiotu zagadnienie nabywania nieruchomości przez cudzoziemców pojawia się na pograniczu dyskursu prawnego, ekonomicznego i bezpieczeństwa¹. Z perspektywy prawnej, liczne opracowania koncentrują się na omówieniu obowiązujących przepisów oraz ich ewolucji. Podkreśla się unikalność polskiego reżimu prawnego – wspomniana ustawa z 1920 r. jest najstarszą wciąż obowiązującą ustawą w polskim systemie prawa, regulującą kwestię obrotu nieruchomościami z udziałem podmiotów zagranicznych². Wprowadzona pierwotnie w obawie przed wykupem ziemi przez cudzoziemców w odradzającym się państwie polskim, ustawa ta miała chronić integralność terytorialną i bezpieczeństwo ekonomiczne kraju. Jej główne założenia – wymóg uzyskania zezwolenia oraz przesłanki odmowy (zagrożenie dla obronności, bezpieczeństwa lub porządku publicznego) – przetrwały zasadniczo do dziś, choć dostosowano ją do realiów integracji europejskiej. Od momentu wejścia Polski do UE w 2004 r., obywatele i firmy z Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) oraz Szwajcarii zostali stopniowo zwolnieni z obowiązku uzyskiwania zezwoleń (po upływie uzgodnionych okresów przejściowych). Tym samym obecnie system zezwoleń dotyczy głównie obywateli państw trzecich (spoza EOG).

Kryteria wydawania zezwoleń pełnią funkcję mechanizmu bezpieczeństwa filtrującego napływ kapitału mogącego budzić ryzyka. Minister Spraw Wewnętrznych

¹ P. A. Blajer, *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2025.

² Niemcy kupują polskie ziemie. Czy za PiS kupują więcej? <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/niemcy-kupuja-polskie-ziemie-czy-za-pis-kupuja-wiecej/> (dostęp: 06.01.2026).

przed udzieleniem zgody konsultuje się m.in. z Komendantem Głównym Straży Granicznej oraz Komendantem Głównym Policji, aby zweryfikować, czy dana transakcja nie zagraża interesom państwa³. Co istotne, w praktyce dominującą przyczyną ewentualnych odmów nie są jawne kontrargumenty natury obronnej (takie przypadki są rzadkie i zazwyczaj niejawne), lecz niespełnienie formalnych warunków przez wnioskodawcę – najczęściej brak „trwałych więzi z Polską” lub nieudokumentowanie legalnego pochodzenia środków na zakup. Takie wymogi formalne również pośrednio pełnią funkcję ochronną, utrudniając nabywanie nieruchomości osobom, które nie wykazały wiarygodności lub zamiaru związania swojego interesu życiowego z Polską.

Z punktu widzenia ekonomicznego i bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, literatura analizuje zjawisko wykupu ziemi i nieruchomości przez cudzoziemców w kategoriach kapitału zagranicznego na rynku nieruchomości. Zgodnie z koncepcją bezpieczeństwa ekonomicznego, nadmierna kontrola obcokrajowców nad zasobami danego kraju (takimi jak ziemia rolna, surowce czy infrastruktura) może rodzić obawy o uzależnienie lub utratę wpływu na kluczowe sektory gospodarki. W Polsce po 1989 r. stopniowo liberalizowano dostęp do rynku nieruchomości dla inwestorów zagranicznych, przyciągając kapitał m.in. na rynek nieruchomości komercyjnych (biurowce, centra handlowe) czy mieszkaniowych. Badania wskazują, że większość państw UE traktuje cudzoziemców (zwłaszcza z innych państw członkowskich) na równi z własnymi obywatelami przy zakupie nieruchomości⁴, wychodząc z założenia, że swobodny obrót sprzyja integracji rynków i rozwojowi. Niemniej jednak, po kryzysie 2008 oraz w obliczu nowych napięć geopolitycznych, w różnych krajach Europy nasiliła się dyskusja o ochronie strategicznych aktywów przed wykupem przez inwestorów spoza UE, szczególnie z Chin czy Rosji. Przykładowo, Finlandia w ostatnich latach przyjęła przepisy pozwalające tamtejszemu Ministerstwu Obrony blokować zakup nieruchomości przez obywateli państw trzecich, jeśli uzna je za zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego⁵. W 2024 r. Finlandia wykorzystała te uprawnienia, odmawiając Rosjanom nabycia kilku działek położonych w pobliżu strategicznych lokalizacji wojskowych. Także Stany Zjednoczone i Kanada wprowadziły lub rozważają restrykcje ograniczające możliwość nabywania ziemi przez cudzoziemców z państw ocenianych jako rywalizujące mocarstwa, argumentując to względami bezpieczeństwa (np. przypadki zakupu gruntów w pobliżu baz wojskowych przez podmioty powiązane z Chinami wywołały reakcję ustawodawczą). Te przykłady pokazują, że dylemat między otwartością gospodarczą a ochroną bezpieczeństwa nie jest unikalny dla Polski – znajduje on odzwierciedlenie w politykach wielu państw, szczególnie od czasu zaostrzenia globalnej rywalizacji mocarstw i wzrostu znaczenia koncepcji bezpieczeństwa narodowego w wymiarze ekonomicznym.

³ Wiceszef MSWiA: W 2021 r. cudzoziemcy nabyli w Polsce 6,5 tys. ha gruntów. Wśród kupujących dominują m.in. Niemcy, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wiceszef-MSWiA-W-2021-r-cudzoziemcy-nabyli-w-Polsce-6-5-tys-ha-gruntow-Wsrod-kupujacych-dominuja-m-in-Niemcy-8360820.html> (dostęp: 06.01.2026).

⁴ M. Poniatowicz, *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce w kontekście akcesji do UE [w:] Współpraca transgraniczna Polski z krajami bałtyckimi, Białorusią i Rosją - Obwód Kaliningradzki w warunkach integracji z Unią Europejską*, red. W. Bieńkowski, J. Grabowiecki, H. Wnorowski, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003, s. 441.

⁵ Finland blocks more Russian property acquisitions, Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/finland-blocks-more-russian-property-acquisitions-2024-12-12/> (dostęp: 06.01.2026).

W kontekście bezpieczeństwa militarnego i wewnętrznego, w literaturze bezpieczeństwa państwa zwraca się uwagę, że własność nieruchomości może potencjalnie posłużyć wrogim podmiotom jako narzędzie realizacji ich interesów. Klasycznym przykładem jest ryzyko wykorzystania gruntów położonych w pobliżu baz wojskowych, portów, lotnisk czy innych obiektów o znaczeniu strategicznym – jeśli zostałyby wykupione przez podmioty powiązane z obcym wywiadem lub siłami zbrojnymi, mogłyby posłużyć do prowadzenia działań rozpoznawczych, dywersyjnych bądź jako przyczółki do działań hybrydowych. Dlatego też przepisy wielu państw (w tym polskie) przewidują szczególny nadzór nad transakcjami dotyczącymi nieruchomości w strefach nadgranicznych lub w pobliżu terenów wojskowych. W przypadku Polski, nawet obywatele EOG niegdyś podlegali ograniczeniom w nabywaniu tzw. *drugich domów* na obszarach przygranicznych i w strefach nadmorskich do 2016 r., a obecnie cudzoziemcy spoza EOG nadal muszą uzyskać zezwolenie na zakup nieruchomości znajdujących się w strefie nadgranicznej (dotyczy to np. działek i domów w pasie ściśle przy granicy państwowej).

W literaturze krajowej pojawiają się też analizy dotyczące specyfiki polskiego rynku nieruchomości i zaangażowania na nim cudzoziemców. Podkreśla się między innymi, że dominującą rolę wśród zagranicznych nabywców odgrywają nasi bliźsi lub dalsi sąsiedzi, co oznacza, że zjawisko to ma silny wymiar regionalny. W ostatnich latach szczególną uwagę mediów i polityków zwróciły dwie grupy: z jednej strony obywatele bogatych krajów UE (np. Niemiec, Holandii, Luksemburga), którzy inwestują w polskie grunty – zwłaszcza rolne – często poprzez spółki i fundusze; z drugiej strony obywatele Ukrainy i Białorusi, którzy po 2014 r. (Ukraina) i 2020 r. (Białoruś) liczniej przybyli do Polski, tu pracują i osiedlają się, stając się naturalnymi nabywcami mieszkań i domów. Te dwie kategorie rodzą odmienne konotacje bezpieczeństwa: inwestycje zachodnie budzą raczej pytania o kontrolę kapitału nad ziemią i potencjalne spekulacje (oraz historyczne resentymenty, np. hasła o wykupie ziemi przez Niemców), zaś inwestycje wschodnie są uwikłane w szerszy kontekst geopolityczny (obawy przed agenturą rosyjską, infiltracją czy tworzeniem się diaspor). W debacie publicznej w Polsce pojawiały się hasła typu "wyprzedaż polskiej ziemi" – używane zarówno przez polityków opozycji, jak i koalicji rządzącej w różnych okresach, co podkreśla emocjonalny ładunek tego zagadnienia (np. zarzuty pod adresem rządu, że za jego kadencji obcokrajowcy wykupili więcej gruntów niż wcześniej).

Odpowiedzią władz na te obawy było m.in. wprowadzenie moratorium na sprzedaż państwowych gruntów rolnych w 2016 r. – na mocy specjalnej ustawy wstrzymano na 5 lat (później przedłużono do 10 lat) prywatyzację ziemi z zasobów Skarbu Państwa⁶. Choć działanie to motywowano ochroną polskich rolników i przeciwdziałaniem spekulacji ziemią, w praktyce zahamowało ono możliwość nabywania tych gruntów także przez cudzoziemców. Należy jednak zauważyć, że prywatny obrót ziemią rolną pozostał możliwy – co więcej, ustawa z 2016 r. zawierała liczne wyjątki (np. dla członków rodziny czy dzierżawców), a cudzoziemcy z UE nadal mogli nabywać ziemię, o ile spełniali warunki stania się rolnikiem indywidualnym w myśl polskiego prawa.

Reasumując, ramy teoretyczne wskazują, że kwestia sprzedaży nieruchomości cudzoziemcom jest interdyscyplinarna. Obejmuje aspekty prawne (regulacje i ich

⁶ Niemcy kupują polskie ziemie. Czy za PiS kupują więcej? <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/niemcy-kupuja-polskie-ziemie-czy-za-pis-kupuja-wiecej/> (dostęp: 0501.2026).

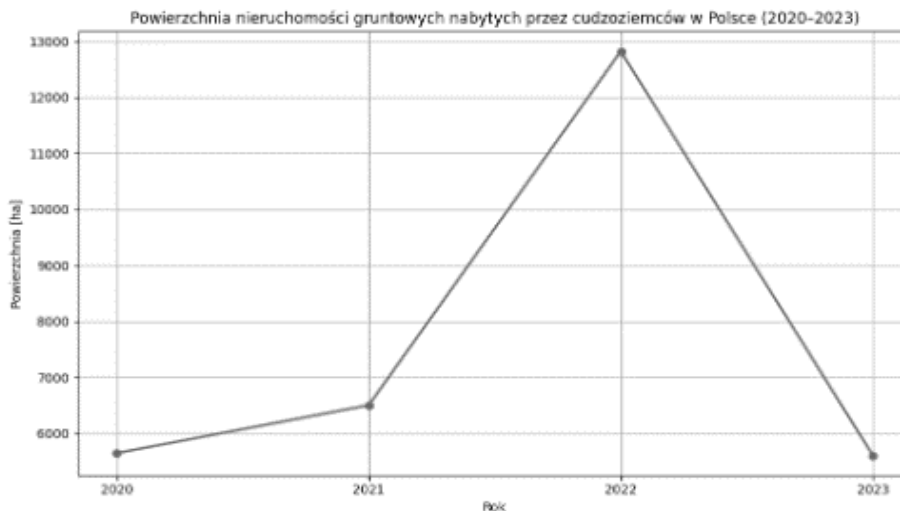
skuteczność), ekonomiczne (wpływ na rynek i bezpieczeństwo ekonomiczne) oraz stricte bezpieczeństwa narodowego (ochrona terytorium i infrastruktury przed obcym wpływem).

Skala i struktura nabywania nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce w latach 2020–2023

W celu ilościowego zilustrowania skali i charakteru zjawiska nabywania nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce, dokonano analizy danych pochodzących ze sprawozdań MSWiA z realizacji ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców za lata 2020, 2021, 2022 i 2023. Dane te – oficjalnie przedstawiane corocznie w formie informacji rządowej – obejmują zarówno transakcje wymagające zezwolenia (dotyczące głównie obywateli spoza EOG), jak i transakcje dokonane bez zezwolenia (przez obywateli EOG, którzy notarialnie zgłaszani są jedynie do rejestru). Pozwala to uzyskać pełen obraz aktywności cudzoziemców na polskim rynku nieruchomości.

Jak pokazują dane, w latach 2020–2023 cudzoziemcy nabyli w Polsce łącznie kilkanaście tysięcy hektarów nieruchomości gruntowych (zarówno działek niezabudowanych, jak i gruntów z zabudowaniami). Tendencja w tym okresie była rosnąca, ze szczególnie wysokim wzrostem w roku 2022, a następnie z zauważalnym spadkiem w 2023 r. Na rysunku 1 zobrazowano łączną powierzchnię nieruchomości gruntowych (w hektarach) nabytych przez cudzoziemców w kolejnych latach.

Rysunek 1. Powierzchnia nieruchomości gruntowych nabytych przez cudzoziemców w Polsce w latach 2020–2023 (w hektarach).

Źródło: Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Sejm przyjął sprawozdanie, GazetaPrawna.pl (dostęp: 06.01.2026).

Jak wynika z rysunku, w 2020 r. cudzoziemcy nabyli ok. 5643 ha gruntów (dzięki łącznie 7648 transakcjom)⁷. W kolejnym 2021 r. odnotowano wzrost do ok. 6500 ha.

⁷ Wnioski cudzoziemców o zgodę na nabycie nieruchomości w 2020,

Największy skok nastąpił w roku 2022, kiedy to łączna powierzchnia gruntów nabytych przez obcokrajowców osiągnęła rekordowe 12 824 ha – dwukrotnie więcej niż rok wcześniej. Był to najwyższy roczny poziom w historii dostępnych sprawozdań i wywołał on znaczne zainteresowanie medialne oraz polityczne. W dyskusji publicznej wskazywano, że tak duży wykup mógł wynikać z kumulacji kilku czynników: zakończenia wielu transakcji opóźnionych przez pandemię, wzmożonego popytu inwestorów zagranicznych szukających bezpiecznych lokat kapitału w nieruchomościach, a także potencjalnie z chęci zabezpieczenia aktywów w Polsce przez firmy i osoby z Ukrainy (w kontekście wojny) lub z Rosji i Białorusi (w obawie przed sankcjami). Po szczytowym 2022 r., w roku 2023 nastąpiło wyraźne obniżenie skali – cudzoziemcy nabyli ok. 5600 ha gruntów (w ramach ~9300 transakcji)⁸. Powrót do poziomu sprzed boomu może świadczyć o pewnym nasyceniu rynku lub ostrożności inwestorów w warunkach rosnących stóp procentowych i niestabilnej sytuacji gospodarczej w 2023 r.

Warto zaznaczyć, że grunt gruntowi nierówny – w pojęciu „nieruchomości gruntowe” mieszczą się zarówno działki rolne i leśne, jak i działki przeznaczone pod inwestycje komercyjne czy budownictwo mieszkaniowe. Według sprawozdań, udział gruntów rolnych i leśnych w nabywanych przez cudzoziemców ziemiach wahał się od ok. 27% w 2020 r. (1565 ha z puli 5643 ha) do aż 40% w 2022 r. (ponad 5119 ha z 12824 ha). Świadczy to o tym, że zwłaszcza w rekordowym 2022 r. wiele transakcji dotyczyło ziemi rolnej – co zbiega się w czasie z globalnym wzrostem cen żywności i atrakcyjności inwestycji w grunty rolne. Najwięcej ziemi (pod względem powierzchni) cudzoziemcy nabywają tradycyjnie w województwach zachodnich i północnych Polski, które charakteryzują się dużymi arealami gruntów rolnych na sprzedaż. W 2021 r. trzy województwa o największym areale sprzedanym cudzoziemcom to zachodniopomorskie, mazowieckie i śląskie, zaś w 2023 r. czołówkę stanowiły zachodniopomorskie, dolnośląskie i wielkopolskie⁹ – a więc w obu przypadkach dominują regiony Polski zachodniej i centralnej. Woj. zachodniopomorskie jest tu liderem nieprzypadkowo – od lat notuje największą sprzedaż ziemi rolnej na rzecz podmiotów z kapitałem zagranicznym (często spółek z kapitałem niemieckim, duńskim czy holenderskim), co budziło protesty miejscowych rolników już w poprzedniej dekadzie.

Oprócz gruntów, istotną część obrotu nieruchomościami stanowią lokale mieszkalne (mieszkania, apartamenty) oraz użytkowe (np. lokale biurowe, handlowe). Tutaj również odnotowano duży wzrost aktywności cudzoziemców w badanym okresie. W 2020 r. cudzoziemcy kupili ok. 9436 lokali (mieszkalnych i użytkowych łącznie). W 2021 r. liczba ta wzrosła do ok. 13 tysięcy transakcji lokali. W 2022 r. nastąpiło dalsze zwiększenie – według danych MSWiA obcokrajowcy nabyli wtedy ponad 14 tysięcy mieszkań, o łącznej powierzchni zbliżonej do 835 tys. m². Podobny poziom utrzymał się w 2023 r., kiedy to cudzoziemcy kupili

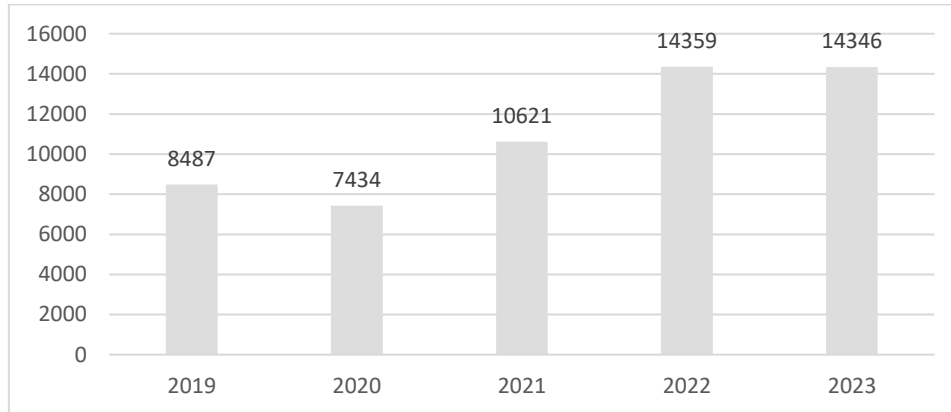
<https://www.prawo.pl/prawo/wnioski-cudzoziemcow-o-zgode-na-nabycie-nieruchomosci-w-2020,511194.html> (dostęp: 0501.2026).

⁸ Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Sejm przyjął sprawozdanie - GazetaPrawna.pl, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9535758,nabywanie-nieruchomosci-przez-cudzoziemcow-sejm-przyjal-sprawozdanie.html> (dostęp: 0501.2026).

⁹ Cudzoziemcy nabyli w 2023 r. w Polsce ponad 5,5 tys. ha gruntów - Agropolska, <https://www.agropolska.pl/aktualnosci/polska/cudzoziemcy-nabyli-w-2023-r-w-polsce-ponad-5-5-tys-ha-gruntow/> (dostęp: 0501.2026).

14 346 mieszkań (835 tys. m²)¹⁰, a dodatkowo przeprowadzili 2,5 tys. transakcji dotyczących lokali użytkowych. Zatem w segmencie mieszkaniowym w latach 2022–2023 ustabilizował się bardzo wysoki popyt ze strony zagranicznej, ponad 50% wyższy niż w okresie sprzed pandemii. Liczbę mieszkań kupionych w Polsce przez cudzoziemców przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 2. Liczba mieszkań kupionych w Polsce przez cudzoziemców w latach 2019–2023.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MSWiA.

Struktura narodowościowa nabywców lokali odzwierciedla aktualną sytuację migracyjną i geopolityczną. W 2022 i 2023 roku zdecydowanie najwięcej mieszkań w Polsce kupili obywatele Ukrainy – ponad 7000 rocznie, co stanowiło około połowę wszystkich transakcji cudzoziemców. Jest to zrozumiałe w kontekście masowego napływu Ukraińców uciekających przed wojną i podejmujących decyzję o osiedleniu się w Polsce. W 2023 r. liczba mieszkań kupionych przez Ukraińców wzrosła o kolejne ~10% względem 2022. Drugą najliczniejszą grupą nabywców byli Białorusini, którzy w 2023 r. kupili ok. 2000 mieszkań (112 tys. m²) – aż o połowę więcej niż rok wcześniej. W ten sposób Białorusini wysunęli się nawet przed obywateli Niemiec, którzy tradycyjnie stanowili jedną z głównych grup kupujących (w 2023 r. Niemcy nabyli ok. 1300 mieszkań, ~74 tys. m²). Na dalszych miejscach plasowali się obywatele innych krajów europejskich (np. Wielkiej Brytanii, Francji) oraz sporadycznie pozaeuropejskich (USA, Kanada, Izrael – często osoby polskiego pochodzenia). Pod względem geograficznym, ulubionymi lokalizacjami cudzoziemców są największe miasta: Warszawa (ok. 2900 mieszkań sprzedanych cudzoziemcom w 2023), Kraków (~1600) i Wrocław (~1300). Te trzy aglomeracje skupiają lwią część popytu. Warto jednak odnotować, że cudzoziemcy pojawiają się także na rynkach nieruchomości w mniej oczywistych miejscach – przykładowo, w 2023 r. odnotowano 4 mieszkania kupione przez obcokrajowców w Zakopanem

¹⁰ Nieruchomości inwestycyjne. Cudzoziemcy kupili ponad 14 tysięcy mieszkań – Rynek nieruchomości, inwestycje, nieruchomości komercyjne, nieruchomości inwestycyjne, raporty, finanse, architektura – PROPERTYJOURNAL.pl, <https://www.propertyjournal.pl/nieruchomosci-inwestycyjne-cudzoziemcy-kupili-ponad-14-tysiecy-mieszkan/> (dostęp: 05.01.2026).

(co świadczy o zainteresowaniu inwestycyjnym w kurortach górskich), a w pierwszej dekadzie miast znalazł się Gorzów Wielkopolski (ponad 100 transakcji)¹¹.

Tabela 1. Podsumowanie wybranych danych dotyczących nabywania nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce (2020–2023).

Rok	Zezwolenia MSWiA (wydane)	Odmowy zezwoleń	Powierzchnia gruntów nabyta [ha]	Liczba lokali mieszkalnych nabytych
2020	429	37	5643	9436
2021	598	81	6500	13000
2022	~728	~90	12824	14300
2023	898	109	5600	14346

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań MSWiA oraz danych MSWiA (PAP).

Zezwolenia administracyjne i odmowy. Integralną częścią analizy z punktu widzenia bezpieczeństwa jest przyjrzenie się statystykom dotyczącym wydawanych zezwoleń na nabycie nieruchomości oraz decyzji odmownych. Informacje te pozwalają ocenić, jak często państwo korzysta z narzędzia kontroli i blokuje potencjalnie niepożądane transakcje.

Z danych MSWiA wynika, że liczba wniosków i wydawanych zezwoleń rosła systematycznie w badanym okresie. I tak, w 2020 r. minister właściwy ds. wewnętrznych wydał 429 zezwoleń na nabycie nieruchomości gruntowych (dotyczących 692 działek o łącznej pow. 44,7 ha), zaś w 37 przypadkach wydał decyzje odmowne. W kolejnym 2021 r. zezwoleń było już 598 (wzrost o ok. 40% rok do roku), a odmów 81. W rekordowym 2022 r. – według obliczeń na podstawie sprawozdania za 2023 – wydano około 728 zezwoleń, zaś w 2023 r. liczba zezwoleń osiągnęła 898. Oznacza to, że w ciągu trzech lat liczba pozytywnie rozpatrzonych wniosków więcej niż się podwoiła. Jest to pochodną zarówno większej liczby napływających wniosków (cudzoziemcy zintensyfikowali zakupy wymagające zezwoleń, np. nieruchomości rolnych), jak i być może bardziej przychylniej lub sprawnej polityki wydawania zgód przez urzędy.

Liczba decyzji odmownych również wzrosła, choć nie tak dramatycznie: z 37 (2020) do 81 (2021) i dalej do ok. 100 w 2022 i 109 w 2023. Wzrost odmów w latach 2022–2023 można wiązać ze wspomnianą zmianą oceny ryzyka – po agresji Rosji polskie służby zaostrzyły stanowisko wobec wniosków od obywateli Federacji Rosyjskiej oraz Białorusi. W sprawozdaniu za 2023 r. odnotowano, że większa niż wcześniej liczba skarg na decyzje (cudzoziemcy mogą zaskarżyć odmowę do sądu administracyjnego) wiązała się głównie z odmowami dla obywateli Rosji. Można zatem domniemywać, że w znacznej części tych przypadków powodem faktycznym (choć oficjalnie nieartykułowanym w decyzji) były właśnie względy bezpieczeństwa państwa, a nie tylko brak więzi wnioskodawcy z Polską. Co ciekawe, wśród najczęstszych nacji uzyskujących zezwolenia w 2023 r. znalazły

¹¹ Nieruchomości inwestycyjne. Cudzoziemcy kupili ponad 14 tysięcy mieszkań – Rynek nieruchomości, inwestycje, nieruchomości komercyjne, nieruchomości inwestycyjne, raporty, finanse, architektura – PROPERTYJOURNAL.pl, <https://www.propertyjournal.pl/nieruchomosci-inwestycyjne-cudzoziemcy-kupili-ponad-14-tysiecy-mieszkan/> (dostęp: 05.01.2026).

się: ukraińska, białoruska oraz... brytyjska. Pojawienie się obywateli Wielkiej Brytanii wynika z faktu brexitu – od 2021 r. Brytyjczycy utracili status obywateli UE, stąd, aby nabyć np. dom z gruntem w Polsce muszą występować o zezwolenie (co wcześniej nie było wymagane). W 2023 r. wydano też 341 zezwoleń na nabycie lokali mieszkalnych w strefie nadgranicznej oraz lokali użytkowych (łącznie ok. 20,2 tys. m²) przez osoby spoza EOG¹². Pokazuje to, że także w segmencie mieszkań istnieją szczególne przypadki podlegające kontroli – mieszkania jako takie nie wymagają zezwoleń (jeśli nie są na terenach przygranicznych), ale już, gdy dotyczą strefy granicznej lub gdy zakup dotyczy obywatela spoza EOG w tej strefie, władze monitorują transakcje.

Dane pozwalają również rozróżnić, ile transakcji realizują osoby fizyczne – cudzoziemcy, a ile podmioty prawne (spółki z udziałem kapitału zagranicznego). W kontekście bezpieczeństwa ma to znaczenie o tyle, że za spółkami mogą stać duże zagraniczne fundusze czy korporacje, dysponujące znaczącymi zasobami ziemi. Według sprawozdania za 2023 r., wśród osób prawnych nabywających grunty dominowały spółki z przewagą kapitału niemieckiego, holenderskiego i luksemburskiego – co sugeruje, że kapitał z Europy Zachodniej chętnie inwestuje w polskie ziemie poprzez wehikuly korporacyjne (np. spółki komandytowe czy fundusze). Z kolei osoby fizyczne-nabywcy to najczęściej obywatele Niemiec, Holandii i Szwajcarii (dla gruntów), oraz – jak wspomniano wyżej – Ukrainy, Białorusi, Niemiec (dla lokali). Obywatele niemieccy wykupili np. w 2022 r. łącznie ponad 3100 ha polskiej ziemi (sumarycznie osoby fizyczne i prawne), co czyni ich największym pojedynczym zagranicznym „właścicielem” gruntów w Polsce. Historycznie, kapitał holenderski również odgrywał dużą rolę (np. w 2014 r. spółki holenderskie nabyły większy areal niż niemieckie), przy czym często kapitał holenderski czy luksemburski reprezentuje fundusze inwestycyjne o zasięgu globalnym, lokujące aktywa w ziemi.

Implikacje dla bezpieczeństwa państwa i ocena skuteczności mechanizmów kontrolnych

Analiza danych empirycznych pozwala sformułować kilka obserwacji kluczowych z perspektywy bezpieczeństwa państwa, a następnie odnieść je do założeń teoretycznych i literatury.

Po pierwsze, udział cudzoziemców w polskim rynku nieruchomości istotnie wzrósł w badanym okresie, co widać zwłaszcza po gwałtownym skoku zakupów gruntów w 2022 r. oraz wysokim (choć stabilizującym się) poziomie zakupów mieszkań w latach 2021–2023. Oznacza to, że zjawisko, które wcześniej miało charakter raczej marginalny (np. kilkaset hektarów rocznie w pierwszych latach po akcesji do UE), obecnie stało się zauważalnym segmentem rynku. W ujęciu procentowym, nadal zdecydowana większość nieruchomości w Polsce należy do obywateli polskich i polskich podmiotów – roczny zakup 5–6 tys. ha gruntów przez cudzoziemców (jak w 2023) to kropla w morzu całego arealu kraju (który wynosi ok. 31 mln ha). Nawet rekordowe 12,8 tys. ha w 2022 r. stanowiło <0,05% powierzchni Polski. Podobnie, 14 tys. mieszkań kupowanych rocznie przez obcokrajowców to ok. 2–3% transakcji na rynku mieszkaniowym w skali kraju. Z tej perspektywy, skala bezwzględna zjawiska nie wydaje się taka, by zagrażała własnościowej dominacji

¹² Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Sejm przyjął sprawozdanie - GazetaPrawna.pl, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9535758,nabywanie-nieruchomosci-przez-cudzoziemcow-sejm-przyjal-sprawozdanie.html> (dostęp: 05.01.2026).

obywateli polskich nad terytorium kraju. Innymi słowy, nie jest to „masowa wyprzedaż”, która groziłaby utratą kontroli nad znaczącym odsetkiem terytorium.

Po drugie, charakterystyka podmiotowa nabywców wskazuje, że dominują inwestorzy z krajów uznawanych generalnie za sprzyjające lub neutralne wobec Polski (UE, NATO). Prym wiodą Niemcy, Holendrzy, Luksemburczycy – a więc kapitał z krajów sojuszniczych. Zakupy obywateli Ukrainy i Białorusi – choć pochodzą oni z państw będących w trudnym położeniu politycznym – są z kolei rezultatem indywidualnych migracji, często motywowanych ucieczką przed reżimem (Białoruś) czy wojną (Ukraina). Z punktu widzenia bezpieczeństwa społecznego, można wręcz argumentować, że ich integracja poprzez nabywanie mieszkań sprzyja stabilności społecznej i ekonomicznej (wiążą oni swoją przyszłość z Polską, inwestują tu oszczędności). Potwierdza to przypadek Ukraińców, którzy stali się największą grupą cudzoziemskich właścicieli mieszkań – jest mało prawdopodobne, by ich obecność miała negatywne skutki z punktu widzenia interesów państwa polskiego, zważywszy na bliskość kulturową i polityczne partnerstwo Polska–Ukraina. Oczywiście, zawsze istnieje margines ryzyka infiltracji (np. agent rosyjski może podszywać się pod inwestora z innego kraju), lecz skala takich ewentualności jest ograniczona działaniami kontrwywiadu.

Po trzecie, mimo powyższych uspokajających wniosków, nie można bagatelizować pewnych potencjalnych zagrożeń, na które wskazuje analiza. Najpoważniejsze z nich dotyczą grup kapitałowych wykupujących duże arealy ziemi, zwłaszcza rolnej. Rekordowe wartości z 2022 r. sugerują, że są fundusze zagraniczne zainteresowane polską ziemią na większą skalę. Jeśli ich motywacją jest czysto biznesowa spekulacja (zakup ziemi jako inwestycji), to konsekwencją może być windowanie cen gruntów, utrudnienie dostępu lokalnym rolnikom do ziemi i postępująca koncentracja własności rolnej. To z kolei niesie implikacje dla bezpieczeństwa żywnościowego i rozwoju obszarów wiejskich – krytyczne z punktu widzenia stabilności kraju. Rządzący zdają sobie z tego sprawę, stąd utrzymują restrykcyjne przepisy ograniczające obrót ziemią rolną (oprócz wstrzymania sprzedaży państwowej ziemi, obowiązuje np. zasada, że prywatny grunt rolny może kupić tylko rolnik indywidualny z miejscowego powiatu, chyba że uzyska specjalną zgodę). Jednakże omijanie tych przepisów przez cudzoziemców jest możliwe poprzez zakup spółek posiadających ziemię (wówczas formalnie nie dochodzi do „nabycia nieruchomości przez cudzoziemca”, tylko zmiany właściciela spółki)¹³. W sprawozdaniach MSWiA osobno odnotowuje się transakcje kapitałowe – np. w 2023 r. było 447 takich przypadków przejęcia udziałów w spółkach będących właścicielami gruntów. To luka, którą trudno zamknąć bez poważnego ograniczenia swobody działalności gospodarczej.

Po czwarte, jeżeli chodzi o zagrożenia militarne i wywiadowcze, to dostępne dane nie wskazują na spektakularne przypadki przejęcia nieruchomości o kluczowym znaczeniu dla bezpieczeństwa przez podmioty z wrogich państw. Mechanizm pozwalający blokować takie transakcje (konsultacje z ABW, SG, itp.) działa dyskretnie.

Można przypuszczać, że gdyby np. spółka powiązana z rosyjskim kapitałem próbowała kupić grunt przy bazie wojskowej, sprawa zakończyłaby się odmową ze względu na „interesu państwa”. Właśnie tak stało się w Finlandii, gdzie jawnie

¹³ <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wiceszef-MSWiA-W-2021-r-cudzoziemcy-nabyli-w-Polsce-6-5-tys-ha-gruntow-Wsrod-kupujacych-dominuja-m-in-Niemcy-8360820/> (dostęp: 05.01.2026).

zablokowano zakup działek przez Rosjan koło obiektów strategicznych¹⁴. W Polsce brak doniesień medialnych o analogicznych decyzjach – co nie znaczy, że takich prób nie było. Po 2022 r. widać jednak wzrost odmów dla Rosjan, co może sygnalizować, że wcześniejsza dość liberalna polityka (Rosjanie przed wojną często bez przeszkód kupowali np. apartamenty w dużych miastach) została zaostżona. Można wręcz mówić o nieformalnym embargu – choć formalnie przepisy się nie zmieniły, to rosyjski wnioskodawca ma dziś znikome szanse na uzyskanie zezwolenia. Jest to de facto element sankcji i dbałości o bezpieczeństwo (uniemożliwienie lokowania kapitału w Polsce przez osoby mogące być powiązane z reżimem Putina).

Po piąte, należy wspomnieć o wątku porządku publicznego i przestępczości. Nieruchomości mogą służyć do legalizacji środków pochodzących z przestępstw (pranie pieniędzy), a napływ zagranicznego kapitału nie zawsze jest czysty. Jednak Polska posiada procedury przeciwdziałania praniu pieniędzy (AML), a transakcje nieruchomościowe są monitorowane przez notariuszy i organy ścigania w tym kontekście. W sprawozdaniach nie ma wzmianek, by np. odmowy wynikały z podejrzeń kryminalnych, choć brak udokumentowania źródła finansowania był podawany jako jedna z przesłanek odmowy. To sugeruje, że w pewnych sytuacjach faktycznie mogło chodzić o niejasny kapitał (co również stanowi zagrożenie – np. jeżeli środki mają mafijne lub terrorystyczne pochodzenie).

Podsumowując obecny stan rzeczy można określić jako kontrolowaną otwartość polskiego rynku nieruchomości. Polska pozostaje atrakcyjna dla cudzoziemców i coraz więcej z nich nabywa tu ziemię czy mieszkania, ale państwo utrzymuje instrumenty prawne pozwalające monitorować i ingerować w te procesy, gdy jest to konieczne z punktu widzenia bezpieczeństwa. Wydaje się, że jak dotąd instrumenty te (np. system zezwoleń) spełniają swoją rolę – nie doszło do sytuacji, w której musiano by np. interweniować ustawowo, aby cofnąć już dokonane transakcje (jak miało to miejsce w niektórych krajach, np. w Nowej Zelandii wprowadzono zakaz zakupu domów przez cudzoziemców po fali wykupów przez Chińczyków, ale to w reakcji na drastyczny wpływ na ceny). W Polsce ceny nieruchomości rosły w ostatnich latach znacznie, ale głównie z powodu czynników wewnętrznych (niski kredyt, inflacja), a wkład zagranicy (poza kilkoma lokalnymi rynkami jak luksusowe apartamenty) nie był decydujący.

Podsumowanie

Analiza relacji pomiędzy nabywaniem nieruchomości przez cudzoziemców a bezpieczeństwem państwa, przeprowadzona na przykładzie Polski w latach 2020–2025, wskazuje, że zjawisko to ma charakter wielowymiarowy i nie może być oceniane wyłącznie przez pryzmat liczby transakcji czy powierzchni nabywanych gruntów. Z jednej strony odnotowano wyraźny wzrost aktywności cudzoziemców na polskim rynku nieruchomości, szczególnie w latach 2021–2023, z kulminacją w rekordowym roku 2022. Z drugiej strony, zarówno struktura narodowościowa nabywców, jak i obowiązujące mechanizmy prawno-instytucjonalne sprawiają, że proces ten pozostaje w znacznej mierze pod kontrolą państwa i nie prowadzi obecnie do utraty realnej kontroli nad strategicznymi zasobami terytorialnymi.

¹⁴ Finland blocks more Russian property acquisitions | Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/finland-blocks-more-russian-property-acquisitions-2024-12-12/> (dostęp: 05.01.2026).

Badania empiryczne potwierdzają, że dominującą rolę wśród zagranicznych nabywców odgrywają obywatele państw Unii Europejskiej oraz osoby pochodzące z Ukrainy i Białorusi, co w dużej mierze wynika z uwarunkowań migracyjnych, gospodarczych i geopolitycznych ostatnich lat. Jednocześnie udział kapitału z państw postrzeganych jako potencjalnie wrogie pozostaje ograniczony, m.in. dzięki funkcjonowaniu systemu zezwoleń administracyjnych oraz praktyce odmów motywowanych względami bezpieczeństwa. W tym kontekście należy stwierdzić, że obowiązujące regulacje – mimo pewnych luk, zwłaszcza w obszarze pośredniego nabywania nieruchomości poprzez przejęcia spółek – spełniają rolę filtra bezpieczeństwa, umożliwiając państwu reagowanie na transakcje uznane za potencjalnie ryzykowne. Przeprowadzone badanie pozwala sformułować następujące wnioski:

1. Skala zjawiska nabywania nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce w latach 2020–2025 znacząco wzrosła, jednak w ujęciu całościowym nadal nie zagraża dominacji krajowego stanu posiadania. Rekordowy rok 2022 przyniósł skokowy wzrost zakupów (zwłaszcza gruntów) przez obcokrajowców, co było jednak zjawiskiem jednorazowym, po którym nastąpiła normalizacja.
2. Struktura nabywców wskazuje, że większość transakcji realizują obywatele państw sojuszniczych lub zaprzyjaźnionych (UE, Ukraina, Białoruś opozycyjna). Kapitał z krajów potencjalnie wrogich (Rosja, Chiny) odgrywa marginalną rolę na polskim rynku nieruchomości, m.in. dzięki istnieniu filtrów prawnych i polityce odmów wobec takich inwestorów.
3. Mechanizmy kontroli – zwłaszcza wymóg uzyskania zezwolenia MSWiA – spełniają swoją funkcję jako zabezpieczenie bezpieczeństwa państwa. Odmowy wydania zezwoleń (ok. 100 rocznie w ostatnich latach) dotyczą ułamka wszystkich transakcji i wynikają formalnie głównie z niespełnienia wymogów (więzi z Polską, transparentność finansów). Pośrednio jednak pozwalają one eliminować transakcje uznane za niepożądane, nie dopuszczając do nich *ex ante*. Procedura konsultacyjna z organami bezpieczeństwa zapewnia, że aspekty obronności i porządku publicznego są każdorazowo rozważane.
4. Obszary potencjalnego zagrożenia to przede wszystkim: (a) koncentracja gruntów rolnych w rękach zagranicznych podmiotów komercyjnych – co może wymagać dalszego monitorowania i ewentualnych korekt prawnych (np. uszczelnienia nadzoru nad sprzedażą poprzez spółki); (b) transakcje w pobliżu infrastruktury krytycznej i granic – tu zasadne jest utrzymanie szczególnej ostrożności i ewentualne rozszerzenie listy strategicznych lokalizacji objętych nadzorem; (c) wpływ na rynek mieszkaniowy – jak dotąd umiarkowany, ale w razie nasilenia się trendu (np. masowego wykupu mieszkań przez fundusze zagraniczne) należałoby rozważyć mechanizmy ochrony lokalnych społeczności przed negatywnymi skutkami (wzrost czynszów, *buy-to-let* itp.).
5. Polityka państwa polskiego w badanym okresie charakteryzowała się utrzymaniem równowagi między otwartością a bezpieczeństwem. Z jednej strony, nie wprowadzono nowych drastycznych ograniczeń dla cudzoziemców (poza kontynuacją restrykcji dotyczących ziemi rolnej, które obowiązują wszystkich), z drugiej – praktyka wydawania zezwoleń stała się bardziej rygorystyczna wobec obywateli państw budzących obawy (wzrost

odmów dla Rosjan, Białorusinów reżimowych). Można to ocenić jako adekwatną odpowiedź na zmieniające się uwarunkowania geopolityczne, bez nadmiernego naruszania wolności ekonomicznej.

6. Z perspektywy nauk o bezpieczeństwie należy zauważyć, że problematyka obrotu nieruchomościami przez cudzoziemców wpisuje się w szerszą kategorię bezpieczeństwa ekonomicznego i zasobowego państwa. Polska, podobnie jak inne kraje, stoi przed wyzwaniem zabezpieczenia swoich zasobów (ziemi, infrastruktury, rynku mieszkaniowego) przed niekontrolowanym wykupem, jednocześnie chcąc pozostać atrakcyjna dla inwestycji. Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że umiarkowane instrumentarium (permity, monitoring) jest skuteczne, o ile jest konsekwentnie stosowane i aktualizowane w razie potrzeby.

Rekomendacje wynikające z niniejszej analizy obejmują: (1) utrzymanie i dalsze udoskonalenie systemu rejestracji i sprawozdawczości transakcji z udziałem cudzoziemców (m.in. usprawnienie współpracy z notariuszami, co już sygnalizowano w Sejmie); (2) rozważenie wprowadzenia *screeningu* dużych transakcji nieruchomościowych przez specjalny organ międzyresortowy (na wzór mechanizmów kontroli inwestycji zagranicznych w spółki – tak by oceniać np. przejęcia nieruchomości komercyjnych typu porty, magazyny, fabryki przez kapitał spoza UE); (3) kontynuację polityki ścisłego ograniczania dostępu do rynku nieruchomości dla podmiotów z krajów prowadzących wrogie działania (Rosja, w przyszłości ewentualnie inne – tu przydałoby się uregulowanie ustawowe wprost zakazujące pewnych transakcji obywatelom tych państw, na wzór Finlandii, co zwiększyłoby przejrzystość i jednoznaczność stanowiska).

Podsumowując, sprzedaż nieruchomości cudzoziemcom w Polsce w latach 2020–2025 istotnie nasiliła się, lecz państwo polskie zachowało nad tym procesem kontrolę dzięki sprawdzonym mechanizmom prawnym. Z perspektywy bezpieczeństwa państwa zagrożenia związane z tym zjawiskiem są realne, ale na obecnym etapie dobrze zarządzane. Polska doświadcza podobnych wyzwań jak inne państwa – i tak jak one, adaptuje swoje podejście, by chronić interes narodowy nie rezygnując z korzyści płynących z umiędzynarodowienia rynku. Dalsze badania powinny monitorować, jak ewentualne przyszłe wydarzenia (np. zmiany ustawowe w Polsce lub UE, czy też nowe fale inwestycji zagranicznych) wpłyną na tę sferę i czy będą wymagały redefinicji dotychczasowego modelu równowagi między otwartością a bezpieczeństwem.

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie związku pomiędzy sprzedażą nieruchomości na rzecz cudzoziemców a bezpieczeństwem państwa, w odniesieniu do Polski w latach 2020–2025. Sformułowano problem badawczy, czy i w jaki sposób nabywanie nieruchomości przez obcokrajowców może wpływać na różne wymiary bezpieczeństwa państwa (militarny, ekonomiczny, społeczny). W części teoretycznej omówiono ramy prawne regulujące nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce oraz koncepcje teoretyczne z zakresu nauk o bezpieczeństwie odnoszące się do kontroli nad terytorium i kapitałem zagranicznym. Przeprowadzono przegląd literatury krajowej i zagranicznej, uwzględniając przykład innych państw reagujących na podobne wyzwania. W części empirycznej przeanalizowano dane statystyczne dotyczące liczby i struktury transakcji zakupu nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce w latach 2020–

2023, ze szczególnym uwzględnieniem kategorii nieruchomości (grunty vs. lokale) oraz obywatelstw nabywców. Zastosowano metodę analizy treści źródeł wtórnych (sprawozdania MSWiA, raporty i artykuły naukowe) oraz analizę trendów ilościowych. Wyniki wskazują na istotny wzrost zaangażowania cudzoziemców w polski rynek nieruchomości, zwłaszcza w zakresie gruntów w rekordowym roku 2022, co wywołało dyskusje nad potencjalnymi implikacjami dla bezpieczeństwa ekonomicznego i narodowego. Jednocześnie mechanizmy kontrolne (np. wymóg zezwoleń) uległy wzmocnieniu, szczególnie wobec obywateli państw uznawanych za potencjalnie nieprzyjazne. Artykuł wnosi wkład w zrozumienie, jak transakcje nieruchomości z udziałem kapitału zagranicznego są postrzegane i regulowane z perspektywy bezpieczeństwa państwa oraz formułuje rekomendacje dotyczące polityki bezpieczeństwa ekonomicznego i prawno-instytucjonalnych mechanizmów nadzoru.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa; cudzoziemcy; rynek nieruchomości; nabywanie nieruchomości; bezpieczeństwo ekonomiczne; Polska 2020–2025

SALE OF REAL ESTATE TO FOREIGNERS AND STATE SECURITY – THE PERSPECTIVE OF SECURITY SCIENCES ON THE EXAMPLE OF POLAND 2020–2025

Abstract

The aim of the article is to examine the relationship between the sale of real estate to foreigners and the security of the state, in relation to Polish in the years 2020–2025. A research problem has been formulated as to whether and how the acquisition of real estate by foreigners may affect various dimensions of state security (military, economic, social). The theoretical part discusses the legal framework governing the acquisition of real estate by foreigners in Poland and theoretical concepts in the field of security sciences relating to control over the territory and foreign capital. A review of domestic and foreign literature was carried out, taking into account the example of other countries responding to similar challenges. The empirical part analyses statistical data on the number and structure of real estate purchase transactions by foreigners in Poland in the years 2020–2023, with particular emphasis on real estate categories (land vs. premises) and the citizenship of buyers. The method of analysing the content of secondary sources (reports of the Ministry of Interior and Administration, reports and scientific articles) and analysing quantitative trends was used. The results indicate a significant increase in the involvement of foreigners in the Polish real estate market, especially in the field of land in the record year 2022, which has sparked discussions about the potential implications for economic and national security. At the same time, control mechanisms (e.g. the requirement for permits) have been strengthened, especially with regard to citizens of countries considered potentially unfriendly. The article contributes to the understanding of how real estate transactions with foreign capital are perceived and regulated from the perspective of state security and formulates recommendations on economic security policy and legal and institutional supervisory mechanisms.

Keywords: state security; foreigners; real estate market; property acquisition; economic security; Poland 2020–2025

Bibliografia:

- Blajer, P. A., *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2025.
- Cudzoziemcy nabyli w 2023 r. w Polsce ponad 5,5 tys. ha gruntów - Agropolska, <https://www.agropolska.pl/aktualnosci/polska/cudzoziemcy-nabyli-w-2023-r-w-polsce-ponad-5-5-tys-ha-gruntow/> (dostęp: 05.01.2026).
- Finland blocks more Russian property acquisitions, Reuters, <https://www.reuters.com/world/europe/finland-blocks-more-russian-property-acquisitions-2024-12-12/> (dostęp: 05.01.2026).
- Niemcy kupują polskie ziemie. Czy za PiS kupują więcej? <https://demagog.org.pl/wypowiedzi/niemcy-kupuja-polskie-ziemie-czy-za-pis-kupuja-wiecej/> (dostęp: 06.01.2026).
- Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców. Sejm przyjął sprawozdanie - GazetaPrawna.pl, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9535758,nabywanie-nieruchomosci-przez-cudzoziemcow-sejm-przyjal-sprawozdanie.html> (dostęp: 05.01.2026).
- Nieruchomości inwestycyjne. Cudzoziemcy kupili ponad 14 tysięcy mieszkań – Rynek nieruchomości, inwestycje, nieruchomości komercyjne, nieruchomości inwestycyjne, raporty, finanse, architektura – PROPERTYJOURNAL.pl, <https://www.propertyjournal.pl/nieruchomosci-inwestycyjne-cudzoziemcy-kupili-ponad-14-tysiecy-mieszkan/> (dostęp: 05.01.2026).
- Poniatowicz, M., *Nabywanie nieruchomości przez cudzoziemców w Polsce w kontekście akcesji do UE* [w:] *Współpraca transgraniczna Polski z krajami bałtyckimi, Białorusią i Rosją - Obwód Kaliningradzki w warunkach integracji z Unią Europejską*, red. W. Bieńkowski, J. Grabowiecki, H. Wnorowski, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2003.
- Sprawozdanie z realizacji ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców – 2020, MSWiA, Warszawa 2021.
- Sprawozdanie z realizacji ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców – 2021, MSWiA, Warszawa 2022.
- Sprawozdanie z realizacji ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców – 2022, MSWiA, Warszawa 2023.
- Sprawozdanie z realizacji ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców – 2023, MSWiA, Warszawa 2024
- Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców. (Dz.U. 2017 poz. 2278, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 14 kwietnia 2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw. (Dz.U. 2016 poz. 585).
- Wiceszef MSWiA: W 2021 r. cudzoziemcy nabyli w Polsce 6,5 tys. ha gruntów. Wśród kupujących dominują m.in. Niemcy, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wiceszef-MSWiA-W-2021-r-cudzoziemcy-nabyli-w-Polsce-6-5-tys-ha-gruntow-Wsrod-kupujacych-dominuja-m-in-Niemcy-8360820.html> (dostęp: 06.01.2026).
- Wnioski cudzoziemców o zgodę na nabycie nieruchomości w 2020, <https://www.prawo.pl/prawo/wnioski-cudzoziemcow-o-zgode-na-nabycie-nieruchomosci-w-2020,511194.html> (dostęp: 05.01.2026).

Zbigniew CIEKANOWSKI

Akademia Sztuki Wojennej
ORCID 0000-0002-0549-894X

Marta CHODYKA

Akademia Białska im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
ORCID: 0000-0002-8819-2451

Sławomir ŻURAWSKI

Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie
ORCID: 0000-0001-9527-3391

ZATRUDNIANIE CUDZOZIEMCÓW SPOZA UNII EUROPEJSKIEJ A KSZTAŁTOWANIE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Wstęp

W dobie nasilających się procesów migracyjnych wiele państw staje przed wyzwaniem pogodzenia potrzeb rynku pracy z koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Zatrudnianie cudzoziemców – zwłaszcza pochodzących z państw trzecich, spoza Unii Europejskiej – stało się w ostatnich latach zjawiskiem powszechnym w Polsce i innych krajach europejskich. Z jednej strony stanowi ono odpowiedź na deficyty kadrowe spowodowane m.in. starzeniem się społeczeństw i emigracją rodzimych pracowników. Z drugiej strony budzi pytania o wpływ imigrantów na spójność społeczną, porządek publiczny oraz szeroko pojęte bezpieczeństwo państwa¹. Bezpieczeństwo państwa rozumiane jest jako stan wolny od zagrożeń dla fundamentalnych interesów państwowych – zarówno w wymiarze wewnętrznym (stabilność wewnętrzna, porządek publiczny) jak i zewnętrznym (ochrona przed zagrożeniami z zagranicy)². W kontekście zatrudniania cudzoziemców pojawia się zatem problem, na ile ich obecność na rynku pracy może kształtować ten stan bezpieczeństwa – czy to poprzez wzmocnienie pewnych jego aspektów, czy też generowanie nowych ryzyk.

Dynamiczny wzrost liczby obcokrajowców podejmujących pracę w Polsce po 2014 roku (po otwarciu rynku pracy na obywateli Ukrainy i innych krajów sąsiednich) zbiegł się w czasie z ożywioną debatą publiczną na temat migracji i bezpieczeństwa. Obawy społeczeństwa dotyczyły m.in. niekontrolowanego napływu imigrantów, skutków kulturowych, możliwego wzrostu przestępczości czy przeciążenia systemu opieki społecznej³. Jednocześnie pracodawcy oraz ekonomiści zwracali uwagę, że bez udziału cudzoziemców wiele sektorów gospodarki miałyby poważne problemy z zachowaniem ciągłości działania⁴. W odpowiedzi na te wyzwania polski rząd podjął działania legislacyjne i strategiczne – w 2024 roku przyjęto nową **Strategię migracyjną Polski na lata 2025–2030** pod znamienym hasłem „Odzyskać

¹ J. Lubimow, *Migracje jako zagrożenie bezpieczeństwa państwa*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, nr 2, 2017, s. 47.

² A. Misiuk, *Administracja porządku publicznego i bezpieczeństwa publicznego*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 10.

³ I. Szkurłat, Sałek-Imińska A., *Migracja jako zagrożenie dla bezpieczeństwa w trzeciej dekadzie XXI wieku*, „Journal of Modern Science”, 61(1), 2025, s. 682.

⁴ SW Research. 2025. „Cudzoziemcy na rynku pracy w Polsce – wyniki badania (raport Gi Group)”. SW Research News, 7 stycznia 2025, swresearch.plswresearch.pl (dostęp: 03.01.2026 r.).

kontrolę. Zapewnić bezpieczeństwo”, kładąc nacisk na powiązanie polityki migracyjnej z priorytetem bezpieczeństwa państwa⁵.

Niniejszy artykuł stanowi próbę całościowego ujęcia zagadnienia wpływu zatrudniania cudzoziemców spoza UE na bezpieczeństwo państwa. W przeglądzie literatury omówiono teoretyczne podstawy związków między migracjami a bezpieczeństwem, jak również dotychczasowe wyniki badań w tym obszarze. W części empirycznej przedstawiono aktualne dane dotyczące skali zatrudnienia cudzoziemców w Polsce oraz wybrane aspekty polityki państwa (prawne i instytucjonalne) regulujące ten proces. W dyskusji podjęto próbę zbilansowania korzyści i zagrożeń wynikających z omawianego zjawiska, a także wskazano na najlepsze praktyki i rekomendacje w zakresie zwiększania pozytywnego wpływu migracji zarobkowej na bezpieczeństwo. Całość kończą wnioski zawierające najważniejsze spostrzeżenia i sugestie dla polityki migracyjnej i bezpieczeństwa.

Zatrudnianie cudzoziemców spoza UE w perspektywie teorii bezpieczeństwa państwa

Związek między migracją a bezpieczeństwem państwa jest złożony i wielowymiarowy. W literaturze z zakresu nauk o bezpieczeństwie podkreśla się, że migracje międzynarodowe oddziałują na bezpieczeństwo w różnych wymiarach: od poziomu jednostki, przez społeczeństwa lokalne, aż po poziom państw i bezpieczeństwo międzynarodowe (Lubimow 2017). Różni autorzy wyróżniają rozmaite aspekty bezpieczeństwa mogące pozostawać pod wpływem zjawisk migracyjnych, m.in.: bezpieczeństwo ekonomiczne, społeczne (socjalne), kulturowe, demograficzne, a także bezpieczeństwo publiczne i wewnętrzne (Raczyński 2015; Opar 2024). Migracja zarobkowa – jako jeden z typów migracji – może zatem wpływać na kondycję gospodarki, rynek pracy, finanse publiczne (poprzez podatki i składki), ale również na stosunki społeczne, poziom przestępczości czy obciążenie służb porządku publicznego⁶. Współczesne ujęcia bezpieczeństwa państwa odchodzą od wąsko pojmowanej obronności na rzecz szerszego spojrzenia, które obejmuje również stabilność społeczną, integralność kulturową oraz odporność ekonomiczną państwa⁷. W kontekście tym migracje bywają poddawane procesowi sekurytyzacji, tzn. przedstawiane w dyskursie publicznym jako zagrożenie dla ładu społecznego lub narodowego – co z kolei uzasadnia podejmowanie nadzwyczajnych środków bezpieczeństwa⁸.

Zatrudnianie cudzoziemców, czyli jeden z przejawów migracji zarobkowej, może wpływać pozytywnie na bezpieczeństwo państwa poprzez wzmocnienie jego filarów ekonomicznych i demograficznych. Jak wskazują analizy ekonomiczne, imigranci wypełniają luki na rynku pracy, przyczyniając się do wzrostu PKB i stabilizacji systemu emerytalnego w starzejących się społeczeństwach⁹. Dla

⁵ Kancelaria Prezesa Rady Ministrów (KPRM), „Odzyskać kontrolę. Zapewnić bezpieczeństwo” – kompleksowa i odpowiedzialna strategia migracyjna Polski na lata 2025–2030. Dokument przyjęty przez RM 15.10.2024 (Komunikat KPRM), 2024.

⁶ B. Paliś, *Polityka migracyjna a ekonomiczne znaczenie imigracji i emigracji w opinii ekspertów*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne”, nr 1, 2018, s. 25.

⁷ B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, „American Political Science Association”, 93(4), 1999.

⁸ O. Wæver, *Securitization and Desecuritization* [w:] *On Security*, red. R. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995.

⁹ M. Matkowska, *Polska polityka migracyjna - zarys problemu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania”, nr 33, t. 1, 2013, s. 84.

państwa przyjmującego korzyścią jest np. zmniejszenie niedoboru pracowników w sektorach deficytowych, co przekłada się na utrzymanie ciągłości funkcjonowania kluczowej infrastruktury i usług (np. ochrony zdrowia, transportu, budownictwa). Migranci zarobkowi mogą również wносить nowe kompetencje, kontakty i innowacje, zwiększając konkurencyjność gospodarki przyjmującej (SW Research 2025). Według klasycznej teorii *human capital*, napływ wysoko wykwalifikowanej siły roboczej z zagranicy podnosi ogólny poziom kapitału ludzkiego kraju i może sprzyjać jego rozwojowi. Co istotne, w ujęciu bezpieczeństwa kompleksowego, silna gospodarka i stabilny rynek pracy stanowią jeden z filarów bezpieczeństwa narodowego, zapewniając państwu środki na obronność i utrzymanie porządku wewnętrznego¹⁰.

Z drugiej strony literatura przedmiotu zwraca uwagę na negatywne skutki i zagrożenia związane z procesami migracyjnymi. Intensyfikacja migracji zwłaszcza niekontrolowanej lub nielegalnej – może rodzić poważne problemy trudne do rozwiązania, stanowiąc potencjalne zagrożenie dla wielu aspektów bezpieczeństwa państw¹¹. Do najczęściej wymienianych wyzwań należy obciążenie systemu bezpieczeństwa publicznego – większa liczba cudzoziemców oznacza konieczność wzmocnionych działań służb w zakresie kontroli legalności pobytu i zatrudnienia, ochrony granic, a także utrzymania porządku i bezpieczeństwa w miejscach koncentracji imigrantów¹². Ponadto obecność odmiennych kulturowo społeczności imigrantów bywa postrzegana jako wyzwanie dla bezpieczeństwa społeczno-kulturowego – obawy przed konfliktami na tle różnic kulturowych czy religijnych mogą wpływać na nastroje społeczne, a w skrajnych przypadkach prowadzić do napięć i aktów przemocy na tle ksenofobicznym. W ujęciu koncepcji bezpieczeństwa społecznego (societal security) autorstwa Barry’ego Buzana i in., masowa imigracja może być odbierana jako zagrożenie dla utrzymania tożsamości narodowej i spójności społecznej, jeśli tempo i skala zmian demograficznych przekraczają zdolność społeczeństwa przyjmującego do integracji przybyszów.

Warto podkreślić, że wiele zagrożeń związanych z migracją nie wynika z samego faktu przyjazdu obcokrajowców, lecz z braku odpowiednich mechanizmów integracji oraz kontroli. Nielegalne zatrudnienie cudzoziemców stanowi tu przykład problemu uderzającego zarówno w ład społeczno-prawny, jak i w prawa człowieka – pracownicy zatrudnieni „na czarno” często padają ofiarą wyzysku, co sprzyja rozwojowi szarej strefy i przestępczości zorganizowanej (np. handlu ludźmi). Dla państwa jest to podwójna strata: z jednej strony osłabienie wpływów do budżetu i systemu ubezpieczeń (co zagraża bezpieczeństwu ekonomicznemu), z drugiej – podważenie rządów prawa i autorytetu instytucji kontrolnych (co uderza w bezpieczeństwo wewnętrzne). W literaturze przedmiotu wskazuje się na potrzebę skutecznych narzędzi monitorowania rynku pracy i egzekwowania prawa wobec nieuczciwych pracodawców, aby minimalizować to zagrożenie¹³.

Podsumowując przegląd literatury, można stwierdzić, że zatrudnianie cudzoziemców spoza UE wpływa na bezpieczeństwo państwa w różnorodny sposób – jednocześnie wzmacniając niektóre jego elementy (gospodarka, demografia)

¹⁰ B. Paliś, *Polityka migracyjna...*, op. cit., s. 20.

¹¹ J. Lubimow, *Migracje jako zagrożenie...*, op. cit., s. 46.

¹² I. Szkurłat, Salek-Imińska A., *Migracja jako zagrożenie...*, op. cit., s. 676.

¹³ B. Błaszczak, M. Pietrzykowska, *Nielegalna migracja a bezpieczeństwo Polski*, „Prawo i Bezpieczeństwo”, nr 2(3), 2024, s. 43.

i wystawiając na próbę inne (spójność społeczna, porządek publiczny)¹⁴. Kluczowe jest uwzględnienie wielowymiarowości tego zjawiska. Na rysunku 1 przedstawiono syntetycznie potencjalne obszary oddziaływania cudzoziemskich pracowników na bezpieczeństwo państwa.

Rysunek 1. Potencjalny wpływ zatrudniania cudzoziemców spoza UE na wybrane wymiary bezpieczeństwa państwa

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek ilustruje, że obecność pracowników zagranicznych może oddziaływać na bezpieczeństwo ekonomiczne (poprzez wpływ na podaż siły roboczej, PKB, stabilność finansów publicznych), społeczne/kulturowe (integracja imigrantów, spójność i tożsamość społeczna), publiczne (porządek i przestępczość, obciążenie służb porządku) oraz polityczne w ujęciu wewnętrznym i zewnętrznym (stabilność polityczna, relacje z państwami pochodzenia imigrantów).

W każdym z tych wymiarów możliwe są zarówno efekty pozytywne – np. zwiększenie bezpieczeństwa ekonomicznego dzięki wzrostowi gospodarczemu – jak i negatywne – np. wyzwania dla bezpieczeństwa publicznego przy braku odpowiedniej kontroli i integracji. Literatura sugeruje potrzebę *holistycznego podejścia* do polityki migracyjnej, która zrównoważy te aspekty i będzie zarządzać ryzykami, nie rezygnując z korzyści płynących z migracji¹⁵.

Zatrudnianie cudzoziemców spoza UE w Polsce – uwarunkowania prawne i skala zjawiska

W celu zobrazowania faktycznego znaczenia cudzoziemców spoza UE na polskim rynku pracy przedstawiono aktualne dane statystyczne oraz informacje o obowiązujących regulacjach. Polska, historycznie kraj emigracyjny, w ciągu ostatniej dekady stała się ważnym krajem imigracji zarobkowej. Liczba pracujących cudzoziemców wzrosła z kilkuset tysięcy do ponad miliona w bardzo krótkim czasie. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego, na koniec 2023 roku w Polsce pracowało ponad 1 milion cudzoziemców (zarówno na podstawie umów o pracę, jak i umów cywilnoprawnych), co stanowiło ok. 6,6% ogółu pracujących¹⁶. Dla porównania, jeszcze w 2015 r. odsetek ten był kilkukrotnie mniejszy (ok. 1% – głównie z powodu niewielkiej liczby imigrantów w tamtym okresie). Największy wzrost nastąpił po 2014 r., a zwłaszcza po 2017 r., kiedy to uproszczono procedury zatrudniania obywateli Ukrainy i innych państw Partnerstwa Wschodniego (Gomon 2024).

Obecnie dominującą grupą wśród pracujących cudzoziemców w Polsce są obywatele Ukrainy – stanowią oni około 2/3 wszystkich obcokrajowców na polskim

¹⁴ S. Żurawski, M. Oskierko, *Unia Europejska wobec kryzysu migracyjnego jako narzędzia wojny hybrydowej*, „De Securitate Et Defensione. O Bezpieczeństwie I Obronności”, 11(1), 2025, s. 65.

¹⁵ S. Castles, M. J. Miller, *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

¹⁶ Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w 2023 r., GUS, 2024.

rynku pracy. Według danych z połowy 2025 roku, 66,9% ogółu cudzoziemskich pracowników stanowili Ukraińcy, następnie 10,8% Białorusini, a ok. 2,3% obywatele Gruzji¹⁷. Pozostałe kilkanaście procent to obywatele innych państw, m.in. krajów azjatyckich (Indie, Nepal, Filipiny, Bangladesz i in.), a także innych państw byłego ZSRR oraz coraz mniejsze grupy z różnych regionów świata (np. obywatele państw UE w polskim systemie jest relatywnie niewielu, rzędu 30–40 tys., czyli ok. 3–4% wszystkich pracujących cudzoziemców). Poniższa tabela przedstawia strukturę narodowościową cudzoziemców wykonujących pracę w Polsce na koniec czerwca 2025 roku, na podstawie danych GUS.

Tabela 1. Szacunkowy udział głównych narodowości wśród cudzoziemców pracujących w Polsce (czerwiec 2025)

Narodowość	Liczba pracujących cudzoziemców	Udział w ogóle (%)
Ukraina	736 000	66,9%
Białoruś	119 000	10,8%
Gruzja	25 000	~2,3%
Inne kraje	~220 000	~20,0%
Łącznie	1 099 500	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (stan na 30.06.2025).

Widoczna jest znacząca koncentracja jednej narodowości – obywatele Ukrainy – co wynika z bliskości geograficznej i kulturowej oraz dogodnych warunków prawnych (Polska od lat ułatwia legalizację pracy dla obywateli Ukrainy i innych sąsiednich krajów ze względu na zapotrzebowanie rynku). Inwazja Rosji na Ukrainę w 2022 r. dodatkowo zwiększyła tę grupę poprzez napływ uchodźców wojennych, spośród których wiele osób podjęło zatrudnienie w Polsce (Gomon 2024). Jednocześnie część ukraińskich mężczyzn wcześniej pracujących w Polsce wróciła do kraju, co zmusiło polski rynek pracy do dywersyfikacji kierunków rekrutacji – od 2022–2023 r. notuje się wyraźny wzrost liczby pracowników z bardziej odległych państw, takich jak Nepal, Indie, Filipiny czy Bangladesz (SW Research 2025). Na przykład w pierwszej połowie 2024 r. wydano o 60% więcej zezwoleń na pracę dla Filipińczyków i o 46% więcej dla obywateli Nepalu niż rok wcześniej¹⁸. Choć z niskiego poziomu bazowego, dynamika ta pokazuje, że Polska staje się coraz bardziej atrakcyjna także dla migrantów zarobkowych spoza tradycyjnego obszaru postsowieckiego. Istotnym aspektem zapewniającym bezpieczeństwo prawne i społeczne procesu zatrudniania cudzoziemców jest system jego regulacji. W Polsce obowiązuje system zezwoleń na pracę dla obywateli państw spoza UE/EOG, z pewnymi ułatwieniami dla wybranych krajów. Na przykład obywatele Ukrainy, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Armenii mogą podejmować pracę w oparciu o oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi, rejestrowane

¹⁷ Imigranci dostają w Polsce pracę. Takiego wzrostu nie było od dawna, Business Insider <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/imigranci-dostaja-w-polsce-prace-najwiekszy-wzrost-od-25-roku/> (03.01.2026).

¹⁸ Cudzoziemcy na rynku pracy w Polsce - wyniki badania, <https://swresearch.pl/news/cudzoziemcy-na-rynku-pracy-w-polsce-wyniki-badania> (03.01.2026).

w urzędzie pracy przez pracodawcę, co stanowi szybszą ścieżkę niż klasyczne zezwolenie (dotyczy to prac krótkoterminowych do 24 miesięcy) – rozwiązanie to znacząco ułatwiło zatrudnianie naszych wschodnich sąsiadów¹⁹. Dla innych państw wymagane jest standardowe zezwolenie na pracę, wydawane przez wojewodę po przeprowadzeniu tzw. testu rynku pracy (sprawdzeniu, czy na dane miejsce nie ma chętnych pracowników lokalnych) – choć w przypadku wielu zawodów deficytowych z listy Ministerstwa właściwego ds. pracy ten test nie jest wymagany. Dodatkowo cudzoziemiec musi posiadać tytuł pobytowy uprawniający do pracy (np. wizę lub zezwolenie na pobyt czasowy). Procedury te w ostatnich latach były wielokrotnie nowelizowane; ostatnia duża zmiana weszła w życie w czerwcu 2025 r., wprowadzając m.in. wyższe kary za nielegalne zatrudnienie i usprawnienia procedur legalizacyjnych²⁰.

Warto zaznaczyć, że organy bezpieczeństwa państwa odgrywają rolę w procesie dopuszczania cudzoziemców do rynku pracy. Każda decyzja o zezwoleniu na pobyt czy pracę jest konsultowana z Policją, Strażą Graniczną oraz Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) pod kątem ewentualnych zagrożeń dla obronności lub porządku publicznego. Jeśli którakolwiek z tych służb zgłosi zastrzeżenia co do danej osoby (np. figurującej w bazach jako podejrzana o działalność przestępczą czy powiązania z organizacjami ekstremistycznymi), urząd może odmówić wydania zezwolenia²¹. Takie mechanizmy weryfikacji bezpieczeństwa są istotne z punktu widzenia państwa – minimalizują ryzyko infiltracji czy osiedlania się w Polsce osób mogących stanowić zagrożenie terrorystyczne bądź szpiegowskie. Niemniej, procedury te rodzą też pewne kontrowersje, gdyż decyzje odmowne często opierają się na informacjach niejawnych służb, a cudzoziemiec nie ma realnej możliwości odwołania się i obrony, nie wiedząc, co mu zarzucono (dotyczy to zwłaszcza osób z krajów autorytarnych, jak Rosja czy Białoruś, gdzie reżimy fabrykują przeciw nim sprawy, co w polskich bazach może wyglądać podejrzanie)²². Jest to dylemat: jak pogodzić potrzebę bezpieczeństwa z zasadami państwa prawa i ochroną przed arbitralnością decyzji. Rzecznik Praw Obywatelskich w Polsce zwracał uwagę na konieczność zapewnienia bardziej przejrzystych procedur odwoławczych w takich przypadkach.

Polityka państwa w zakresie migracji zarobkowej ulega aktualnie istotnym przemianom. Wspomniana Strategia migracyjna na lata 2025–2030 zakłada bardziej selektywne podejście do przyjmowania cudzoziemców do pracy: priorytetowo traktowani mają być ci o kwalifikacjach potrzebnych w gospodarce, najlepiej z krajów, z którymi Polska ma dobre relacje i umowy dotyczące readmisji (co ułatwia ewentualne deportacje), a jednocześnie podkreśla się konieczność równoległego inwestowania w krajowe zasoby pracy (aktywizację bezrobotnych, automatyzację)²³. Innymi słowy, imigracja ma być uzupełnieniem braków kadrowych, a nie głównym

¹⁹ Praca dodatkowa 2024 - Gi Group Poland, <https://pl.gigroup.com/dla-pracodawcow/raporty-rynkowe/praca-dodatkowa-2024/> (03.01.2026).

²⁰ Uproszczenia i wyższe kary od czerwca 2025 r. – nowe przepisy dotyczące zatrudniania cudzoziemców”. Opracowanie PIP, Białystok 2025.

²¹ O. Babakova, T. Gomon, K. Naranovich, P. Oliński, Kierunek Polska. Rekomendacje dla Polskiej Polityki Migracyjnej. Ułatwienia w zatrudnianiu cudzoziemców spoza UE, Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR, Warszawa 2024, s. 24.

²² Ibidem.

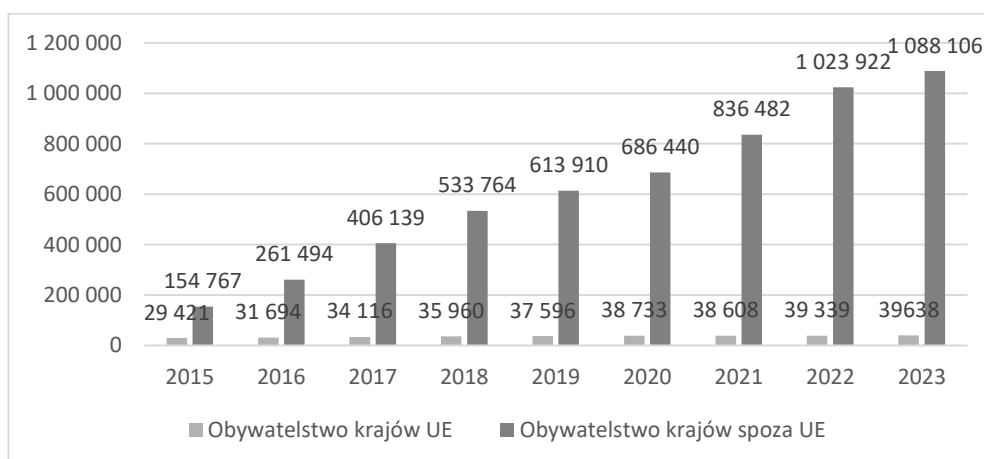
²³ G. Leśniak, Dostęp cudzoziemców do rynku pracy w latach 2025-2030 strategia, <https://www.prawo.pl/kadry/dostep-cudzoziemcow-do-rynkupracy-w-latach-2025-2030-strategia> (03.01.2026).

instrumentem radzenia sobie z kryzysem demograficznym. Strategia przewiduje też intensyfikację działań na rzecz integracji cudzoziemców, aby zapobiegać powstawaniu izolowanych enklaw imigranckich i wynikających z tego napięć społecznych. Planowane są m.in. kursy językowe i szkolenia integracyjne, szybsze uznawanie kwalifikacji zawodowych cudzoziemców oraz zachęty do osiedlania się w regionach wyludniających się. Wszystko to ma służyć temu, by kształtować bezpieczeństwo państwa poprzez kontrolowany i korzystny dla obu stron (państwa i migranta) proces zatrudniania cudzoziemców.

Empiryczny obraz zatrudniania cudzoziemców spoza UE w Polsce można więc podsumować następująco: zjawisko to osiągnęło dużą skalę i stało się stałym elementem krajowego rynku pracy (ponad milion pracujących, głównie Ukraińców, ale rośnie udział innych nacji). Państwo polskie dostosowuje swoje regulacje, starając się z jednej strony przyciągnąć potrzebnych pracowników (liberalizacja procedur dla wybranych krajów, ułatwienia dla sektorów deficytowych), a z drugiej – utrzymać kontrolę nad procesem (weryfikacja bezpieczeństwa, przeciwdziałanie nadużyciom i nielegalnemu zatrudnieniu).

Poniższy wykres ilustruje wzrost liczby cudzoziemców zgłoszonych do polskiego systemu ubezpieczeń społecznych w latach 2015–2023, z rozbiciem na obywateli krajów UE i spoza UE.

Wykres 1. Liczba cudzoziemców zgłoszonych do ubezpieczeń społecznych (ZUS) w Polsce w latach 2015–2023 z podziałem na obywateli krajów UE i spoza UE.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny (GUS). 2024. Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w 2023 r. (statystyki eksperymentalne), Warszawa: GUS.

Wykres pokazuje wyraźny trend wzrostowy – od ok. 185 tys. cudzoziemców w 2015 r. do ponad 1,08 mln w 2023 r., przy czym niemal cały przyrost dotyczył obywateli państw trzecich spoza UE (kolumny niebieskie). Liczba pracowników z państw unijnych (zielone segmenty) pozostawała w tym okresie względnie stała (ok. 30–40 tys.), natomiast imigranci spoza UE stali się główną siłą napędową wzrostu zatrudnienia cudzoziemców w Polsce. Ten wykres potwierdza, że kwestia zatrudniania cudzoziemców w kontekście bezpieczeństwa państwa dotyczy przede wszystkim grup spoza Unii Europejskiej, które liczebnie dominują i to ich integracja oraz kontrola stanowi najważniejsze wyzwanie.

Zatrudnianie cudzoziemców spoza UE jako czynnik kształtujący bezpieczeństwo państwa

Analiza literatury i danych empirycznych pozwala stwierdzić, że zatrudnianie cudzoziemców spoza UE wywiera wielopłaszczyznowy wpływ na bezpieczeństwo państwa. W dyskusji tej kwestii warto rozważyć zarówno pozytywne efekty, jak i potencjalne zagrożenia, odnosząc je do polskich realiów.

Po pierwsze, korzyści dla bezpieczeństwa ekonomicznego są w Polsce widoczne i dobrze udokumentowane. Napływ pracowników z zagranicy, głównie z Ukrainy, umożliwił wielu firmom utrzymanie lub rozwój działalności pomimo niedoboru rodzimej siły roboczej²⁴. Wypełnienie wakatów w sektorach takich jak budownictwo, rolnictwo, transport czy opieka zdrowotna przekłada się na stabilność usług kluczowych z punktu widzenia funkcjonowania państwa. Można argumentować, że w ten sposób imigranci przyczyniają się do wzmocnienia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa – np. brak kierowców autobusów czy pielęgniarzek mógłby skutkować realnym zagrożeniem dla ciągłości działania infrastruktury krytycznej lub bezpieczeństwa zdrowotnego obywateli. Ponadto, wpływy do systemu ubezpieczeń społecznych od ponad miliona legalnie pracujących cudzoziemców poprawiają kondycję finansów publicznych²⁵, co z kolei zwiększa zdolność państwa do finansowania swoich funkcji obronnych i porządkowych. Można zatem uznać, że w tym sensie zatrudnianie cudzoziemców kształtuje bezpieczeństwo państwa pozytywnie, wzmacniając jego fundamenty ekonomiczne.

Kolejnym pozytywnym aspektem jest aspekt demograficzny. Polska od lat boryka się z depopulacją i starzeniem społeczeństwa. Młodzi imigranci zarobkowi (np. z Ukrainy, Białorusi) nie tylko pracują, ale często zakładają w Polsce rodziny, osiedlają się na stałe. Wnoszą tym samym wkład w odnawianie tkanki demograficznej państwa, co ma znaczenie z punktu widzenia długoterminowego bezpieczeństwa demograficznego kraju. Większa liczba ludności w wieku produkcyjnym to większy potencjał obronny (choćby w sensie rezerw osobowych) oraz większa baza podatkowa finansująca instytucje bezpieczeństwa. Oczywiście, ten proces rodzi też wyzwania integracyjne, o czym dalej, ale w ujęciu strategicznym kontrolowana imigracja może łagodzić negatywne trendy demograficzne zagrażające stabilności państwa w przyszłości²⁶.

Jednak wyzwania i zagrożenia również są realne. Na pierwszym planie pojawia się kwestia bezpieczeństwa społecznego i publicznego. Szybki napływ dużej liczby cudzoziemców (zwłaszcza skoncentrowanych w określonych regionach czy branżach) niesie ryzyko powstawania napięć społecznych. Jak wykazały badania ankietowe, w polskim społeczeństwie istnieją obawy przed negatywnymi skutkami imigracji – w tym legalnej – a znaczna część obywateli jest niechętna dalszemu przyjmowaniu migrantów. Taki klimat społeczny stanowi sam w sobie czynnik wpływający na bezpieczeństwo: może być wykorzystywany przez ruchy populistyczne lub ekstremistyczne do wzniecania niepokojów, dzielenia społeczeństwa, co osłabia spójność wewnętrzną państwa. W skrajnym przypadku rodzi to ryzyko radykalizacji – zarówno po stronie części społeczeństwa

²⁴ SW Research. 2025. „Cudzoziemcy na rynku pracy w Polsce – wyniki badania (Raport Gi Group)”. SW Research News, 7 stycznia 2025.

²⁵ Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w 2023 r. (statystyki eksperymentalne), GUS, Warszawa 2024.

²⁶ I. Szkurlat, Sałek-Imińska A., *Migracja jako zagrożenie...*, op cit., s. 685.

przyjmującego (przejawy ksenofobii, przemocy wobec obcych), jak i potencjalnie wśród samych imigrantów, jeśli czują się wykluczeni czy dyskryminowani (co mogłoby prowadzić do powstawania grup przestępczych czy nawet podatności na wpływy ideologii antysystemowych). Na szczęście, jak wskazuje badanie Szkurłat i Sałek-Imińskiej (2025), większość respondentów wierzy, że migranci są w stanie skutecznie się zintegrować społecznie i kulturowo. Niemniej warunkiem spełnienia tej pozytywnej prognozy jest aktywna polityka integracyjna państwa.

Integracja imigrantów staje się więc kluczowym obszarem, w którym rozstrzyga się wpływ cudzoziemców na bezpieczeństwo. Państwo bezpieczne to państwo *spójne*, w którym różnice etniczne czy kulturowe nie przeradzają się w konflikty. Przykłady z Europy Zachodniej pokazują, że zaniedbanie polityki integracyjnej może skutkować gettoizacją imigrantów, wykluczeniem społecznym kolejnych pokoleń przybyszy i wzrostem przestępczości (zwłaszcza młodzieży pozbawionej perspektyw). Polska jest jeszcze na stosunkowo wczesnym etapie tego procesu, ale już teraz powinna wyciągać wnioski. Integracja obejmuje naukę języka, dostęp do edukacji, rynku mieszkalnictwa, ochrony zdrowia, życia politycznego (np. możliwość uczestnictwa w wyborach lokalnych). Braki w tych obszarach mogą rodzić zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego w przyszłości. Strategia migracyjna 2025–2030 wprost stwierdza, że dotychczasowe zaniedbania integracyjne (np. ograniczona mobilność migrantów na rynku pracy, brak polityki zachęcającej do osiedlania poza dużymi miastami) wymagają korekty, bo „*Polsce nie służy brak spójnej polityki migracyjnej opartej na perspektywie długoterminowej*”²⁷. To pokazuje zrozumienie, że bezpieczeństwo nie sprowadza się tylko do kontroli granic i sprawdzenia przeszłości przybysza, ale również do tego, co dzieje się *po* jego przyjęciu.

Kolejnym aspektem jest bezpieczeństwo publiczne i prawne związane z samym procesem zatrudniania cudzoziemców. Wyzwania pojawiają się np. przy masowym korzystaniu przez firmy z usług pośredników rekrutujących cudzoziemców czy agencji zatrudnienia. Zdarzały się przypadki nadużyć – pracy poniżej standardów BHP, niewypłacania wynagrodzeń – co nie tylko godziło w prawa pracownicze (i wizerunek Polski), ale stwarzało pole do rozwoju patologii na rynku pracy, z którymi walczą służby takie jak Państwowa Inspekcja Pracy czy Straż Graniczna. Z punktu widzenia państwa, nielegalne zatrudnianie cudzoziemców może być postrzegane jako zagrożenie porównywalne do kontrabandy – pozbawia budżet wpływów, promuje „czarną strefę” i może być powiązane np. z przemytem ludzi. Dlatego zaostrzono sankcje: od 2025 r. maksymalna grzywna dla pracodawcy za nielegalne powierzenie pracy cudzoziemcowi wzrosła do 60 tys. zł (wcześniej 30 tys.). Takie działania mają na celu prewencję – ukrócenie zjawisk, które mogłyby w dłuższej perspektywie destabilizować rynek pracy i tworzyć „*państwo równoległe*” poza kontrolą instytucji.

Istotne jest także spojrzenie na kwestię zatrudniania cudzoziemców spoza UE w szerszym, geopolitycznym kontekście bezpieczeństwa państwa. Migranci pochodzący z określonych krajów mogą być – choć oczywiście nie wolno tego generalizować – potencjalnym obiektem zainteresowania obcych służb czy grup przestępczych. Na przykład, w dyskusjach ekspertów wskazuje się czasem ryzyko, że wśród masowego napływu imigrantów mogą ukrywać się jednostki wysłane

²⁷ O. Babakova, T. Gomon, K. Naranovich, P. Oliński, Kierunek Polska. Rekomendacje dla Polskiej Polityki Migracyjnej. Ułatwienia w zatrudnianiu cudzoziemców spoza UE, Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR, Warszawa 2024.

celowo w celu infiltracji (casus tzw. „*uśpionych komórek*” terrorystycznych wśród fal migracyjnych). W polskich warunkach najczęściej dotyczy to obaw przed przestępczością zorganizowaną ze Wschodu (np. grupy związane z rosyjskimi lub kaukaskimi organizacjami przestępczymi) lub przed działaniami wywiadowczymi (np. werbowaniem pracujących cudzoziemców przez służby ich krajów do zbierania informacji). Należy podkreślić, że nie ma danych sugerujących, by zjawiska te miały masowy charakter w Polsce – są to raczej potencjalne wektory zagrożeń, którym przeciwdziałają wspomniane mechanizmy weryfikacyjne (ABW i inne służby sprawdzające kandydatów). Niemniej jednak, czujność organów bezpieczeństwa w tym zakresie jest ważna, bo ignorowanie takiej możliwości byłoby zaniedbaniem.

Z drugiej strony, cudzoziemcy pracujący w Polsce mogą też być atutem z punktu widzenia miękkiego bezpieczeństwa i polityki zagranicznej państwa. Silna, dobrze zintegrowana diaspora (np. ukraińska) może stać się pomostem intensyfikującym relacje między państwami, co sprzyja bezpieczeństwu regionalnemu. Polska, wspierając i integrując u siebie Ukraińców, umacnia swoje relacje z Ukrainą – co w obliczu agresywnej polityki Rosji ma znaczenie strategiczne. Podobnie, pokazanie, że Polska jest krajem otwartym, szanującym prawa pracowników niezależnie od pochodzenia, buduje jej pozytywny wizerunek na świecie, co przekłada się na tzw. bezpieczeństwo reputacyjne.

Reasumując, zatrudnianie cudzoziemców spoza UE kształtuje bezpieczeństwo państwa w sposób ambiwalentny. Bilans zależy od szeregu czynników: skali i struktury imigracji, skuteczności polityki państwa (zarówno kontrolnej, jak i integracyjnej), a także od postaw społecznych. Polska doświadcza obecnie sytuacji, gdzie korzyści ekonomiczne są namacalne i krótkoterminowo przewyższają ewentualne negatywy, ale wyzwania społeczne i instytucjonalne narastają i wymagają świadomego zarządzania. Najważniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa wydaje się utrzymanie delikatnej równowagi: czerpanie zysków z pracy cudzoziemców przy jednoczesnym zachowaniu kontroli nad procesami migracyjnymi i zapewnieniu ładu oraz integracji społecznej. Doświadczenia innych krajów wskazują, że brak takiej równowagi prowadzić może do polaryzacji społecznej, wzrostu radykalizmów i pogorszenia się stanu bezpieczeństwa. Polska ma szansę, by korzystając z ich lekcji zapewnić względnie bezpieczny przebieg własnej transformacji w kierunku społeczeństwa wieloetnicznego.

Podsumowanie

Zatrudnianie cudzoziemców z krajów trzecich stało się trwałym elementem polskiej rzeczywistości społeczno-gospodarczej i jednym z czynników kształtujących bezpieczeństwo państwa w XXI wieku. Przeprowadzone analizy teoretyczne i empiryczne pozwalają sformułować następujące wnioski:

1. Wpływ wielowymiarowy: Obecność i praca cudzoziemców spoza UE wpływa na wiele wymiarów bezpieczeństwa państwa – od ekonomicznego (poprzez wkład w PKB, finanse publiczne, rynek pracy), przez demograficzny (odmłodzenie struktury ludności), społeczny (wielokulturowość, integracja lub potencjalne napięcia), po publiczny (wymogi dla służb porządku) i polityczny. Jest to wpływ złożony, niosący zarówno szanse, jak i zagrożenia.
2. Wzmocnienie bezpieczeństwa ekonomicznego i demograficznego: Napływ pracowników z zagranicy w istotny sposób wzmocnił polską gospodarkę,

łagodząc skutki niedoboru siły roboczej. Tym samym przyczynił się do utrzymania ciągłości funkcjonowania ważnych sektorów i zwiększenia wpływów do budżetu oraz systemu ubezpieczeń, co pozytywnie przekłada się na zdolność państwa do realizacji swoich funkcji (w tym obronnych i porządkowych). Ponadto cudzoziemcy częściowo kompensują ubytek ludności w wieku produkcyjnym, co z punktu widzenia długookresowego bezpieczeństwa państwa jest korzystne.

3. Konieczność zarządzania ryzykami dla bezpieczeństwa wewnętrznego: Zatrudnianie dużej liczby cudzoziemców rodzi jednak wyzwania dla spójności społecznej i bezpieczeństwa publicznego. Bez odpowiedniej polityki integracyjnej i kontrolnej może dojść do marginalizacji imigrantów lub konfliktów społecznych. Polska stoi przed zadaniem intensyfikacji działań integracyjnych (np. nauka języka, uznawanie kwalifikacji, dyspersja osiedleńcza) oraz kontynuacji wzmocnienia służb monitorujących legalność pobytu i pracy. Zapobieganie nielegalnemu zatrudnieniu i walka z dyskryminacją cudzoziemców na rynku pracy leżą w interesie bezpieczeństwa państwa.
4. Rola państwa i polityki migracyjnej: Polityka migracyjna jest kluczowym narzędziem kształtowania skutków zatrudniania cudzoziemców. Polski rząd słusznie dostrzegł potrzebę zaktualizowania strategii – nowa Strategia migracyjna (2025–2030) zakłada położenie większego nacisku na bezpieczeństwo i kontrolę, przy jednoczesnym utrzymaniu otwartości na imigrację zarobkową w obszarach niedoborów. Konieczne jest wdrożenie spójnych rozwiązań prawnych, organizacyjnych i społecznych, aby imigracja odbywała się w sposób bezpieczny, legalny i korzystny dla państwa oraz samych imigrantów. Niezbędna jest też elastyczność – polityka powinna reagować na zmieniające się okoliczności (np. kryzysy migracyjne, sytuacja geopolityczna).
5. Znaczenie narracji i edukacji społecznej: Percepcja społeczna imigrantów wpływa na klimat bezpieczeństwa. Dlatego ważne jest prowadzenie odpowiedzialnej debaty publicznej opartej na faktach, która unika sekurytyzacji migracji ponad miarę, ale też nie bagatelizuje wyzwań. Edukacja społeczeństwa w zakresie korzyści płynących z kontrolowanej imigracji oraz promowanie postaw akceptacji przy jednoczesnym podkreślaniu wymogu przestrzegania prawa przez wszystkich – to elementy budowania zintegrowanego, bezpiecznego społeczeństwa.

Podsumowując, zatrudnianie cudzoziemców spoza Unii Europejskiej jest zjawiskiem, które *kształtuje bezpieczeństwo państwa* w sposób zarówno bezpośredni (poprzez wpływ na gospodarkę i demografię), jak i pośredni (poprzez implikacje społeczne i polityczne). Kluczem do zrównoważenia bilansu jest mądre zarządzanie tym procesem. Polska, znajdując się na etapie intensywnej transformacji migracyjnej, ma możliwość wykorzystać doświadczenia innych i wdrożyć politykę, która zmaksymalizuje pozytywne (rozwój ekonomiczny, wzmocnienie potencjału państwa) przy jednoczesnej minimalizacji ryzyk (zagrożeń dla porządku i spójności). Tylko wtedy zatrudnianie cudzoziemców będzie faktycznie służyło wzmocnieniu bezpieczeństwa państwa w długiej perspektywie.

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza wpływu zatrudniania cudzoziemców spoza Unii Europejskiej na bezpieczeństwo państwa, ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu Polski w ostatnich latach. Sformułowano problem badawczy: *w jakim zakresie i w jaki sposób zatrudnianie cudzoziemców z państw trzecich wpływa na różne wymiary bezpieczeństwa państwa?* Artykuł wykorzystuje metodę analizy literatury przedmiotu oraz danych wtórnych (statystyk zatrudnienia cudzoziemców, raportów i aktów prawnych). W części teoretycznej przedstawiono koncepcje bezpieczeństwa państwa oraz teoretyczne ujęcia związków między migracją zarobkową a bezpieczeństwem. Część empiryczna obejmuje przegląd aktualnych danych dotyczących zatrudnienia cudzoziemców spoza UE w Polsce oraz omówienie działań państwa w tym obszarze. Wyniki wskazują, że rosnący napływ pracowników z zagranicy przynosi zarówno korzyści (uzupełnienie braków kadrowych, wzmożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa) jak i wyzwania (potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, integracji społecznej i zapobiegania nadużyciom). We wnioskach podkreślono znaczenie zrównoważonej polityki migracyjnej łączącej aspekty ekonomiczne i bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa; migracja zarobkowa; cudzoziemcy spoza UE; bezpieczeństwo wewnętrzne; polityka migracyjna; rynek pracy

EMPLOYMENT OF FOREIGNERS FROM OUTSIDE THE EUROPEAN UNION AND THE SHAPING OF STATE SECURITY

Summary

The purpose of this article is to examine the impact of employing foreigners from outside the European Union on state security, with a particular focus on the Polish context in recent years. The research problem is formulated as follows: *to what extent and in what ways does the employment of third-country nationals affect various dimensions of state security?* The study employs a method of literature review and secondary data analysis (statistics on foreign employment, reports, and legal acts). The theoretical part presents concepts of state security and theoretical approaches to the relationship between labor migration and security. The empirical part includes a review of current data on the employment of non-EU foreigners in Poland and a discussion of state measures in this area. The results indicate that the growing influx of foreign workers brings both benefits (addressing labor shortages, strengthening economic security of the state) and challenges (the need to ensure public security, social integration, and prevent abuses). The conclusions highlight the importance of a balanced migration policy that combines economic and security considerations.

Keywords: state security; labor migration; non-EU foreigners; internal security; migration policy; labor market

Bibliografia:

- Babakova, O., Gomon, T., Naranovich, K., Oliński, P., *Kierunek Polska. Rekomendacje dla Polskiej Polityki Migracyjnej. Ułatwienia w zatrudnianiu cudzoziemców spoza UE*, Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR, Warszawa 2024.
- Błaszczak, B., Pietrzykowska, M., *Nielegalna migracja a bezpieczeństwo Polski*, „Prawo i Bezpieczeństwo”, nr 2(3), 2024, s. 43.

- Buzan, B., Wæver, O., de Wilde, J., *Security: A New Framework for Analysis*, „American Political Science Association”, 93(4), 1999.
- Castles, S., Miller, M. J., *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Cudzoziemcy wykonujący pracę w Polsce w 2023 r., GUS, 2024.
- Cudzoziemcy na rynku pracy w Polsce - wyniki badania, <https://swresearch.pl/news/cudzoziemcy-na-ryнку-pracy-w-polsce-wyniki-badania> (03.01.2026).
- Imigranci dostają w Polsce pracę. Takiego wzrostu nie było od dawna, Business Insider <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/imigranci-dostaja-w-polsce-prace-najwiekszy-wzrost-od-25-roku/> (03.01.2026).
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów (KPRM), „Odzyskać kontrolę. Zapewnić bezpieczeństwo” – kompleksowa i odpowiedzialna strategia migracyjna Polski na lata 2025–2030. Dokument przyjęty przez RM 15.10.2024 (Komunikat KPRM), 2024.
- Leśniak, G., *Dostęp cudzoziemców do rynku pracy w latach 2025-2030 strategia*, <https://www.prawo.pl/kadry/dostep-cudzoziemcow-do-ryнку-pracy-w-latach-2025-2030-strategia> (03.01.2026).
- Lubimow, J., *Migracje jako zagrożenie bezpieczeństwa państwa*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, nr 2, 2017.
- Matkowska, M., *Polska polityka migracyjna - zarys problemu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania”, nr 33, t. 1, 2013.
- Misiuk, A., *Administracja porządku publicznego i bezpieczeństwa publicznego*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Paliś, B., *Polityka migracyjna a ekonomiczne znaczenie imigracji i emigracji w opinii ekspertów*, „Współczesne Problemy Ekonomiczne”, nr 1, 2018.
- Praca dodatkowa 2024 - Gi Group Poland, <https://pl.gigroup.com/dla-pracodawcow/raporty-rynkowe/praca-dodatkowa-2024/> (03.01.2026).
- Szkurlat, I., Sałek-Imińska, A., *Migracja jako zagrożenie dla bezpieczeństwa w trzeciej dekadzie XXI wieku*, „Journal of Modern Science”, 61(1), 2025, s. 682.
- SW Research. 2025. „Cudzoziemcy na rynku pracy w Polsce – wyniki badania (raport Gi Group)”. SW Research News, 7 stycznia 2025, swresearch.pl/swresearch.pl (dostęp: 03.01.2026 r.).
- Uproszczenia i wyższe kary od czerwca 2025 r. – nowe przepisy dotyczące zatrudniania cudzoziemców”. Opracowanie PIP, Białystok 2025.
- Wæver, O., *Securitization and Desecuritization* [w:] *On Security*, red. R. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995.
- Żurawski, S., Oskierko, M., *Unia Europejska wobec kryzysu migracyjnego jako narzędzia wojny hybrydowej*, „De Securitate Et Defensione. O Bezpieczeństwie I Obronności”, 11(1), 2025.

BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE

Joanna MISTERSKA

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu
Wydział Studiów Społecznych w Poznaniu

DEWIACJE A GRANICE KONTROLI SPOŁECZNEJ

"Żyjemy w czasach, w których najskuteczniejsze formy władzy nie mają twarzy, a najbardziej niebezpieczne formy zniewolenia są dobrowolne."
Martin Novak

Wprowadzenie

Pojęcia dewiacji, granic kontroli społecznej, czy też sama kontrola społeczna są kluczowe w socjologii. Zwłaszcza w kontekście analizy norm społecznych, mechanizmów społecznego porządku i zachowań odstających od przyjętych już zasad. Każde społeczeństwo ma swoje ustalone reguły, którymi się kieruje, to one są wyznacznikiem owej normy. Mają one charakter formalny, nieformalny, moralny, prawny, religijny oraz obyczajowy. To wszystko sprawia, że jednostka rodząca się w danej społeczności powinna zachowywać się zgodnie z ogólnie przyjętymi wymogami, czy też oczekiwaniami. Definicja oczekiwań wg słownika języka polskiego jest dość jednoznaczna: „oczekiwać to: czekać na kogoś lub na coś z nadzieją lub niecierpliwością, przewidywać, że coś nastąpi lub stać się w przyszłości czymś udziałem”¹. Jeśli coś ma być przewidywalne, a w tym przypadku ktoś, oznacza to, że wkłada się człowieka w z góry przyjęte ramy, a to prowadzi do wyznaczania granic i kontroli. U Eriksona stałe wyznaczanie i utrzymywanie granic w przestrzeni kulturowej jest jedną z najistotniejszych funkcji społecznych². Dalej – w definicji - jest mowa o wyznaczaniu specyficznego kręgu aktywności dla danej społeczności, a zachowania, które wykraczają poza ten krąg są uznawane za niewłaściwe i niemoralne. W takim przypadku mowa jest już o dewiacji, czyli o zachowaniach odbiegających od przyjętych norm społecznych. Czy granice te są nienaruszalne i dla wszystkich jednakowe? Na czym polega kontrola społeczna?

Kontrola społeczna i jej granice

Wyżej wymienione pojęcie odnosi się do mechanizmów, za pomocą których społeczeństwo wpływa na jednostki, aby dostosowały swoje zachowania do przyjętych norm, wartości i oczekiwań. Idąc za słownikowym tłumaczeniem tego pojęcia “kontrola społeczna to ogół urządzeń i środków działania zbiorowości (społeczeństwa, grup społecznych) służących do zapewnienia jej integracji i podporządkowania członków normom grupowym”³. Środki te mają charakter formalny oraz nieformalny. Zgodnie z założeniami socjologii charakter formalny to oczywiście formy kontroli instytucjonalnej, którymi są: państwo, sąd, szkoła, policja, kościół, itp. Natomiast formy kontroli nieformalnej, inaczej nieinstytucjonalnej to rodzina, znajomi, sąsiedzi, społeczność lokalna, itd. Zagłębiając się dalej w temat Siemaszko proponuje taką oto funkcję interesującego nas zagadnienia: “Kontrola społeczna stanowi ważny czynnik przeciwdziałający pojawieniu się zachowań

¹ Słownik języka polskiego, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/oczekiwanie.html>, PWN, dostęp: 21.08.2025.

² A. Siemaszko, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, PWN, Warszawa 1993, s. 289.

³ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kontrola-spoeczna;3925391.html>, PWN, dostęp: 21.08.2025.

nonkonformistycznych”⁴. Ma tu na myśli niewątpliwie, iż kontrola powinna być taka, by ludzie ulegali wpływowi grupy społecznej, bo przecież tym właśnie jest konformizm, (patrz też: zjawisko konformizmu). Jednostka ma się zachowywać tak, jak się od niej tego oczekuje, bez względu na własne przekonania ideologiczne. Kontrola społeczna jest zatem ciągła i nieprzerwana. Nie ma możliwości, by od niej uciec. Łamiąc przyjęte ramy i oczekiwania, robi to świadomie znając konsekwencje, które przecież już zostały narzucone przez otaczającą go zbiorowość. Jakże zatem są granice takiej kontroli? Czy jesteśmy ich świadomi?

Wyznaczonych społecznie granic nie powinno się ich przekraczać. Granica to teoretycznie rzecz ujmując punkt, do którego można się posunąć, dojść ale, którego przekraczać nie należy, kolokwialnie: dalej już nie. Granice wcześniej wspomnianej kontroli to punkt, w którym mechanizmy wpływu społeczeństwa na jednostkę przestają być skuteczne, moralnie uzasadnione lub dopuszczalne. Chodzi o sytuacje, w których kontrola nie działa, staje się zbyt słaba lub wręcz przeciwnie, staje się nadmierna, opresyjna i narusza wolność jednostki. Pytanie zatem brzmi jak te granice wytyczyć, co je określa skoro norma ma tak szerokie, niejednoznaczne wytyczne. Przecież na owe oczekiwania w danym społeczeństwie ma wpływ wiele rozmaitych składników np. gdzie ta społeczność żyje, w jakim państwie, zgodnie z jaką wiarą lub z jej brakiem wychowywane są poszczególne jednostki, czy uczęszczają do szkoły, jakiego prawa przestrzegają, do jakiej klasy społecznej należą, czy kontrola nieformalna prawidłowo funkcjonuje, czy w osłabieniu (rozwoły, itd.), czy społeczeństwo nadal żyje zgodnie z wcześniejszymi normami, czy je zmieniło, itp.

Kiedy zatem w danym społeczeństwie dochodzi do przekroczenia kontroli, kiedy wiadomo, że to granice są naruszone? Hipotetycznie rzecz ujmując takim przekroczeniem może być narzucenie systemu totalitarnego, jak w Korei Północnej, czy Rosji, gdzie na porządku dziennym jest inwigilacja lub cenzura, a także represje. Jednakże, czy rodząc się w takim kraju, społeczeństwo ma tego świadomość i tak to postrzega? Być może to osąd, który „widzi” taką władzę jako niepożądaną, ponieważ ogólnie przyjęte jest aby dążyć do demokracji, a nie ślepego posłuszeństwa. Idąc dalej, w naszym systemie prawnym dużo mówi się o RODO, o tym, iż nasze dane powinny być chronione, nasze prawa przestrzegane, nie zgadzamy się na to, by nas ktoś śledził za pomocą nowoczesnych technologii, podsłuchiwał, nagrywał, a jednak sami te granice przekraczamy czyniąc swoje życie publicznym udostępniając poszczególne kadry w socjal mediach, włączamy lokalizację w urządzeniach mobilnych pozwalając się śledzić... Jedyną różnicą jest to, że granice, które są społecznie, prawnie w Polsce chronione (przyjęte) przekraczają ludzie z własnej woli nie chroniąc swojego wizerunku.

Zgodnie z koncepcją Reissa widzimy jednak zupełnie coś innego. Otóż każdy człowiek powinien posiadać “zdolność do powstrzymywania się od takiego sposobu realizowania potrzeb, który pozostaje w konflikcie z normami i regułami obowiązującymi w społeczeństwie”⁵, czyli jeśli mam potrzebę dzielenia się swoim życiem z innymi ludźmi, a jest to w naszym kraju powszechnie akceptowane, to mogę to uczynić nie przekraczając wcześniej wspomnianych granic prawnych. Kontrola powinna się mieścić w takich ramach, gdzie chroni się porządek społeczny, ale jednocześnie nie ingeruje w autonomię jednostki. Aby społeczne sankcje wpływały na pozytywne utrzymanie norm, ale jednocześnie nie niszczyły

⁴ A. Siemaszko, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, PWN, Warszawa 1993, s. 223.

⁵ A. Siemaszko, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, PWN, Warszawa 1993, s. 225.

różnorodności i prawa do odmienności, ostatecznie zatem owa kontrola powinna służyć wspólnemu dobru, ale nie poprzez manipulacje obywatelami. W teorii wszystko ładnie brzmi i wydaje się słuszne i klarowne. Patrząc na otaczający nas świat takie nie jest. Przykładem może być odniesienie do prawa, które obowiązuje w naszym państwie. Powszechny spór toczono o wprowadzenie zakazu aborcji. Ostatecznie został on przyjęty. Zauważalny jest konflikt między prawem, które zostało uznane większością głosów osób rządzących, a zatem reprezentujących interes całego państwa, a drugą stroną całego konfliktu, przeciwników tego prawa. Konflikt ten sprowadza się do pytania, czy można narzucać jedną wizję moralną całej populacji? Skoro społeczeństwo było w tej kwestii podzielone, to znaczy, że część uważa to prawo za mieszczące się w granicach normy, natomiast druga część uważa, że zostały przekroczone granice autonomii jednostki, odebrano ludziom prawo do decydowania o sobie i swoim życiu. Jest to bardzo kontrowersyjna kwestia, która ma podłoże w różnych systemach wartości, poza oczywiście systemem prawnym. Mamy tu kwestię własnego sumienia, kwestie religijne, kulturowe, ale przecież i zdrowotne. Granica w Polsce została postawiona jasno, ale wystarczy pojechać za granicę naszego państwa żeby się przekonać, że tam już jej nie ma. Dowodzi to ponownie o łatwości manipulowania i przesuwania owych granic kontroli społecznej w zależności od miejsca urodzenia, czy zamieszkania. To co dla jednych jest sprawą oczywistą, dla innym może być nie do pomyślenia, a wręcz powinno być karalne. Tudzież owa kontrowersja prowadzić może nawet do zachowań dewiacyjnych, przestępczych. Według Hirscha "słabe przekonanie o zasadności norm konformistycznych może być wprawdzie predyktorem zachowania dewiacyjnego(...)"⁶, czyli jeśli jednostka uznaje jakieś normy, prawa społecznie przyjęte za niesłuszne, niegodzące się z jej systemem wartości, w oczach innym może być skora do dewiacji, uznana za dewianta. (w tym przypadku do aborcji).

Dewiacje i konsekwencje

Wg Piotra Sztompki za brak przestrzegania norm społecznych, czyli za nie mieszczące się w owych ramach i oczekiwaniach społecznych jednostce grożą określone konsekwencje. Dzielą się one na te fizyczne i te symboliczne, czyli. np. „nagana, wysmianie, szyderstwo, odsunięcie się od nas przyjaciół, izolacja towarzyska, banicja z grupy”⁷. Co więcej, Sztompka wskazuje, że te drugie są o wiele bardziej dotkliwe dla człowieka oraz w nie tak skrajnych przypadkach mogą prowadzić do zachowań dewiacyjnych. Okazuje się także, że wysmiewanie czy gonienie za popularnością wśród najbliższego otoczenia odbija się szerokim echem na psychice człowieka. Nie każda jednostka jest na tyle silna i odporna, by sobie radzić z presją społeczną lub by z ową presją żyć permanentnie. Wiele osób reaguje na to w dość nietypowy sposób, a mianowicie przejawiając wspomniane już zachowania dewiacyjne lub przestępcze. Dewiacja to „zachowanie powszechnie uważane za wymagające zainteresowania instytucji kontroli społecznej, to znaczy zachowanie, z którym należy coś zrobić”⁸. Czy jednostka, która zachowuje się w sposób społecznie niepożądany wie, że wymaga pomocy instytucji lub najbliższego otoczenia? Na ogół we wczesnych etapach nie. Przekracza granice społeczne, ale w jej mniemaniu nie robi nic złego lub niepożądanego. Czy zatem należy ingerować w jej zachowanie? Tutaj odpowiedź jest znacznie bardziej

⁶ Tamże, s. 245.

⁷ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2002, s. 410.

⁸ A. Siemaszko, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, PWN, Warszawa 1993, s. 284.

skomplikowana. Erikson w swoich wywodach przytacza metaforę filtrów społecznych, które potrafią działać niesamowicie wybiórczo. Otóż widząc osobę nieznaną, obcą, nadużywającą alkoholu od razu przykleja jej się etykietę osoby absolutnie niepożądanego i wymagającej interwencji różnych instytucji państwowych, ale jeśli w naszym otoczeniu jest osoba, która nadużywa alkoholu, zachowuje się nie zawsze w sposób odpowiedni i mieszczący się w przyjęte ramy społeczne, a jednocześnie jest to osoba dla nas ważna lub ogólnospołecznie szanowana, te kryteria i filtry wobec niej przyjęte się zmieniają. Nagle okazuje się, że nie każdy nadużywający alkoholu jest alkoholikiem. To otoczka i zaistniałe okoliczności sprawiają jaką łatkę się danej osobie przyklei. „Pewne zakazy mają na tyle długą tradycję - sięgającą nieraz początków istnienia danej społeczności, że traktujemy je już jako oczywiste”⁹, a zatem parafrazując tę teorię można by stwierdzić, że picie alkoholu, z gośćmi co weekend i w tygodniu, to nie to samo co picie bez celu i w samotności, także w pierwszym przypadku o alkoholizmie nie ma tu mowy. Granice społeczne w tej sytuacji zostały przesunięte, a zachowanie dewiacyjne usprawiedliwione zaistniałymi okolicznościami. Zakaz picia w samotności jest dość oczywisty, a w sumie nie zakaz, a przyjęte ogólne przekonanie, że pić samemu nie wypada - należałoby rozważyć, czy osoba ta nie potrzebuje pomocy najbliższych lub większego zainteresowania ze strony instytucji państwowych. Co innego – wydawać by się mogło picie „dla towarzystwa”, gdzie kulturalnie byłoby odpowiednio przyjąć gości podczas proszonej kolacji czy wypicie lampki wina na spotkaniu z przyjaciółką. Gdzie granica i ogólne przyzwolenie?

Co się dzieje z jednostką, gdy granice zostaną przekroczone, co, jeśli osoba nadużywająca alkoholu zostanie już oficjalnie nazwana w społeczeństwie alkoholikiem? Wiadomo, że nie tak łatwo alkoholikowi się uwolnić od nałogu i jest to proces żmudny i trudny dla niego i jego otoczenia. Proces wychodzenia z nałogu jest niezmiernie trudny i długotrwały. Takich jak on w społeczeństwie jest wielu. Kontrola społeczna zadziała prawidłowo, została udzielona odpowiednia pomoc. Czy gdyby wyjście z nałogu było możliwe u wszystkich dewiantów, instytucje kontroli przestałyby działać? Zdaniem przytoczonego wyżej autora, (Sztompka), by się tak nie stało społeczeństwo potrzebuje dewiantów, by móc określić co jest normą, a co nie. Mało tego, jego zdaniem owa kontrola społeczna zaczęłaby zwracać uwagę na inne zachowania, które do momentu wygaśnięcia zaistniałej dewiacji, były uznawane za normę społeczną. Można to rozumieć zatem jako swoisty paradoks życia i kontroli społecznej. Odnosząc to do wcześniej wspomnianego przykładu rzesze alkoholików są potrzebne, by określić wzorce i standardy dla osób nie mających problemu z tym nałogiem.

Patologia społeczna

Adam Podgórecki w ogromnym uproszczeniu, za patologię uważa „zakłócenie wzorów i mechanizmów międzyludzkich. Ponownie mamy określone ramy i oczekiwania, których to niespełnienie, przekroczenie granic uważa się za dysfunkcję”¹⁰. Oczywiście jednorazowy występki nie jest patologią, a permanentne trwanie w dewiacji już nią jest. Jak wiadomo kontrola społeczna i jej granice są zależne od interpretacji środowiska. Dewiantowi nie jest łatwo porzucić raz przyklejoną łatkę. Piotr Sztompka wskazuje, iż mechanizm kontroli budzi wątpliwości, a jednocześnie ciężko wyrwać się spod niego. Były skazaniec szybciej

⁹ Tamże, s. 287.

¹⁰ A. Podgórecki, *Patologia życia społecznego*, PWN, Warszawa 1969, s. 16.

znajdzie aprobatę lub akceptację w półświatku aniżeli w społeczeństwie, gdzie na byłych więźniów nie patrzy się z przychylnością¹¹. Jest to kolejny paradoks, który wynika z przekroczenia granic kontroli społecznej. Dewiantowi pozostaje albo walka o powrót na łono powszechnie akceptowalnych norm społecznych, tudzież staranie się o akceptację środowiska lokalnego, jak i szerszej społeczności, albo w przypadku odrzucenia przez ową społeczność, szukanie nowej, w której jego postawa i czyny będą aprobowane. Powszechnie uważa się, że w więzieniu człowiek na ogół zmienia się na gorsze lub osoby nadużywające alkoholu znajdują sobie podobnych. Zjawisko to doskonale opisał Podgórecki, nazywając je emigracją wewnętrzną. Polega ona na odrzuceniu celów kulturowych i instytucjonalizowanych środków wiodących do tych celów na rzecz wyobrażonego systemu społecznego wprowadzonego na miejsce wcześniej krytykowanego¹². Innymi słowy człowiek jest z natury skory do życia społecznego. Jeśli jedna część społeczeństwa go wykluczy, znajdzie taką, która go przyjmie. Zatem dewianci bez trudu odnajdą sobie podobnych, by chociaż pośród nich móc czuć się akceptowanym.

Wszystkie teorie, które zostały wcześniej przytoczone to tylko kropla w morzu zainteresowań socjologów. Na pytanie, czy granice są potrzebne, każdy odpowiedziałby pozytywnie. Granice powinny sprawiać, że społeczeństwo trzyma się ękręgosłupa moralnego i przestrzega ogólnie przyjętych zasad. Z drugiej strony granice te są niejednokrotnie płynne i zależne od okoliczności i punktu widzenia środowiska, które je ustala. Nie są takie same dla wszystkich członków społeczności. Jeszcze inna kwestia dotyczy wydostania się spod kontroli społecznej. Czy jest to możliwe? Tutaj odpowiedź również nie jest jednoznaczna. Nie ulega natomiast żadnym wątpliwości, iż dewiantowi nie jest łatwo wydostać się ze swoich nałogów czy przyzwyczajzeń. Nie jest łatwo znaleźć poparcie społeczne lub odzyskać utracone zaufanie. Niewątpliwie jest to zjawisko, które zarazem ma potwierdzać co jest normą społeczną, a co nią nie jest. Kontrola nigdy nie kojarzy się z czymś pozytywnym. Zarówno kontrola w znaczeniu społecznym, czy instytucjonalnym. Nikt nie lubi być kontrolowany, a jednocześnie sam wpada w „tryb granic” każdego dnia usilnie trzymając się swoich zasad i wpojonych przekonań społeczeństwa, w których został wychowany.

Streszczenie

Każde społeczeństwo, czy też mniejsza zbiorowość ludzka posiada prawa i zwyczaje, które przekazywane są z pokolenia na pokolenie lub które definiuje się na nowo wraz z początkiem pewnej ery. Aby wiedzieć czy jednostka zachowuje się w sposób pożądanym muszą zaistnieć określone czynniki, a społeczeństwo wokół ma na to istotny wpływ. Kontrola społeczna oraz granice, które należy wytyczyć, normy społeczne, które trzeba przestrzegać, zakazy – nakazy, by stwierdzić, czy ktoś spełnia stawiane przed nim oczekiwania, czy też nie. Jakie są granice kontroli? Dla jednych monitoring uliczny będzie naruszeniem prywatności, dla innych gwarancją poczucia bezpieczeństwa. Dla jednych cenzura chroni obywateli przed linczem publicznym, dla innych jest naruszeniem wolności słowa. Granice są bardzo płynne choć na ogół wyznacznikiem jest głównie poczucie moralności i postępowanie zgodnie z ogólnie przyjętą etyką. Płynność owych granic dotyczy również tego, jak postrzegana jest osoba, której one dotyczą. Osobie publicznej będą stawiane inne granice, niż zwykłemu obywatelowi. Czy słusznie? Jednemu będzie wolno pić

¹¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2002, s. 410.

¹² Tamże, s. 21.

alkohol i pracować, a innemu będzie to zabronione. Kontrola prowadzona w sposób niewłaściwy może prowadzić do zachowań dewiacyjnych, niepożądanych, odbiegających od normy. Dewiacje są jakby potwierdzeniem tego, co wolno, a czego nie. Bez dewiantów skąd byłoby wiadomo, czy ktoś przestrzega obowiązujących obyczajów. Samo pojawienie się nieprawidłowości w zachowaniu może mieć rozmaite przyczyny. Mogą one wywodzić się z nadmiernej kontroli społecznej, z przekroczonych granic albo wręcz przeciwnie z ich osłabienie i rozluźnienia granic.

Słowa kluczowe: kontrola społeczna, granice, norma, dewiacje

DEVIANCE AND THE LIMITS OF SOCIAL CONTROL

Summary

Every society, or even smaller human community, has laws and customs that are passed down from generation to generation or redefined with the dawn of a certain era. To determine whether an individual is behaving in a desirable manner, certain factors must be present, and the surrounding society has a significant impact. Social control and boundaries must be established, social norms must be observed, prohibitions and orders must be imposed to determine whether someone is meeting the expectations placed upon them. What are the limits of control? For some, street surveillance will be an invasion of privacy, for others a guarantee of security. For some, censorship protects citizens from public lynching, for others it is a violation of freedom of speech. Boundaries are very fluid, although generally determined primarily by a sense of morality and adherence to generally accepted ethics. The fluidity of these boundaries also affects how the person concerned is perceived. Different boundaries will be set for a public figure than for an ordinary citizen. Is this right? Some will be allowed to drink alcohol and work, while others will be prohibited. Improperly conducted control can lead to deviant, undesirable, and normative behavior. Deviations serve as a kind of confirmation of what is and is not permissible. Without deviants, how would we know whether someone adheres to established customs? The very emergence of behavioral abnormalities can have various causes. These can stem from excessive social control, transgressed boundaries, or, conversely, from weakening and loosening boundaries.

Keywords: social control, boundaries, norm, deviance

Bibliografia:

Encyklopedia, PWN,

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kontrola-spooleczna;3925391.html>, dostęp: 21.08.2025.

Podgórecki, A., Patologia życia społecznego, Warszawa, PWN, 1969.

Siemaszko, A., Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych, Warszawa, PWN, 1993.

Słownik Języka polskiego, PWN, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/oczekiwanie.html>, dostęp: 21.08.2025.

Sztompka, P., Socjologia. Analiza społeczeństwa, Kraków, Znak 2002.

Alicja Anna HRYNIO
Niezależny naukowiec
ORCID: 0000-0002-2338-3302

REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE ZARZĄDZANIA DOKUMENTAMI PUBLICZNYMI W POLSCE W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA INFORMACJI

Przestępczość przeciwko dokumentom stanowi zagrożenie dla porządku prawnego, narusza bezpieczeństwo państwa i jego interesy (w tym interesy samych obywateli). Skalę zjawiska kradzieży dokumentów obrazuje wielkość bazy dokumentów zastrzeżonych¹, prowadzonej przez Związek Banków Polskich.

Problematyka bezpieczeństwa dokumentów od niedawna stała się problemem szerokim, wykraczającym poza kompetencje pojedynczych organów administracji rządowej i zaczyna stawać się przedmiotem szczególnego zainteresowania dyscypliny nauki o bezpieczeństwie. Za kwestią bezpieczeństwa dokumentów publicznych podąża nierozwiązana sprawa przeciwdziałania problemowi kradzieży tożsamości, która może dotyczyć każdego obywatela². Wśród obszarów, które należy poddać najpierw pogłębionej analizie, a następnie ewentualnym zmianom jest obrót dokumentów tzw. kolekcjonerskich (dowodów osobistych czy praw jazdy). Należałoby dodatkowo uregulować zbieranie informacji w postaci skanu dokumentu, aby nie była to praktyka stosowana nadmiernie.

Zagrożenia występujące w obszarze dokumentów publicznych wpływają niekorzystnie na zapewnienie suwerenności i bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Bezsporne jest twierdzenie, że o bezpieczeństwie i sile demokratycznego państwa świadczy wiarygodność używanych dokumentów. Przedstawione dylematy odnoszące się do zagadnień ochrony dokumentów publicznych będą nie tylko dobrą syntezą wcześniejszych ustaleń, przedstawieniem nowych, a także wskazówką do podjęcia dalszych rozważań nad przedmiotową problematyką oraz tematem licznych dyskusji w środowiskach branżowych.

Zaprezentowany temat może być przydatny dla specjalistów zajmujących się, z racji zajmowanej profesji, bezpieczeństwem informacyjnym oraz studentów takich specjalności jak „bezpieczeństwo narodowe” czy „bezpieczeństwo wewnętrzne”. Przedmiotem krytycznego przeglądu literatury były opracowania metodyczne, popularnonaukowe i publicystyczne, które tworzone były dla potrzeb środowisk eksperckich (wytwórców dokumentów, instytucji odpowiedzialnych za emisję dokumentów, funkcjonariuszy publicznych, instytucji publicznych, finansowych, podmiotów gospodarczych oraz organów ścigania)³.

¹ <http://dokumentyzastrzezone.pl/>, (pobrano: 11.03.2019).

² Niniejsze wynika z obserwacji autorki w związku z pełnieniem służby jako funkcjonariusz Policji w Wydziale Kryminalnym – Referat dw. z Korupcją i Przestępczością Gospodarczą.

³ 1. Publikacje dot. bezpieczeństwa dokumentów publicznych (badań dokumentów).
2. Publikacje towarzystw (stowarzyszeń) nauk sądowych, posiadających sekcje badań dokumentów.
3. Publikacje towarzystw (stowarzyszeń) ekspertów dokumentów.
4. Publikacje towarzystw (stowarzyszeń) ekspertów pisma ręcznego.
5. Czasopisma z zakresu techniczno-kryminalistycznych badań dokumentów.
6. Czasopisma z zakresu ekspertyz pism ręcznego (grafologii).
7. Materiały Polskich i zagranicznych konferencji policyjnych i rządowych ekspertów dokumentów.
8. Materiały zagranicznych konferencji nt. fałszerstw pieniędzy, dokumentów podróżniczych, fałszowania i kradzieży dokumentów.
9. Materiały Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji.

Informacja stanowi zasób państwa, każdej organizacji i każdego człowieka, co za tym idzie - bywa, że najsłabiej chroniona. Nie bez przyczyny określa się nas mianem społeczeństwa informacyjnego, w którym informacja jest towarem, posiada swoją wartość i jest postrzegana jako szczególne dobro niematerialne. Od informacji - jej zdobycia lub powzięcia zaczyna się każde nasze działanie⁴. Każde przedsięwzięcie ma swoje tajemnice - tak samo każde państwo mimo zawieranych sojuszy stara się utrzymywać w tajemnicy informacje mające wpływ na jego bezpieczeństwo. Za pomocą nowoczesnej technologii i precyzyjnego, przejrzystego systemu prawnego, reguł i procedur warto tak uszeregować dane, aby były jasne dla użytkowników i dawały podstawę do zapewnienia poufności, integralności i ochrony dostępności informacji.

W instytucjach publicznych zaobserwować można coraz większą ilość wytwarzanych dokumentów, zarówno w formie tradycyjnej (papierowej) jak i elektronicznej. Obydwie formy docelowo mogą być przekazane do archiwów państwowych⁵. System ustrojowy i prawny związany jest ze sformalizowanym sposobem utrwalania (dokumentowania) wszelkich działań lub czynności roboczych (pomocniczych), które można odczytać w dowolnym czasie. Dokumentacja to materiały (nośniki informacji, na których utrwalono dźwięk, zapisano informacje o wykonanych oraz zaplanowanych czynnościach). Dokumentację można klasyfikować w zależności od stopnia powszechności jej występowania. Dokument stanowi element jednostkowy (najmniejszą strukturę w całym zasobie). Jest to akt sporządzony w danym miejscu i czasie, stwierdzający prawdziwość określonych w nim faktów.

Autorka podkreśla stanowczo, że w wielu aktach prawnych brak jest jednolitej terminologii. Na co dzień mamy do czynienia z dokumentami urzędowymi - zwanymi również „publicznymi”, prywatnymi, wewnętrznymi, roboczymi itp. Analizy pojęcia „dokument” dokonało już wielu autorów. Choć jest wiele definicji i mają one szczególną moc prawną, to jednak zaobserwować można brak mocy sprawczej – suchy tekst aktu prawnego, który indukuje do obiegu społecznego. Jest wiele pojęć niedookreślonych - pojemnych i fluktuacyjnych, prawie zawsze konieczna jest konkretyzacja. Entropia pojęć, jakimi posługuje się ustawodawca wymaga rzetelnej interwencji w postaci doprecyzowania i dokonania interpretacji. Ustawowa definicja pojęcia „dokument” została zapisana w przepisach kodeksu cywilnego⁶. Jak stanowi art. 77: „Dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią”. Pojęcie dokumentu urzędowego zostało określone w art. 244 § 1 i 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku Kodeks postępowania cywilnego⁷. Dokument

10. Materiały poznańskich, wrocławskich, szczytnowskich konferencji nt. badań autentyczności dokumentów publicznych.

⁴ Z. Piątek: *Świadczenia na rzecz obrony realizowane w sytuacjach kryzysowych*, (w): S. Babiarsz, Z. Piątek (red.): *Ochrona informacji niejawnych w kontekście realizacji zadań obronnych*, Wyd. MON, Warszawa 2006, s. 190.

⁵ Przez zespół archiwalny należy rozumieć całość materiałów archiwalnych (o kategorii archiwalnej A) wytworzonych i zgromadzonych w jednostce organizacyjnej w trakcie jej działalności. Kwalifikacja archiwalna – w czasie segregacji akt kwalifikuje się dokumentację do odpowiedniej kategorii archiwalnej (A lub B) na podstawie ówczesnie obowiązujących wykazów akt lub w przypadku jego braku – przykładowego wykazu akt typowych (zał. nr 2,3 rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (Dz.U. z 2015 r., poz. 1743).

⁶ Ustawa z dnia 23.04.1964 r. *Kodeks cywilny* (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1071).

⁷ (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1568).

urzędowy w rozumieniu Kodeksu postępowania cywilnego jest to taki dokument, który jest sporządzony przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone. Dokumenty urzędowe mogą być sporządzone przez inne organy w zakresie zleconym im przez ustawę zadań z dziedziny administracji publicznej, mogą pochodzić zarówno od: organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, osób zaufania publicznego – funkcjonariuszy publicznych. W znaczeniu procesowym i kryminalistycznym – na podstawie definicji zawartej w art. 115 § 14 kodeksu karnego⁸: „Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Jak stanowi art. 393 § 1 za dokumenty urzędowe i prywatne uważane są: protokoły oględzin, poszukiwania i zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytutów, zakładów lub instytucji, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego oraz wszelkie dokumenty urzędowe złożone w postępowaniu przygotowawczym lub sądowym albo w innym postępowaniu przewidzianym przez ustawę. Kolejne to: dokumenty prywatne - powstałe poza procesem karym, w szczególności: oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki⁹.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20.07.2016 r. w sprawie wykazu dokumentów publicznych i druków o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa¹⁰ określało, że dokumentami publicznymi były m.in.: dowód osobisty, dokumenty paszportowe, książeczka żeglarska, odpisy zupełne i odpisy skrócone aktów stanu cywilnego, zaświadczenia o zamieszczonych lub niezamieszczonych w rejestrze stanu cywilnego danych dotyczących wskazanej osoby, zaświadczenia o stanie cywilnym, zezwolenia na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego, karta pobytu, polski dokument podróży dla cudzoziemca, polski dokument tożsamości cudzoziemca, tymczasowy polski dokument podróży dla cudzoziemca, dokument potwierdzający posiadanie zgody na pobyt tolerowany o nazwie „zgoda na pobyt tolerowany”, wojskowe dokumenty osobiste wydawane osobom objętym ewidencją wojskową, wpis w paszporcie, nakleja wizowa, Karta Polaka, prawo jazdy, dowód rejestracyjny pojazdu, pozwolenie czasowe, karta do tachografu cyfrowego, zaświadczenie ADR, legitymacja poselska i senatorska, legitymacje służbowe – policjantów, funkcjonariuszy Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych wyznaczonych na stanowiska służbowe w Służbie Wywiadu Wojskowego, inspektorów Inspekcji Transportu Drogowego, żołnierzy Żandarmerii Wojskowej, osób zatrudnionych w jednostkach Krajowej Administracji Skarbowej oraz funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej. Warto też wskazać przepis art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 22.11.2018 r. o dokumentach publicznych¹¹, który ustanawia określenie dokumentu publicznego jako: „dokument, który służy do identyfikacji osób, rzeczy lub potwierdza stan prawny lub prawa osób posługujących się takim dokumentem, zabezpieczony przed fałszerstwem i:

⁸ Ustawa z dnia 6.06.1997 r. *Kodeks karny* (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138).

⁹ Ustawa z dnia 6.06.1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 46).

¹⁰ (Dz.U. z 2016 r., poz. 1089) – akt uznany za uchylony z dniem 12.07.2019 r. (uchylenie wynikające z wejścia w życie ustawy z dnia 22.11.2018 r. o *dokumentach publicznych* t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1669).

¹¹ (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1669).

- a) wytwarzany według wzoru określonego w przepisach prawa powszechnie obowiązującego albo,
- b) którego wzór graficzny i forma zostały zatwierdzone przez podmiot realizujący zadania publiczne uprawniony na podstawie odrębnych przepisów i który jest zgodny z wymogami dla blankietu tego dokumentu określonymi w przepisach prawa powszechnie obowiązującego”. Z uwagi na klauzulę porządku publicznego (art. 2 ust. 2 ustawy o dokumentach publicznych), „dokumentem publicznym jest także jego odpis, wypis, duplikat i wtórnik”¹².

Zadaniem autorki coraz więcej badań wskazuje, że fałszerstwa dokumentów odnoszą się do zjawiska przestępczości gospodarczej, powiązane są ze zjawiskiem korupcji oraz oszustwami finansowo - ekonomicznymi. Podkreślenia wymaga fakt, iż nie są to głównie zjawiska związane z posługiwaniem się dowodem osobistym czy paszportem - te jako nieliczne posiadają zabezpieczenia. Natomiast inne dokumenty takie jak: akty stanu cywilnego, akty notarialne, świadectwa oraz dyplomy potwierdzające kompetencje zawodowe lub poziom wykształcenia, zaświadczenia o dochodach, świadectwa pracy zabezpieczeń nie posiadają. Aktualna praktyka emigracyjna i migracyjna w Polsce i w całej Unii Europejskiej wskazuje na potrzebę podjęcia intensywnych badań nad dokumentami takimi jak: wize, dokumenty pobytu, zezwolenia na pracę, zaproszenia itp. swoboda podróżowania bez wewnętrznych kontroli granicznych objęła nie tylko obywateli, ale także przestępców i nielegalnych imigrantów¹³. Wśród zagrożeń, które mogą prowadzić do zakłóceń i destabilizacji funkcjonowania państwa można zidentyfikować następujące zagrożenia: fałszowanie dokumentów, kradzież tożsamości, przestępstwa finansowe, przestępstwa związane z przekraczaniem granicy państwa. Przestępczość przeciwko dokumentom stanowi zagrożenie dla porządku prawnego, narusza bezpieczeństwo państwa i jego interesy (w tym interesy samych obywateli).

Skalę zjawiska kradzieży dokumentów obrazuje wielkość bazy dokumentów zastrzeżonych, prowadzonej przez Związek Banków Polskich. System Związku Banków Polskich chroni przed wyludzeniami z użyciem cudzej tożsamości – jest to ogólnopolska baza milionów skradzionych i zagubionych dokumentów¹⁴. Wielkość Centralnej Bazy Danych Systemu DOKUMENTY ZASTRZEŻONE z dokumentami, które posłużą do potwierdzania tożsamości wyniosła na koniec marca 2019 r. 1 738 976 szt., oznacza to, że w I kwartale 2019 r. baza wzrosła o 34 117 szt. - statystycznie do bazy trafiało 379 dokumentów dziennie. Łączna kwota prób

¹² Dokumentami publicznymi są także: 1) tytuły wykonawcze wydawane przez sądy lub referendarzy sądowych, 2) odpisy prawomocnych orzeczeń sądów, z których wynika nabycie, istnienie lub wygaśnięcie prawa, albo które odnoszą się do stanu cywilnego, 3) odpisy orzeczeń lub zaświadczenia stwierdzające uprawnienie do: reprezentacji danej osoby, dokonania czynności prawnej bądź zarządu określonym majątkiem, wydawane przez sądy, 4) odpisy postanowień sądów i referendarzy sądowych w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności tytułom egzekucyjnym innym niż wymienione w art. 777 § 1 pkt 1 i 1¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568), gdy ich przedmiotem są tytuły egzekucyjne nie pochodzące od sądu, 5) wypisy, odpisy i wyciągi dokumentów obejmujących czynności notarialne, o których mowa w art. 79 pkt 1–1b i 4, poświadczenia, o których mowa w art. 79 pkt 2, oraz protesty, o których mowa w art. 79 pkt 5 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1001) – dla których stosuje się jednolite blankiety dokumentów publicznych.

¹³ M. Goc, *Przestępczość przeciwko dokumentom wciąż groźna* (w:) „Człowiek i Dokumenty”, 2016, nr 43, s. 34.

¹⁴ Raporty o dokumentach infoDOK sporządzane są od 2008 r. na podstawie informacji statystycznej z Centralnej Bazy Danych Systemu DOKUMENTY ZASTRZEŻONE. W Systemie uczestniczą wszystkie polskie banki oraz firmy i instytucje.

wyłudzeń w I kwartale 2019 r. wyniosła 63,3 mln zł – jest to wynik znacznie niższy od średniej liczonej z poszczególnych kwartałów poczynawszy od 2008 r. Mimo tendencji spadkowej w tym zakresie, liczba prób wyłudzeń w tym zakresie utrzymuje się na wysokim poziomie. Statystycznie w analizowanym I kwartale 2019 r. odnotowano 12 prób wyłudzeń dziennie – każdego dnia próbowano ukraść (na cudze dane osobowe) 703 tys. zł dziennie¹⁵. Szczegółowe dane znajdują się w tabeli nr 1 - Raport o dokumentach infoDOK (I kwartał 2019 r.) Związku Banków Polskich.

Literatura przedmiotu wskazuje na pojawienie się nieznanych dotąd nowych form przestępczości transgranicznej – tworzenie fałszywej tożsamości, pozory legalności pobytu nielegalnych imigrantów, wyłudzenia podatku VAT, wyłudzenia pożyczek i kredytów, wprowadzanie na rynek przemyconych oraz podrobionych towarów. Problematyka bezpieczeństwa dokumentów od niedawna stała się problemem szerokim, wykraczającym poza kompetencje pojedynczych organów administracji rządowej i zaczyna stawać się przedmiotem szczególnego zainteresowania w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Wzrost znaczenia bezpieczeństwa danych z jednej strony, a zagrożeń przeciwko dokumentom z drugiej sprawiają, że zyskuje na znaczeniu rola przepisów prawnych, które normalizują problematykę zarządzania dokumentami. Istotne znaczenie mają przepisy prawa karnego odnoszące się do ochrony dokumentów, a konkretnie odnoszą się do ochrony wiarygodności dokumentów. Przepisy te zostały zawarte w rozdziale XXXIV kodeksu karnego zatytułowanym: „Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów” – art. 270-277¹⁶. Rozdział ten zawiera penalizację działania sprawcy w zakresie: podrabiania dokumentów, poświadczenia nieprawdy, wyłudzenia poświadczenia nieprawdy, używania dokumentu poświadczającego nieprawdę, zbywanie dokumentu tożsamości, posługiwaniem się dokumentem innej osoby, zniszczenia lub ukrycia dokumentu, niszczenia znaków graficznych. Krajowe policyjne statystyki przestępczości, w różnych latach klasyfikowały przestępstwa dotyczące dokumentów według różnych kryteriów oraz charakteryzowały je z różną dokładnością.

Jak podaje H. Kołdecki, obszary przestępczego wykorzystania podrobionych i przerobionych dokumentów w latach: 1990-1996 to m.in.: wyłudzenia kredytów, wyłudzenia towarów, wyłudzenia zwrotu podatku VAT, wyłudzenia odszkodowań z tytułu ubezpieczeń majątkowych, defraudacja funduszy celowych i dotacji, dokonania przestępstw związanych z tworzeniem i funkcjonowaniem fikcyjnych firm,

¹⁵ Przywołać można chociażby statystyki Centralnej Bazy Danych Systemu DOKUMENTY ZASTRZEŻONE - Raport o dokumentach InfoDOK za I kwartał 2019 r. (w: <http://dokumentyzastrzezone.pl/>, (dostęp: 01.06.2019 r.).

¹⁶ Dodatkowo przytoczyć należy treść art. 265 § 1 Kodeksu karnego: „Kto ujawnia lub wbrew przepisom ustawy wykorzystuje informacje niejawnie o klauzuli „tajne” lub „ściśle tajne”, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Jeżeli informację określoną w § 1 ujawniono osobie działającej w imieniu lub na rzecz podmiotu zagranicznego, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 3. Kto nieumyślnie ujawnia informację określoną w § 1, z którą zapoznał się w związku z pełnieniem funkcji publicznej lub otrzymanym upoważnieniem, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku. Dodatkowo z treści art. 266 § 1. Kodeksu karnego wynika, że: „Kto, wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. § 2. Funkcjonariusz publiczny, który ujawnia osobie nieuprawnionej informację niejawną o klauzuli „zastrzeżone” lub „poufne” lub informację, którą uzyskał w związku z wykonywaniem czynności służbowych, a której ujawnienie może narazić na szkodę prawnie chroniony interes, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 3. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

obróć kradzionymi samochodami, podrobienia towarów znanych marek i obróć podrobionymi towarami¹⁷. Należy także zwrócić uwagę na rozwój nowoczesnych technologii informatycznych, które służą jako informatyczne narzędzia oszustw ekonomiczno – finansowych, które uszczuplają należności wobec Skarbu Państwa¹⁸.

Dokumentem publicznym w rozumieniu ustawy o dokumentach publicznych jest dokument posiadający zabezpieczenia. W celu zwiększenia bezpieczeństwa dokumentów ustawodawca chce nałożyć wymagania dotyczące pomieszczeń, w których dokumenty te będą przetwarzane (wytwarzane, modyfikowane, kopiowane, klasyfikowane, gromadzone, przechowywane, przekazywane oraz udostępniane). Zgodnie z zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej zauważyć można ścisłe powiązanie z nieodłącznym elementem przetwarzania danych osobowych w tym zakresie. Ustawa z dnia 10.05.2018 r. o ochronie danych osobowych¹⁹ nie wskazuje wprost, w jaki sposób należy zabezpieczać przetwarzane dane – zastosowane środki techniczne oraz organizacyjne mają być adekwatne do występujących zagrożeń oraz kategorii przetwarzanych danych. Kierownik jednostki organizacyjnej ma obowiązek dokonania oceny, jakie zabezpieczenia pozwolą we właściwy sposób chronić dane. W szczególności powinien zwrócić uwagę, iż dostęp do nich mogą mieć wyłącznie osoby, które posiadają upoważnienie do przetwarzania danych osobowych. Zgodnie z art. 3 ust. 1-3 ustawy o ochronie danych osobowych administrator danych (kierownik jednostki organizacyjnej) powinien dołożyć szczególnej staranności w celu ochrony interesów osób, których dane dotyczą. Jest zobowiązany na mocy przepisów prawa zapewnić, aby dane te były przechowywane w postaci umożliwiającej identyfikację osób – nie dłużej niż jest to niezbędne do funkcjonowania osiągnięcia celu przetwarzania (tzw. prawnie usprawiedliwiony cel)²⁰. Opis technicznych i organizacyjnych środków bezpieczeństwa mających na celu zapewnienie odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa danych został zawarty w art. 32 ust. 1 RODO – „Bezpieczeństwo przetwarzania”, Sekcja 2 „Bezpieczeństwo danych osobowych”²¹. Z dniem 4 maja 2019 r. zaczęły obowiązywać zmiany w prawie 170 aktach prawnych. Wprowadzenie

¹⁷ H. Kotecki, *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2002, s. 88.

¹⁸ Przytoczyć można takie obszary i cele przestępczego wykorzystania dokumentów jak: przestępczość przeciwko czełkom i kartom kredytowym; przestępczość z użyciem broni palnej; przemysł i handel żywym towarem; nielegalna imigracja; pranie brudnych pieniędzy; nielegalne zatrudnienie; przestępstwa związane z tożsamością osoby – pozyskiwanie autentycznych dowodów tożsamości lub dokumentów podróźniczych w celu stworzenia tzw. „nowej tożsamości”; szpiegostwo i infiltracja; unikanie organów ścigania i wymiaru tożsamości.

¹⁹ (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1781).

²⁰ art. 3 ust. 2 ustawy o ochronie danych osobowych – rozumiany jest jako zasada ograniczenia czasowego. Niniejsza ustawa służy stosowaniu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych – RODO).

²¹ art. 32 RODO „Bezpieczeństwo przetwarzania” stanowi o obowiązku wdrożenia odpowiednich środków technicznych i organizacyjnych w celu zapewnienia stopnia bezpieczeństwa odpowiadającemu ryzyku, poprzez: anonimizację i szyfrowanie danych osobowych; zdolność do ciągłego zapewnienia poufności, integralności, dostępności i odporności systemów i usług przetwarzania; zdolność do szybkiego przywrócenia dostępności danych osobowych i dostępu do nich w razie wystąpienia incydentu fizycznego lub technicznego; regularne testowania, mierzenie i ocenianie skuteczności środków technicznych i organizacyjnych mających na celu bezpieczeństwo przetwarzania.

tw. „ustawy sektorowej”²² przyczyniło się do powstania konkretnych wytycznych, co do realizacji obowiązków przez organy administracji²³.

Powyższy przegląd literatury uzmysłowił też, że istnieje niewielka liczba publikacji dotyczących przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów publicznych, niewiele jest pozycji opisujących bezpieczeństwo dokumentów publicznych w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego, a co za tym idzie wskazanie nowych wyzwań w zakresie systemu ochrony informacji. Konieczne jest zatem prowadzenie badań w tym obszarze, gdyż dotyczą one zarówno bezpieczeństwa polskich obywateli, jak i cudzoziemców coraz liczniej napływających do Polski, tym bardziej że może to być przestrzeń do nadużyć obcego wywiadu. Według oceny autorki, badania naukowe zagadnień z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego są konieczne i powinny być prowadzone w formie ciągłej w perspektywie interdyscyplinarnej, chociażby ze względu na dynamikę technologiczną i wynikających z tego zagrożeń.

Niniejszy artykuł może stanowić punkt odniesienia do podjęcia kolejnych badań nad kształtowaniem polityki – czyli norm i standardów z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego. W ramach przedwstępnych badań oraz obserwacji uczestniczącej autorka stwierdziła, że wśród zagrożeń, które mogą prowadzić do zakłóceń i destabilizacji funkcjonowania państwa można zidentyfikować następujące zagrożenia: fałszowanie dokumentów, kradzież tożsamości, przestępstwa finansowe, przestępstwa związane z przekraczaniem granicy państwa.

Problematyka związana z bezpieczeństwem dokumentów jest postrzegana jako zagadnienie trudne, często zawile, wieloetapowe, niezwykle odpowiedzialne, narzucające sztywne sposoby postępowania, wymagające umiejętności przewidywalności i szacowania ryzyka. Odpowiedzialność ta dotyczy zagadnień z zakresu prawa karnego, pragmatyk służbowych czy dotyczy uregulowań wewnętrznych danej jednostki. Analiza tematu systemu dokumentów publicznych wymaga głębokiej, rzetelnej i aktualnej wiedzy oraz stosowania konkretnych narzędzi. Przedstawiona problematyka na szczeblu administracji publicznej jest rzadko poruszana w piśmiennictwie, co uzasadnia przedmiotową analizę w odniesieniu do istoty systemu bezpieczeństwa. Jednym z warunków prawidłowego funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej jest rzetelność obrotu gospodarczego i poczucie bezpieczeństwa jego uczestników, wyrażające się m.in. zaufaniem do wiarygodności dokumentów, które są wykorzystywane we wspomnianym obrocie gospodarczym. Współczesna przestępczość o charakterze gospodarczo-ekonomicznym charakteryzuje się bardzo dużą różnorodnością i dynamiczną zmiennością, co wymaga jej skrupulatnej analizy poznawczej w celu zastosowania właściwych i skutecznych form oraz metod przeciwdziałania jej i zwalczania. Zaobserwowane przeobrażenia gospodarcze spowodowały wzrost przestępczości ekonomiczno-finansowej, powodującej bilionowe straty Skarbu

²² Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych), (Dz.U. z 2019 r., poz. 730).

²³ Zmienione zostały przepisy następujących ustaw np.: prawo bankowe, ustawa o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, kodeks pracy, ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, Prawo telekomunikacyjne, ustawa o świadczeniu usług drogą elektroniczną, ustawa o prawach konsumenta, ustawa o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu. Zmiany wprowadzono także do aktów prawnych regulujących zadania z zakresu ochrony zdrowia.

Państwa. Są to przestępstwa dokonywane za pomocą fałszywych (podrobionych) lub sfalszowanych (przerobionych) dokumentów. W popełnieniu tych przestępstw odgrywają rolę narzędzia, czyli dokumenty. Dokument stanowi w obecnych czasach narzędzie do popełniania wielu rodzajów wysoce zorganizowanych przestępstw ekonomiczno-finansowych.

Podstawowe pojęcie dokumentu w polskim prawie karnym, cywilnym, administracyjnym oraz w kryminalistyce

Rozwój technologii ułatwia i intensyfikuje fałszowanie dokumentów urzędowych, w tym dowodów osobistych i paszportów. W regulacji prawnej dokumentów tożsamości coraz szerzej uwzględnia się nowoczesne metody identyfikacji osób i zabezpieczenia dokumentów. Rozwój nowych technologii i informatyzacja realizacji zadań publicznych wpływa na administracyjnoprawną regulację dokumentów tożsamości. W nauce prawa administracyjnego dokumenty tożsamości rozpatrywane są jako jedno z istotnych zagadnień materialnego prawa administracyjnego²⁴. Poddawane są analizie w następujących kontekstach: administracyjnoprawnej sytuacji osób fizycznych, praw osobowych obywateli polskich, a także systemu ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego²⁵. Znaczenie dokumentów tożsamości dla każdego obywatela jest oczywiste, należy podkreślić pogląd Z. Leońskiego, że problematyka ta w literaturze nie została dotychczas przedstawiona w szerokim zakresie²⁶. Każda instytucja czy podmiot gospodarczy, niezależnie od charakteru ich działalności, w trakcie wykonywania swoich podstawowych zadań (gospodarczych, instytucjonalnych, urzędowych itp.) wytwarza różnorodną dokumentację utrwalaną na różnego rodzaju nośnikach. Dokument od strony prawnej, jest to akt sporządzony z zachowaniem przyjętych norm w danej epoce i miejscu form zewnętrznych i wewnętrznych, stwierdzający prawdziwość określonych w nim faktów, zdarzeń bądź danych, mający znaczenie dowodu²⁷. Z reguły przez pojęcie „dokument” rozumie się formę zapisu, bez względu na jej postać (nośnik), zawierającą utrwaloną informację o jakimś fakcie, zjawisku lub przejawie myśli ludzkiej, przeznaczoną do przekazywania w czasie i przestrzeni. Dokumentacja z kolei, to zbiór zapisanych informacji odzwierciedlających określone fakty i zdarzenia, potwierdzających stan prawny, a także opisujących osiągnięcia myśli ludzkiej²⁸. Dokumentem w ujęciu kryminalistycznym jest każdy przedmiot z treścią utrwaloną różnymi sposobami²⁹. Warto też wskazać art. 245 kodeksu prawa cywilnego, który ustanawia domniemanie autentyczności dokumentu prywatnego. Według tego przepisu dokument prywatny sporządzony w formie pisemnej albo elektronicznej stanowi dowód, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Przepis ten odnosi się do dokumentów opatrzonych podpisem. Podpis identyfikuje wystawcę tego dokumentu. Wielka encyklopedia z 1964 r. określa, że dokument to zaświadczenie

²⁴ M. Stahl (red.), *Materialne prawo administracyjne: pojęcia, instytucje, zasady*, Wyd. Difin, Warszawa 2002, s. 98.

²⁵ W. Dawidowicz, *Polskie Prawo Administracyjne*, Wyd. PWN, Warszawa, 1980, s. 115.

²⁶ Z. Leoński, *Materialne prawo administracyjne*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa, 2009, s. 73.

²⁷ W. Maciejewska, *Polski Słownik Archiwalny*, Wyd. PWN, Warszawa 1974, s. 27.

²⁸ A. Regliński, *Archiwizacja dokumentacji projektów unijnych finansowanych ze środków unijnych i innych źródeł*, Wyd. Presscom Sp. z o.o., Wrocław 2012, s. 24-25.

²⁹ art. 115 par. 14 kodeksu karnego stanowi iż: „Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”.

na piśmie, wszelki przedmiot służący za dowód, stwierdzający prawdziwość czegoś orz dowód stwierdzający tożsamość. Art. 393 kodeksu postępowania karnego określa rodzaje dokumentów, które można odczytywać podczas rozprawy sądowej³⁰. Osobną kategorią dokumentów są dokumenty urzędowe, zwane potocznie „publicznymi”, to dokumenty pochodzące zarówno od: organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego oraz osób zaufania publicznego (np. notariuszy). W art. 244 par.1 i 2 kodeksu prawa cywilnego istnieje pojęcie dokumentu urzędowego. Dokumentem urzędowym jest tylko taki, który jednocześnie spełnia trzy warunki:

- 1) musi być sporządzony we właściwej formie. Przepisy o wymaganej formie zawarte są np. w: kodeksie postępowania cywilnego, kodeksie postępowania administracyjnego, kodeksie postępowania karnego, ustawie prawo o aktach stanu cywilnego, ustawie o księgach wieczystych i hipotece itp.,
- 2) musi to być dokument sporządzony przez instytucje do tego powołane,
- 3) musi to być dokument sporządzony w zakresie działania organu państwowego³¹.

Pojęcie dokumentu publicznego występowało w przedwojennym kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r. (art. 262) oraz jego nowelizacji (z 1950 r. art. 253). Zgodnie z art. 262 kodeksu postępowania cywilnego z 1932 r. „dokumenty publiczne” musiały być sporządzone przez „władze, urzędy i osoby zaufania publicznego – w zakresie ich działania”³². Na przestrzeni lat definicja dokumentu w prawie karnym ulegała zmianom. Definicja zmieniana była czterokrotnie, począwszy od definicji z 1932 r.³³- rozdział XXVIII zawiera opis przestępstw przeciwko dokumentom, poprzez nowelizację z 1969 r.³⁴ i 1997 r., aż po nowelizację z 16.04.2004 r. Artykuł 91 par. 3 kodeksu karnego z 1932 r. definiował dokument jako każdy przedmiot stanowiący dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne. Kodeks karny z 1969 r. określał dokument jako każdy przedmiot, z którym związane jest określone prawo albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa stosunku prawnego lub okoliczności mogącej mieć znaczenie prawne³⁵.

W obecnym stanie prawnym nie ma ustawowego katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość. Zaliczenie dokumentu do kategorii dokumentów stwierdzających tożsamość ma doniosłe znaczenie i może mieć poważne konsekwencje prawne. Kodeks postępowania karnego posługuje się pojęciem dokumentu stwierdzającego tożsamość w art. 213 par. 1 i art. 275 par. 4, a pojęciem dokumentu tożsamości w art. 191 par. 1a. Żaden przepis prawny nie reguluje definicji dokumentu stwierdzającego tożsamość. W doktrynie prawa karnego są rozbieżności w zakresie rodzaju takich dokumentów. Bezsporne jest jednak to, że

³⁰ Należą do nich następujące dokumenty urzędowe i prywatne: protokoły oględzin, przeszukania, oględzin, zatrzymania rzeczy, opinie biegłych, instytucji, zakładów, dane o karalności, wyniki wywiadu środowiskowego, wszelkie dokumenty złożone podczas postępowania przygotowawczego lub sądowego, a ponadto: protokół ustnego zawiadomienia o przestępstwie, protokół przesłuchania świadka.

³¹ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 520-522.

³² H. KołECKI, *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych*, Wyd. Poznańskie, Poznań, 2002, s. 18.

³³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r.- *Kodeks karny* (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.).

³⁴ Ustawa z 19.04.1969 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

³⁵ art. 120 par. 13 Kodeksu karnego z 1969 r.

dowód osobisty jest dokumentem stwierdzającym tożsamość, co jasno wynika z art. 4 ust. 1 ustawy z 06.08.2010 r. o dowodach osobistych³⁶. W najnowszej literaturze przedmiotu do katalogu dokumentów stwierdzających tożsamość zaliczono: paszport, paszport tymczasowy, polski dokument podróży dla cudzoziemca, polski dokument tożsamości cudzoziemca, dokument „zgoda na pobyt tolerowany”, książeczkę żeglarską, kartę tożsamości, dokument podróży przewidziany w konwencji genewskiej dotyczącej statusu uchodźców, jak też książeczkę wojskową³⁷. K. Banasiak w swoim artykule *Dokumenty stwierdzające tożsamość*, podnosi kwestie występowania rozbieżności w doktrynie prawa, która charakteryzuje się występowaniem różnych określeń dotyczących niektórych dokumentów. W niektórych ustawach mowa jest o stwierdzaniu tożsamości przez dany dokument. Czasownik „stwierdzać” lub „stwierdzić” znaczy przekonać się o czymś, czyli uznać coś za pewne. Czasownik „poświadczyć” lub „poświadczać” oznacza poręczyć wiarygodność kogoś lub czegoś lub stwierdzić autentyczność. W piśmiennictwie zdarza się, że termin „dokument stwierdzający tożsamość” może być stosowane zamiennie z terminem „dokument tożsamości”³⁸.

Aktualne regulacje ustawowe dotyczące dokumentów publicznych w Polsce

Obecnie obowiązujący system prawny wymusza konieczność wytwarzania bardzo dużej ilości różnego rodzaju dokumentów niezbędnych do realizowania stosunków prawnych w państwie a innymi podmiotami gospodarczymi lub też osobami prywatnymi. Kwestię zaufania obywateli do dokumentów występujących w systemie prawnym i obrocie publicznym należy rozpatrywać w aspekcie zagrożeń bezpieczeństwa państwa głównie o charakterze wewnętrznym. Mimo, iż istnieją profesjonalne metody zabezpieczeń dokumentów nadal występuje wysokie zagrożenie tego rodzaju przestępczością. Główne zagrożenia dla bezpieczeństwa dokumentów mogą obejmować: naruszenia bezpieczeństwa, dane nieustrukturyzowane, niezabezpieczone pliki, błędy ludzkie oraz nieautoryzowany dostęp do archiwów. Wszystko to obarczone jest ryzykiem wycieku danych z wszelkiego rodzaju baz danych. Profesjonalnym podrabianiem najważniejszych dokumentów publicznych zajmują się dziś specjaliści wysokiej klasy, dysponujący najnowocześniejszym sprzętem poligraficznym. Osobną grupę fałszerzy stanowią obywatele innego państwa, działający na szkodę innego państwa. Dynamicznemu rozwojowi podrobień ważnych dokumentów sprzyja zniesienie, na początku lat dziewięćdziesiątych, obowiązku rejestracji sprzętu poligraficznego³⁹. Podział dokumentów na oryginały i ich kopie nie występuje w kodeksie karnym. Podział ten jest czysto doktrynalnym, spotykanym także w orzecznictwie.

³⁶ (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 671).

³⁷ K. Banasiak, *Dokumenty stwierdzające tożsamość*, Czasopismo Policja 997, nr 1 (166), s. 41-42.

³⁸ Przykładowo: w art. 86 ust. 3 ustawy z 29.08.1997 r. Prawo bankowe (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1646) oraz w art. 21 a ust. 2 pkt 2d ustawy z dnia 6.04.1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 636) mowa jest o dokumencie tożsamości. W art. 191 par. 1 a ustawy z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 46) jest mowa o dokumencie stwierdzającym tożsamość. W ustawie z 12.12.2013 r. o cudzoziemcach (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1079) mowa jest o dokumencie tożsamości (art. 54), dokumencie potwierdzającym tożsamość (art. 146) oraz dokumentach poświadczającym tożsamość (art. 315 ust. 2). Warto zaznaczyć, że nawet w obrębie tego samego przepisu (treść art. 146), w jednym zdaniu, ustawodawca użył dwóch różnych określeń: dokument potwierdzający tożsamość i dokument tożsamości. Ustawodawca wskazał przy tym niewątpliwie ta samą kategorię dokumentów.

³⁹ Tamże, s. 10.

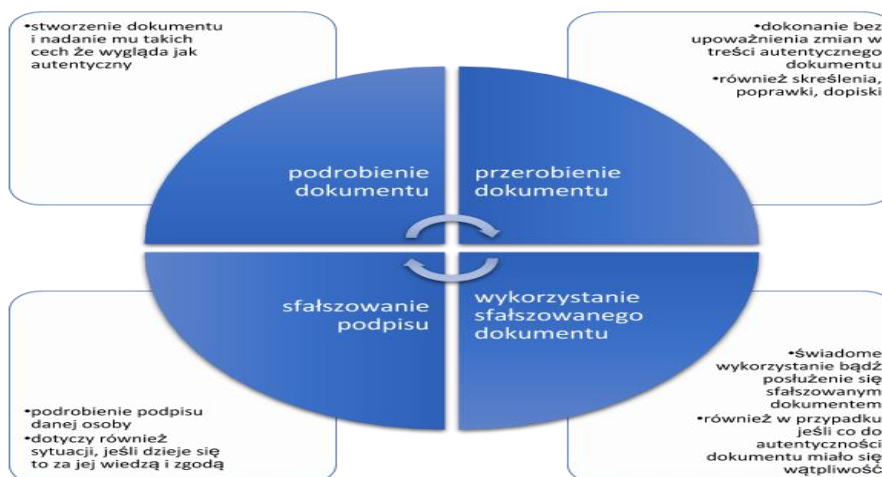
W obowiązującym prawie cywilnym, zarówno materialnym, jak i procesowym, brak jest legalnej definicji dokumentu oryginalnego. Zdaniem K. Koppka: „przez oryginał należy rozumieć dokument, który pochodzi od jego wystawcy i któremu wystawca chciał nadać rangę właśnie oryginału”⁴⁰. Wynika z tej definicji, że dwie cechy mogą określać oryginał dokumentu, są to:

- 1) pochodzenie dokumentu bezpośrednio od wystawcy,
- 2) wola wystawcy uznania go za oryginał.

W postępowaniu cywilnym dokumenty oryginalne (oryginały), zarówno urzędowe, jak i prywatne, korzystają z domniemania ich autentyczności. To domniemanie autentyczności oznacza, że dokument pochodzi od osoby, która go podpisała – czyli od wystawcy dokumentu. Dokument autentyczny (prawdziwy, niepodrobiony) to taki dokument, który pochodzi od organu lub osoby oznaczonej w treści tego dokumentu jako wystawca. Dokument podrobiony to imitacja oryginału dokumentu autentycznego. Wyróżnia się dokumenty podrobione:

- a) z wykorzystaniem autentycznego formularza, blankietu itp. (np. formularza dowodu rejestracyjnego, dowodu osobistego, legitymacji służbowej),
- b) dokumenty podrobione z wykorzystaniem podrobionego formularza i wypełnieniem określonych fragmentów wymagających uzupełnienia ręcznego lub mechanicznego,
- c) dokumenty podrobione, sporządzone na kartce podpisanej in blanco podpisanej przez inną osobę (zawierającej oryginalny podpis innej osoby wbrew wiedzy i woli tej osoby),
- d) dokumenty podrobione w całości.

Rysunek 1. Konfiguracja pojęciowa fałszowania dokumentów

Źródło: Baza wiedzy Defraudacje.pl, Rodzaje Defraudacji cz. 3 – manipulacje finansowe i fałszowanie dokumentów⁴¹.

⁴⁰ Tamże. s. 19. Dodatkowo zdaniem K. Koppka w rozumieniu cywilnoprawnym dokument to każda wyrażona na piśmie, myśl ludzka opatrzona podpisem wystawcy, do stosowania w postępowaniu cywilnym.

⁴¹ <https://defraudacje.pl/rodzaje-defraudacji-cz-3-manipulacje-finansowe-i-falszowanie-dokumentow/>, (dostęp: 12.05.2022 r.).

Dokumenty mogą być fałszowane na dwa sposoby: w postaci podrobienia oraz przerobienia. Podrobienie dokumentu polega na wytworzeniu nowego dokumentu, w taki sposób, aby stwarzał pozory oryginalnego. Dokument fałszowano, odkąd ludzie zaczęli się posługiwać piśmem ręcznym. Każdy dokument ma znaczenie prawne, także własnoręczny podpis z zapisanymi cechami biometrycznymi, choć w takim ujęciu słownym nie pojawia się w zapisach prawnych⁴². W lipcu 2020 r. na stronie MSWiA uruchomiony został Rejestr Dokumentów Publicznych. Umieszczono tam informacje o wzorach dokumentów publicznych, zabezpieczeniach przed fałszerstwem oraz metodach weryfikacji ich autentyczności. Każdy obywatel może szybko sprawdzić, czy dowód osobisty okazywany przez sprzedającego pojazd przy zawieraniu umowy kupna-sprzedaży ma właściwą szatę graficzną i zabezpieczenia. Autorka uważa, że każdy obywatel podejmując czynności prawne powinien być zobowiązany, dla własnego bezpieczeństwa, przeprowadzić weryfikację dokumentu poprzez sprawdzenie jego podstawowych cech autentyczności. Przynajmniej Rejestr Dokumentów Publicznych⁴³ zawiera katalog wzorów dokumentów i jest na bieżąco aktualizowany⁴⁴. Rejestr Dokumentów Publicznych jest zbiorem informacji o wzorcach dokumentów publicznych wydawanych przez różnego rodzaju instytucje państwowe w Polsce. Został on utworzony na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2018 roku o dokumentach publicznych⁴⁵. Rejestr zawiera informacje o wzorcach dokumentów publicznych:

1. Pliki graficzne (zdjęcia) przedstawiające ogólny wygląd dokumentu publicznego oraz jego elementy charakterystyczne.
2. Opis dokumentu zawierający w szczególności takie informacje jak: data wprowadzenia do obrotu prawnego określonego wzoru dokumentu, data rozpoczęcia wydawania dokumentu danego wzoru, okres ważności dokumentu, data zakończenia wydawania dokumentu danego wzoru.
3. Pliki graficzne (zdjęcia) obrazujące elementy zabezpieczeń przed fałszerstwem przeznaczone do weryfikacji autentyczności dokumentu, wraz z opisem sposobu dokonywania tej weryfikacji.
4. Informacje dotyczące wytwórcy lub wytwórców dokumentów, wielkości ich nakładu oraz informacje o oznaczeniach indywidualnych danego dokumentu⁴⁶.

Rejestr Dokumentów Publicznych nie zawiera danych o wszystkich dokumentach znajdujących się w obrocie prawnym w Polsce. Zawarto wzory tych dokumentów publicznych, które zostały zaliczone przez ustawodawcę do jednej

⁴² Podpis biometryczny – może być panaceum na fałszerstwa dokumentu. Pierwsze badania nad nim prowadziło Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji w Warszawie. Jest to podpis nakreślony własnoręcznie, który składany jest na urządzeniu mobilnym – typu tablet czy smartfon. Kluczowe są tu cechy podpisu takie jak: nacisk środka pisarskiego na podłoże, adjustację, czas kreślenia, czy kąty nachylenia. Cechy biometryczne zapisywane są za pomocą siły elektromagnetycznej wytworzonej pomiędzy rysikiem, a ekranem tabletu. Najważniejszą cechą podpisu biometrycznego jest to, że nie można go w żaden sposób modyfikować, ma to kluczowe znaczenie przy tworzeniu przez biegłego kategorycznej opinii w kierunku wykluczenia lub potwierdzenia autentyczności takiego podpisu.

⁴³ Rejestr Dokumentów Publicznych, <https://www.gov.pl/app/rdp/>, (dostęp: 12.05.2022 r.).

⁴⁴ Do najważniejszych wzorów dokumentów publicznych (podanych na stronie Rejestru Dokumentów Publicznych) są: ADR - zaświadczenie o przeszkoleniu kierowcy, dowód osobisty, dowód rejestracyjny, karta pojazdu, dowód rejestracyjny pojazdu, karta pobytu, karta Polaka, MRG-mały ruch graniczny, paszport, prawo jazdy.

⁴⁵ (t.j. Dz.U. z 2024 roku, poz. 1669).

⁴⁶ Rejestr Dokumentów Publicznych, <https://www.gov.pl/app/rdp/web/rdp/o-rejestrze>, (dostęp: 12.05.2022 r.).

z trzech kategorii dokumentów publicznych (te dokumenty, które zostały wymienione w ustawie o dokumentach publicznych oraz w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 11.07.2019 r. w sprawie wykazu dokumentów publicznych⁴⁷. Na stronie przytoczonego Rejestru znaleźć można „Bazę Wiedzy”, która zwiera wyjaśnienie podstawowych pojęć związanych z zabezpieczeniem, ochroną i weryfikacją autentyczności dokumentów publicznych⁴⁸. Podobną funkcję spełnia strona internetowa Rady Unii Europejskiej - PRADO⁴⁹. Jest to publiczny rejestr on-line dokumentów tożsamości i dokumentów podróży. Zawarte w tej bazie danych informacje, dotyczące wzorów europejskich dokumentów tożsamości i dokumentów podróży, nie są kompletne, powinny być uzupełniane na bieżąco. W ustawie o dokumentach publicznych znajduje się wykaz dokumentów publicznych zaliczonych do kategorii pierwszej. Jest to najwyższa kategoria dokumentów publicznych, która obejmuje dokumenty najistotniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa. Są to dokumenty potwierdzające tożsamość (jak dowód osobisty, paszport) dokumenty związane z aktami stanu cywilnego, dokumenty wydawane cudzoziemcom, dokumenty wydawane przez sądy i notariuszy, prawo jazdy, dowód rejestracyjny, czy legitymacje służbowe funkcjonariuszy różnych służb. Dokumentów kategorii pierwszej jest ponad 50.

Wykaz dokumentów publicznych zaliczonych do drugiej i trzeciej kategorii znajduje się w ww. Rozporządzeniu. Wśród dokumentów publicznych kategorii drugiej znajdują się dokumenty istotne ze względu na bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego, w tym dotyczące broni, międzynarodowego przewozu towarów niebezpiecznych, potwierdzające wykształcenie wyższe i specjalistyczne oraz świadectwa dojrzałości. Dokumentami publicznymi kategorii trzeciej są natomiast dokumenty mające wpływ na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego, w tym koncesje, pozwolenia, licencje, zaświadczenia, świadectwa i certyfikaty związane z bezpieczeństwem transportu, dokumenty potwierdzające kwalifikacje zawodowe, świadectwa ukończenia szkoły, legitymacje szkolne i studenckie oraz dokumenty uprawniające do różnego rodzaju ulg. Dokumentów drugiej i trzeciej kategorii jest około 150.

Ustawa o dokumentach publicznych jest w polskim prawodawstwie pierwszym aktem normatywnym regulującym kompleksowo wytwarzanie i emisję występujących w obrocie prawnym dokumentów urzędowych wydawanych przez organy państwowe. Określa zasady funkcjonowania systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych. System bezpieczeństwa dokumentów publicznych obejmuje: projektowanie, wytwarzanie, przechowywanie oraz weryfikację autentyczności dokumentów publicznych, a także inicjowanie zmian zabezpieczeń dokumentów publicznych przed ich fałszerstwem w oparciu o analizę przypadków fałszerstw tych dokumentów, podnoszenie poziomu edukacji w zakresie wiedzy

⁴⁷ (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2329).

⁴⁸ *Baza wiedzy*, <https://www.gov.pl/app/rdp/web/rdp/baza-wiedzy>, (dostęp: 13.05.2022 r.). Dotychczas wizerunki występowały wyłącznie w stosownych aktach prawnych (w formacie PDF i często były w wersji czarno-białej).

⁴⁹ <https://www.consilium.europa.eu/prado/pl/prado-start-page.html>, (dostęp: 20.05.2022 r.). Rejestr PRADO – Public Register of Authentic Identity and Travel Documents Online, jest na bieżąco aktualizowany, jednak nie jest kompletny. Dodawane są wzory dokumentów tożsamości. Przytoczyć tu należy aktualizację danych w rejestrze poprzez dodanie: aktualnego wzoru prawa jazdy obowiązującego w Szwajcarii (data dodania do obiegu: 01.04.2003 r.), aktualnego wzoru paszportu obowiązującego w Zjednoczonych Emiratach Arabskich (data wprowadzenia do obiegu: 01.09.2022 r.), aktualnego wzoru dowodu tożsamości obowiązującego w Finlandii (data wprowadzenia do obiegu: 13.03.2023 r.).

o bezpieczeństwie dokumentów publicznych oraz współpracę z międzynarodowymi instytucjami i organizacjami zajmującymi się bezpieczeństwem dokumentów publicznych⁵⁰.

Ustawa określa trzy rodzaje kategorii dokumentów w zależności od ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa. Kategorie oraz rodzaje dokumentów zostały przedstawione podczas opisywania Rejestru Dokumentów Publicznych. Wspomnieć należy, że dokumenty należące do pierwszej kategorii, wytwarzane są w sposób uwzględniający szczególne środki bezpieczeństwa. Dla dokumentów publicznych kategorii pierwszej określono dwie grupy minimalnych zabezpieczeń przed fałszerstwem, z których pierwszą grupę stosuje się do dokumentów potwierdzających tożsamość i dokumentów podróży, a drugą grupę – do pozostałych dokumentów publicznych. Ustalenie minimalnych zabezpieczeń przed fałszerstwem uwzględnia możliwość weryfikacji autentyczności dokumentu publicznego w następujących stopniach: pierwszy stopień weryfikacji (przeznaczony dla osób sprawdzających autentyczność przedkładanych dokumentów publicznych bez użycia sprzętu technicznego), drugi stopień weryfikacji (przeznaczony dla pracowników podmiotów publicznych weryfikujących autentyczność przedkładanych dokumentów publicznych z wykorzystaniem ogólnie dostępnych przyrządów powiększających lub emitujących promieniowanie UV), trzeci stopień weryfikacji (przeznaczony dla ekspertów wyspecjalizowanych laboratoriów kryminalistycznych), czwarty stopień weryfikacji (przeznaczony dla ekspertów podmiotu wyznaczonego przez Ministra).

Zaprojektowany w ustawie o dokumentach publicznych system bezpieczeństwa dokumentów publicznych określa wymogi dla wytwórców dokumentów publicznych i obowiązki organów emitujących dokumenty publiczne oraz zasady przechowywania dokumentów publicznych. Funkcja ta jest realizowana przez spółkę Skarbu Państwa, która działa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jest to zakład produkcyjny, w którym wytwarzane są blankiety dokumentów publicznych i druki zabezpieczone. Ponadto Minister określił w drodze rozporządzenia wykaz minimalnych zabezpieczeń przed fałszerstwem wymaganych dla dokumentów publicznych poszczególnych kategorii, uwzględniając specyfikę materiałów, z których powinny być wykonane, funkcję oraz możliwości weryfikacji autentyczności⁵¹. Wykaz minimalnych zabezpieczeń przed fałszerstwem wymaganych dla dokumentów publicznych kategorii pierwszej, drugiej i trzeciej jest określony w załączniku do ww. rozporządzenia. Ponadto jak wskazuje ustawa emitentem dokumentu publicznego jest organ administracji publicznej. Określa on wymogi dla blankietu dokumentu publicznego. Blankiety dokumentów publicznych wytwarza spółka Skarbu Państwa, która powinna posiadać aktualny, certyfikowany i nadzorowany przez niezależną jednostkę certyfikującą, system zarządzania bezpieczeństwem potwierdzony certyfikatem zgodności z normą ISO 14298:2013 (tzw. Certyfikat INTERGRAF)⁵². Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych (zwana

⁵⁰ Por. art. 1 ust. 2 ustawy o dokumentach publicznych (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1669).

⁵¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 lipca 2022 r. w sprawie wykazu minimalnych zabezpieczeń dokumentów publicznych przed fałszerstwem (Dz.U. z 2022 r., poz. 1456).

⁵² To dokument kluczowy dla producentów druków wartościowych. Jego posiadanie jest potwierdzeniem najwyższego stopnia bezpieczeństwa produkcji i stanowi przewagę konkurencyjną na rynku security printing. Konieczność posiadania przez PWPW certyfikatu INTERGRAF wynika przede wszystkim z wysokich wymagań stawianych przez klientów, ale też wprost z różnego rodzaju regulacji prawnych – m.in. ustawy o dokumentach publicznych, projektowanej ustawy o zmianie ustawy o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych oraz decyzji Komisji Europejskiej.

dalej PWPW) od wielu lat jest producentem dokumentów oraz druków zabezpieczonych dla klientów polskich i zagranicznych. Ponadto Ustawa określa, że Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego może wytwarzać dokumenty publiczne, o których mowa w art. 5 ust. 2 pkt 32⁵³.

Normy bezpieczeństwa informacyjnego i szacowanie ryzyka w organizacji

Ustawa o dokumentach publicznych określa przepisy nakazujące rozszerzenie kwestii ochrony informacji w ustawodawstwie zwykłym. Regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa informacji nie są określane zbiorczo w postaci jednej ustawy lub rozporządzenia. W polskim prawodawstwie można wyróżnić szereg aktów prawnych związanych z bezpieczeństwem informacji. Standard to pewien wzorzec zatwierdzony przez instytucję normalizacyjną lub przyjęty nieformalnie wskutek dużego upowszechnienia. Można wyróżnić dwie grupy standardów z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego i teleinformatycznego⁵⁴:

1. Standardy ustanawiające tzw. miary gwarantowanej odporności i będące podstawą certyfikacji systemów (Common Criteria, TCSEC, ITSEC)⁵⁵.
2. Standardy ustanawiające tzw. najlepsze praktyki, informujące o tym, jakie cechy powinny mieć bezpieczne systemy informacyjne i jak bezpiecznie nimi zarządzać (Brytyjski Instytut Standaryzacji BS 7799, standardy NIST serii SP 800-xyz⁵⁶).

Głównymi normami w zakresie zarządzania bezpieczeństwem informacji i budowy systemów zarządzania bezpieczeństwem informacji są normy z rodziny ISO/IEC 27000. Najważniejsza z nich – Polska Norma PN-EN ISO/IEC 27000:2017-06 Technika informatyczna – Techniki bezpieczeństwa – Systemy zarządzania bezpieczeństwem informacji – Przegląd i terminologia – jest wprowadzeniem normy EN ISO/IEC 27000:2017, czyli ISO/IEC 27000:2016 Information technology – Security techniques – Information security management systems – Overview and vocabulary⁵⁷.

W normie zamieszczono przegląd systemów zarządzania bezpieczeństwem informacji i terminy oraz definicje wspólnie stosowane w rodzinie norm SZBI. Normę tą mogą stosować wszystkie typy organizacji (np. przedsiębiorstwach komercyjnych, agencjach rządowych, instytucjach charytatywnych) niezależnie od ich wielkości. Norma ta jest niezbędna (powołanie normatywne) do wdrożenia Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem Informacji (SZBI), z uwagi na przeniesienie do niej

Certyfikat ISO 14298 przeznaczony jest dla producentów druków wartościowych, chronionych przed fałszowaniem, takich jak np. banknoty, dowody osobiste, paszporty, prawa jazdy, znaczki pocztowe i skarbowe, hologramy, certyfikaty i dotyczy zarządzania procesami produkcji tych wyjątkowych produktów.

⁵³ Przytoczyć tu należy: legitymacje służbowe policjantów, funkcjonariuszy: Straży Granicznej, Służby Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych, Służby Wywiadu Wojskowego i żołnierzy zawodowych, funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej, osób zatrudnionych w Krajowej Administracji Skarbowej, inspektorów ITD, żołnierzy Żandarmerii Wojskowej.

⁵⁴ K. Lidermann, *Bezpieczeństwo informacyjne. Nowe wyzwania*, Wyd. PWN, Warszawa 2017 r., s. 318.

⁵⁵ Information Technology Security Evaluation Criteria – przygotowany przez Francję, Holandię i Wielką Brytanię.

⁵⁶ National Institute of Standards and Technology.

⁵⁷ <https://wiedza.pkn.pl/web/wiedza-normalizacyjna/zarzadzanie-bezpieczenstwem-informacji>, (dostęp: 18.05.2022 r.).

rozdziału „Terminy i definicje” z norm ISO/IEC 27001 i ISO/IEC 27002. Z tego względu jest niezbędna w procesie certyfikacji SZBI na zgodność z ISO/IEC 27001. Tytułowa Norma PN-EN ISO/IEC 27001:2017-06 Technika informatyczna – Techniki bezpieczeństwa – Systemy zarządzania bezpieczeństwem informacji – Wymagania jest wprowadzeniem normy EN ISO/IEC 27001:2017, czyli ISO/IEC 27001:2013 + AC1:2014 + AC2:2015 Information technology – Security techniques – Information security management systems – Requirements znajduje zastosowanie we wszystkich typach organizacji. Określono w niej wymagania dotyczące ustanowienia, wdrożenia, eksploatacji, monitorowania, przeglądu, utrzymywania i doskonalenia udokumentowanego SZBI. Zaleca się, aby wprowadzenie SZBI było celem strategicznym organizacji⁵⁸. Norma ISO/IEC 27001 może być wykorzystana do szacowania zgodności przez zainteresowane strony wewnętrzne i zewnętrzne. Przedstawiony w normie model SZBI został zaprojektowany tak, aby zapewnić proporcjonalne zabezpieczenia, które odpowiednio chronią aktywa informacyjne⁵⁹. Koncepcja systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji stanowi tę część systemu zarządzania, która oparta jest na podejściu do ryzyka biznesowego i pozwala w ten sposób ustanowić, wdrażać, eksploatować, monitorować, utrzymać i udoskonalać bezpieczeństwo informacji⁶⁰. System zarządzania obejmuje organizację, strukturę, politykę, planowanie działań, obowiązki, praktyki, procedury, procesy i zasoby. Z kolei korzyści z wdrożenia SZBI przedstawia rysunek 2.

Rysunek 2. Korzyści zarządzania bezpieczeństwem informacji

Źródło: opracowanie własne.

⁵⁸ Tamże, s. 344.

⁵⁹ Tamże, s. 345.

⁶⁰ W odniesieniu do dokumentów publicznych wyróżnić można dwa najważniejsze kryteria jakości informacji: SPÓJNOŚĆ – oznacza, że poszczególne fragmenty informacji (dane) są niesprzeczne, dotyczą zadanego tematu i są prezentowane i przekazywane w jednolitej formie oraz WIARYGODNOŚĆ - oznacza, że informacja zawiera elementy upewniające co do rzetelności niesionego przez nią przekazu. Z kolei atrybuty związane z ochroną informacji to: TAJNOŚĆ – informuje o wymaganym stopniu ochrony informacji przed nieuprawnionym dostępem, INTEGRALNOŚĆ – oznacza, czy informacje są poprawne, nienaruszone i nie zostały poddane manipulacji oraz AUTENTYCZNOŚĆ – cecha zapewniająca, że dane są tym, za co się podają, potwierdzając ich prawdziwość i pochodzenie. Jest to kluczowy element ochrony przed oszustwami, a także pozwala na weryfikację integralności danych. Proces potwierdzania autentyczności nazywany jest uwierzytelnianiem.

Polska Norma PN-EN ISO/IEC 27002:2017-06 Technika informatyczna – Techniki bezpieczeństwa – Praktyczne zasady zabezpieczania informacji jest wprowadzeniem normy EN ISO/IEC 27002:2017, czyli ISO/IEC 27002:2013+AC1:2014+AC2:2015 Information technology – Security techniques – Code of practice for information security controls. Tytułowa Norma dotyczy standardów bezpieczeństwa informacji w organizacjach i praktyk zarządzania bezpieczeństwem informacji, w tym wyboru, wdrażania i zarządzania zabezpieczeniami, z uwzględnieniem środowiska, w którym w organizacji występuje ryzyko w bezpieczeństwie informacji. Jest stosowana na całym świecie i przez wiele polskich organizacji jako kanon bezpieczeństwa informacji.

PN-ISO/IEC 27005:2014-01 Technika informatyczna – Techniki bezpieczeństwa – Zarządzanie ryzykiem w bezpieczeństwie informacji, która jest wprowadzeniem normy ISO/IEC 27005:2011 Information technology – Security techniques – Information security risk management. W niniejszej Normie Międzynarodowej rozwinięto ogólne koncepcje określone w ISO/IEC 27001, opracowano ją w celu wsparcia satysfakcjonującego wdrożenia podejścia do bezpieczeństwa opartego na zarządzaniu ryzykiem⁶¹.

W niniejszym artykule autorka skupia się najszerzej nad prezentacją Normy PN-ISO/IEC 27001- Systemy zarządzania bezpieczeństwem informacji – Wymagania. Z racji prezentowanego tematu rozważań taki tok działania jest uzasadniony, ponieważ wielopoziomowy System Zarządzania Bezpieczeństwem Informacji został opracowany na podejściu wynikającym z ustanawiania, wdrażania, eksploatacji, monitorowania, utrzymywania i doskonalenia bezpieczeństwa informacji, tj. ochrony informacji (będącej w każdej formie) w każdym punkcie jej przetwarzania. Do Normy tej wydano model Planuj-Wykonuj-Sprawdzaj-Działaj (PDCA, nazywany też w literaturze cyklem Deminga)⁶² (rysunek 3). Znany także jako Koło Deminga⁶³.

⁶¹ Normy o zasięgu ogólnosiwiatowym tworzą dwie najważniejsze organizacje: IEC (International Electrotechnical Commission) oraz ISO (International Standard Organization) mające siedzibę w Genewie. IEC powstała w 1906 roku. Od tego momentu opracowała zbiór podstawowych norm w zakresie terminologii, jednostek podstawowych, metod badań technicznych. ISO założono natomiast w 1947 roku jako organizację pozarządową. Respektowanie norm ISO w związku z tym jest dobrowolne. W skład ISO mogą wchodzić tylko krajowe organy normalizacji, po jednym z danego kraju. ISO obejmuje swoim zasięgiem prawie wszystkie dziedziny oprócz zarezerwowanych dla IEC elektrotechniki oraz elektromechaniki. Poza opracowywaniem norm, ISO wydaje przewodniki, poradniki wspomagające działalność innych jednostek. Obecnie członkami ISO są organizacje reprezentujące 160 państw. Polski Komitet Normalizacyjny powstał w 1924 roku. Pierwszą normę opracował i wydał rok później. Początkowo działał przy Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Od 1945 roku stał się organem administracji centralnej, a jego normy były obowiązujące. Ustawa z 1961 roku zmieniła nazwę organizacji na Polski Komitet Miar i Jakości oraz wprowadziła podział norm na ZN (Normy Zakładowe), BN (Normy Branżowe) oraz PN (Polskie Normy). W takiej postaci komitet funkcjonował do 1993 roku. Obecnie stosowane w Polsce normy tworzone są zgodnie z określonymi zasadami: jawności i powszechnej dostępności, uwzględniania interesu publicznego, dobrowolności uczestnictwa w procesie opracowywania i stosowania norm, zapewnienia możliwości uczestnictwa wszystkich zainteresowanych w procesie opracowywania norm, konsensu jako podstawy procesu uzgadniania treści norm, niezależności od administracji publicznej oraz jakiegokolwiek grupy interesów, jednolitości i spójności postanowień norm, wykorzystywania sprawdzonych osiągnięć nauki i techniki, zgodności z zasadami normalizacji europejskiej i międzynarodowej.

⁶² Tamże, s. 344.

⁶³ Jest koncepcją zarządzania jakością opracowaną przez W.E. Deminga. Koncepcja ta mówi o ciągłym doskonaleniu przebiegającym w czterech następujących po sobie etapach: planowanie – wykonanie – sprawdzenie – poprawienie (ang. Plan – Do – Check – Act).

Rysunek 3. Cykl Deminga

Źródło: opracowanie własne.

Norma definiuje poszczególne elementy kontroli i sterowania bezpieczeństwem informacji, podporządkowanych 10 grupom wymagań, co pozwala organizacji na zidentyfikowanie najważniejszych zabezpieczeń w kontekście specyfiki działalności, jaką prowadzą oraz otoczenia rynkowego i potrzeb w powyższym zakresie. Szczególny nacisk położony jest na zarządzanie ryzykiem. Norma dotyczy wszystkich form informacji, w tym także ustnych i graficznych, powstających z wykorzystaniem telefonów komórkowych i faksów⁶⁴.

⁶⁴ Szerzej: A. Kostulak, *Model procesowego zarządzania bezpieczeństwem systemów informacyjnych szkół wyższych*, Wyd. UW, Gdańsk 2019, s. 54-59. Wskazana Norma odnosi się do następujących obszarów: 1. Polityka bezpieczeństwa: jest najważniejszym dokumentem w systemie zarządzania bezpieczeństwem informacji, tworzy wytyczne i ramy dla pozostałych zasad, opisuje wskazówki właściwe dla organizacji, które należy wziąć pod uwagę podczas tworzenia polityki bezpieczeństwa informacji. 2. Organizacja bezpieczeństwa: stworzenie zasad zabezpieczania informacji nie gwarantuje jeszcze stworzenia systemu. Konieczne jest powołanie odpowiednich struktur zarządzania wewnątrz organizacji. Ważne jest również zidentyfikowanie firm zewnętrznych mających dostęp do informacji i wyznaczenie odpowiednich metod nadzoru nad takimi stronami trzecimi. 3. Zarządzanie aktywami: konieczna jest weryfikacja informacji przetwarzanych i składowanych w organizacji. Efektem klasyfikacji informacji jest stworzenie grup informacji o różnych stopniach poufności oraz opisanie zasad postępowania ze zidentyfikowanymi grupami. 4. Bezpieczeństwo zasobów ludzkich: najłagodniejszym elementem każdego systemu są ludzie. Norma wymaga, aby sprawować nadzór nad poszczególnymi grupami pracowników: potencjalnych kandydatów, praktykantów, nowych pracowników, pracowników przewidzianych do awansu. Konieczne jest stworzenie systemu szkoleń i uświadamiania pracowników odnośnie zagrożeń. 5. Bezpieczeństwo fizyczne i środowiskowe: punkt opisuje wymagania dotyczące fizycznego zabezpieczania budynków, pomieszczeń użytkowych, serwerowni. Niezbędne jest również opisanie zasad związanych z konserwacją urządzeń, w tym komputerów oraz ustalenia wymaganej kultury pracy np. zasada czystych biur. 6. Zarządzanie systemami i sieciami: wiele błędów związanych z bezpieczeństwem informacji dotyczy niewłaściwego użytkowania urządzeń. Dlatego konieczne jest opracowanie zasad korzystania z funkcjonujących urządzeń, w tym również będącymi własnością firm zewnętrznych. Dużym zagrożeniem są wirusy i inne niebezpieczne oprogramowanie. Aby uniknąć utraty cennych danych elektronicznych konieczne jest opracowanie zasad tworzenia i zarządzania kopiami zapasowymi. Bardzo ważnym elementem jest bezpieczne postępowanie z przenośnymi nośnikami danych oraz ustalenie zasad wymiany informacji ze stronami trzecimi. 7. Kontrola dostępu do systemów: systemy informatyczne zawierają ogromne ilości danych. Niezbędne jest kontrolowanie dostępu do danych poprzez jasne ustalenie grup użytkowników oraz zdefiniowanie uprawnień do edycji i odczytu. Dotyczy to zarówno informacji dostępnych w sieciach wewnętrznych jak i sieciach zewnętrznych. Kontrola dostępu powinna rozpoczynać się już na poziomie systemów operacyjnych. 8. Nabycie systemu informacyjnego, rozwój i utrzymanie: podczas rozbudowy systemów informatycznych należy również pamiętać o zabezpieczeniach. 9. Zarządzanie incydentami bezpieczeństwa informacji: zgłaszanie, rejestrowanie i reagowanie na wszelkie incydenty związane z bezpieczeństwem informacji jest kluczowym elementem systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji. 10. Zarządzanie ciągłością biznesu: każda organizacja powinna poczynić odpowiednie kroki

Ustanowienie efektywnego działania instytucji związane jest z opracowaniem polityki SZBI (Systemu Zarządzania Bezpieczeństwem Informacji). Dokument ten powinien zawierać cele i zasady działania dotyczące zarządzania bezpieczeństwem informacji, a także wyznaczać kontekst strategiczny oraz zarządzanie ryzykiem. W ramach szacowania ryzyka należy wskazać odpowiednią metodę działania, tj. wskazać kryteria akceptowania ryzyka, tak aby zidentyfikować akceptowalne poziomy ryzyka⁶⁵. Identyfikacja składa się z kilku etapów. Pierwszy polega na wskazaniu zasobów i ich gestorów. Na tej podstawie można określić zagrożenia. Kolejnym krokiem jest wskazanie podatności dla zidentyfikowanych zasobów oraz określenie skutków wystąpienia zagrożeń.

Podsumowanie

Rola społeczeństwa informacyjnego w ostatnim czasie gwałtownie rośnie. Współczesne, zaawansowane technologie swój byt w dużym stopniu uzależniają od informacji i to głównie informacji przetwarzanej, przechowywanej i przesyłanej (również w systemach teleinformatycznych). Wyróżnia się szereg narzędzi, mając na względzie techniczną stronę jej przechowywania, przesyłania, przetwarzania związanych z ochroną, takich jak: autentyczność, niezaprzeczalność, rozliczalność, dostępność, integralność, tajność. Autorka w niniejszym artykule zaprezentowała treści dotyczące definicji dokumentu w polskim prawie karnym, cywilnym, administracyjnym oraz w kryminalistyce. Przedstawiono obecne regulacje ustawowe dotyczące dokumentów publicznych w Polsce. Omówiono związek między bezpieczeństwem informacji a przetwarzaniem dokumentów publicznych. Artykuł przedstawia normy bezpieczeństwa informacyjnego, zagadnienia dotyczące szacowania ryzyka w organizacji. Ponadto podjęto próbę scharakteryzowania wybranych modeli ochrony informacji. Przedstawiony system regulujący sposób zarządzania dokumentami publicznymi w Polsce wskazuje na fakt, iż ustawa o dokumentach publicznych jest podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie związane z tworzeniem spójnego systemu bezpieczeństwa dokumentów publicznych⁶⁶.

Streszczenie

Artykuł koncentruje się na problematyce związanej z bezpieczeństwem dokumentów publicznych z uwzględnieniem bezpieczeństwa informacji.

w celu zapewnienia ciągłości najważniejszych działań biznesowych. Obejmuje to analizę najbardziej prawdopodobnych i najdotkliwszych w skutkach awarii oraz opracowanie planów mających na celu jak najszybsze przywrócenie organizacji do poprawnego funkcjonowania. Dodatkowo wszystkie stworzone plany muszą być okresowo testowane pod kątem przydatności w momencie materializacji zagrożeń. 11. Zgodność z prawem i własnymi wymaganiami: podstawowym warunkiem certyfikowania systemu bezpieczeństwa informacji jest pełna zgodność z obowiązującymi przepisami prawnymi. Aby spełnić przedstawiane w normie wymagania należy przeanalizować akty normatywne w zakresie bezpieczeństwa informacji i wprowadzić rozwiązania gwarantujące spełnienie wymagań prawnych. Dodatkowo konieczne jest wprowadzenie pewnych instrumentów takich jak audyty wewnętrzne, przeglądy kierownictwa, zapewniające doskonalenie systemu bezpieczeństwa informacji.

⁶⁵ Tamże, s. 72.

⁶⁶ Celem przedmiotowej ustawy było stworzenie kompleksowego systemu ochrony dokumentów publicznych. Ujęty w ustawie system obejmuje m.in.: ustalenie hierarchii dokumentów publicznych, przypisanie dokumentom wymaganych minimalnych zabezpieczeń, stworzenie procedury opracowywania wzorów dokumentów publicznych oraz określenie obowiązków dla emitentów i obowiązków funkcjonariuszy publicznych w zakresie weryfikacji autentyczności dokumentów (w tym zasad przechowywania dokumentów publicznych).

Przedstawiono pojęcie dokumentu w polskim prawie karnym, cywilnym, administracyjnym oraz w kryminalistyce. Wykazano, że bezpieczeństwo państwa jest ściśle powiązane z bezpieczeństwem informacyjnym a bezpieczeństwo dokumentów od niedawna stało się problemem szerokim, wykraczającym poza kompetencje pojedynczych organów administracji rządowej i zaczyna stawać się przedmiotem szczególnego zainteresowania w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie. Bezpieczeństwo dokumentów publicznych związane jest z działalnością instytucji urzędowych, podmiotów gospodarczych oraz całego sektora finansowego. Dla bezpieczeństwa obrotu prawnego znaczenie mają właściwe sposoby zabezpieczenia dokumentów publicznych oraz adekwatne do zagrożeń, sposoby weryfikacji ich autentyczności. Należy rozwijać świadomość społeczeństwa na temat potencjalnych zagrożeń przeciwko dokumentom publicznym. Implementacja bardziej rygorystycznych aktów prawnych pozwoli na skuteczniejszą kontrolę i nadzór, podnosząc ogólny poziom bezpieczeństwa dokumentów publicznych w Polsce.

Słowa kluczowe: dokumenty publiczne, bezpieczeństwo informacji, zarządzanie dokumentami, ustawa o dokumentach publicznych

LEGAL REGULATIONS REGARDING THE MANAGEMENT OF PUBLIC DOCUMENTS IN POLAND IN THE CONTEXT OF INFORMATION SECURITY

Summary

The article focuses on issues related to the security of public documents, taking into account information security. The concept of a document is presented in Polish criminal, civil, and administrative law, as well as in forensic science. It is demonstrated that the security of the state is closely linked to information security. Moreover, the security of documents has recently become a broad problem, extending beyond the competencies of individual government administration bodies, and is beginning to attract particular interest within the discipline of security studies. The security of public documents is connected with the activities of official institutions, business entities, and the entire financial sector. For the security of legal transactions, appropriate methods of securing public documents and verification of their authenticity, adequate to the threats, are of great importance. It is necessary to raise public awareness of potential threats against public documents. The implementation of more rigorous legal acts will allow for more effective control and supervision, thereby increasing the overall level of security of public documents in Poland.

Keywords: public documents, information security, document management, Public Documents Act

Bibliografia:

- Aleksandrowicz, T. R., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa w ujęciu systemowym. Badanie zdolności defensywnych i ofensywnych w infosferze*, Wyd. Difin S.A., Warszawa 2021.
- Banasiak, K., *Dokumenty stwierdzające tożsamość*, Czasopismo Policja 997, nr 1 (166).
- Buchała, K., *Niektóre problemy przestępstwa nadużycia zaufania*, „Prokuratura i Prawo” 1995, nr 6.

- Ciszewska, N., *Przestępstwa gospodarcze – istota i rodzaje*, Wyd. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2016.
- Dawidowicz, W., *Polskie Prawo Administracyjne*, Wyd. PWN, Warszawa, 1980.
- Gałąj-Emiljańczyk, K., *Wdrożenie Systemu zarządzania bezpieczeństwem informacji zgodnie z normą ISO.IEC 27001:2019*, Wyd. ODDK Sp. K., Gdańsk 2021.
- Goc, M., *Przestępczość przeciwko dokumentom wciąż groźna* (w:) „Człowiek i Dokumenty”. 2016, nr 43.
- Goc, M., *O potrzebie uregulowań prawno-organizacyjnych problematyki dokumentów publicznych*, „Człowiek i dokumenty”, nr 13/2009.
- Gonciarski, W., Woźniak, J. (red.), *Bezpieczeństwo organizacji w warunkach gospodarki cyfrowej*, Wyd. Difin, Warszawa 2021.
- Hołyst, B., *Kryminalistyka*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Jemiolo, T., Sienkiewicz, P., *Zagrożenie dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa. Identyfikacja, analiza zagrożeń ryzyka*, Wyd. Warszawa 2004.
- Kegel, S., *Pojęcie dokumentu w ustawie, nauce i praktyce prawno-karnej*, „Problemy Kryminalistyki”, Nr 65.
- Kitler, W., Taczkowska-Olszewska, J. (red.), *Bezpieczeństwo informacyjne. Aspekty prawno-administracyjne*, Wyd. TWO, Warszawa 2017.
- Kołecki H., *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych*, Wyd. Poznańskie, Poznań 2002.
- Kowalewski, J., Kowalewski, M., *Zarządzanie ryzykiem w bezpieczeństwie informacji organizacji*, Wyd. Politechnika Warszawska, Warszawa 2021.
- Kowalewski, M., *Uwarunkowania prawne organizacji bezpieczeństwa informacji Rzeczypospolitej Polskiej*, Wyd. Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2020.
- Leoński, Z., *Materialne prawo administracyjne*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa, 2009.
- Lidermann, K., *Bezpieczeństwo informacyjne. Nowe wyzwania*, Wyd. PWN, Warszawa 2017 r.
- Maciejewska, W., *Polski Słownik Archiwalny*, Wyd. PWN, Warszawa 1974.
- Regliński, A., *Archiwizacja dokumentacji projektów unijnych finansowanych ze środków unijnych i innych źródeł*, Wyd. Presscom Sp. z o.o., Wrocław 2012.
- Piątek, Z., *Świadczenia na rzecz obrony realizowane w sytuacjach kryzysowych*, (w:) S. Babiarz, Z. Piątek (red.): *Ochrona informacji niejawnych w kontekście realizacji zadań obronnych*, Wyd. MON, Warszawa 2006.
- Stahl, M. (red.), *Materialne prawo administracyjne: pojęcia, instytucje, zasady*, Wyd. Difin, Warszawa 2002.
- Tarkowski, P., *Ustawa o dokumentach publicznych. Komentarz*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2020.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny* (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1071).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. *Kodeks postępowania cywilnego* (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1568).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 636).
- Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. *Prawo o notariacie* (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz.1001)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1138).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks postępowania karnego* (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 46).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe* (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1646).
- Ustawa z dnia 6 sierpnia 2010 r. *o dowodach osobistych* (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 671).

- Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o *cudzoziemcach* (t.j. Dz.U. z 2025 r., poz. 1079).
- Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o *ochronie danych osobowych* (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1781).
- Ustawa z dnia 22 listopada 2018 r. o *dokumentach publicznych* (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1669).
- Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o *zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)* (Dz.U. z 2019 r., poz. 730).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r.- *Kodeks karny* (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w *sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej* (Dz.U. z 2015 r., poz. 1743).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2019 r. w *sprawie wykazu dokumentów publicznych* (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2329).
- <http://dokumentyzastrzezone.pl/>, (pobrano: 11.03.2019).
- <http://dokumentyzastrzezone.pl/>, (dostęp: 01.06.2019 r.).
- <https://defraudacje.pl/rodzaje-defraudacji-cz-3-manipulacje-finansowe-i-falszowanie-dokumentow/>, (dostęp: 12.05.2022 r.).
- <https://www.gov.pl/app/rdp/>, (dostęp: 12.05.2022 r.).
- <https://www.gov.pl/app/rdp/web/rdp/o-rejestrze>, (dostęp: 12.05.2022 r.).
- <https://wiedza.pkn.pl/web/wiedza-normalizacyjna/zarządzanie-bezpieczeństwem-informacji>, (dostęp: 18.05.2022 r.).

Dominika KOT

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

Wydział Nauk Społecznych w Koszalinie

Dominika KOT

Waldemar Kryspin JARUSZEWSKI

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

Wydział Nauk Społecznych w Koszalinie

CYBERPRZEMOC (INACZEJ CYBERBULLYING) JAKO CZYNNIK ZAGRAŻAJĄCY SWOBODNEMU ROZWOJOWI I BEZPIECZEŃSTWU JEDNOSTKI

Cyberprzemoc (*cyberbullying*)¹ definiowana jest najczęściej jako agresywne zachowania lub działania zachodzące za pomocą środków elektronicznych², technologii informacyjno-komunikacyjnych, inicjowane przez grupę osób lub jednostkę i wymierzone przeciwko ofierze, która ma ograniczone możliwości obrony. Z. Kozak³ wyróżnia pojęcie cyberstalking jako zjawisko używania Internetu i innych mediów elektronicznych do nękania drugiej osoby, gdzie sprawca jako narzędzia używa technologii informacyjnej, w szczególności Internetu, by dręczyć inną pojedynczą osobę, grupę osób lub całą organizację. Zachowania te obejmują również fałszywe oskarżenia, nielegalny monitoring, pogrożki, kradzież tożsamości, uszkodzenia sprzętu lub danych, narzucanie się innym osobom z seksualnymi intencjami i gromadzenie informacji o nich celem dręczenia. *Agresja elektroniczna dzięki nowym narzędziom (współczesnym technologiom informacyjno-komunikacyjnym) poszerza możliwości realizacji wrogich działań wobec innych osób*⁴. J. Pyżalski⁵ wyróżnia następujące typy agresji elektronicznej:

1. Wobec pokrzywdzonych; gdzie ofiarą jest osoba słabsza od sprawcy, np. alkoholik, narkoman czy osoba upośledzona;
2. Elektroniczna wobec celebrytów, gdzie ofiarą jest celebryta, osoba znana pojawiająca się w mediach np. piosenkarz, sportowiec, aktor;
3. Elektroniczna agresja uprzedzeniowa (*bros bullying*), gdzie ofiarą są określone grupy osób np. danej narodowości, fani danego zespołu sportowego, muzycznego;
4. Nieznanych, przypadkowych osób, gdzie ofiarami są przypadkowe osoby;
5. Mobbing elektroniczny, gdzie ofiarą jest młody człowiek należący do grupy, której członkiem jest także sprawca albo jakaś grupa online.

¹ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbulling jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2012.

² Do szeroko rozumianych „środków elektronicznych”, definiujących cyberprzemoc to: połączenia telefoniczne, wiadomości tekstowe, przekazy w formie zdjęć lub wideo, e-maile oraz zastraszanie za pomocą czatów, komunikatorów czy serwisów społecznościach.

³ S. Kozak, *Patologia cyfrowego dzieciństwa i młodości. Przyczyny, skutki zapobieganie w rodzinach i szkołach*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2014, s. 108.

⁴ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying, jako nowe ryzykowne zachowanie młodzieży*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2012 s. 198.

⁵ Tamże, s. 157.

Istotnym jest odróżnienie cyberprzemocy⁶ od „zwykłej przemocy”, wynikające w przypadku tej pierwszej z istnienia wysokiego prawdopodobieństwa anonimowości, niskiego stopienia bezpośredniego sprzężenia zwrotnego i braku ograniczenia czasu i miejsca. Natomiast R. Slonje, P.K. Smith i A. Friséń, podkreślają, że w przypadku *cyberagresji*⁷ liczą się umiejętności w zakresie posługiwania się nowoczesnymi technologiami, brak jest bezpośredniej relacji „twarzą w twarz” z ofiarą, zazwyczaj zjawisko to zyskuje szerszą „widownię” niż w przypadku tradycyjnej przemocy. Osobie nękaney ciężko uciec od cyberbullyingu. Może on „atakować” ją wieloma kanałami, takimi jak wiadomości SMS, telefony, komentarze na portalach społecznościowych czy uciążliwe wiadomości e-maila.

W literaturze przedmiotu wymienia się liczne formy cyberprzemocy: zastraszanie, ośmieszanie, nękanie, grożenie, podszywanie się pod kogoś, naruszanie czyjegoś wizerunku czy tajemnicy korespondencji elektronicznej, okazywanie pogardy czy publiczne poniżanie innej osoby w opinii publicznej, zmuszanie do czegoś, wysyłanie nieprzyjaznych, prowokujących⁸ wiadomości przez jedną osobę do grupy osób, wyciąganie intymnych informacji dzięki pozorowaniu przyjaźni, itp.

Należy przyjąć, że cyberprzemoc jest groźną formą przemocy rówieśniczej. Jednak kilka cech powoduje, że w sieci agresorzy są bardziej aktywni np. są:

- przekonani o anonimowości i działają z ukrycia;
- mogą spreparować nienawistną treść „na spokojnie”, bez potrzeby reagowania
- na bieżąco, jak jest np. w przypadku rozmowy osobistej czy wideo;
- mogą działać w dowolnym czasie, a ofiara nie ma możliwości ucieczki, jak jest w przypadku osobistych kontaktów – jej profil cały czas jest dostępny w sieci.

Najczęściej wyróżnia się cztery podstawowe rodzaje zagrożeń związane ze świadomie dokonywaną cyberprzemocą⁹ w Internecie¹⁰:

- 1) celowe powodowanie zawodności systemu informatycznego;
- 2) wykorzystanie sieci (sieciowa publiczność¹¹) do działalności przestępczej (zachowania przemocowe, agresja);
- 3) manipulowanie informacjami zamieszczanymi w sieci, np. przez twórców programów czy administratorów;
- 4) przestępcza działalność hackerów związana głównie z ingerencją w systemy innych użytkowników lub pozyskiwaniem zastrzeżonych informacji).

Z powyższego wynika, że cyberprzestępczość stała się dynamicznym zagrożeniem, które wymaga kompleksowego podejścia. Ataki te mogą wywierać

⁶ F. Sticca, S., Perren, *Is Cyberbullying Worse than Traditional Bullying? Examining the Differential Roles of Medium, Publicity, and Anonymity for the Perceived Severity of Bullying*. *Journal of Youth and Adolescence*, (2013). 42 (5), 739–750.

⁷ R. Slonje, P.K. Smith, A. Friséń, *The Nature of Cyberbullying, and Strategies for Prevention*. *Computers in Human Behavior*, 2013, 29 (1), 26–32

⁸ Sprawca może tworzyć fikcyjne osoby, postacie o omieniu i nazwisku znanej osoby.

⁹ E. Wysocka, *Nowe media w służbie człowieka czy źródło ułatwiania cyberprzemocy? Dydaktyka Informatyki* 15(2020) ISSN 2083-3156; e-ISSN 2543-9847DOI: 10.15584/di.2020.15.2 <http://www.di.univ.rzeszow.pl>

¹⁰ Internet stanowi obecnie nową groźną przestrzeń społeczną, w której realizuje się coraz więcej potrzeb jednostki, organizacji i społeczeństwa. Może wiązać się on z następującymi zagrożeniami: kontakt z niebezpiecznymi treściami i osobami, przemocą rówieśniczą i uzależnieniem od niego.

¹¹ *Sieciowa publiczność (networked public)* grupująca użytkowników Internetu w celowo zaplanowanym obszarze komunikatów przesyłanych do nieznanych i nieokreślonych osób.

wpływ na jednostki, organizacje, stabilność społeczną a także różne obszary działania państwa, włączając w to bezpieczeństwo narodowe, infrastrukturę krytyczną, gospodarkę itp. Zrozumienie mechanizmów, skali oraz konsekwencji ataków cyberprzestępców jest niezbędne dla należytej ochrony interesów społecznych i narodowych.

W celu sprawdzenia stanu bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni wśród młodzieży akademickiej (na bazie WNS w Koszalinie) przeprowadzono badania ankietowe studentów i wykładowców uczelni. Studenci samodzielnie opracowali kwestionariusz ankiety na zajęciach z psychologii, a następnie przeprowadzili wywiady swobodne¹² w ramach zajęć terenowych z innymi grupami studentów w Koszalinie na wiosnę 2024r.

Przy opracowaniu nowych kwestionariuszy ankiety wykorzystano wcześniej już przeprowadzone badania i opracowane kwestionariusze tj.:

- Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne¹³
- Program Komisji Europejskiej Safer Internet realizowany w Polsce¹⁴.

Narzędzie badawcze zostało przygotowane przez studentów WNS w Koszalinie, we współpracy z wykładowcami uczelni. Celem badania było ustalenie skali doświadczeń przemocy psychicznej lub werbalnej wymierzonej z wykorzystaniem mediów elektronicznych (telefonii komórkowej, Internet) wśród młodzieży akademickiej. Za przemoc uznano działania wbrew woli osoby pokrzywdzonej, które wyrządzają jej szkodę społeczną, psychiczną lub moralną. Badano następujące zjawiska:

1. Przemoc werbalną w sieci (nękanie, publiczne poniżanie innej osoby w opinii publicznej, ośmieszanie, straszenie, szantaż, wulgarne wyzywanie, okazywanie pogardy),
2. Rejestrowanie filmów i zdjęć drugiej osoby wbrew jego woli,
3. publikowanie w sieci filmów, zdjęć i informacji ich ośmieszających,
4. Kradzież ich tożsamości (podszywanie się w sieci).
5. Zmuszanie do czegoś,
6. Wyciąganie intymnych informacji dzięki pozorowaniu przyjaźni.

Influencerzy biorący udział w badaniu pytana była o częstotliwość doświadczania powyższych sytuacji, odczucia i reakcję oraz o określenie sprawcy zdarzenia. W badaniach brały osoby, które nie były z Koszalina. Badania miały na celu ustalenie poziomu ich opinii na temat występowania wyżej wymienionych zjawisk. W badaniu wzięło udział 3 znanych twórców internetowych. Na podstawie badań stwierdzono, że: z Łukasz Wojtasik Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne: Co drugi młody człowiek (52%) doświadczył przynajmniej jednego rodzaju przemocy werbalnej w Internecie lub poprzez telefon komórkowy. Najbardziej powszechną odmianą tej formy przemocy było wulgarne wyzywanie (47%). Internet i telefony komórkowe wykorzystywane są również do poważniejszych form agresji werbalnej, połączonych często z przemocą psychiczną, jak ośmieszanie, poniżanie lub upokarzanie (21%), oraz straszenie i szantaż (16%).

¹² Wywiady swobodne z gimnazjalistami z Warszawy, prowadzone w 2008 r. przez studentów ISNS UW, pod kierunkiem dr Moniki Sajkowskiej (N = 42).

¹³ Ł. Wojtasik Badania online: *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne, styczeń FDN, Gemius SA 2017.*

¹⁴ Program Komisji Europejskiej *Safer Internet* realizowany jest w Polsce przez konsorcjum Saferinternet.pl, w skład którego wchodzi Fundacja Dzieci Niczyje oraz Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa.

Doświadczenia przemocy werbalnej w sieci nie są za zwyczaj jednorazowe. W przypadku wulgarnego wyzywania zaledwie 14% respondentów deklaruje tylko jedno takie zdarzenie. Pozostali przypominają sobie takich sytuacji kilka (41%) lub wiele („więcej niż 5” – 30%)³.

Niemal identycznie były deklaracje dzieci dotyczące częstotliwości poniżania, ośmieszania lub upokarzania (odpowiednio: 15%, 40% i 30%). Ze stosunkowo mniejszą częstotliwością młodzi internauci doświadczają szantażowania.

ANALIZA ZJAWISKA HEJTU W ŻYCIU TWÓRCY INTERNETOWEGO

Media społecznościowe jako swobodna przestrzeń cyfrowa do wyrażania swojego stanowiska stanowi zagrożenie dla osób nadużywających oraz nadinterpretujących wolność słowa. Zjawisko hejtu w mediach społecznościowych jest jednym z najistotniejszych problemów współczesnego środowiska. procesach ewolucyjnych i antropologicznych, które kształtowały ludzkość przez miliony lat. Poznanie genety i funkcjonowania agresji na różnych płaszczyznach pozwala na głębsze zrozumienie jej roli w ludzkim życiu, otwierając przed nami perspektywę na konstruktywne wykorzystanie agresji w służbie społeczności i jednostki. Uświadamia nam to, że pełne zrozumienie agresji może być kluczem do budowy bardziej harmonijnego i zrównoważonego społeczeństwa. Agresja jako jedna z najbardziej kontrowersyjnych cech ludzkiej natury została zbadana w kontekście biologicznym, społecznym i kulturowym w dziele *Ciemna strona człowieka* autorstwa Michaela P. Ghiglieriego. Próbując zrozumieć, skąd bierze się ludzka skłonność do agresji, Ghiglieri zanurza się w głębin biologicznego dziedzictwa ludzkości, zdradzając nam nie tylko genezę agresji, ale także sugerując, jakie mogą być jej konsekwencje w obliczu współczesnego świata¹⁵. Autor obnaża instynktowną stronę agresji, związując ją z naturalną tendencją do konkurowania o zasoby i partnerów. Na przeplatających się płaszczyznach indywidualnej i grupowej, agresja manifestuje się w różnych formach: od fizycznej przemocy po subtelne formy manipulacji psychicznej. Analizując złożoność ludzkiej agresji, Ghiglieri nie pomija również roli kultury w kształtowaniu i hamowaniu agresywnych tendencji. Wyjaśnia, że to właśnie kultura, narzędzia moralne i społeczne normy są tym, co może temperować i ukierunkowywać agresję, przekuwając ją w konstruktywną siłę napędową. Równocześnie jednak pokazuje, że kultura może być również źródłem agresji, prowokując konflikty i wojny na tle różnic kulturowych, religijnych czy etnicznych.

W swoich rozważaniach autor ujawnia, że agresja nie jest tylko i wyłącznie domenom i atrybutem mężczyzn, ale również wskazuje, że kobiety manifestują agresję poprzez wykorzystanie wielu narzędzi począwszy od manipulacji po potworność w działaniu. Ze względu na wielowymiarowość zjawiska agresji możemy samo zjawisko agresji definiować jako zachowania agresywne nabywane przez pryzmat teorii uczenia się, ponieważ dotyczy ona teorii naśladownictwa.¹⁶ Rozważania Bandury pozwalają nam spojrzeć na zjawisko agresji jako zjawisko, które w całej swojej okazałości może przenieść się do sieci. Wpływ mediów na rozwój agresji jest znaczący, począwszy od gier komputerowych, filmów, kończąc na wiadomościach.

Agresja w kontekście socjologicznym może być związana z różnymi czynnikami społecznymi, takimi jak konformizm, dyskryminacja czy presja społeczna. Nie można nie zwrócić także uwagi na wpływ struktur społecznych i kulturowych na nasilenie

¹⁵ Ghiglieri, M. P., (1999). *The Dark Side of Man: Tracing the Origins of Male Violence*. Perseus Books.

¹⁶ Bandura, A., (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Prentice-Hall.

agresji. Agresja jest także badana jako fenomen kulturowy. Ciekawe spojrzenie na kulturę oraz korelacje z przemocą prezentuje w swoich rozważaniach Geert Hofstede, wskazując w swojej teorii wymiarów kulturowych koncentruje się na zróżnicowanych poziomach akceptacji agresji w różnych kulturach.¹⁷ Wskazując na różnice kulturowe możemy zauważyć, że ze względu na zróżnicowany temperament, niektórych osobowości wysoki poziom agresji może być postrzegany jako zaleta. Analizując różne perspektywy postrzegania zjawiska przemocy, dostrzegamy, że zjawisko to jest złożone – ma podłoże zarówno biologiczne, jak i środowiskowe. Zrozumienie mechanizmów występowania zachowań agresywnych może prowadzić do skutecznych metod zrozumienia występowania zjawiska hejtu w internecie.

W trakcie procesu badań socjologicznych i psychologicznych związanych z kulturą oraz zjawiskiem agresji, badacze pogrupowali zjawiska agresywne

- Etnocentryzm – znaczące tendencje do oceniania innych kultur przez pryzmat własnej kultury, co często prowadzi do negatywnego postrzegania grup etnicznych¹⁸;
- Uprzedzenia – nazywane negatywnymi postawami w stosunku do osób należących do innej grupy, które bywają oparte na stereotypach¹⁹;
- Stereotypy – często zniekształcone i uproszczone obrazy na temat grupy ludzi, tworzone na podstawie cech charakterystycznych dla danej grupy²⁰;
- Rasizm - system przekonań oparty na przekonaniu o nierówności rasowej;
- i nadrzędności jednej rasy nad inną²¹;
- Ksenofobia - lęk lub wrogość w stosunku do osób pochodzących z innych krajów lub kultur²²;
- Homofobia - negatywne postawy lub uczucia wobec osób homoseksualnych²³;
- Agresja wobec in group/out group - agresja kierowana przeciwko osobom nienależącym do "swojej" grupy (out-group), przy jednoczesnej tendencji do faworyzowania osób z "swojej" grupy (in-group)²⁴;
- Niechęć międzygrupowa - niechęć między różnymi grupami społecznymi, związana z konkurencją lub konfliktem o zasoby czy różnice ideologiczne²⁵;
- Dyskryminacja - niekorzystne lub niesprawiedliwe traktowanie osób na podstawie ich przynależności do określonej grupy²⁶;

¹⁷ Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Sage Publications.

¹⁸ Kłoskowska, A. (2001). *Socjologia kultury*. Warszawa: PWN.

¹⁹ Brzezińska, A. I., Piotrowski, K. (2010). *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

²⁰ Doliński, D. (2008). *Psychologia wpływu społecznego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

²¹ Ibidem

²² Jasińska-Kania, A. (2002). *Postawy i wartości społeczeństwa polskiego a Europa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

²³ Krzemiński, I. (2011). *Homofobia po polsku*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej

²⁴ Bar-Tal, D., Kofta, M. (2011). *Stereotypy i uprzedzenia: Uwarunkowania społeczno-psychologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

²⁵ Tokarczyk, R. (2010). *Wprowadzenie do filozofii prawa*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

²⁶ Chełstowska, A. (2015). *Mechanizmy dyskryminacji w polskim prawie pracy*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.

- Cyberprzemoc - forma agresji, która ma miejsce w przestrzeni wirtualnej i może obejmować prześladowania, znęcanie się, stalkowanie itp.²⁷;
- Fanatyzm - ekstremalny, niekrytyczny entuzjazm wobec własnych przekonań, często połączony z nietolerancją wobec innych punktów widzenia²⁸;
- Populizm - strategia polityczna polegająca na manipulowaniu masami poprzez prostą, demagogiczną retorykę, często opierającą się na uprzedzeniach i strachu²⁹;
- Segregacja - fizyczne lub prawne oddzielanie grup ludności oparte na różnicach rasowych, etnicznych, religijnych itp.³⁰;
- Bullying/mobbing - systematyczne psychiczne lub fizyczne znęcanie się nad słabszymi³¹;
- Radykalizacja - proces, w którym jednostka lub grupa przyjmuje coraz bardziej ekstremalne punkty widzenia, często prowadzący do akceptacji przemocy w imię swoich przekonań³².

Wyżej podane definicje są tylko najbardziej znanymi przykładami zjawisk u podstaw, których leży agresja. Jak widać to zjawisko głęboko zakorzenione w ludzkiej psychice dało możliwość do dyskryminacji człowieka na podstawie niemal każdej cechy, w tym także cech niezależnych od właściciela takich jak płeć czy kolor skóry. Co za tym idzie można wysnuć bardzo odważną teorię, że nieważne jaki człowiek jest, na pewno istnieje na świecie osoba, która będzie przejawiać wobec niego negatywne emocje i agresywne zachowania. W dobie cyfryzacji społeczeństw oraz rosnącej popularności mediów społecznościowych, problem agresji i hejtu staje się coraz bardziej aktualny i niepokojący. Współczesny świat charakteryzuje się szybkim przepływem informacji oraz łatwością w komunikacji między ludźmi z różnych stron świata. Przestrzeń wirtualna, choć niesie ze sobą wiele korzyści, jest także areną, na której dochodzi do wielu nieporozumień i konfliktów. Agresja, która pierwotnie miała miejsce w rzeczywistości fizycznej, coraz częściej przenosi się do świata wirtualnego, prowadząc do powstania nowego zjawiska – hejtu. Jest to głównie instynktowna forma zachowania, mająca na celu naruszenie integralności psychicznej lub fizycznej innej osoby, może przyjmować różne formy – od werbalnej agresji po agresję fizyczną. Problemem naszych czasów jest przeniesienie tej agresji do świata online, gdzie staje się ona jeszcze bardziej zjawiskiem anonimowym i niekontrolowanym. Hejt, jako forma agresji internetowej, manifestuje się poprzez obraźliwe komentarze, dokuczanie innym, a nawet groźby karalne. Przestrzeń wirtualna daje hejterom poczucie bezkarności, a anonimowość sprawia, że łatwiej jest przekroczyć granice dozwolonego. Język hejtu jest językiem pełnym agresji, sarkazmu, ironii, a często także wulgaryzmów. Obrona przed hejtem jest trudna, ponieważ agresor często ukrywa się za fałszywym profilem, co utrudnia

²⁷ Plichta, P., Pyżalski, J. (2012). *Cyberprzemoc w szkole. Rozpoznawanie i zapobieganie*. Warszawa: Wydawnictwo Edukacyjne PARPAN.

²⁸ Tokarczyk, R. (2010). *Wprowadzenie do filozofii prawa*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.

²⁹ Gagalek, W., Kopeć, U. (2017). *Populizm w polityce europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

³⁰ Łodziński, S. (1997). *Dylematy wielokulturowości: segregacja czy integracja?*. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN.

³¹ Łobocki, M. (2005). *Agresja i przemoc w szkole*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.

³² Leszczuk-Fiedziukiewicz, A. (2019). Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? Społeczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w Internecie. *Media - Kultura - Komunikacja Społeczna*, 3(14), 99–117. <https://doi.org/10.31648/mkks.2867>.

zidentyfikowanie osoby sprawczej. Konieczne jest zatem budowanie świadomości społecznej na temat konsekwencji hejtu oraz edukacja młodzieży w zakresie etyki komunikacji internetowej. Hejt może przejawiać się w wielu formach:

1. Ataki personalne - Mogą one dotyczyć wyglądu, wieku, pochodzenia, sytuacji materialnej czy zdrowotnej.
2. Ataki na podstawie przynależności do pewnej grupy - Dotyczą rasy, płci, religii, orientacji seksualnej, narodowości czy przynależności kulturowej.
3. Przypadki dezinformacji - Fałszywe oskarżenia, plotki, nieprawdziwe informacje mające na celu zdyskredytowanie osoby czy grupy.
4. Zachowania polegające na zastraszaniu - Groźby fizyczne, emocjonalne czy nawet ekonomiczne.
5. Trolling - Prowokowanie reakcji innych przez złośliwe komentarze, często bez bezpośredniego celu agresji.

Jak każde zjawisko, hejt również ma cechy, które muszą zaistnieć, aby można było mówić o jego wystąpieniu. Cechy charakterystyczne hejtu:

1. Zamierzona krzywda - zwykle celem jest wyrządzenie szkody danej osobie lub grupie.
2. Uogólnienia i stereotypy - hejt często bazuje na uogólnieniach czy stereotypach na temat pewnych grup społecznych.
3. Impulsywność i anonimowość - w internecie, zwłaszcza w przypadku komentarzy, ludzie często pozostają anonimowi, co może wzmacniać ich chęć do wyrażania hejtu.

Konsekwencje hejtu mogą być poważne zarówno dla jednostek, jak i społeczności. Ofiary hejtu doświadczają stresu, lęku, depresji, a w skrajnych przypadkach mogą nawet podejmować próby samobójcze. Dla społeczności hejt może prowadzić do podziałów, wzrostu nietolerancji i dyskryminacji. W Polsce hejt stał się ważnym tematem debaty publicznej, zwłaszcza w kontekście medialnym i politycznym. Istnieją różne inicjatywy społeczne i prawne mające na celu zwalczanie tego zjawiska, ale nadal jest to wyzwanie w dzisiejszym społeczeństwie cyfrowym.³³ Osoby, które przejawiają silne reakcje negatywne wobec innych, często przenoszą swoje własne negatywne uczucia, lęki czy frustracje na inną osobę, obwiniając ją za swoje problemy. Przez to hejter może czuć się lepiej z sobą, przynajmniej chwilowo, ponieważ zewnętrzny "wroga" staje się celem ich agresji, a własne braki i lęki są ukrywane. Kolejnym ważnym aspektem jest poczucie anonimowości i dystansu w internecie. Ludzie często czują, że ich działania w sieci są mniej "rzeczywiste" niż te w świecie fizycznym. Ta dysocjacja może prowadzić do zaniedbywania konsekwencji swojego zachowania, ponieważ internetowy hejter rzadko musi stawiać czoła bezpośrednim konsekwencjom swoich działań. W efekcie osoby te mogą wyrażać się bardziej agresywnie lub jadowicie niż by to zrobiły twarzą w twarz. Nie można też zapomnieć o potrzebie dominacji i kontroli. Dla niektórych hejt jest sposobem na wyrażenie swojej dominacji nad innymi, na poczucie kontroli w środowisku, w którym czują się bezsilni. Atakowanie innych daje chwilowe poczucie władzy, które wynika z reakcji ofiary na hejt. Hejt jest również związany z poczuciem własnej wartości i samooceną. Osoby o niskiej samoocenie mogą atakować innych w próbie podniesienia własnego ego. Krytykując i deprecjonując innych, stawiają siebie w pozycji wyższej, co daje im chwilowe poczucie wartości.

³³ Wójcik, D. (2015). *Media a hejt: ewolucja zjawiska*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

W kontekście społecznym hejt może być również zrozumiany jako reakcja na szybko zmieniające się normy i wartości społeczne. Dla wielu ludzi nowe idee, kultury czy sposoby myślenia mogą być trudne do zaakceptowania, prowadząc do strachu i niezrozumienia. W takich przypadkach hejt jest wyrazem oporu wobec zmiany i niezgody z nowymi ideami. Podsumowując, z psychologicznego punktu widzenia, hejt jest często wyrazem własnych frustracji, lęków i niespełnienia hejtera. W wielu przypadkach osoby atakujące innych w internecie przenoszą swoje własne niepowodzenia i frustracje na innych, próbując poprzez to podnieść własną wartość. Projekcja: Jest to mechanizm obronny, w którym jednostka przypisuje innym swoje własne nieakceptowane myśli, uczucia lub motywy. Hejterzy często projektują swoje własne nieświadome lęki i niespełnienia na twórców. Dysocjacja: Dzięki anonimowości internetu, wiele osób odczuwa oddzielenie od swoich działań online. To prowadzi do poczucia, że ich działania nie mają realnych konsekwencji, co umożliwia wyrażanie agresji bez poczucia odpowiedzialności. Potrzeba dominacji: Dla niektórych hejt jest sposobem na poczucie kontroli lub dominacji nad innymi. Krytykowanie innych może dawać tym osobom chwilowe poczucie wyższości.³⁴

W dobie rozwoju technologii, kiedy dostęp do internetu jest powszechny, a media społecznościowe dominują w komunikacji międzyludzkiej, artyści oraz twórcy internetowi stają się jednymi z najbardziej widocznych i aktywnych użytkowników sieci. Niestety, wraz z rosnącą popularnością pojawia się również wzrost agresji skierowanej w ich stronę:

1. Młodzi artyści i początkujący twórcy: Ci, którzy dopiero rozpoczynają swoją przygodę w świecie twórczości, często są celem drwin, krytyki oraz hejtu. Mogą być postrzegani jako łatwy cel, gdyż nie mają jeszcze silnej bazy fanów czy doświadczenia w radzeniu sobie z negatywnymi komentarzami.
2. Twórcy kontrowersyjni: Artyści i twórcy, którzy podejmują drażliwe tematy, wyrażają nietypowe opinie lub eksperymentują z formą, są narażeni na agresję ze strony osób o przeciwnych przekonaniach czy gustach.
3. Osoby publiczne: Dla wielu twórców, którzy osiągnęli sukces, stać się osobą publiczną oznacza stać się celem dla tzw. "hejterów". Nawet najbardziej niewinny post czy utwór może wywołać falę agresji.
4. Wpływ na reputację: Niekiedy agresja wobec twórców przeradza się w rozpowszechnianie fałszywych informacji, które mogą zaszkodzić ich reputacji, karierze czy życiu prywatnemu.

Agresja wobec artystów i twórców internetowych jest poważnym problemem współczesnego świata. Niestety, anonimowość sieci często sprzyja wyrażaniu negatywnych emocji, które w realnym świecie pozostawałyby ukryte. Współczesna kultura musi nauczyć się szanować i chronić twórców, by mogli oni bez obaw dzielić się swoją pasją z innymi.³⁵

W tradycyjnym rozumieniu, artysta był ceniony za zdolność do przekazywania emocji, wyrażania wizji świata i kształtowania kultury. Każdy z nich, od Michała Anioła po Fridę Kahlo, przyczynił się do kształtowania naszego postrzegania sztuki i jej wartości. Jednak w miarę ewolucji społeczeństwa i technologii, definicja artysty ulegała zmianom. Twórcy internetowi mają do dyspozycji wiele platform, od YouTube po TikTok. Wskazane i omówione medium umożliwiają tworzeniem

³⁴ Leszczuk-Fiedziukiewicz, A. (2019). Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? *Spoleczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w Internecie. Media - Kultura - Komunikacja Spoleczna*, 3(14), 99–117. <https://doi.org/10.31648/mkks.2867>.

³⁵ Bauman, Z. (2009). *Hejt i jego konsekwencje*. Warszawa: Wydawnictwo Literackie.

contentu na niespotykane dotąd poziomy. Interaktywność, jaką oferują, jest czymś, czego tradycyjna sztuka nie może sobie pozwolić. Twórcy internetowi mają niewątpliwą przewagę – mogą dotrzeć do globalnej publiczności w ciągu chwil. Mają możliwość natychmiastowego oddziaływania na odbiorcę, zbierania opinii i dostosowywania swojej twórczości. Ponadto, Internet demokratyzuje sztukę, dając każdemu szansę na wypowiedź. Z tą globalną ekspozycją przychodzi jednak i ciemniejsza strona. Twórca internetowy jest narażony na większą liczbę ataków, hejtu i krytyki. Z łatwością dotyka ludzi, którzy niekoniecznie są zainteresowani jego treścią, a tym samym jest bardziej podatny na negatywne opinie. Ponadto, w epoce "like'ów" i "subskrypcji", wartość artystyczna często jest pomijana na rzecz popularności.³⁶ W konkluzji, zarówno tradycyjni artyści, jak i twórcy internetowi, są nieodłączną częścią ewolucyjnego procesu w dziedzinie sztuki. Razem, tworzą mozaikę różnorodnych perspektyw i stylów, które wzbogacają kulturalny krajobraz współczesnego świata. Otwierając się na różnorodność i możliwości, jakie niesie ze sobą każdy z tych ścieżek, możemy dostrzec, że tradycyjna sztuka i sztuka internetowa nie są antagonistami, ale partnerami w dynamicznie zmieniającym się świecie sztuki, w którym każdy ma miejsce i każdy może znaleźć swoją publiczność

BADANIA JAKOŚCIOWE WYBRANYCH TWÓRCÓW INTERNETOWYCH

Grupa badawcza to specyficzny zestaw jednostek, których doświadczenia, opinie lub zachowania są badane w ramach konkretnego projektu naukowego lub badawczego. Jednostki są wybrane celowo, by dostarczyć informacje na określony temat lub zagadnienie, które jest przedmiotem badania.³⁷ W tym przypadku grupa badawcza składa się z trzech influencerów, którzy zostali wybrani do udziału w badaniu ze względu na ich doświadczenie, pozycję lub wpływ w środowisku internetowym lub mediach społecznościowych. Wybór konkretnych influencerów sugeruje, że mają oni unikalne perspektywy, wiedzę lub doświadczenia, które są istotne dla projektu badawczego. Przeprowadzenie wywiadu pogłębionego z każdym z tych influencerów pozwoliło na zebranie szczegółowych informacji na temat ich perspektyw, doświadczeń i opinii w odniesieniu do badanego tematu. Wywiady te są narzędziem, które umożliwi zrozumienie skomplikowanych zagadnień i zjawisk poprzez bezpośrednią rozmowę z jednostkami, które są ekspertami w danym obszarze. Ponadto analiza przypadku zastosowana w odniesieniu do tych influencerów pozwoli na dokładne zbadanie ich działań, strategii, sukcesów i wyzwań w kontekście ich działalności w mediach społecznościowych. Ta metoda skupia się na dogłębnym zrozumieniu konkretnego przypadku (lub przypadków) w ramach rzeczywistego kontekstu, co może dostarczyć cennych informacji i wniosków, które są aplikowalne w szerszym kontekście. W skrócie, grupa badawcza w tym projekcie to trzech influencerów, których doświadczenia, strategię i perspektywy są analizowane za pomocą wywiadów pogłębionych i analizy przypadku w celu zrozumienia określonych aspektów działalności w mediach społecznościowych.

³⁶ Pękala, M., Wojtaszczyk, K. (2017). Hejt w internecie. Jak sobie z nim radzić? Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

³⁷ Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Metodologia

W poniżej przedstawionych badaniach zastosowano metodę badań jakościowych, obejmującą:

- wywiady pogłębione (30-minutowe rozmowy w naturalnym otoczeniu – kawiarnia),
- obserwację uczestniczącą (analiza ekspresji, tonu głosu i gestykulacji),
- analizę treści (komentarze, zachowania online, spójność wizerunkowa).

Wywiad pogłębiony, który został użyty zawierał element pytań dla każdego z kandydatów. Czas trwania: 30 min

Sekcja 1: Wprowadzenie i tło

1. Proszę opowiedzieć krótko o sobie. Jak długo jesteś aktywny/a jako twórca internetowy i jaka jest główna tematyka Twojej działalności?
2. Co skłoniło Cię do rozpoczęcia działalności jako twórca internetowy? Czy były jakieś konkretne inspiracje lub wydarzenia?

Sekcja 2: Zrozumienie hejtu i twórcy internetowego

1. Jak byś zdefiniował "hejt" w kontekście internetowym?
2. Czy dostrzegasz różnice między hejtem a konstruktywną krytyką?
3. Jakie motywacje, Twoim zdaniem, kierują osobami, które publikują hejtujące komentarze?
4. Czy uważasz, że bycie twórcą internetowym różni się od innych form ekspresji artystycznej czy publicznej? Jeśli tak, to w jaki sposób?

Sekcja 3: Wpływ hejtu na działalność i życie prywatne

1. Czy doświadczyłeś/aś kiedykolwiek hejtu lub negatywnej krytyki w swojej działalności online? Jeśli tak, proszę podać kilka konkretnych przykładów.
2. Jak hejt wpłynął na Twoją działalność? Czy kiedykolwiek zastanawiałeś/aś się nad jej zakończeniem lub zmieniłeś/aś tematykę z powodu negatywnych komentarzy?
3. Czy hejt w sieci wpłynął kiedykolwiek na Twoje życie prywatne, relacje z rodziną, przyjaciółmi czy partnerem/partnerką?
4. Z jakimi konkretnymi rodzajami hejtu najczęściej się spotykasz? Czy zauważasz jakieś wzorce?
5. Czy doświadczyłeś/aś kiedykolwiek hejtu w "rzeczywistości", np. komentarzy od osób, które rozpoznały Cię na ulicy?

Sekcja 4: Strategie radzenia sobie i prawne aspekty

1. Jak sobie radzisz z hejtem? Czy masz jakieś konkretne strategie czy techniki, które pomagają Ci w tym?
2. Czy kiedykolwiek korzystałeś/aś z wsparcia prawnego w związku z hejtem w internecie? Jeśli tak, jakie były Twoje doświadczenia?
3. Czy jesteś świadomy/a istniejących prawnych ram dotyczących hejtu w internecie? Jak oceniasz ich skuteczność?
4. Jakie rekomendacje miałbyś/miałabyś dla innych twórców w zakresie radzenia sobie z hejtem i zapobiegania jego skutkom?

Sekcja 5: Zakończenie

1. Jakie są Twoje przemyślenia na temat przyszłości działalności twórców w kontekście rosnącej cyberprzemocy?
2. Czy masz jakieś dodatkowe uwagi, które chciałbyś/chciałabyś przekazać na temat hejtu w sieci i jego wpływu na twórców?

Opis wywiadu

Podział na różne sekcje w wywiadzie ma na celu zorganizowane zgromadzenie informacji zgodnie z określoną strukturą tematyczną. Umożliwia to zgłębienie różnych aspektów doświadczeń osoby, która jest przepytwana, co z kolei może pomóc w wydobyciu pełniejszego obrazu jej perspektyw i doświadczeń. W tej sekcji chcielibyśmy dowiedzieć się więcej o tle osoby przepytwanej, włączając w to jej motywy zastania twórcą internetowym. Odpowiedzi na te pytania przybliżają informacje, skąd pochodzi twórca i jakie były jego początkowe inspiracje, co może być kluczowe do zrozumienia, jak hejt może wpłynąć na niego osobiście i na jego karierę. Podział na sekcję poświęconą definicji i percepcji hejtu ma na celu zrozumienie perspektywy twórcy na negatywny feedback i cyberprzemoc. Przedstawia indywidualne rozumienie hejtu i różnicę między hejtem a konstruktywną krytyką. Obrazuje nam opinie influencera dotyczącą postrzegania hejtu oraz tego, jak twórca radzi sobie z takimi sytuacjami, zachowując równowagę między otwartością na krytykę a ochroną swojego dobrostanu. Podział na sekcję skupiającą się na wpływie hejtu na życie osobiste i profesjonalne pozwala na zgłębienie realnego wpływu hejtu na twórców. Przez analizę konkretnych doświadczeń z hejtem, ta sekcja ma na celu zrozumienie, w jaki sposób hejt może wpłynąć na życie osobiste i zawodowe twórcy, a także zrozumienie mechanizmów hejtu w różnych kontekstach. Fragment wywiadu poświęcony strategiom radzenia sobie z hejtem i aspektom prawnym umożliwia zrozumienie, jak twórcy mogą bronić się przed hejtem. Koncentruje się na strategiach radzenia sobie z hejtem, zarówno od indywidualnej, jak i prawnej perspektywy. Pytania dotyczące świadomości prawnej i doświadczeń z korzystania z wsparcia prawnego mogą pomóc w identyfikacji obszarów, w których mogą być potrzebne dodatkowe zasoby lub edukacja. Fragment wywiadu zamykający pozwala na zakończenie wywiadu, dając twórcom przestrzeń do podzielenia się swoimi przemyśleniami i refleksjami. W tej końcowej sekcji, zachęcamy twórców do podzielenia się swoimi myślami na przyszłość, dając im możliwość wyrażenia swoich nadziei, obaw oraz wszelkich dodatkowych uwag na temat hejtu w sieci. Dzięki temu mamy szansę na zgromadzenie wartościowych wskazówek i rad, które mogą być pomocne dla innych twórców w przyszłości. Przedstawienie opinii twórców internetowych wraz z odczuciami, które im towarzyszą dotyczą metod radzenia sobie z hejtem.

Twórca A: kulinarny pasjonat: Twórca A rozpoczął działalność po osobistej tragedii. Mimo braku formalnego wykształcenia gastronomicznego, zbudował rozpoznawalny profil w mediach społecznościowych. Hejt definiuje jako "niekonstruktywną agresję". Twierdzi, że ignorowanie i emocjonalna odporność, której nauczyli go rodzice, pozwalają mu zachować spokój. Nie angażuje się w konflikty. Twórca ten wykazywał wysoki poziom samoświadomości i odporności emocjonalnej. Zdefiniował hejt jako "chamską opinię bez celu" i stosował strategię ignorowania. Poczucie bezpieczeństwa definiował przez pryzmat wewnętrznej równowagi, nie uzależniał go od opinii innych. Brak reakcji na hejt wynikał z postawy ukształtowanej przez rodzinę, co wskazuje na silne fundamenty psychospołeczne.

Twórca B: technologiczno-kulinarny eksplorator: Twórca B jawi się jako osoba sprzeczna. Choć deklaruje dystans wobec hejtu, jego wypowiedzi i aktywność wskazują na wrażliwość na krytykę. Angażuje się w komentarze, nieraz eskalując spory. Hejt traktuje jako motywację, ale emocjonalna reakcja sugeruje co innego. Jego nieautentyczność sugeruje próbę utrzymania wizerunku "idealnego twórcy". Wypowiedzi twórcy B były sprzeczne: z jednej strony deklarował dystans, z drugiej

intensywnie angażował się w komentarze. Zauważalna była potrzeba aprobaty i kontrolowania odbioru swojego wizerunku. Hejt wpływał na jego emocjonalną stabilność, choć starał się tego nie przyznać. Jego poczucie bezpieczeństwa było zewnętrznie uwarunkowane, zależne od akceptacji społecznej.

Twórca C: ambasador zdrowego stylu życia: C charakteryzuje się profesjonalnym podejściem i determinacją. Hejt, szczególnie dotyczący wyglądu, budzi w nim złość, ale staje się paliwem do działania. Choć nie korzysta z narzędzi prawnych, postuluje zaostrzenie regulacji. Zachowuje kontrolę i unika angażowania się w konflikty. Twórca C był najbardziej zdyscyplinowany i profesjonalny. Hejt przyjmował jako czynnik motywacyjny, ale ujawniał silną reakcję na komentarze dotyczące wyglądu. Doświadczył bezpośredniego hejtu w przestrzeni publicznej, co chwilowo wpłynęło na jego poczucie bezpieczeństwa fizycznego. Deklarował wiarę w potrzebę systemowego wsparcia prawnego dla twórców.

Wszyscy badani odczuwali wpływ hejtu, jednak sposoby reagowania różniły się znacznie. Twórca A wyróżnia się dojrzałością emocjonalną. B reprezentuje typ osoby z konfliktem między wizerunkiem a odczuciami. C demonstruje siłę i kontrolę, traktując hejt jako przeszkodę, nie barierę. Analiza wypowiedzi wskazuje, że poczucie bezpieczeństwa twórców internetowych nie zależy jedynie od liczby ataków, lecz od ich osobowości, mechanizmów radzenia sobie oraz wsparcia społecznego. Strategia unikania konfrontacji (A), potrzeba kontroli (B) i transformacja hejtu w motywację (C) ukazują trzy różne style adaptacyjne.

Wnioski

- Hejt w sieci jest powszechny wśród twórców średniego zasięgu.
- Strategie radzenia sobie są zindywidualizowane i związane z osobowością.
- Brak reakcji i ignorowanie bywają skuteczniejsze niż angażowanie się w dyskusję.
- Niezbędna jest edukacja prawna twórców oraz wsparcie psychologiczne.

Zjawisko hejtu internetowego to wyzwanie dla współczesnej kultury cyfrowej. Twórcy muszą wypracowywać strategie, które pozwolą im utrzymać zdrowie psychiczne i wiarygodność zawodową. Studium przypadku ukazuje potrzebę dalszych badań i wsparcia systemowego w obszarze przeciwdziałania cyberprzemocy. W przyszłości można spodziewać się wzrostu liczby inicjatyw edukacyjnych i szkoleń z zakresu higieny cyfrowej dla twórców internetowych.

Prawdopodobne jest powstanie wyspecjalizowanych usług psychologicznych oraz doradczych dla influencerów, wspierających ich w radzeniu sobie z hejtem. Przewiduje się również intensyfikację regulacji prawnych dotyczących cyberprzemocy oraz lepszą egzekucję istniejących przepisów. Platformy społecznościowe mogą wprowadzać bardziej zaawansowane algorytmy moderujące, wspierające użytkowników w walce z toksycznymi treściami. Hejt jako zjawisko może nadal rosnąć wraz z rosnącą liczbą twórców, co wymagać będzie systemowych, wielowymiarowych działań o charakterze edukacyjnym, prawnym i psychologicznym. Hejt internetowy definiowany jest jako forma ekspresji agresji w przestrzeni cyfrowej, która nie niesie ze sobą wartości poznawczej, lecz ma na celu znieważenie, upokorzenie lub zastraszenie adresata³⁸. Różni się on zasadniczo

³⁸ Bauman, Z. (2006). *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

od konstruktywnej krytyki, która zawiera intencję poprawy i dialogu³⁹. W perspektywie psychologicznej hejt może wywoływać stres chroniczny, prowadzić do obniżonej samooceny oraz zaburzeń lękowych⁴⁰. Hejt w przestrzeni internetowej ma bezpośredni wpływ na poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego i społecznego. Osoby tworzące treści publiczne wymagają wsparcia nie tylko technologicznego, ale też psychologicznego i prawnego. Edukacja w zakresie higieny cyfrowej oraz mechanizmów radzenia sobie z przemocą są kluczowe dla zachowania dobrostanu psychicznego.

Streszczenie

Współczesna era internetu przyniosła ze sobą wiele nowych możliwości dla artystów, umożliwiając im tworzenie, publikowanie i promowanie swojej twórczości na szeroką skalę. Jednak równocześnie niosła ze sobą również nowe wyzwania, z którymi twórcy internetowi muszą się zmagać. Jednym z najpoważniejszych i najbardziej dotkliwych problemów jest hejt oraz ogólnie pojęta cyberprzemoc, która ma zdecydowanie negatywny wpływ na psychikę artystów. Niniejsza praca ma na celu zrozumienie tego zjawiska oraz zbadanie jego konsekwencji dla twórców internetowych. Autorzy wyjaśniają w treści artykułu, czym jest cyberprzemoc i dlaczego jest tak ważnym zagadnieniem w dzisiejszym świecie cyfrowym. Następnie analizuje, w jaki sposób cyberprzemoc wpływa na twórców internetowych. Omawia różne formy hejtu, jakie mogą spotkać twórców, w tym obraźliwe komentarze, pogrożki, wyzwiska oraz ataki na prywatność. Wskazuje na ważne problemy takie, jak emocje i stany psychiczne jakie to zjawisko wywołuje wśród artystów. Ponadto koncentruje się na konsekwencjach psychologicznych, jakie hejt może mieć dla twórców internetowych. Przeanalizujemy objawy stresu, depresji, lęku i innych problemów psychicznych, które mogą wynikać z regularnego doświadczania cyberprzemocy. Zawiera informacje, jak hejt może wpłynąć na samoocenę i poczucie własnej wartości artysty. W kolejnym rozdziale przedstawimy różne mechanizmy obronne, które twórcy internetowi mogą wykorzystywać, aby radzić sobie z hejtem. Skupia się także na roli wsparcia społecznego, terapii oraz działań podejmowanych przez platformy internetowe w zapobieganiu i zwalczaniu cyberprzemocy.

Artykuł ma na celu rzetelne zrozumienie wpływu hejtu na psychikę artystów, a także zidentyfikowanie możliwych działań mających na celu ochronę i wsparcie twórców internetowych w obliczu tego trudnego wyzwania. Badanie tego zagadnienia jest istotne zarówno dla samych artystów, jak i dla społeczeństwa jako całości, ponieważ twórczość internetowa stanowi ważny element kultury i komunikacji w erze cyfrowej.

Słowa kluczowe: hejt, cyberprzemoc, zaburzenia, komunikacja

³⁹ Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277–287.

⁴⁰ Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2012). Cyberbullying: Bullying in the digital age. John Wiley & Sons.

CYBERBULLYING AS A FACTOR THREATENING THE FREE DEVELOPMENT AND SECURITY OF AN INDIVIDUAL

Summary

The modern internet era has brought numerous new opportunities for artists, enabling them to create, publish, and promote their work on a broad scale. However, it has also introduced new challenges that online creators must contend with. One of the most serious and painful problems is hate and broadly defined cyberbullying, which has a distinctly negative impact on the mental health of artists. This paper aims to understand this phenomenon and examine its consequences for online creators. The authors explain in the article what cyberbullying is and why it is such an important issue in today's digital world. They then analyze how cyberbullying affects internet creators. The article discusses various forms of hate that creators may encounter, including offensive comments, threats, insults, and invasions of privacy. It points to important issues such as the emotions and mental states this phenomenon provokes among artists. Moreover, the article focuses on the psychological consequences that hate can have for online creators. It examines symptoms of stress, depression, anxiety, and other mental health problems that may result from regular exposure to cyberbullying. The study also explores how hate can affect an artist's self-esteem and sense of self-worth. In the following chapter, the article presents various defense mechanisms that online creators can use to cope with hate. It also focuses on the role of social support, therapy, and actions taken by online platforms to prevent and combat cyberbullying. The article seeks to provide a thorough understanding of the impact of hate on the mental health of artists and to identify possible measures aimed at protecting and supporting online creators in the face of this difficult challenge. Research on this issue is important not only for the artists themselves but also for society as a whole, as online creativity constitutes a significant element of culture and communication in the digital age.

Keywords: hate, cyberbullying, disorders, communication

BIBLIOGRAFIA:

- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.
- Bar-Tal, D., Kofta, M. (2011). *Stereotypy i uprzedzenia: Uwarunkowania społeczno-psychologiczne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bauman, Z. (2009). *Hejt i jego konsekwencje*. Wydawnictwo Literackie.
- Brzezińska, A. I., Piotrowski, K. (2010). *Psychologia rozwoju człowieka*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Chełstowska, A. (2015). *Mechanizmy dyskryminacji w polskim prawie pracy*. Wolters Kluwer Polska.
- Doliński, D. (2008). *Psychologia wpływu społecznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Fajkowska, M., Domaradzka, A. (2002). *Postawy i wartości społeczeństwa polskiego a Europa*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Gagatek, W., Kopeć, U. (2017). *Populizm w polityce europejskiej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Ghiglieri, M. P. (1999). *The dark side of man: Tracing the origins of male violence*. Perseus Books.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage Publications.

- Jasińska-Kania, A. (2002). *Postawy i wartości społeczeństwa polskiego a Europa*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kłoskowska, A. (2001). *Socjologia kultury*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konecki, K. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kozak, S. (2014). *Patologia cyfrowego dzieciństwa i młodości. Przyczyny, skutki zapobieganie w rodzinach i szkołach*. Wydawnictwo Difin.
- Krzemiński, I. (2011). *Homofobia po polsku*. Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Leszczuk-Fiedziukiewicz, A. (2019). Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? Społeczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w Internecie. *Media – Kultura – Komunikacja Społeczna*, 3(14), 99–117. <https://doi.org/10.31648/mkks.2867>
- Łobocki, M. (2005). *Agresja i przemoc w szkole*. Wydawnictwo Impuls.
- Łodziński, S. (1997). *Dylematy wielokulturowości: segregacja czy integracja?*. Instytut Studiów Politycznych PAN.
- Pękała, M., & Wojtaszczyk, K. (2017). *Hejt w internecie. Jak sobie z nim radzić?*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Plichta, P., Pyżalski, J. (2012). *Cyberprzemoc w szkole. Rozpoznawanie i zapobieganie*. Wydawnictwo Edukacyjne PARPAN.
- Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisén, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26–32. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.05.024>
- Sticca, F., & Perren, S. (2013). Is cyberbullying worse than traditional bullying? Examining the differential roles of medium, publicity, and anonymity for the perceived severity of bullying. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 739–750. <https://doi.org/10.1007/s10964-012-9867-3>
- Tokarczyk, R. (2010). *Wprowadzenie do filozofii prawa*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Wójcik, D. (2015). *Media a hejt: ewolucja zjawiska*. Wydawnictwo UMCS.
- Wysocka, E. (2020). Nowe media w służbie człowieka czy źródło ułatwiania cyberprzemocy? *Dydaktyka Informatyki*, 15, 27–39. <https://doi.org/10.15584/di.2020.15.2>
- Wojtasik, Ł. (2017). *Badania online: Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*. Fundacja Dzieci Niczyje, Gemius SA.

Tomasz DUKIEWICZ

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego

ORCID: 0000-0001-7833-9619

KATASTROFY I ZAGROŻENIA STOCHASTYCZNE W ASPEKcie ODPORNOŚCI MIAST

Wstęp

Obecne wydarzenia w środowisku bezpieczeństwa wymagają położenia coraz większego nacisku na wzmocnienie odporności jednostek terytorialnych na globalne zmiany klimatu, klęski żywiołowe, niepokoje społeczne, ataki terrorystyczne, a także cyberataki czy przerwy w dostawie prądu.

Reagowanie na różne zagrożenia wpisuje się w odporność miejską, która definiowana jest jako zdolność jednostek miejskich wraz z ich mieszkańcami do utrzymania funkcjonowania tych jednostek pomimo zagrożenia różnymi sytuacjami awaryjnymi, a jednocześnie do pozytywnej adaptacji i transformacji tych jednostek w kierunku zrównoważonego rozwoju, który obejmuje rozwiązywanie problemów gospodarczych, środowiskowych i społecznych¹.

Różne koncepcje inteligentnych i odpornych regionów, miast mają na celu odpowiednie wykorzystanie technologii w celu stworzenia synergii między różnymi sektorami niezbędnymi do funkcjonowania społeczeństwa (transport, energetyka, logistyka, bezpieczeństwo, środowisko, zarządzanie infrastrukturą itp.)². Istotnym czynnikiem są informacje, które zasilają ośrodek decyzyjny przez środki przekazu w oparciu o wiarygodne dane, informacje i wiedzę. Koncepcja ta powinna mieć zdolność do naturalnego wspierania naszego zaawansowanego systemu społecznego, w którym w przypadku zagrożenia każdy intuicyjnie wie, co powinien robić często angażując swoje działanie (bezinteresownie) w koordynacji z pobliską społecznością, nawet bez komunikatów centralnego zarządzania.

Metody

Celem artykułu jest analiza zagrożeń stochastycznych wpływających na odporność jednostek miejskich oraz przedstawienie sposobów zarządzania tymi zagrożeniami, uwzględniając specyfikę infrastruktury, społeczeństwa oraz legislacji ochrony ludności w miastach.

Problem badawczy został sformułowany jako ocena stopnia odporności miast na różnorodne, nieprzewidywalne zagrożenia, takie jak katastrofy naturalne, konflikty zbrojne, cyberataki czy zagrożenia zdrowotne i środowiskowe.

W artykule przedstawiono metody analizy jakościowej oraz ilościowej.

Wśród metod jakościowych wykorzystano analizę literatury przedmiotu oraz analizę dokumentów prawnych dotyczących ochrony ludności, w tym ustaw o zarządzaniu kryzysowym oraz ochronie ludności i obronie cywilnej. Szczególną

¹ Zgodnie z ustawą z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej, realizacja zadań w zakresie ochrony ludności uwzględnia odporność infrastruktury i zasobów na różnorodne zagrożenia, co również wpisuje się w szersze rozumienie odporności miejskiej.

² Attah, R. U., Garba, B. M. P., Gil-Ozoudeh, I. (2024). *Strategic partnerships for urban sustainability: Developing a conceptual framework for integrating technology in community-focused initiatives*. GSC Advances in Research, s. 12-18.

uwagę zwrócono na aspekty prawne i administracyjne, wpływające na skuteczność systemów reagowania kryzysowego w aglomeracjach miejskich.

W zakresie metod ilościowych wykorzystano modelowanie probabilistyczne, w tym procesy Poissona, do analizy i symulacji stochastycznych zagrożeń w miastach województwa dolnośląskiego. Przeprowadzona analiza obejmuje modelowanie częstości występowania zagrożeń, takich jak powodzie, wypadki komunikacyjne czy ataki terrorystyczne, w oparciu o założenia losowości, średniego natężenia zdarzeń oraz niezależności zdarzeń.

W artykule opisano także metody statystyczne oraz wizualizację danych w formie wykresów kołowych i słupkowych, przedstawiających procentowy udział poszczególnych zagrożeń oraz ich percepcję przez różne grupy wiekowe mieszkańców aglomeracji miejskich. Dodatkowo, w analizie uwzględniono metodologię analizy stochastycznej, obejmującą łańcuchy Markowa, symulacje Monte Carlo oraz rozkłady prawdopodobieństwa w celu dokładniejszego modelowania i prognozowania zagrożeń.

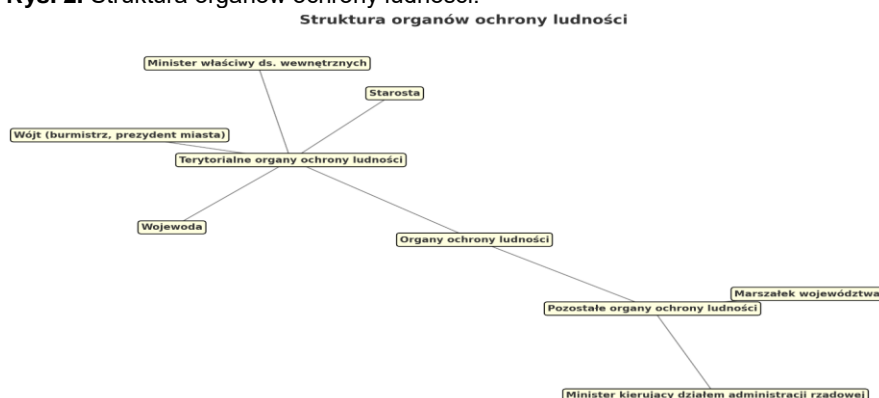
Dzięki zastosowaniu powyższych metod badawczych możliwe było kompleksowe opisanie zagrożeń stochastycznych oraz propozycja wielowymiarowych działań mających na celu zwiększenie odporności miast przed zagrożeniami.

Prawne aspekty w zakresie ochrony ludności w aglomeracjach miejskich

Ochrona ludności w aglomeracjach miejskich to termin obejmujący działania administracji publicznej, jak i indywidualne inicjatywy, mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa życia i zdrowia osób oraz ich mienia³. Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej (Dz.U. 2024 poz. 1907), organami ochrony ludności są:

- 1) Terytorialne organy ochrony ludności:
 - a) wójt (burmistrz, prezydent miasta),
 - b) starosta,
 - c) wojewoda,
 - d) minister właściwy do spraw wewnętrznych;
- 2) Pozostałe organy ochrony ludności:
 - a) marszałek województwa,
 - b) minister kierujący działem administracji rządowej, któremu podlegają lub przez którego są nadzorowane: podmioty ochrony ludności, organy obsługiwane przez podmioty ochrony ludności.

³ Zgodnie z ustawą z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej, "ochrona ludności" to system składający się z organów administracji publicznej wykonujących zadania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa ludności poprzez ochronę życia i zdrowia ludzkiego, mienia, dziedzictwa kulturowego oraz środowiska naturalnego w sytuacjach zagrożeń naturalnych lub spowodowanych przez człowieka, w tym zagrożeń militarnych.

Rys. 2. Struktura organów ochrony ludności.

Źródło: Opracowanie własne.

Minister właściwy do spraw wewnętrznych odpowiada za realizację polityki państwa w zakresie ochrony ludności i obrony cywilnej oraz koordynuje realizację zadań ochrony ludności i obrony cywilnej przez organy ochrony ludności.

Wójt (burmistrz, prezydent miasta), starosta oraz wojewoda odpowiadają za realizację zadań ochrony ludności i obrony cywilnej odpowiednio na obszarze gminy, powiatu i województwa.

Marszałek województwa oraz minister, o którym mowa w ust. 1 pkt 2 lit. b, odpowiadają za realizację zadań ochrony ludności i obrony cywilnej w zakresie swojej właściwości.

Nowelizacje ustawy o zarządzaniu kryzysowym w zakresie ochrony ludności w aglomeracjach miejskich dotyczą głównie dostosowania przepisów do zmieniających się warunków zagrożeń oraz rozwoju systemu zarządzania kryzysowego. Choć nie ma specyficznych nowelizacji, które odnoszą się wyłącznie do ochrony ludności w aglomeracjach miejskich, wprowadzane zmiany miały wpływ na organizację działań ochronnych w miastach i dużych aglomeracjach.

Wybrane kluczowe zmiany w zakresie ochrony ludności, które mają wpływ na aglomeracje miejskie:

- Nowelizacja z dnia 11 sierpnia 2017 r.⁴

Wprowadzono zmiany dotyczące odpowiedzialności organów administracji publicznej w zakresie zarządzania kryzysowego, w tym zobowiązanie do tworzenia szczegółowych planów kryzysowych, które uwzględniają specyficzne potrzeby dużych skupisk ludzkich. Dotyczy to m.in. procedur ewakuacji, zabezpieczenia infrastruktury krytycznej oraz reagowania na zagrożenia w miastach i aglomeracjach.

- Nowelizacja z dnia 25 maja 2018 r.⁵

Zmieniono przepisy dotyczące zapewnienia ciągłości działania systemów łączności i alarmowania, co ma szczególne znaczenie w kontekście aglomeracji miejskich, gdzie efektywność komunikacji w sytuacjach kryzysowych jest kluczowa.

Wprowadzono obowiązek opracowywania planów zarządzania kryzysowego z uwzględnieniem różnych scenariuszy kryzysowych specyficznych dla dużych

⁴ Nowelizacja ustawy o zarządzaniu kryzysowym z dnia 11 sierpnia 2017 r.

⁵ Nowelizacja ustawy o zarządzaniu kryzysowym z dnia 25 maja 2018 r. (Dz.U. 2018 poz. 1560)

miast (np. w przypadku katastrof komunikacyjnych, ataków terrorystycznych lub zagrożeń związanych z infrastrukturą krytyczną).

– Nowelizacja z dnia 16 listopada 2020 r.

Nowelizacja ta wprowadziła bardziej precyzyjne przepisy dotyczące organizowania działań w sytuacjach kryzysowych, w tym zwiększenie roli samorządów lokalnych w zarządzaniu kryzysowym. W kontekście aglomeracji miejskich szczególnie istotne jest podkreślenie współpracy między różnymi szczeblami administracji oraz służbami ratunkowymi.

Nowelizacje umożliwiły wprowadzenie bardziej elastycznych struktur zarządzania kryzysowego w dużych miastach, w tym zwiększenie roli miejskich centrów zarządzania kryzysowego (MCZK), które mają za zadanie koordynowanie działań ochrony ludności w aglomeracjach miejskich.

Zmiany legislacyjne zmierzały w kierunku poprawy integracji systemów ewakuacyjnych, w tym opracowywania szczegółowych procedur ewakuacji ludności z gęsto zaludnionych obszarów miast. Dodatkowo, wprowadzono obowiązek uwzględniania specyfiki transportu w miastach oraz zapewnienia odpowiednich środków ewakuacji w przypadku różnorodnych zagrożeń (np. zamachów terrorystycznych, pożarów, powodzi).

Nowelizacje ustawy o zarządzaniu kryzysowym w kontekście ochrony ludności w aglomeracjach miejskich mają na celu poprawienie przygotowania na sytuacje kryzysowe, w tym skuteczniejsze reagowanie na zagrożenia, efektywność ewakuacji oraz lepszą ochronę infrastruktury krytycznej w miastach.

Istota odporności miast na zagrożenia w aspekcie ochrony ludności

Jednostki miejskie charakteryzują się nie tylko wysoką gęstością zaludnienia, ale także wzajemnie oddziałującymi i fizycznie nakładającymi się na siebie elementami infrastruktury o różnych funkcjach, znaczeniu i odporności. Dlatego też odporność miejska nie może być postrzegana w oderwaniu od pozostałych systemów, subsystemów. Zbiór norm i zasad powinien obejmować powiązania i efekty synergii dotkniętych sektorów, z uwzględnieniem decentralizacji niezbędnych zasobów do eliminacji skutków zagrożeń. Jest to złożony obszar, w którym jeden ekspert danej dziedziny ani określony podmiot nie jest w stanie podejmować trafnych decyzji i działań. Aby skutecznie poradzić sobie z zagrożeniami (katastrofami), konieczna jest współpraca między poszczególnymi subsystemami wpływającymi na odporność miejską.

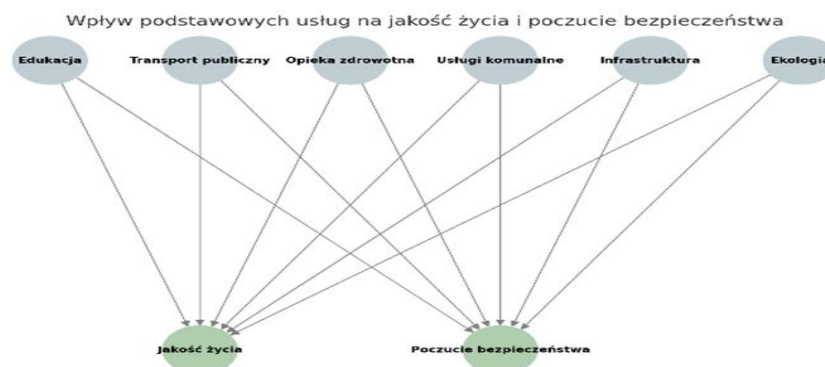
Wszyscy władarze miast priorytetowo określają w swoich celach strategicznych zapewnienie bezpieczeństwa jego mieszkańcom przed potencjalnymi i realnymi niebezpieczeństwami związanymi z występowaniem klęsk żywiołowych, efektów zmian klimatu, epidemii, działań zbrojnych, aktów terrorystycznych, cyberataków i innych wpływających na zagrożenia społeczności.

Odporność miast w ujęciu ochrony ludności jest bardzo ważnym filarem wpływającym na bezpieczeństwo wewnętrzne⁶. Miasta stanowią kluczową rolę zarówno w kontekście społecznym jak i bezpieczeństwa społecznego. W aspekcie

⁶ Społeczna odporność – należy przez to rozumieć indywidualną i grupową zdolność ludzi do zaspokajania swoich podstawowych potrzeb bytowych, w tym dzięki posiadaniu własnych zapasów niezbędnych produktów, oraz ich zdolność do współdziałania z podmiotami ochrony ludności, a także do zdobywania kompetencji w zakresie kształtowania świadomości zagrożeń i zapobiegania zagrożeniom oraz pożądanym zachowań na wypadek wystąpienia zagrożeń; USTAWA z dnia 5 grudnia 2024 r. o ochronie ludności i obronie cywilnej.

społecznym miasta są miejscem, gdzie koncentruje się życie społeczne i kulturalne rozwijając więzi⁷. Na odporność miast w aspekcie ochrony ludności składa się wiele czynników. Zapewnienie mieszkańcom dostępu do podstawowych usług takich jak edukacja, transport publiczny, opieka zdrowotna, usługi komunalne, infrastruktura oraz elementów z zakresu bezpieczeństwa bezpośrednio wpływających na jakość życia i komfort życia⁸.

Rys 1. Wpływ podstawowych usług na jakość życia i poczucie bezpieczeństwa.

Źródło: Opracowanie własne

Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej weszła w życie 1 stycznia 2025 r. Jej obowiązywanie oznacza wdrożenie zmian w zakresie organizacji i funkcjonowania organów administracji publicznej. Nowa regulacja ma poprawić sposób skoordynowania działań oraz zwiększyć efektywność zarządzania sytuacjami kryzysowymi. Ustawa wskazuje, jakie organy odpowiadają za bezpieczeństwo. Są one określane jako organy ochrony ludności, a należą do nich: wójt, starosta, wojewoda, minister właściwy do spraw wewnętrznych, marszałek województwa oraz minister kierujący działem administracji rządowej, któremu podlegają podmioty ochrony ludności oraz organy obsługiwane przez podmioty ochrony ludności. Każdy z tych organów ma realizować określone w ustawie zadania w zakresie ochrony ludności i obrony cywilnej na odpowiednich szczeblach administracji. W ustawie został określony również szeroki katalog podmiotów ochrony ludności, które mają realizować zadania zgodne ze swoją właściwością rzeczową⁹. Zadania związane z ochroną ludności związane są bezpośrednio z zagrożeniami i stanem, w którym są realizowane¹⁰.

W czasie zmiany stanu realizacji zadań w odniesieniu do zagrożeń zgodnie z ustawą z dnia 5 grudnia 2024 r. *O ochronie ludności i obronie cywilnej*; przedsięwzięcia ochrony cywilnej mogą przejść w stan realizacji zadań obrony cywilnej.

⁷ Irella, G. T. (2024). *Human Geographies in Action: Insights into Migration, Development, Culture, and Sustainability*. s. 12-15.

⁸ Kara, C. (2024). Sustainable Urban Design Approach for Public Spaces Using an Analytical Hierarchy Process (AHP). s. 33-36.

⁹ <https://kancelaria.media.pl/jakie-zmiany-dla-organow-wprowadzi-ustawa-o-ochronie-ludnosci-i-obronie-cywilnej/> dostęp.22.02.2025.

¹⁰ Strategia UE w zakresie unii bezpieczeństwa na lata 2020–2025; eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0797&utm_source=chatgpt.com Dostęp 26.02.2025.

Kluczowe aspekty transformacji:

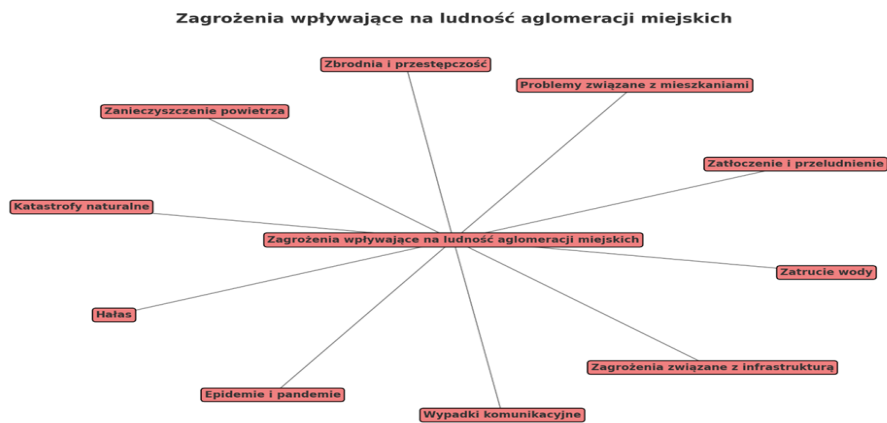
1. Ochrona ludności staje się obroną cywilną
2. Zmiana funkcji z prewencyjnej i ratowniczej na kompleksowy system obronny.
 - Integracja działań cywilnych z planami operacyjnymi obrony państwa.
3. Organy ochrony ludności stają się organami obrony cywilnej
4. Administracja cywilna dostosowuje swoje struktury do wymagań sytuacji wojennej.
5. Powiększenie kompetencji organów zarządzania kryzysowego.
 - Integracja działań z siłami zbrojnymi i strukturami obronnymi.
6. Podmioty ochrony ludności stają się podmiotami obrony cywilnej
7. Współpraca organizacji cywilnych z wojskiem oraz podmiotami zajmującymi się obronnością.
 - Zmiana ról i zadań instytucji publicznych oraz prywatnych w ramach obrony cywilnej.
8. Zasoby ochrony ludności stają się zasobami obrony cywilnej
 - Przystosowanie infrastruktury i środków technicznych do potrzeb działań obronnych.
 - Reorganizacja zasobów medycznych, logistycznych i komunikacyjnych w celu wsparcia obrony cywilnej.

W kontekście stanów nadzwyczajnych, w tym stanu wojennego i konfliktów zbrojnych, istotnym procesem jest przekształcenie systemu ochrony ludności w system obrony cywilnej. Jest to kluczowy etap adaptacji struktur, zasobów i organizacji działań w celu skutecznego zapewnienia bezpieczeństwa obywateli w warunkach zagrożeń militarnych.

Zagrożenia wpływające na ludność aglomeracji miejskich

Ludność aglomeracji miejskich jest narażona na różne zagrożenia wynikające z dynamicznego rozwoju miast, gęstości zaludnienia, infrastruktury oraz zmian klimatycznych. Można je podzielić na kilka głównych kategorii:

Rys.3. Zagrożenia wpływające na ludność aglomeracji miejskiej.

Źródło: Opracowanie własne.

Zagrożenia środowiskowe są głównym źródłem problemów w aglomeracjach miejskich, ponieważ mają szeroki i długofalowy wpływ na zdrowie, jakość życia oraz funkcjonowanie miast¹¹. Poniżej w tabeli opisano kluczowe przyczyny, dla których te zagrożenia dominują w kontekście miejskim.

Tabela 1. Zagrożenia, przyczyny oraz skutki.

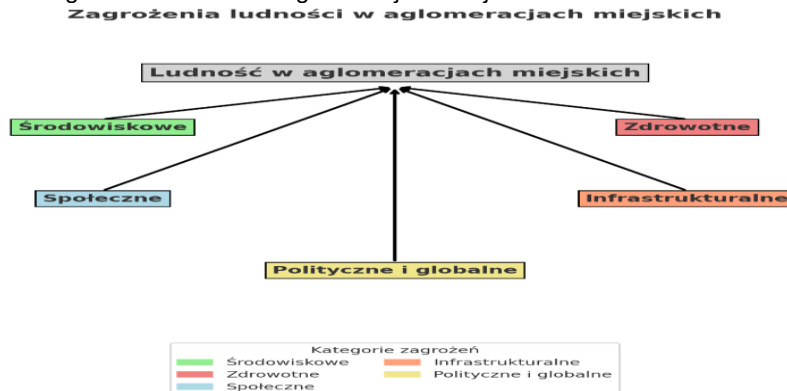
Zagrożenie	Przyczyny	Skutki
1. Zagrożenia środowiskowe Zmiany klimatyczne i ekstremalne zjawiska pogodowe	Zanieczyszczenie powietrza. Spaliny samochodowe, emisje przemysłowe, niska emisja (np. spalanie węgla w piecach).	Choroby układu oddechowego, alergie, nowotwory.
	Nadmiernej zabudowa i niewydolne sieci kanalizacji	Powodzie miejskie; Intensywne opady i burze powodujące zalania i podtopienia. Fale upałów.
	Hałas miejski Ruch drogowy, lotniczy, przemysłowy.	Stres, zaburzenia snu, problemy z koncentracją.
	Zanieczyszczenie wód i gleby., toksyczne odpady przemysłowe, niedostateczna gospodarka odpadami.	Degradacja ekosystemów.
2. Zagrożenia zdrowotne Zagrożenia sanitarne	Rozprzestrzenianie wirusów i bakterii w zatłoczonych przestrzeniach (np. COVID-19, grypa, gruźlica) Powiązane z systemem transportu publicznego i infrastrukturą miejską.	Choroby zakaźne
	Otyłość, cukrzyca, choroby sercowo-naczyniowe (spowodowane siedzącym trybem życia i brakiem ruchu) Problemy psychiczne (depresja, lęki – wynikające z tempa życia w miastach)	Choroby cywilizacyjne
	Problemy z gospodarką wodno-kanalizacyjną Niedobory wody pitnej i skażenie wody	choroby

¹¹ Batty, M. (2020). The Coronavirus crisis: What will the post-pandemic city look like. In *Environment and planning b: Urban analytics and city science* (Vol. 47, Issue 4, pp. 547–552). SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.1177/2399808320926912>

3. Zagrożenia społeczne i ekonomiczne	Migracje ludności z obszarów wiejskich do miast prowadzą do nierówności społecznych Problem wykluczenia społecznego, szczególnie na peryferiach dużych miast	Bezrobocie i ubóstwo; bezdomność, rosnące koszty życia i problemy mieszkaniowe.
Przestępczość i niebezpieczeństwo	Kradzieże, rozboje, cyberprzestępczość Problemy z narkotykami i przemocą w niektórych dzielnicach.	Brak poczucia bezpieczeństwa. Przyzwolenie na przestępstwa.
Awaria systemów wodociągowych i kanalizacyjnych	Niewydolność sieci elektroenergetycznej, cyberataki, awarie technologiczne	Niedobory wody, skażenie wody użytkowej. Blokowanie systemów transportowych, paraliż komunikacyjny. Braki w dostawie prądu.
5. Zagrożenia polityczne i globalne	Migracje i kryzysy uchodźcze	Zagrożenie w centrach miast, na dworcach i lotniskach
Terroryzm i ataki masowe. Wpływ globalnych konfliktów na sytuację miast	Problemy z integracją migrantów, napięcia społeczne. Konflikty.	Niepokoje społeczne i protesty. Ruchy niezadowolonych grup społecznych, zamieszki, blokady komunikacyjne. Braki w dostawach surowców i żywności, inflacja.

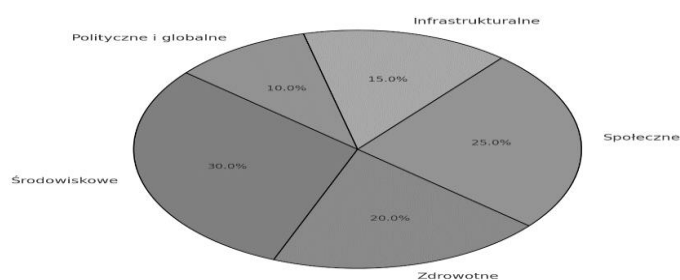
Źródło: Opracowanie własne.

Rys 4. Zagrożenia ludności w aglomeracjach miejskich.

Źródło: Opracowanie własne.

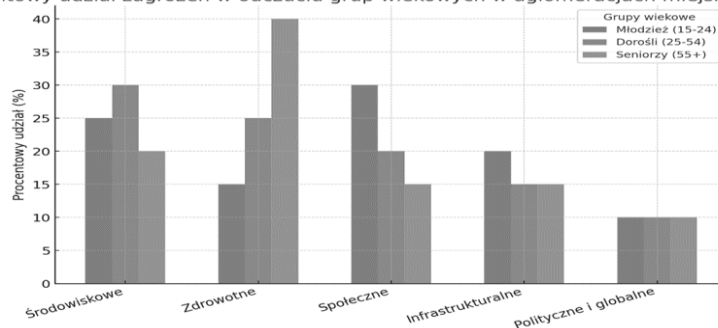
Rys. 5. Procentowy udział zagrożeń ludności w aglomeracjach miejskich
Procentowy udział zagrożeń ludności w aglomeracjach miejskich

Źródło: Opracowanie własne.

Na wykresie kołowym przedstawiono procentowy udział poszczególnych zagrożeń wpływających na ludność w aglomeracjach miejskich. Każda kategoria zagrożeń (środowiskowe, zdrowotne, społeczne, infrastrukturalne oraz polityczne i globalne) przypisano procentowy, co pozwala lepiej zrozumieć, które z zagrożeń stanowi największe wyzwania dla mieszkańców miast.

Procentowy udział zagrożeń w odczuciu grup wiekowych w aglomeracjach miejskich w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie ogólnych analiz bezpieczeństwa w miastach¹².

Wykres słupkowy przedstawia procentowy udział poszczególnych zagrożeń w odczuciu różnych grup wiekowych w aglomeracjach miejskich w Polsce. Każda grupa wiekowa (młodzież, dorośli i seniorzy) inaczej ocenia wpływ zagrożeń, np. seniorzy szczególnie odczuwają zagrożenia zdrowotne, podczas gdy młodzież i dorośli bardziej zwracają uwagę na zagrożenia społeczne i środowiskowe. Wykres pomaga zrozumieć, jak różne grupy wiekowe postrzegają bezpieczeństwo w miastach.

W kontekście miast województwa dolnośląskiego zagrożenia takie jak powódzie, przestępczość, wypadki komunikacyjne czy klęski żywiołowe mogą być

¹² Staszewska, S. "Różnice w badaniach nad przestrzenią miejską i wiejską – analiza zagrożeń społecznych" Źródło: bibliotekanauki.pl; dostęp: 02.2025 Bitkowska, A., & Łabędzki, K. (2021). Koncepcja inteligentnego miasta—definicje, założenia, obszary. Marketing i Rynek. Tyburska, A. (2023). Badania powiązań i zależności systemów infrastruktury krytycznej podstawą uodparniania infrastruktury krytycznej państwa i dużych aglomeracji miejskich. Journal of Modern Science.

analizowane w oparciu o procesy Poissona, co pozwala na modelowanie częstości występowania tych zdarzeń w czasie i przestrzeni¹³.

Ochrona ludności aglomeracji miejskich na wypadek zagrożeń konfliktów zbrojnych

Ochrona ludności w aglomeracjach miejskich na wypadek konfliktów zbrojnych jest kluczowym elementem systemu¹⁴ bezpieczeństwa narodowego. Współczesne wojny, w tym zagrożenia hybrydowe, cyberataki oraz tradycyjne operacje militarne, stwarzają poważne wyzwania dla dużych skupisk miejskich. Ochrona ta obejmuje zarówno przygotowania w czasie pokoju, jak i procedury na wypadek bezpośredniego zagrożenia.

Zagrożenia związane z konfliktami zbrojnymi w miastach są bardzo różnicowane, biorąc pod uwagę zarówno charakter działań wojennych, jak i ich wpływ na ludność cywilną. W miastach, gdzie gęstość zaludnienia jest wysoka, a infrastruktura skomplikowana, takie konflikty niosą za sobą specyficzne zagrożenia.

Zagrożenia	Cel zagrożenia
Ataki na infrastrukturę krytyczną	elektrownie, wodociągi, szpitale, centra komunikacyjne, lotniska
Wstrzymanie dostaw żywności i wody	Blokada dróg dostawczych i zamknięcie sklepów i magazynów
Ataki terrorystyczne	Miasta są częstym celem zamachów terrorystycznych, w tym na lotniska, centra handlowe, transport publiczny i inne miejsca skupiające dużą liczbę osób
Walka uliczna	Konflikty mogą prowadzić do intensywnych walk ulicznych, które często angażują cywilów, zmieniając miasto w pole bitwy z dużymi stratami w ludziach
Zatrucie środowiska	Użycie broni chemicznej, biologicznej lub radiologicznej w miastach stwarza zagrożenie dla środowiska oraz zdrowia mieszkańców
Zniszczenie zabudowy miejskiej	Bombardowania, ostrzały artyleryjskie, a także inne formy zniszczeń mogą zrujnować miastową zabudowę

¹³ Proces Poissona został po raz pierwszy wprowadzony przez Siméona Denisa Poissona (1781–1840), francuskiego matematyka, który badał prawdopodobieństwo rzadkich zdarzeń. Jego praca nad tym zagadnieniem została opublikowana w 1837 roku w dziele pt. *Recherches sur la Probabilité des Jugements en Matière Criminelle et en Matière Civile* (Badania nad prawdopodobieństwem wyroków w sprawach karnych i cywilnych). W tej pracy Poisson analizował prawdopodobieństwo błędnych wyroków sądowych i wprowadził rozkład Poissona, który stał się kluczowym narzędziem w teorii prawdopodobieństwa. Jego badania zainspirowały późniejsze analizy, prowadzące do formalizacji procesu Poissona jako modelu stochastycznego. Dopiero w XX wieku proces Poissona został w pełni ukształtowany jako odrębna dziedzina w teorii procesów stochastycznych. Rozwój tego modelu nastąpił głównie w kontekście analizy kolejek, telekomunikacji oraz mechaniki kwantowej. Matematycy tacy jak Andrey Kolmogorov i William Feller odegrali kluczową rolę w jego formalizacji w latach 30. i 40. XX wieku.

¹⁴ Najczęściej system jest charakteryzowany jako zbiór wzajemnie powiązanych elementów, o zhierarchizowanej strukturze wewnętrznej. Każdy z systemów ma określone istotne cechy, które pozwalają na zdiagnozowanie i określenie punktów krytycznych i współzależności pomiędzy poszczególnymi elementami systemu (Piekarczyk, Zieniewicz, 2010, s. 36–37).

Migracja ludności	Konflikty mogą prowadzić do masowych migracji ludności miejskiej do innych regionów lub krajów, tworząc presję na inne obszary, gdzie brakuje odpowiednich zasobów.
Zbrodnie wojenne i przemoc wobec ludności cywilnej	Celem walki mogą stać się także cywile, którzy mogą paść ofiarą egzekucji, tortur czy porwań.
Zaburzenie porządku społecznego	Konflikty mogą prowadzić do destabilizacji struktur władzy, niekontrolowanego rozprzestrzeniania się broni, a także do anarchii w miastach.
Problemy zdrowotne	Przemieszczanie się osób w miastach oraz zniszczenie infrastruktury sanitarnej może prowadzić do wybuchów epidemii i innych zagrożeń zdrowotnych.

Źródło: Opracowanie własne.

Rodzaje zagrożeń konfliktów zbrojnych w miastach
Przykładowe formy ataków w miastach:

Rodzaj zagrożenia	Forma ataku
Konwencjonalne operacje militarne	Bombardowania i ostrzały artyleryjskie. Ataki raketowe, naloty lotnicze, ataki dronami. Walki uliczne.
Ataki hybrydowe	Dywersja i działania sabotażowe. Dezinformacja i wojna psychologiczna. Ataki cybernetyczne na infrastrukturę miejską.
Ataki na infrastrukturę krytyczną	Paraliż transportu publicznego i energetyki Blokowanie dostaw wody i żywności. Niszczenie budynków i kluczowych obiektów. Niszczenie elektrowni.
Ataki biologiczne, chemiczne i radiacyjne	Użycie broni biologicznej i chemicznej Skażenie radiacyjne (atak na elektrownie jądrowe). Atak bronią masowego rażenia o małym ładunku.

Źródło: opracowanie własne.

Modelowanie zagrożeń jako procesu Poissona

Proces Poissona jest jednym z kluczowych modeli probabilistycznych stosowanych w statystyce, analizie systemów kolejkowych, fizyce i wielu innych dziedzinach¹⁵. Zdarzenia losowe, jak powodzie, wypadki czy akty przestępczości, można modelować procesem Poissona, przy założeniu że:

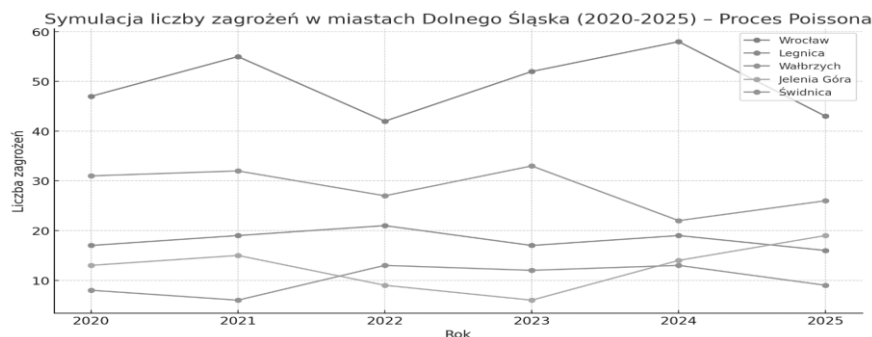
- Występują w sposób losowy, ale z pewnym średnim natężeniem.
- Liczba zdarzeń w krótkich okresach czasu jest proporcjonalna do długości okresu.
- Występowanie zdarzeń jest niezależne od siebie, co oznacza, że poprzednie zdarzenia nie wpływają na przyszłe.

Matematycznie:

$$P(N(t) = k) = \frac{(\lambda t)^k e^{-\lambda t}}{k!}$$

gdzie:

- $N(t)$ – liczba zdarzeń w czasie t ,
- λ – średnia liczba zdarzeń na jednostkę czasu (np. na rok),
- e – stała Eulera.

Powyżej znajduje się tabela oraz wykres przedstawiający stochastyczną symulację zagrożeń w miastach województwa dolnośląskiego na lata 2020-2025, modelowaną jako proces Poissona. Każde miasto ma określoną średnią liczbę zagrożeń na rok, a rzeczywiste wartości dla każdego roku zostały wygenerowane losowo na podstawie tego modelu.

Kryteria wpływające na stochastyczność katastrof i zagrożeń

W kontekście konfliktów zbrojnych w miastach, stochastyczność odnosi się do nieprzewidywalności i zmienności skutków danego zagrożenia, które może mieć wiele możliwych rezultatów, a ich prawdopodobieństwo nie jest łatwe do przewidzenia. W odniesieniu do wymienionych zagrożeń, największa stochastyczność może występować w następujących przypadkach¹⁶:

- Ataki terrorystyczne – Ataki terrorystyczne mają dużą stochastyczność, ponieważ mogą być przeprowadzane w nieoczekiwany sposób, w różnych

¹⁵ Ross, S. M. (2019). Introduction to Probability Models (12th ed.). Academic Press. Dostęp 26.02.2025 https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=A3YpAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR11&dq=1.%09Ross,+S.+M.+&ots=CdCSsJ7Wrx&ig=4hpxXaM1KU6zWwj0YNW8xurksDo&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹⁶ Leader Maynard, J. (2019). Ideology and armed conflict. Journal of Peace Research.

miejscach, o różnych porach. Ich charakter jest trudny do przewidzenia, a skutki mogą być nieproporcjonalnie duże w zależności od miejsca i skali zamachu.

– Zatrucie środowiska – Użycie broni chemicznej, biologicznej lub radiologicznej wiąże się z wysoką stochastycznością, ponieważ skutki tych działań mogą być zależne od wielu zmiennych, takich jak warunki pogodowe, intensywność ataku, skuteczność środków obrony, a także reakcji służb ratunkowych.

– Zbrodnie wojenne i przemoc wobec ludności cywilnej – Skala i intensywność zbrodni wojennych mogą być bardzo zmienne. Często zależą od jednostkowych decyzji agresora oraz od sytuacji na miejscu, co sprawia, że przewidywanie takich działań jest trudne i ma charakter stochastyczny.

– Migracja ludności – Migracja ludzi w wyniku konfliktu jest trudna do przewidzenia, ponieważ zależy od wielu czynników: rozwoju sytuacji wojennej, decyzji politycznych, reakcji sąsiadujących państw, czy dostępności środków transportu. Również tempo i kierunek migracji mogą zmieniać się dynamicznie, co czyni ten proces stochastycznym.

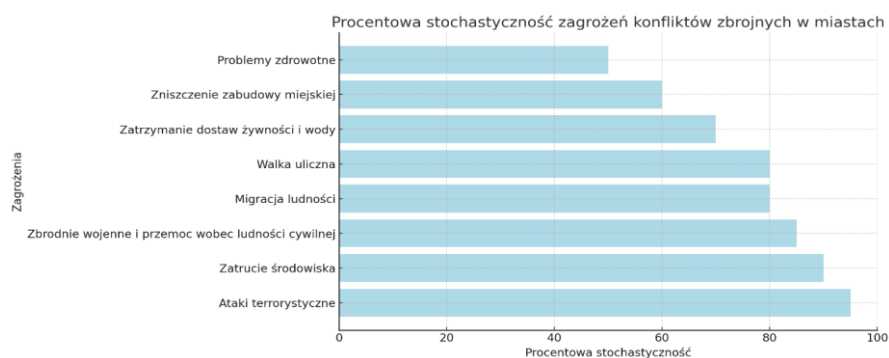
– Zatrzymanie dostaw żywności i wody – Choć może się wydawać, że jest to zagrożenie o dość określonym charakterze, rzeczywistość pokazuje, że dostępność zasobów w miastach w czasie konfliktu może być nieprzewidywalna. Zależność od zewnętrznych źródeł dostaw oraz ingerencje w infrastrukturę powodują dużą zmienność sytuacji.

– Walka uliczna – Walki uliczne są jednym z najbardziej stochastycznych zagrożeń w miastach, ponieważ mogą mieć miejsce w różnych częściach miasta i w różnym czasie. Zmienność w intensywności i lokalizacji walki, a także skutków tych działań, sprawia, że takie zagrożenie jest trudne do przewidzenia.

– Zniszczenie zabudowy miejskiej – Choć proces niszczenia jest w pewnym sensie zaplanowany przez strony konfliktu, to skutki w postaci konkretnych zniszczeń są trudne do przewidzenia. Zależność od rodzaju używanej broni, jej celności oraz sytuacji w danym rejonie sprawia, że stochastyczność jest dość wysoka.

– Problemy zdrowotne – Epidemiologiczne zagrożenia, takie jak rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych, w czasie konfliktów mogą być silnie stochastyczne, szczególnie w wyniku zniszczenia systemów sanitarnych, warunków życia uchodźców czy trudności w dostępie do opieki medycznej.

Rys. 6. Procentowa stochastyczność zagrożeń konfliktów zbrojnych w miastach.

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres przedstawia procentową stochastyczność zagrożeń konfliktów zbrojnych w miastach. Wartości wskazują, które zagrożenia mają najwyższą zmienność i trudność w przewidywaniu skutków, a które są bardziej określone.

Stochastyczność w konfliktach zbrojnych wynika głównie z ich złożoności, różnorodności czynników wpływających na przebieg konfliktu oraz dynamicznego i często chaotycznego charakteru działań wojennych, zwłaszcza w miejskich środowiskach. Opracowania źródłowe¹⁷ potwierdzają złożoność zagadnienia i przedstawiają różnorodne metody jego analizy – od teorii gier po modele statystyczne i podejście maszynowego uczenia.

Analiza stochastyczna ochrony i obrony miast w czasie kryzysu militarnego wymaga uwzględnienia szeregu parametrów losowych i deterministycznych, które wpływają na skuteczność działań obronnych. Oto kluczowe kategorie parametrów:

1. Parametry zagrożenia: Intensywność ataków – częstość i skala możliwych ataków (np. liczba rakiet na godzinę, częstotliwość nalotów). Rodzaj zagrożeń – rakiety, drony, sabotaż, ataki cybernetyczne, broń chemiczna/biologiczna. Rozkład czasowy ataków – modele probabilistyczne opisujące, kiedy i gdzie mogą nastąpić ataki (np. proces Poissona). Celowość ataków – jakie obiekty są najczęściej atakowane (infrastruktura krytyczna, centra administracyjne, miejsca schronienia ludności).

2. Parametry obronne: Rozkład przestrzenny systemów obronnych – rozmieszczenie systemów przeciwrakietowych, radarów, jednostek wojska. Prawdopodobieństwo przechwycenia ataku – skuteczność systemów obronnych (np. efektywność systemów antyrakietowych). Czas reakcji systemów obronnych – opóźnienia w wykryciu, decyzji i przechwyceniu zagrożenia. Zasoby obronne – liczba i jakość dostępnych środków (amunicja, systemy radarowe, środki walki, personel).

3. Parametry infrastruktury miejskiej: Gęstość zabudowy – wpływa na rozprzestrzenianie się fali uderzeniowej i odłamków. Lokalizacja infrastruktury krytycznej – elektrownie, wodociągi, szpitale, centra dowodzenia. Stopień umocnienia – poziom odporności budynków i infrastruktury na ataki. Dostępność schronów i ewakuacyjnych dróg komunikacyjnych – ich liczba, pojemność i skuteczność.

4. Parametry społeczne: Gęstość zaludnienia – wpływ na potencjalne straty w ludziach i potrzeby ewakuacyjne. Zachowanie ludności w sytuacji zagrożenia – modele ewakuacji, paniki, gotowości do współpracy z obroną cywilną. Stan

1.¹⁷ Scheffran, J. (2008). The complexity of security. *Complexity*.

2. Buhaug, H., Wischnath, G. (2014). Rice or riots: On food production and conflict severity across India. *Political Geography*.

3. Chen, G., Shen, D., Kwan, C., Cruz, J. B. (2006). Game theoretic approach to threat prediction and situation awareness.

4. Hoch, J. M., de Bruin, S. P., Buhaug, H. (2021). Projecting armed conflict risk in Africa towards 2050 along the SSP-RCP scenarios: a machine learning approach. *Environmental Research Letters*.

5. Cederman, L. E. (2003). Modeling the size of wars: From billiard balls to sandpiles. *American Political Science Review*. [Link do publikacji](#)

6. Kostyuchenko, Y. V., Yuschenko, M., Kopachevsky, I. (2022). Stochastic approaches to analysis and modeling of multi-sources and big data in tasks of homeland security.

7. Python, A., Illian, J. B., Jones-Todd, C. M. (2019). A Bayesian approach to modelling subnational spatial dynamics of worldwide non-state terrorism, 2010–2016. *Journal of the Royal Statistical Society*.

8. Raleigh, C., Hegre, H. (2009). Population size, concentration, and civil war. A geographically disaggregated analysis. *Political Geography*.

9. Leader Maynard, J. (2019). Ideology and armed conflict. *Journal of Peace Research*.

przygotowania społeczeństwa – przeszkolenie w zakresie obrony cywilnej, dostępność zestawów ratunkowych.

5. Parametry logistyczne i zaopatrzeniowe: Zapas żywności, wody i leków – zdolność miasta do przetrwania dłuższego oblężenia. Funkcjonowanie systemów komunikacji i dowodzenia – ryzyko utraty łączności, wpływ na koordynację działań obronnych. Możliwość dostarczenia posiłków wojskowych – mobilność jednostek obronnych w warunkach ataku.

6. Parametry losowe i modele matematyczne: Proces Poissona – do modelowania czasu przybycia ataków. Łańcuchy Markowa – do modelowania stanów systemu obronnego i jego degradacji. Rozkłady prawdopodobieństwa – opisujące prawdopodobieństwo trafienia, skuteczność przechwycenia ataku. Symulacje Monte Carlo – do analizy różnych scenariuszy ataków i odpowiedzi.

7. Parametry adaptacyjne i strategiczne: Zmieniające się taktyki przeciwnika – możliwość dynamicznej adaptacji do nowych form zagrożeń. Ewolucja systemów obronnych – tempo modernizacji systemów obrony w trakcie kryzysu. Wpływ sojuszy i wsparcia zewnętrznego – dostawy sprzętu wojskowego, interwencje międzynarodowe.

Poniżej przykładowy model symulacji zagrożenia militarnego w oparciu o proces Poissona;

Liczba ataków: 15

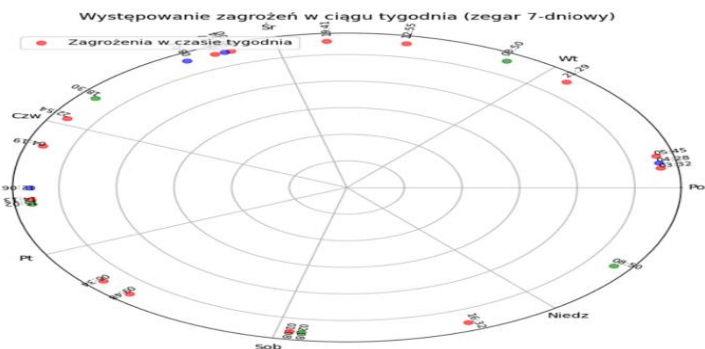
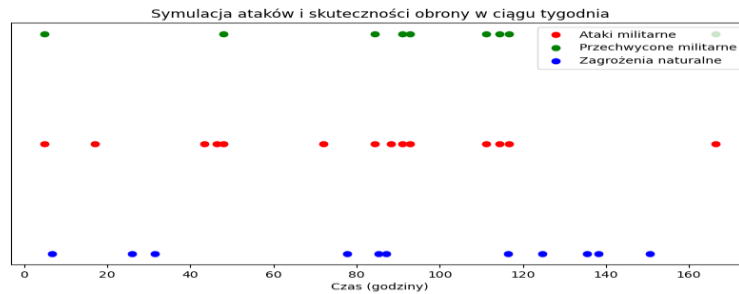
module:29

Liczba przechwyconych ataków: 11

module:30

Liczba skutecznych uderzeń w miasto: 4

module:31

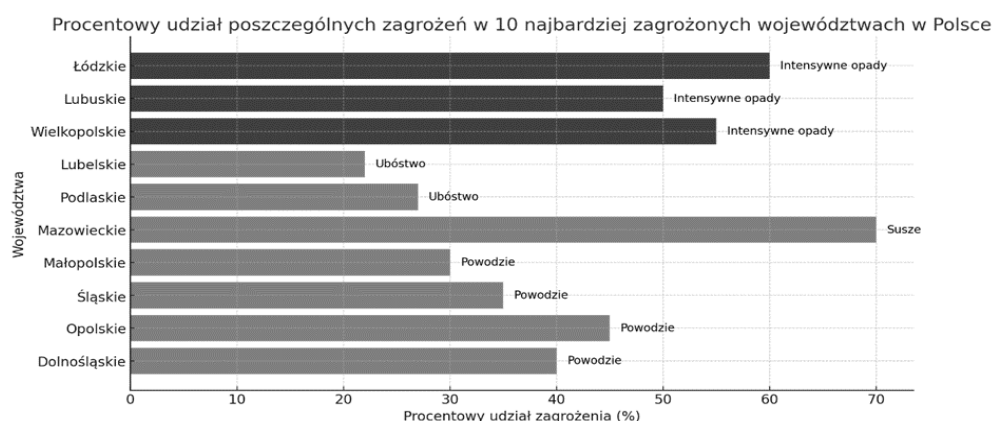

Przedstawiony przykładowy model implementuje podstawową symulację obrony miasta przed atakami w oparciu o proces Poissona¹⁸. Pokazuje, jak często występują ataki i ile z nich zostało skutecznie przechwyconych. Można go rozbudować o dodatkowe parametry, np. zmieniające się prawdopodobieństwo obrony, różne rodzaje ataków czy zasoby obronne¹⁹.

Metodologia analizy opiera się na standardowych podejściach do modelowania stochastycznego i wizualizacji danych.

Analizując dostępne dane dotyczące zagrożeń w polskich województwach, można wyróżnić 10 regionów szczególnie narażonych na różne rodzaje niebezpieczeństw. Poniżej przedstawiam te województwa wraz z głównymi zagrożeniami oraz procentowym udziałem poszczególnych zagrożeń.

Rys. 7. Procentowy udział zagrożeń w 10 najbardziej zagrożonych województwach w Polsce.

Źródła: opracowanie własne w oparciu o dane Głównego Urzędu Statystycznego.

Dane te opierają się na informacjach z Głównego Urzędu Statystycznego oraz raportach dotyczących zagrożeń naturalnych w Polsce. Warto zauważyć, że południowe regiony kraju, takie jak Dolny Śląsk, Opolszczyzna, Śląsk i Małopolska, są szczególnie narażone na powodzie i intensywne opady deszczu, podczas gdy centralne i wschodnie województwa, jak Mazowsze, Podlasie i Lubelszczyzna, borykają się z problemem susz i niedoborów wody.

Procentowy udział poszczególnych zagrożeń został oszacowany na podstawie analizy dostępnych raportów i może ulegać zmianom w zależności od aktualnych warunków klimatycznych i środowiskowych.

¹⁸ Proces Poissona jest podstawowym modelem probabilistycznym służącym do opisu liczby zdarzeń w określonym czasie lub przestrzeni. Jego kluczowe cechy to niezależność zdarzeń, stała intensywność oraz rozkład Poissona liczby zdarzeń. Dzięki swoim właściwościom znajduje szerokie zastosowanie w bezpieczeństwie telekomunikacji, finansach, biologii, inżynierii, ubezpieczeniach.

¹⁹ Ross, S. M. (2019). Introduction to Probability Models (12th ed.). Academic Press. Dostęp 26.02.2025 https://books.google.pl/books?hl=pl&lr=&id=A3YpAgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR11&dq=1.%09Ross,+S.+M.+%282019%29.+Introduction+to+Probability+Models+%2812th+ed.%29.+Academic+Press&ots=CdCSsJ7Wrx&sig=4hpxXaM1KU6zWwj0YNNW8xurksDo&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Wnioski

Zarządzanie zagrożeniami stochastycznymi w miastach to złożony proces wymagający wielowymiarowego podejścia. Konieczne jest nie tylko wzmacnianie odporności infrastruktury, ale także angażowanie społeczności i wykorzystywanie nowoczesnych technologii.

W dobie globalnych zmian miasta przyszłości powinny stawać się bardziej zrównoważone, inteligentne i odporne, aby skutecznie przeciwdziałać katastrofom oraz zapewniać swoim mieszkańcom bezpieczeństwo i wysoką jakość życia. Efektywna obrona miast wymaga współpracy między sektorem publicznym, prywatnym oraz społecznościami lokalnymi. Samorządy miejskie, służby ratunkowe, wojsko, organizacje pozarządowe oraz firmy z sektora technologicznego i budowlanego powinny działać wspólnie na rzecz zwiększenia odporności miast na zagrożenia. Integracja działań między tymi podmiotami pozwala na lepsze wykorzystanie zasobów oraz szybsze reagowanie w sytuacjach kryzysowych.

Modelowanie stochastyczne jest kluczowym narzędziem w analizie zagrożeń i zwiększaniu odporności miast na różnorodne nieprzewidywalne zjawiska. Pozwala na realistyczne prognozowanie ryzyka, ocenę skutków katastrof oraz optymalizację działań prewencyjnych i reaktywnych. W kontekście obronności miast modelowanie stochastyczne dostarcza istotnych informacji do planowania strategicznego i zarządzania kryzysowego.

Bezpieczeństwo miast zależy od infrastruktury krytycznej, takiej jak systemy wodociągowe, energetyczne, telekomunikacyjne i transportowe. Ich ochrona wymaga synergii między administracją publiczną a sektorem prywatnym, który często zarządza tymi zasobami. Wspólne inwestycje w odporność miejską, cyberbezpieczeństwo oraz plany awaryjne mogą zmniejszyć ryzyko katastrof i ograniczyć skutki ewentualnych ataków lub awarii.

Streszczenie

Autor w swoim artykule analizuje obecne zagrożenia w aspekcie bezpieczeństwa, które kładą coraz większy nacisk na wzmacnianie odporności jednostek terytorialnych z uwzględnieniem sytuacji wywołanych zmianami klimatu, klęskami żywiołowymi, niepokojami społecznymi, atakami terrorystycznymi, cyberatakami połączonymi z dezinformacją. Jednostki miejskie charakteryzują się nie tylko wysoką gęstością zaludnienia, ale także wzajemnie oddziałującymi i fizycznie nakładającymi się na siebie elementami infrastruktury o różnych funkcjach, znaczeniu i odporności. Dlatego też odporność miejska powinna być postrzegana w szerokim spektrum z uwzględnieniem pozostałych systemów, subsystemów. Efekty synergii między poszczególnymi sektorami obejmujących obszary decentralizacji niezbędnych zasobów wpływają na skuteczność działań w obliczu stochastycznych zagrożeń miast. Autor zwraca uwagę na złożony proces decyzyjny, w którym nie może zająć się jeden ekspert danej dziedziny lub instytucji. Aby skutecznie poradzić sobie z zagrożeniami (katastrofami), niezbędna jest współpraca między poszczególnymi subsystemami wpływających na odporność miejską.

Słowa kluczowe: zagrożenia, katastrofy, bezpieczeństwo, zarządzanie kryzysowe, ochrona miast, analiza stochastyczna, ochrona, obrona miast

DISASTERS AND STOCHASTIC THREATS IN THE ASPECT OF CITY RESILIENCE

Summary

The author, in their article, analyzes current security threats, which are increasingly emphasizing the need to strengthen the resilience of territorial units, considering situations caused by climate change, natural disasters, social unrest, terrorist attacks, and cyberattacks combined with disinformation. Urban areas are characterized not only by high population density but also by interacting and physically overlapping infrastructure elements with different functions, significance, and resilience. Therefore, urban resilience should be perceived in a broad spectrum, taking into account other systems and subsystems. The synergy effects between various sectors, including the decentralization of essential resources, influence the effectiveness of actions in the face of stochastic urban threats.

The author highlights the complexity of the decision-making process, which cannot be handled by a single expert in a given field or institution. To effectively address threats (disasters), cooperation between different subsystems influencing urban resilience is essential.

Keywords: threats, disasters, security, crisis management, city protection, stochastic analysis, protection, city defense

Bibliografia:

- Alderete, M. V., Exploring the smart city Indexes and the Role of Macro Factors for Measuring Cities Smartness. *Social Indicators Research*, 2019 (147), Springer. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02168-y> (14.02.2025).
- Bitkowska, A., Łabędzki, K., Koncepcja inteligentnego miasta—definicje, założenia, obszary. *Marketing i Rynek*. 2021. DOI 10.33226/1231-7853.2021.2.1
- Fortuna, M., Pachurka, Ł., Sówka, I., Zwoździak, A. (b.d.). Metody i wskaźniki stosowane w ocenach zdrowotności mieszkańców aglomeracji miejskich. Główny Urząd Statystyczny. (2023). Publikacja w formacie PDF dostęp 02.2025 Główny Urząd Statystyczny / Obszary tematyczne / Roczniki statystyczne / Roczniki Statystyczne / Rocznik Demograficzny 2024.
- Kitler, W., Obrona cywilna (niemilitarna) w obronie narodowej, Warszawa 2001.
- Leader Maynard, J. (2019). Ideology and armed conflict. *JOURNAL OF PEACE RESEARCH*, 56(5), 635-649. <https://doi.org/10.1177/002234331982669>.
- Pacek, B., Wyzwania w zakresie możliwości odbudowy obrony cywilnej w Polsce [w:] *Współczesna Obrona Cywilna*, J.A. Gawęcka, J. Wojtycza (red.), Wyd. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Filia w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków Trybunalski 2018.
- Python, A., Illian, J. B. Jones-Todd, C. M., A Bayesian approach to modelling subnational spatial dynamics of worldwide non-state terrorism, 2010–2016. *Journal of the Royal Statistical Society* 2019.
- Raleigh, C., Hegre, H., Population size, concentration, and civil war. A geographically disaggregated analysis. *Political Geography* 2009.
- Ross, S. M., *Introduction to Probability Models* (12th ed.). Academic Press 2019.
- Sobol, A., Inteligentne miasta versus zrównoważone miasta. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 2017 (320).
- Sobolewska, O., Co dalej z miastami? Drogowskaz dla miast › „SMART”. W: G. Gierszewska (red.), *Co dalej z zarządzaniem?* Warszawa: Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej 2018.

- Sówka, I.: Metody identyfikacji odorotwórczych gazów emitowanych z obiektów przemysłowych. Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław, 2011.
- Staszewska, S., "Różnice w badaniach nad przestrzenią miejską i wiejską – analiza zagrożeń społecznych" Źródło: bibliotekanauki.pl;dostęp:02.2025.
- Strategia UE w zakresie unii bezpieczeństwa na lata 2020–2025; eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0797&utm_source=chatgpt.com Dostęp 26.02.2025
- Tyburska, A., Badania powiązań i zależności systemów infrastruktury Krytycznej – podstawą uodparniania infrastruktury krytycznej państwa i dużych aglomeracji miejskich. Badania powiązań i zależności systemów infrastruktury krytycznej – podstawą uodparniania infrastruktury krytycznej państwa i dużych aglomeracji miejskich dostęp: 26.02.2025.
- Ustawa o ochronie ludności z dnia 31 sierpnia 2009 r. (projekt ustawy). Projekt założeń do projektu ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej (ostatnia wersja z 02 lipca 2019 r.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2024 r. O ochronie ludności i obronie cywilnej.

BEZPIECZEŃSTWO MIAST PRZEZ PRYZMAT PROGRAMÓW PROFILAKTYCZNYCH

Wstęp

Świadomość społeczeństwa na temat bezpieczeństwa poprzez programy profilaktyki zdrowotnej jest zróżnicowana i często niedostateczna, mimo że jej znaczenie jest nie do przecenienia. Profilaktyka to klucz do utrzymania dobrego zdrowia. Współczesne rozumienie troski o siebie obejmuje także zdrowie psychiczne i emocjonalne, co jest równie ważne jak fizyczna prezencja. Regularne ćwiczenia, zdrowa dieta, odpoczynek, a także praktyki takie jak medytacja czy terapia, odgrywają kluczową rolę w utrzymaniu równowagi życiowej. Dbanie o siebie to kompleksowe podejście do własnego dobrostanu, które łączy aspekty fizyczne z emocjonalnymi i psychicznymi. Warto, aby media promowały te różnorodne aspekty, zachęcając społeczeństwo do holistycznego podejścia do zdrowia i samopoczucia, które nie ogranicza się jedynie do powierzchownych elementów¹. Zdrowie odgrywa kluczową rolę w naszym wyglądzie i samopoczuciu, dlatego warto dbać o nie kompleksowo. Oprócz unikania chorób, istotne jest, aby utrzymywać równowagę między zdrowiem fizycznym, psychicznym i społecznym. Regularna aktywność fizyczna, zbilansowana dieta i odpowiednia ilość snu to podstawowe elementy dbania o zdrowie fizyczne. Równie ważna jest dbałość o zdrowie psychiczne, co można osiągnąć poprzez techniki relaksacyjne, hobby czy kontakty z bliskimi. Relacje społeczne pełnią także istotną rolę, pomagając w budowaniu wsparcia emocjonalnego i poczucia przynależności. W ten sposób holistyczne podejście do zdrowia przekłada się na nasz wygląd zewnętrzny, a także na ogólne zadowolenie z życia co jest powiązane z poczuciem bezpieczeństwa².

Profilaktyka zdrowotna to kluczowy element utrzymania dobrego samopoczucia i unikania chorób. Polega na podejmowaniu działań, które mają na celu zapobieganie wystąpieniu problemów zdrowotnych, zanim się pojawią. W praktyce codziennej oznacza to m.in. zdrową dietę, regularną aktywność fizyczną, unikanie używek oraz regularne badania kontrolne. Dbanie o odpowiedni poziom stresu oraz higienę snu również odgrywa ważną rolę w profilaktyce. Dzięki tym działaniom, można nie tylko poprawić jakość życia, ale także wydłużyć jego długość, unikając wielu chorób przewlekłych, takich jak cukrzyca czy choroby sercowo-naczyniowe. Profilaktyka jest więc inwestycją w przyszłość, która przynosi korzyści zarówno jednostkom, jak i całemu społeczeństwu³. Profilaktyka zdrowotna odgrywa kluczową rolę w zapobieganiu wielu chorobom, takim jak choroby serca, nowotwory czy cukrzyca. Regularne badania, zdrowa dieta, aktywność fizyczna oraz unikanie nałogów to podstawowe elementy profilaktyki, które mogą znacząco obniżyć ryzyko

¹ Pankowski, K., *Polak zadbany – troska o sylwetkę i własne ciało*. Fundacja CBOS - strona główna. 2009. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_130_09.PDF

² Sobierajski, T., Rotkiel, M., & Gaciong, Z. (2013). *Style Zdrowia Polaków 2013 - raport USP Zdrowie - NowyMarketing - Where's the beef?* NowyMarketing - Where's the beef? <https://nowymarketing.pl/style-zdrowia-polakow-2013-raport-usp-zdrowie/>.

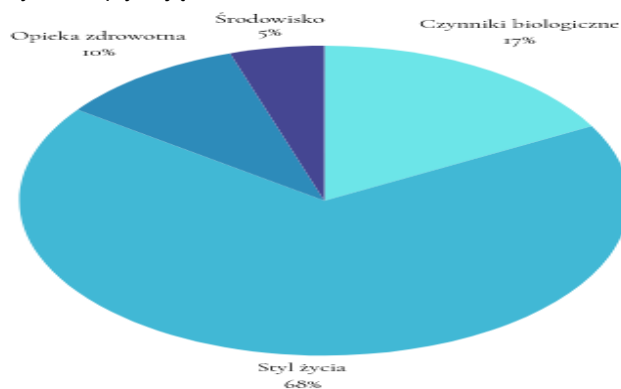
³ Świątkiewicz, G. (Red.), *PROFILAKTYKA W ŚRODOWISKU LOKALNYM*. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. (Świątkiewicz, 2002, s. 33-49). Pobrano 26.12.2024 z file:///C:/Users/user/Downloads/profilaktyka.pdf.

zachorowania. Mimo to, świadomość społeczna na temat korzyści płynących z profilaktyki wciąż jest niewystarczająca. Wiele osób bagatelizuje znaczenie regularnych badań czy zdrowego stylu życia, często z powodu braku wiedzy lub zrozumienia długoterminowych korzyści. Dlatego edukacja i kampanie informacyjne są niezbędne, aby zwiększyć świadomość i zachęcić ludzi do podejmowania działań na rzecz własnego zdrowia. Podnosząc świadomość społeczną, możemy nie tylko poprawić jakość życia jednostek, ale także zmniejszyć obciążenie systemu opieki zdrowotnej.

Badania dotyczące świadomości społecznej na temat korzyści płynących z profilaktyki zdrowotnej są niezwykle istotne w kontekście poprawy ogólnego stanu zdrowia populacji. Celem takich badań jest nie tylko ocena poziomu wiedzy, ale także zrozumienie, w jaki sposób wiedza ta jest wykorzystywana w codziennym życiu. Wyniki mogą wskazać, czy ludzie podejmują świadome działania, takie jak regularne badania profilaktyczne, zdrowa dieta czy aktywność fizyczna, aby zapobiegać chorobom. Równie ważnym elementem badania jest analiza wpływu mass mediów na decyzje zdrowotne społeczeństwa. Media mogą pełnić rolę edukacyjną, promując zdrowe nawyki i informując o dostępnych programach profilaktycznych. Dlatego też, zrozumienie, w jaki sposób komunikaty medialne oddziałują na postawy i zachowania zdrowotne, może pomóc w opracowaniu skuteczniejszych kampanii promujących zdrowie.

Badanie wykonano w październiku 2024 roku na grupie 100 respondentów w wieku powyżej 18 roku życia, głównie z wykształceniem wyższym. Wyniki ankiety wskazują, że większość respondentów postrzega swoje zdrowie jako raczej dobre lub dobre, co może świadczyć o ogólnym poczuciu satysfakcji z własnego stanu zdrowia. Pytania zawarte w ankiecie skoncentrowane były na różnych aspektach zdrowotnych, w tym na czynnikach wpływających na zdrowie, takich jak dieta, aktywność fizyczna i styl życia, a także na głównych przyczynach chorób cywilizacyjnych, takich jak otyłość, cukrzyca czy choroby sercowo-naczyniowe. Badania profilaktyczne były kolejnym istotnym zagadnieniem, pozwalającym ocenić świadomość i działania respondentów w zakresie zapobiegania chorobom. Ankieta również zbadała, skąd uczestnicy czerpią wiedzę na temat profilaktyki zdrowotnej, co jest kluczowe dla zrozumienia, jakie źródła informacji są dla nich najbardziej wiarygodne i dostępne. Dobrowolność i anonimowość badania mogły przyczynić się do szczerości odpowiedzi, co zwiększa wiarygodność uzyskanych danych.

Opracowanie uzyskanych wyników badań zaprezentowano poniżej. Wyniki przeprowadzonego badania wskazują, że styl życia jest postrzegany przez większość ankietowanych jako kluczowy czynnik wpływający na zdrowie. Aż 68% osób uznało, że to właśnie codzienne nawyki i wybory społeczeństwa mają największe znaczenie dla zdrowia. Można to interpretować jako wzrost świadomości dotyczącej wpływu diety, aktywności fizycznej oraz nawyków takich jak palenie czy spożycie alkoholu na kondycję zdrowotną. Pozostałe czynniki, takie jak biologiczne uwarunkowania (17%), opieka zdrowotna (10%) oraz środowisko (5%), również odgrywają istotną rolę, lecz w mniejszym stopniu. Badanie to podkreśla potrzebę promowania zdrowego stylu życia jako kluczowego elementu profilaktyki zdrowotnej i poprawy jakości życia. Zostało zilustrowane na rysunku.

Rysunek 1. Czynniki wpływające na zdrowie.

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki badań wskazują na potrzebę podjęcia działań mających na celu poprawę stylu życia i zdrowia społeczeństwa. Ponad połowa respondentów (53%) uważa, że nieprawidłowe nawyki żywieniowe oraz brak aktywności fizycznej są głównymi przyczynami chorób cywilizacyjnych, które prowadzą do śmierci wielu osób w Polsce. Wskazuje to na konieczność edukacji społeczeństwa na temat zdrowego odżywiania i korzyści płynących z regularnej aktywności fizycznej. Pozostałe 24% ankietowanych zwraca uwagę na czynniki genetyczne i dostępność opieki zdrowotnej, co podkreśla znaczenie systemu ochrony zdrowia i badań genetycznych w zapobieganiu i leczeniu chorób. Z kolei 23% respondentów wskazuje na skażenie środowiska i uprzemysłowienie jako istotne czynniki, co sugeruje potrzebę podejmowania działań proekologicznych i zrównoważonego rozwoju. Wszystkie te elementy wymagają współpracy na różnych poziomach – od jednostkowego, przez społeczny, aż po ogólnokrajowy – aby skutecznie przeciwdziałać chorobom cywilizacyjnym. Badania profilaktyczne odgrywają kluczową rolę w zapobieganiu chorobom i wczesnym ich wykrywaniu, co potwierdza zdecydowana większość ankietowanych. Wyniki ankiety pokazują, że 98% uczestników uważa, że przeprowadzanie badań profilaktycznych jest istotne, nawet gdy nie występują żadne objawy. Świadomość znaczenia profilaktyki w codziennym życiu jest również wysoka, co potwierdza 96% respondentów. Badani dostrzegają także, że leczenie chorób jest bardziej kosztowne niż działania prewencyjne, co podkreśla 90% z nich. Te dane wskazują na rosnącą świadomość społeczeństwa w zakresie zdrowotnym oraz na wartościowe podejście do utrzymania zdrowia poprzez działania zapobiegawcze. Wyniki ankiety wskazują na istotną lukę pomiędzy świadomością społeczną a rzeczywistymi działaniami w zakresie profilaktyki zdrowotnej w Polsce. Chociaż 91% respondentów dostrzega korzyści płynące z działań profilaktycznych w kontekście obniżenia kosztów opieki zdrowotnej, ich zaangażowanie w takie programy jest niewielkie. Tylko 18% badanych skorzystało z kilku programów profilaktycznych, a 28% wzięło udział jedynie w jednym. Sytuacja ta sugeruje potrzebę zwiększenia dostępności i atrakcyjności programów profilaktycznych oraz edukacji społeczeństwa na temat ich korzyści. Działania te mogą obejmować kampanie informacyjne, ułatwienie dostępu do badań przesiewowych oraz współpracę z lokalnymi społecznościami, aby zwiększyć efektywność i zaangażowanie społeczne w profilaktykę zdrowotną.

Badanie ukazuje interesujące trendy w zakresie źródeł wiedzy o profilaktyce zdrowotnej i ich wpływu na podejmowane decyzje. Widać, że media są głównym źródłem informacji, co może wynikać z ich szerokiego zasięgu i dostępności. Jednocześnie rola książek i publikacji naukowych jest znacząca, choć mniejsza, co sugeruje, że osoby poszukujące bardziej dogłębnej wiedzy sięgają po te źródła. Ciekawym aspektem jest wpływ doświadczeń rodziny i znajomych, co podkreśla znaczenie osobistych historii i rekomendacji w kształtowaniu postaw zdrowotnych. Rola opieki zdrowotnej i placówek oświatowych wydaje się być mniej znacząca, co może sugerować potrzebę zwiększenia ich zaangażowania w edukację zdrowotną. Ponadto, częstość występowania przypadków chorób w mediach, szczególnie dotyczących znanych osób, wyraźnie wpływa na decyzje o profilaktyce, co pokazuje, jak emocjonalne i medialne bodźce mogą przyczyniać się do większej świadomości zdrowotnej w społeczeństwie. Aby skuteczniej zamknąć lukę między świadomością a działaniem w zakresie profilaktyki zdrowotnej w Polsce, konieczne jest zintegrowane podejście łączące edukację, media i kampanie społeczne. Placówki oświatowe mogą odegrać kluczową rolę, wprowadzając programy edukacyjne, które uczą młodzież, jak ważna jest regularna profilaktyka i jak wpływa ona na długoterminowe zdrowie. Opieka zdrowotna powinna być bardziej zaangażowana w aktywne promowanie dostępnych programów profilaktycznych poprzez bezpośrednie doradztwo i organizowanie lokalnych inicjatyw zdrowotnych. Media, z kolei, mogą wspierać te działania poprzez kampanie informacyjne, które opierają się na autentycznych historiach osób publicznych, co może zwiększyć zaangażowanie społeczne. Ponadto, stworzenie platformy online, gdzie ludzie mogą znaleźć informacje o dostępnych programach oraz ich korzyściach, może ułatwić dostęp i zachęcić do uczestnictwa. Podjęcie tych kroków może znacząco poprawić praktyki profilaktyczne w Polsce i zmniejszyć obciążenie systemu opieki zdrowotnej.

Marc Lalonde, kanadyjski polityk i autor przełomowego raportu z 1974 roku, zwrócił uwagę na kompleksowy charakter zdrowia publicznego, wskazując na cztery kluczowe determinanty: czynniki genetyczne, środowiskowe, styl życia oraz dostępność opieki medycznej. Jego analiza podkreślała znaczenie proaktywnego podejścia do zdrowia, promując zdrowy styl życia jako skuteczny sposób na poprawę ogólnego stanu zdrowia społeczeństwa. Lalonde argumentował, że dzięki promowaniu zdrowych nawyków, takich jak regularna aktywność fizyczna, zbilansowana dieta i unikanie używek, można znacząco ograniczyć zapotrzebowanie na opiekę zdrowotną, co przynosi korzyści zarówno jednostkom, jak i całemu systemowi opieki zdrowotnej. Jego koncepcja, wciąż aktualna, zachęca do inwestowania w edukację zdrowotną i profilaktykę jako kluczowe elementy polityki zdrowotnej⁴. W rzeczy samej, w 1995 roku Badura, opierając się na koncepcji Marca Lalonde'a, przeprowadził analizę wpływu różnych czynników na zdrowie populacji. Lalonde w swojej pracy z 1974 roku zidentyfikował cztery kluczowe kategorie wpływające na zdrowie: styl życia, środowisko, biologiczne uwarunkowania oraz system opieki zdrowotnej. Badura rozszerzył tę koncepcję, podkreślając znaczenie stylu życia jako najważniejszego czynnika determinującego stan zdrowia. Styl życia obejmuje wybory i zachowania jednostek, takie jak dieta, aktywność fizyczna, palenie tytoniu czy konsumpcja alkoholu, które mają bezpośredni wpływ na zdrowie. Badura oszacował, że styl życia może stanowić aż 50% wpływu na zdrowie, co podkreśla wagę promocji zdrowych nawyków

⁴ Wysocki M., Miller M., *Paradygmat Lalonde'a. Światowa Organizacja Zdrowia i Nowe Zdrowie Publiczne*. Prz Epidemiol 2003.

i profilaktyki w politykach zdrowotnych⁵. Teoria, którą przywołujesz, podkreśla znaczenie stylu życia jako kluczowego czynnika wpływającego na zdrowie społeczne. Według słów Frąckiewicza, działania ochrony zdrowia, choć istotne, są mniej znaczące w porównaniu ze stylem życia, który może mieć ogromny wpływ na zdrowie populacji. Styl życia, obejmujący takie elementy jak dieta, aktywność fizyczna, unikanie używek oraz zarządzanie stresem, jest przypisywany jako czynnik mający wpływ na 50–80% zdrowia społecznego. Oznacza to, że indywidualne decyzje dotyczące codziennych nawyków mogą w znaczący sposób przyczynić się do poprawy ogólnego stanu zdrowia społeczeństwa, co sugeruje, że polityki zdrowotne powinny koncentrować się nie tylko na dostępie do opieki medycznej, ale także na promocji zdrowego stylu życia⁶. Styl życia odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu zdrowia, co potwierdza większość respondentów w przeprowadzonym badaniu. Obejmuje on szereg aspektów, takich jak aktywność fizyczna, dieta, poziom stresu, stosowanie używek oraz czas poświęcony na wypoczynek. Niemniej jednak, część społeczeństwa zwraca uwagę na czynniki genetyczne, jakość opieki zdrowotnej i środowisko jako główne determinanty zdrowia. To zróżnicowane podejście wskazuje na złożoność zagadnienia, gdzie zarówno indywidualne wybory, jak i czynniki zewnętrzne mają istotny wpływ na rozwój chorób cywilizacyjnych, takich jak otyłość, cukrzyca czy nadciśnienie tętnicze. Profilaktyka, w tym regularne badania i unikanie ryzykownych zachowań, może znacząco zmniejszyć ryzyko wystąpienia tych schorzeń. Ważne jest, aby społeczeństwo zwiększało swoją świadomość na temat zdrowego stylu życia, jednocześnie uwzględniając znaczenie genetyki i środowiska w kontekście zdrowia⁷. Wyniki badania oraz Raport USP Zdrowie z 2013 roku wskazują na istotny problem świadomości zdrowotnej wśród Polaków. Tylko połowa respondentów zdaje sobie sprawę, że nieprawidłowe żywienie i brak aktywności fizycznej są głównymi przyczynami chorób cywilizacyjnych, a nie jedynie czynniki genetyczne czy wady systemu opieki zdrowotnej. Wydaje się, że wiele osób nie widzi w swoich codziennych wyborach bezpośredniego wpływu na stan zdrowia, co może prowadzić do bagatelizowania znaczenia zdrowego stylu życia. Takie podejście może ograniczać chęć podejmowania działań prozdrowotnych, co jest niepokojące, biorąc pod uwagę rosnącą liczbę chorób związanych z niezdrowym trybem życia. Zwiększenie świadomości w tym zakresie oraz promowanie odpowiednich nawyków żywieniowych i aktywności fizycznej mogą odegrać kluczową rolę w poprawie zdrowia społeczeństwa⁸. Z pewnością istnieje rozdźwięk między świadomością a działaniem, jeśli chodzi o profilaktykę zdrowotną w społeczeństwie. Choć wiele osób zdaje sobie sprawę z wpływu zdrowego stylu życia, w tym regularnej aktywności fizycznej i uczestnictwa w programach profilaktycznych, na ich ogólne samopoczucie i długość życia, to codzienne wybory często nie odzwierciedlają tej

⁵ Laaser, de Leeuw, Stock, What is and What Determines Health. *Scientific Foundations for Public Health in Europe*. 1995.

⁶ Frąckiewicz L., (b. d.). *Prace Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Katowicach - Tom Regionalne uwarunkowania polityki społecznej, Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Ustronie Wielkopolskie, 28-31 maja 1995 (1995) - BazEkon - Yadda*. Wyszukiwanie - BazEkon - Yadda. <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element.ekon-element-9bebcd7e-662e-3cf1-84a0-6f31884590e1>

⁷ Bąk-Romaniszyn L., *Choroby społeczne i cywilizacyjne – wybrane zagadnienia*. Uniwersytet Medyczny w Łodzi 2023.

⁸ Sobierajski, T., Rotkiel, M., & Gaciong, Z. (2013). *Styl Zdrowia Polaków 2013 - raport USP Zdrowie - NowyMarketing - Where's the beef?* NowyMarketing - Where's the beef? <https://nowymarketing.pl/style-zdrowia-polakow-2013-raport-usp-zdrowie/>.

wiedzy. Problem ten można przypisać różnym czynnikom, takim jak brak czasu, motywacji czy dostępu do odpowiednich zasobów. Aby zmienić tę sytuację, konieczne są zatem działania ułatwiające dostęp do programów profilaktycznych i promujące aktywne formy spędzania czasu. Kluczowa będzie również edukacja społeczeństwa, która podkreśli, że profilaktyka nie powinna być traktowana jako jednorazowe działanie, ale jako stały element stylu życia. Dzięki temu można nie tylko poprawić stan zdrowia jednostek, ale i całej społeczności⁹. Komunikat CBOS wskazuje na niepokojący trend dotyczący zdrowia i aktywności fizycznej wśród Polaków. Z danych wynika, że około 60% obywateli unika regularnych ćwiczeń fizycznych, takich jak gimnastyka czy aerobik. Oznacza to, że większość społeczeństwa może nie korzystać z dobrodziejstw, jakie niesie ze sobą regularna aktywność fizyczna, w tym poprawy kondycji, lepszego samopoczucia i obniżenia ryzyka wielu chorób. Dodatkowo, prawie jedna piąta Polaków nie uczestniczy w regularnych profilaktycznych badaniach lekarskich, co może prowadzić do późnej diagnozy i trudniejszego leczenia potencjalnych schorzeń. Te statystyki podkreślają potrzebę zwiększenia świadomości na temat znaczenia zarówno aktywności fizycznej, jak i regularnych badań profilaktycznych dla utrzymania zdrowego stylu życia¹⁰. Profilaktyka zdrowotna stanowi kluczowy element w redukcji zachorowalności i promowaniu zdrowego stylu życia, a także przynosi istotne korzyści ekonomiczne. W porównaniu do często kosztownego i długotrwałego procesu leczenia, działania zapobiegawcze są bardziej opłacalne, ponieważ mogą znacząco obniżyć przyszłe wydatki na opiekę medyczną. Jednakże, społeczeństwo często odkłada profilaktykę na później, ponieważ jej efekty nie są natychmiast widoczne, co różni się od leczenia, które oferuje szybkie rezultaty. W Polsce świadomość dotycząca znaczenia profilaktyki i chorób cywilizacyjnych rośnie, lecz wciąż istnieją błędne przekonania, takie jak to, że badania profilaktyczne są przeznaczone głównie dla osób starszych. Aby zmienić ten sposób myślenia, konieczne jest kontynuowanie edukacji zdrowotnej, która uwrażliwia wszystkie grupy wiekowe na znaczenie regularnych kontroli zdrowotnych i prowadzenia zdrowego stylu życia. Tylko poprzez zwiększenie świadomości i wczesne wdrażanie działań profilaktycznych można spodziewać się długoterminowych korzyści zarówno dla jednostek, jak i dla całego systemu opieki zdrowotnej¹¹. Wyniki badania podkreślają istotną rolę mediów jako głównego źródła informacji na temat profilaktyki zdrowotnej. Media nie tylko promują trendy, ale także wpływają na podejmowanie działań profilaktycznych poprzez informacje o przypadkach chorób czy śmierci osób publicznych. Wiadomości te skłaniają społeczeństwo do refleksji nad własnym zdrowiem, co pokazuje, że media mają potencjał nie tylko do kształtowania opinii publicznej, ale również do edukacji zdrowotnej. Jednocześnie badanie wskazuje na niedostateczną aktywność opieki zdrowotnej w tej dziedzinie, co sugeruje potrzebę większego zaangażowania ze strony instytucji medycznych w propagowanie wiedzy o profilaktyce. Integracja działań mediów i sektora zdrowotnego mogłaby znacząco poprawić stan świadomości zdrowotnej w społeczeństwie.

⁹ Sobierajski T., Rotkiel M., Gacjong Z., *Style Zdrowia Polaków 2013 - raport USP Zdrowie - NowyMarketing - Where's the beef?* NowyMarketing - Where's the beef? 2013. <https://nowymarketing.pl/style-zdrowia-polakow-2013-raport-usp-zdrowie/>.

¹⁰ Boguszewski R., *Polacy o swoim zdrowiu oraz prozdrowotnych zachowaniach i aktywnościach*. Fundacja CBOS 2012 - strona główna. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_110_12.PDF

¹¹ *Nadciśnienie tętnicze nie boli – badaj się regularnie*. (b. d.). Pacjent. <https://pacjent.gov.pl/aktualnosc/nadcisnienie-tetnicze-nie-boli-badaj-sie-regularnie>

Wnioski

Świadomość znaczenia badań profilaktycznych i stosowania zasad profilaktyki zdrowotnej jest kluczowa dla wczesnego wykrywania i skutecznego leczenia chorób. Mimo że wiele osób zdaje sobie sprawę z korzyści płynących z profilaktyki, często nie przekłada się to na ich codzienne działania. Programy profilaktyczne oferują wiele możliwości, które są jednak niedostatecznie wykorzystywane przez społeczeństwo. Jednym z głównych źródeł informacji na temat zdrowia są mass media, które mają istotny wpływ na decyzje dotyczące podejmowania działań profilaktycznych. Media pełnią również rolę pomostu między systemem opieki zdrowotnej a społeczeństwem, dostarczając istotnych informacji na temat dostępnych usług i inicjatyw zdrowotnych. Istotne jest, aby wiedza zdobyta dzięki mediom i kampaniom informacyjnym skutkowała realnymi działaniami, które przyczynią się do poprawy zdrowia publicznego.

Abstrakt

Media odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa miast, poprzez narzucanie na mieszkańców standardów piękna, często promując ideał doskonałości fizycznej. Wiele osób, pod ich wpływem, decyduje się na korzystanie z różnorodnych usług, mając nadzieję na poprawę swojego wyglądu i co za tym idzie, samopoczucia. Jednakże dbanie o siebie to nie tylko zabiegi estetyczne. Kluczowym elementem wpływającym na nasz wygląd zewnętrzny jest stan zdrowia. Dlatego ważne jest, by koncentrować się na profilaktyce zdrowotnej, która obejmuje zdrową dietę, regularną aktywność fizyczną i unikanie szkodliwych nawyków. Troska o zdrowie ma kluczowy wpływ na bezpieczeństwo mieszkańców miast. Cel: Sprawdzenie świadomości społeczeństwa na temat bezpieczeństwa poprzez pryzmat badań profilaktyki zdrowotnej. Materiał i metody. Wykonano badanie ankietowe na grupie 100 osób w wieku powyżej 18 roku życia. Kwestionariusz składał się z pytań dotyczących bezpieczeństwa przez pryzmat programów profilaktycznych. Badanie było dobrowolne i anonimowe. Wyniki i wnioski: Wyniki ankiety pokazują, że chociaż wiele osób zdaje sobie sprawę z istotności stylu życia w kontekście zdrowia, to jednak istnieje duży rozdźwięk między wiedzą a praktyką. Mimo powszechnej świadomości znaczenia badań profilaktycznych, tylko połowa osób faktycznie z nich korzysta. Sytuacja ta wskazuje na potrzebę zwiększenia zaangażowania w programy profilaktyczne mieszkańców, co mogłoby przynieść korzyści w walce z chorobami cywilizacyjnymi i jednocześnie podnieść poziom bezpieczeństwa mieszkańców miast. Media odgrywają kluczową rolę w edukacji zdrowotnej i mogą być efektywnym narzędziem do propagowania wiedzy oraz zachęcania do bardziej aktywnego uczestnictwa w profilaktyce. Aby poprawić sytuację, konieczne jest zintensyfikowanie działań informacyjnych oraz ułatwienie dostępu do programów profilaktycznych, co może zaowocować lepszym zdrowiem społeczeństwa.

Słowa kluczowe: profilaktyka zdrowotna, bezpieczeństwo, zdrowie, styl życia

CITY SAFETY THROUGH THE PRISM OF PREVENTIVE PROGRAMS

Summary

The media play a key role in shaping urban safety by imposing beauty standards on residents, often promoting the ideal of physical perfection. Influenced by these standards, many people choose to use various services, hoping to improve

their appearance and, consequently, their well-being. However, self-care is not limited to aesthetics. A key element influencing our appearance is our health. Therefore, it is important to focus on preventive health care, which includes a healthy diet, regular physical activity, and avoiding harmful habits. Health care has a key impact on the safety of urban residents. Objective: To assess public awareness of safety through the lens of preventive health research. Materials and methods: A survey was conducted on a group of 100 people over 18 years of age. The questionnaire consisted of questions about safety through the lens of preventive health programs. The survey was voluntary and anonymous. Results and conclusions: The survey results show that although many people are aware of the importance of lifestyle for health, there is a significant gap between knowledge and practice. Despite widespread awareness of the importance of preventive screenings, only half of people actually use them. This situation highlights the need to increase residents' involvement in preventive programs, which could be beneficial in combating lifestyle diseases and simultaneously improve the safety of urban residents. The media play a key role in health education and can be an effective tool for disseminating knowledge and encouraging more active participation in preventive care. To improve this situation, it is necessary to intensify informational efforts and facilitate access to preventive programs, which could result in better public health.

Keywords: health prevention, safety, health, lifestyle

Bibliografia:

- Bąk-Romaniszyn, L., *Choroby społeczne i cywilizacyjne – wybrane zagadnienia*. Uniwersytet Medyczny w Łodzi 2023.
- Boguszewski R., *Polacy o swoim zdrowiu oraz prozdrowotnych zachowaniach i aktywnościach*. Fundacja CBOS - strona główna 2012. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_110_12.PDF
- Fraćkiewicz, L., (b. d.). *Prace Naukowe / Akademia Ekonomiczna w Katowicach - Tom Regionalne uwarunkowania polityki społecznej, Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Ustronie Wielkopolskie, 28-31 maja 1995 (1995) - BazEkon - Yadda*. Wyszukiwanie - BazEkon - Yadda. <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element.ekon-element-9bebcd7e-662e-3cf1-84a0-6f31884590e1>
- Laaser, de Leeuw Stock, What is and What Determines Health. *Scientific Foundations for Public Health in Europe*. 1995.
- Wysocki M., Miller M., *Paradygmat Lalonde'a. Światowa Organizacja Zdrowia i Nowe Zdrowie Publiczne*. Prz Epidemiol. 2003.
- Nadciśnienie tętnicze nie boli – badaj się regularnie. (b. d.). Pacjent. <https://pacjent.gov.pl/aktualnosc/nadcisnienie-tetnicze-nie-boli-badaj-sie-regularnie>
- Pankowski, K., *Polak zadbany – troska o sylwetkę i własne ciało*. Fundacja CBOS - strona główna. 2009. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_130_09.PDF
- Sobierajski, T., Rotkiel, M., Gaciong, Z., *Style Zdrowia Polaków 2013 - raport USP Zdrowie - NowyMarketing - Where's the beef?* NowyMarketing - Where's the beef? 2013. <https://nowymarketing.pl/style-zdrowia-polakow-2013-raport-usp-zdrowie/>.
- Świątkiewicz, G. (Red.), *PROFILAKTYKA W ŚRODOWISKU LOKALNYM*. Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. (Świątkiewicz, 2002, s. 33-49). Pobrano 26.12.2024 z file:///C:/Users/user/Downloads/profilaktyka.pdf

Robert BORKOWSKI

Instytut Kryminologii i Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu

REZYLIENCJA JAKO TEORETYCZNA KONCEPTUALIZACJA BEZPIECZEŃSTWA I ODPORNOŚCI MIAST

Wprowadzenie

Pojęcie rezyliencji (łac. *rê-siliō* = odskoczyć, odbić się, ściągać się, kurczyć się) jest znane od dawna na gruncie psychologii, w której oznacza zespół szczególnych zdolności adaptacyjnych¹. Chodzi o umiejętność dostosowywania się do zmiennych w czasie warunków, przystosowywanie do otoczenia, a także odporność i zdolność do regeneracji. Kategoria pojęciowa rezyliencji pojawiła się w latach 70. ubiegłego wieku. Początkowo, za rezyliencję uznawano brak objawów psychopatologii, dopiero w latach 90. zaczęto utożsamiać ją z adaptacyjnością i zdolnością rozwijania kompetencji. Rezyliencją jest też określana jako trajektoria procesu adaptacji a zatem jako proces obejmujący skuteczne przystosowanie człowieka do niekorzystnych warunków środowiskowych, utrudniających jego rozwój.

Metody

Celem niniejszego rozdziału jest rozważenie znaczenia kategorii pojęciowej rezyliencji oraz wskazanie koncepcji teoretycznych, które leżą u podstaw prób formułowania teorii rezyliencji na gruncie nauk społecznych. Istotne jest także podjęcie refleksji nad koncepcją rezyliencji w zakresie bezpieczeństwa i obronności. Z drugiej strony część środowiska nauk o bezpieczeństwie wybrała kategorię pojęciową odporności jako konceptualizację przetrwania i obronności miast. Tekst niniejszy ma, co zrozumiałe, charakter przyczynkarski i teoretyczny, odnoszący się do szerszego nurtu rozważań obecnego w socjologii i geografii miast, a w mniejszym stopniu do kwestii obronności i bezpieczeństwa całych społeczeństw. Jednak zważywszy potencjał teorematu rezyliencji, autor dostrzega potrzebę rozwijania tej koncepcji. Wobec konfliktu na Ukrainie, polityki intensywnych zbrojeń oraz nowego ustawodawstwa o obronie cywilnej, istotne jest uporządkowanie kategorii pojęciowych w dyskursie naukowym na temat obronności. Epatowanie zagrożeniem przyszłym konfliktem o wymiarze kontynentalnym z groźbą uderzeń nuklearnych nakręca istną spiralę strachu. Nie tylko masmedia prezentujące wypowiedzi ekspertów wzywających do zbrojeń oraz powszechnych szkoleń wojskowych ale i książki sugerujące nieuchronność wojny, w tym konfliktu nuklearnego, podsycają atmosferę powszechnej psychozy prowojennej².

Definiowanie kategorii pojęciowej rezyliencji

Rozpatrywana kategoria pojęciowa rezyliencji pojawiła się w języku angielskim dość dawno, czego wyrazem jest obecność tego terminu już w dawniejszych słownikach. I tak, w oxfordzkim słowniku rezyliencja (zarówno w formie *resilience* jak

¹ Por. np. P. Clough, D. Strycharczyk, *Developing Mental Toughness: Coaching Strategies to Improve Performance, Resilience and Wellbeing*, Kogan Page, London-Philadelphia-New Delhi 2016.

² Por. A. Jacobsen, *Wojna nuklearna. Możliwy scenariusz*, Insignis, Kraków 2024 oraz R. Braithwaite, *Armageddon i paranoja. Zimna wojna. Nuklearna konfrontacja*, ZNAK, Kraków 2019 a także R. Schireff, *2017: Wojna z Rosją*, Poznań 2016.

i *resiliency*) stanowi termin medyczny i zdefiniowana jest jako „właściwość szybkiego powrotu do zdrowia” lub też jako właściwość materiałów i przedmiotów „szybkiego powrotu do pierwotnej formy po wyciągnięciu, ściśnięciu, zmiażdżeniu”³. W innym słowniku określono rezyliencję jako „działanie polegające na odbiciu, elastyczność”⁴. Natomiast w słynnym „Tezaurusie” P.M. Rogeta (który nie zawiera definicji pojęć), z rezyliencją powiązane są takie terminy, jak „elastyczność, sprężystość, rozciągliwość” ale także *renitency* czyli zdolność stawiania oporu⁵. W polskich słownikach języka angielskiego rezyliencja określana jest po pierwsze jako zespół takich cech fizykalnych, jak sprężystość, prężność i elastyczność oraz po drugie, jako właściwości medyczne, takie jak zdolność do wyzdrowienia i odporność organizmu⁶. Te krótkie rozważania etymologiczne pozwalają stwierdzić że początkowo termin rezyliencja odnosił się do mechaniki oraz medycyny. Próżno natomiast szukać tego pojęcia w polskiej „Encyklopedii Powszechnej PWN”, czy w słownikach wyrazów obcych, nie mówiąc już o specjalistycznych słownikach obronności, wiedzy wojskowej lub terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Koncepcja rezyliencji ma zdecydowanie anglosaski rodowód a na gruncie polskich nauk społecznych jest dopiero we wczesnym stadium rozwijania podstaw teoretycznych.

Kategorię pojęciową rezyliencji zastosowano w odniesieniu do funkcjonowania całych systemów i ich reagowaniu na rozmaite zjawiska, takich jak miasta (rezyliencja miejska), społeczeństwo (rezyliencja społeczeństwa) oraz całe państwa (odporność państwa)⁷. Koncepcja rezyliencji pojawiła się również w nauce o zarządzaniu w odniesieniu do elastyczności i adaptacyjności organizacji biznesowych. U podstaw tej konceptualizacji teoretycznej, leżą próby formułowania nowego podejścia zarówno do samej percepcji zagrożeń, jak i do sposobów przeciwstawiania się im. Bazą nowej konceptualizacji są różne idee teoretyczne, pośród których można wskazać teorię złożoności oraz teorię chaosu⁸, a także szkołę socjologii miasta z Los Angeles (Los Angeles School of Urbanism) powstałą na Uniwersytecie Południowej Kalifornii (USC)⁹.

Dyskurs w ramach tego nurtu socjologii i geografii miasta dotyczy trzech głównych wątków problemowych, którymi są: struktury przestrzenne miast, nowe relacje pomiędzy industrializacją a urbanizacją oraz zmiany w stratyfikacji społeczności miejskich. Z racji szczególnego i odmiennego od innych miast amerykańskich rozwoju urbanizacyjnego Los Angeles, w ostatnich dwóch dekadach XX wieku rozwinęły się systematyczne badania nad procesami przekształceń struktury przestrzennej i społecznej kalifornijskiej metropolii. Wnioski z badań sugerują, że zapoczątkowane tam procesy stają się prekursorami transformacji

³ A.S. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford University Press, Oxford 1974.

⁴ *Home Study Dictionary*, Blackie Publisher, London 1990.

⁵ *Thesaurus of English Words and Phrase*, Peter Haddock Ltd., Bridlington 1966.

⁶ M. Szkutnik, *Podręczny słownik angielsko-polski*, Wiedza Powszechna, Warszawa 2001.

⁷ Szerzej na ten temat zob. B. Walker, D. Salt, W. Reid, *Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*, Island Press, Washington D.C. 2006.

⁸ Por. M. Tempczyk, *Teoria chaosu a filozofia*, Wydawnictwo CiS, Warszawa 1998; S.H. Strogatz, *Nonlinear Dynamics and Chaos*, Wiley, Hoboken, NJ 2002; L.D. Kiel, E.W. Elliott (ed.), *Chaos Theory in the Social Sciences: Foundations and Applications*, The University of Michigan Press, Ann Arbor 2004.

⁹ Por. np. M. Dear, *The Postmodern Urban Condition*, Blackwell Publisher, Hoboken NJ 2000 oraz tegoż *From Chicago to L.A.: Making Sense of Urban Theory*, Sage Publications Inc., Thousand Oaks, Ca, 2002, jak również M. Dear, *The Los Angeles School of Urbanism: An Intellectual History*¹. „Urban Geography” 2003, Vol. 24 (6), pp. 493-509.

urbanistycznej całych Stanów Zjednoczonych. Odmienne od dotychczasowych struktury przestrzenne stanowią także o odmienności wyzwań w zakresie bezpieczeństwa i obronności.

Przemiany świata, zachodzące w wyniku rewolucji cyfrowej i procesów globalizacji, zaowocowały krytyką klasycznego podejścia badawczego w naukach społecznych, w tym do prymatu metod ilościowych nad jakościowymi, czy dominacji analiz statystycznych. W ostatnich dekadach ubiegłego stulecia wraz z rozwojem antyredukcjonistycznych podejść badawczych nastąpił wyraźny przełom. Pojawiła się na przykład koncepcja synergii, teoria złożoności oraz teoria chaosu. Analiza dowolnych zagrożeń pozwala sformułować wniosek, że sytuacje kryzysowe nie przebiegają za każdym razem w identyczny sposób. Podobne są ogólne ramy procesów, lecz zarówno szczegóły, jak i dynamika ich przebiegu znacznie się różnią. „Stąd zastosowanie pojęcia złożoność do określania rozmaitych zjawisk” – stwierdza M. Dombrowski - stawiając pytanie, czy jest to problem wynikający jedynie z ludzkich ograniczeń poznawczych, czy też sama złożoność jest nacechowana swoją złożonością, która ze swej istoty ogranicza lub wręcz uniemożliwia jej adekwatne ujęcie¹⁰.

Przełom stuleci zaowocował rozwojem koncepcji systemów złożonych, czego wyrazem jest między innymi powstanie instytutu badania systemów złożonych (Santa Fe Institute). Z kolei teoria chaosu powstała na gruncie nauk ścisłych. Podwaliny pod nią stworzył Edward Lorenz, który analizował modele prognozowania pogody i wprowadził pojęcie „efektu motyla” na określenie drobnej zmiany zachodzącej w mikroskali w danym systemie, która po dłuższym czasie skutkuje ogromnymi i nieprzewidywanymi wcześniej zmianami w makroskali¹¹. Zjawiska i procesy chaotyczne są wszechobecne i powszechne, natomiast procesy deterministyczne, są wyjątkami albo też wyłącznie naszymi konceptualizacjami wynikającymi z konieczności uproszczenia procesów rzeczywistych.

Wskazane wyżej pojawianie się nowych koncepcji w obrębie różnych dyscyplin nauki wyraża ogólnoświatowy trend poszukiwań nowego paradygmatu opisu złożonego i szybko zmieniającego się świata, który staje się w istocie niezrozumiały i nieprzewidywalny, jeśli przyjmować nadal do jego opisu, wyjaśniania i prognozowania dawne koncepcje. Stąd też próba zastosowania kategorii rezyliencji zamiast albo raczej w uzupełnieniu do kategorii bezpieczeństwa miast. Jednak samej koncepcji rezyliencji nie można jeszcze określić w naukach społecznych, w tym w naukach o bezpieczeństwie, mianem teorii naukowej. Wydaje się, że na obecnym etapie konceptualizacji i prób sformułowania teorii, należałoby raczej przyjąć określenie teorematu rezyliencji. Pojęcie teorematu oznacza uporządkowany zbiór powszechnie akceptowanych twierdzeń, jakie w różnych koncepcjach rezyliencji i na gruncie różnych nauk będą występować. Próby tworzenia jednolitego ujęcia teoretycznego i znalezienia wspólnych podstaw teoretycznych dla rozmaitych koncepcji na gruncie różnych dyscyplin nauki, mogą prowadzić do interesujących poznawczo i metodologicznie rezultatów.

Bezpieczeństwo metropolii a rezyliencja

Wraz z rozwojem cywilizacji, a w tym zwłaszcza z rozwojem urbanizacji oraz natężeniem procesów globalizacji, skala rozmaitych zagrożeń uległa zmianie,

¹⁰ M. Dombrowski, *Złożona natura złożoności*, „Diametros” 2013, Nr 36, s 47–61 oraz S.S. Ercetin, H. Bagc (ed.), *Chaos and Complexity Theory in the Social Sciences*, IGI Global, Hershey 2016.

¹¹ E.N. Lorenz, *The Essence of Chaos*, University of Washington Press, Washington 1995.

bowiem, co jawi się wręcz jako truizm, zmiany o charakterze ilościowym pociągają za sobą zmiany o charakterze jakościowym a niektóre zjawiska mają charakter emergentny. Współczesne procesy społeczne zdają się rządzić prawami wielkich liczb, co wyraził Stanisław Lem stwierdzeniem, że „żyjemy w takim... losowo zgęszczonym świecie. W molekularnym gazie ludzkim, chaotycznym i zdumiewającym niewiarygodnościami (...) to jest świat, w którym wczorajsza niezwykłość staje się dzisiejszym banałem a dzisiejsza skrajność - jutrzejszą normą”¹². W dobie globalizacji stawiającej przed rządami państw nowe wyzwania, istotne znaczenie dla realizacji efektywnej polityki bezpieczeństwa i obronności mogą zyskać poglądy znajdujące się do tej pory poza głównym nurtem nauk o bezpieczeństwie. Słusznie M. Snopek podkreśla, że w celu zapewnienia bezpieczeństwa, zarówno wewnętrznego, jak i międzynarodowego, władze zmuszone są do odejścia od dotychczas stosowanych paradygmatów¹³. Dotychczasowe bowiem często okazują się w istocie dysfunkcyjne wiodąc do podejmowania decyzji, które skutkują wydatkowaniem ogromnych nakładów finansowych przy osiągnięciu niewiele znaczących efektów¹⁴. Wzrost nakładów np. na ratownictwo lub na zwalczanie przestępczości przynosi wzrost efektów tylko do pewnego momentu. Zarówno z teorii systemów, jak i z ekologii wiadomo, że po okresie dynamicznego wzrostu następuje stagnacja lub nieznaczny tylko przyrost efektów, osiągany nieproporcjonalnie wielkimi wysiłkami i kosztami. Uporczywe działanie wyłącznie według utartych schematów okazuje się bezowocne, nieefektywne, kosztowne oraz uzyskuje negatywny obraz w społeczeństwie.

Dzisiejsze zagrożenia wojną, terroryzmem czy zamieszkami, jak również zachodzące zmiany klimatyczne, dotyczą w największym stopniu miast. Bezpieczeństwo metropolii jest złożonym zagadnieniem zarządzania bezpieczeństwem publicznym, antyterrorystycznym, sanitarnym oraz ekologicznym. Gęstość zaludnienia powoduje, że miasta są miejscami szczególnie wrażliwymi na skutki ataków militarnych, katastrof oraz zmian klimatycznych. Przykłady zniszczeń miast w wyniku trzęsienia ziemi (Japonia), huraganów (Stany Zjednoczone) lub działań wojennych (Ukraina) wyraziście to ilustrują. Nasilająca się urbanizacja powoduje, że od końca XX wieku Ziemia przekształca się w globalopolis czyli planetę-miasto¹⁵. Na początku ubiegłego stulecia miasta zamieszkiwało 10 proc. ludzkości, obecnie około 60 proc., a w 2050 r. wskaźnik urbanizacji świata ma wynosić 80 proc. Sieć wielkich miast wciąż się rozrasta się przy jednocześnie postępującym procesie zaniku wsi w wielu krajach oraz narastaniu kontrastów pomiędzy obszarami wiejskimi i miastami-molochami (Szanghaj, Dżakarta, Lagos, Meksyk, Kair, Sao Paulo). Przestrzeń wielkich metropolii podzielona jest na enklawy bogactwa i luksusu oraz getta biedoty i przestępczości. Konflikty zbrojne, przestępczość zorganizowana i kryminalny terror, terroryzm, zamieszki uliczne są wciąż obecne w przestrzeni miejskiej w wielu rejonach globu. Konieczność zapewnienia ochrony i obrony przed tymi zagrożeniami powoduje, że struktury

¹² S. Lem, *Katar*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1978, s. 102, zob. także R. Borkowski, *Świat aleatoryczny rozważania o terroryzmie w perspektywie analizy ryzyka* [w:] K. Liedel (red.), *Terroryzm. Anatomia zjawiska*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR/Collegium Civitas Press, Warszawa 2006, s. 129-145.

¹³ M. Snopek, *Teoria chaosu jako narzędzie badawcze w naukach o bezpieczeństwie*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, Vol 47, Issue 3, 2017, pp. 78-89.

¹⁴ Szerzej na ten temat zob. M. Mazurek, *Zarządzanie bezpieczeństwem jako dysfunkcja system władzy*, Difin, Warszawa 2014.

¹⁵ Zob. R. Borkowski (red.), *Globalopolis*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2003, s. 7-28.

przestrzenne miast ewoluują w kierunku zapewniania bezpieczeństwa swoim mieszkańcom, co określono już przed półwieczem jako „przeźreń bronią” (*Defensible Space*)¹⁶. Współcześnie stosowane są też terminy urbanizacja uczulona na bezpieczeństwo a nawet urbanizacja lęku (*Urbanization of Fear*) oraz o urbanizacja militarna (*Military Urbanization*). W obszarze polityki bezpieczeństwa metropolii stosuje się już od dawna odpowiednie planowanie urbanistyczne i architektoniczne (*Crime Prevention Through Environment Design*, CPTED) zwłaszcza w Izraelu oraz rozwija się monitoring wizyjny w połączeniu z biometrycznymi technikami identyfikacji tożsamości (Chiny). Tego rodzaju projekty służą przede wszystkim przeciwdziałaniu zagrożeniom terrorystycznym i przestępczością uliczną.

Zmiana charakteru zagrożeń w XXI wieku powoduje, że zamiast pojęcia „bezpieczeństwo miast” (*Urban Safety* oraz *Urban Security*), coraz częściej używa się w socjologii miasta oraz w naukach o bezpieczeństwie pojęcia rezyliencja (*Urban Resilience*), które można przetłumaczyć jako „odporność miast” (prężność, zdolność regeneracji, elastyczność reagowania)¹⁷. W jednej z najnowszych polskich monografii z zakresu studiów nad miastem definiuje się odporne miasto jako cechujące się stabilnością oraz zdolnością do szybkiego i skutecznego przystosowania się do sytuacji zagrożenia oraz do odbudowy po doświadczeniu jego skutków. Nowy konceptualny model miasta charakteryzować ma zrównoważenie, inteligencja oraz odporność¹⁸.

Również w odniesieniu do rozwijania koncepcji obronnych, NATO-wscy teoretycy i strategowie od pewnego czasu posługują się tą kategorią pojęciową¹⁹. Wprowadzenie kategorii pojęciowej rezyliencji jest *de facto* uznaniem, że nie jest możliwe zapewnienie w metropoliach bezpieczeństwa w dotychczasowym rozumieniu, zwłaszcza wobec zagrożeń o charakterze militarnym w poważnej skali związanej z bombardowaniami, ostrzałem artyleryjskim i raketowym a nawet użyciem ładunków jądrowych. Przykłady zniszczeń w Londynie, Stalingradzie czy Wrocławiu w wyniku działań zbrojnych podczas II wojny światowej, stanowią przyczynę do rozważań na temat granic odporności miast uzależnionej od intensywności ostrzału i bombardowań.

Konsekwencją pogodzenia się z sytuacją zagrożenia jest więc świadomość, że możliwe jest jedynie bardziej lub mniej skuteczne reagowanie na klęski, katastrofy i kryzysy a zatem działania antykryzysowe można w gruncie rzeczy ukierunkować wyłącznie na minimalizację liczby ofiar. Rezyliencja rozumiana zasadniczo jako odporność miasta może być zdefiniowana jako mierzalna zdolność każdego systemu miejskiego do zachowania ciągłości funkcjonowania wobec wszelkich wstrząsów, kryzysów i naprężeń, przy pozytywnym dostosowywaniu i przekształcaniu w kierunku zrównoważonego rozwoju. Miasto traktowane jest jako samoadaptujący się system sieciowy. Akademicki dyskurs na temat odporności miast skupia się na trzech głównych rodzajach zagrożeń: zmianach klimatycznych i klęskach żywiołowych oraz na zagrożeniach terrorystycznych. Kategoria rezyliencji

¹⁶ O. Newman, *Defensible Space. Crime Prevention through Urban Design*, New York 1972.

¹⁷ Szerzej na ten temat zob. D. Brantz, *Urban Resilience in a Global Context*, Transcript Verlag, 2020; J. Coaffee, *Urban Resilience. Planning for Risk, Crisis and Uncertainty*, Red Globe PR, 2016.

¹⁸ A. Wojewnik-Filipkowska, Gierusz A., Krauze-Maślanka P., *Fundamentalna siła miasta. Synteza koncepcji zrównoważonego, inteligentnego i odpornego miasta*, Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu 2021, s. 64-76.

¹⁹ T. Prior, *NATO: Pushing Boundaries for Resilience*, „CSS Analysis in Security Policy”, Center for Security Studies 2017, Issue 213.

została w 2019 r. wprowadzona do indeksu bezpieczeństwa miast w globalnym rankingu metropolii, choć nie rozważano w nim zagrożeń i zniszczeń tego rodzaju, jakich doświadczają miasta na Ukrainie²⁰. Można rezyliencję uznać za zdolność systemu lub organizacji do dostosowania się do konsekwencji katastroficznego zdarzenia o różnym pochodzeniu. Ostatecznie konceptualizację rezyliencji można zobrazować w postaci triady: Odporność – Obrona – Odbudowa.

Wnioski

Nowe wyzwania związane z szybko zachodzącymi przemianami cywilizacyjnymi wymagają nowych koncepcji teoretycznych, będących podstawą do rozwijania strategii obronnych i polityki bezpieczeństwa. Celem nowych doktryn jest przygotowanie w sposób efektywny całego państwa, sił zbrojnych oraz społeczeństwa adekwatnie do zmieniających się wyzwań i zagrożeń.

Rezyliencję można uznać za zdolność systemu lub organizacji (społeczeństwo, miasto, państwo) do dostosowania się do konsekwencji katastroficznego zdarzenia o różnym pochodzeniu. Jest to *de facto* znana z cybernetyki koncepcja samoadaptującego się systemu. Na gruncie socjologii oraz nauki o zarządzaniu, adaptacja to proces dostosowywania się do funkcjonowania w zmieniającym się środowisku naturalnym, społecznym albo militarnym. Obejmuje on przekształcenia wewnętrznej struktury i sposobów działania. Społeczeństwa, które wykazują zdolności adaptacyjne osiągają zdolność przetrwania i rozwoju. Natomiast społeczeństwa, które zdolności takich nie rozwinęły, skazane są na porażkę, regres lub nawet zniszczenie.

Koncepcja rezyliencji jest w istocie odejściem od modernistycznego paradygmatu bezpieczeństwa opartego o centralizację, hierarchizację maksymalizację nakładów. Wyraża nowe trendy w przełamywaniu starych paradygmatów myślenia o bezpieczeństwie, stabilności i zarządzaniu kryzysowym.

Dotychczasowy stan rozwoju konceptualizacji rezyliencji w naukach społecznych w odniesieniu do obronności pozwala uznać, że na razie jest to teoremat a więc początek tworzenia koncepcji teoretycznej. Koncepcja rezyliencji społeczeństwa i państwa rozwija się w oparciu o dorobek zwłaszcza amerykańskiej socjologii i geografii miasta, jako, że na gruncie tych nauk została rozwinięta jako wyraz nowego myślenia o bezpieczeństwie metropolii. Otwartą pozostaje kwestia, czy w polskich naukach społecznych dominować będzie kategoria rezyliencji miejskiej czy odporności miast.

Streszczenie

Rezyliencja jest stosunkowo nową kategorią pojęciową stosowana w rozważaniach nad bezpieczeństwem i obronnością. Oznacza zdolności adaptacyjne, odporność na zagrożenia, elastyczność reagowania i zdolność do regeneracji. Pojęcie rezyliencji występuje w języku angielskim od dawna, czego dowodem jest obecność tego terminu w dawniejszych słownikach języka angielskiego. Jego znaczenie dotyczyło dawniej medycyny oraz mechaniki, nieco później psychologii człowieka a współcześnie rozszerzyło się na zagadnienia odporności miast, społeczeństw oraz całych państw. Próba zastosowania tej nowej konceptualizacji wiąże się z uznaniem, że dotychczasowy paradygmat bezpieczeństwa traci swa aktualność w szybko zmieniającym się i złożonym świecie.

²⁰ *Safe cities index 2021. New Expectations Demand a New Coherence. A Report from the Economist Intelligence Unit, London 2021.*

Zmieniająca się skala zagrożeń stawia konieczność poszukiwania nowych podstaw teoretycznych do kreowania efektywnej polityki obronnej. Nie została jednak jeszcze sformułowana teoria rezyliencji lecz co najwyżej jej teoremat. Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie znaczenia tej kategorii pojęciowej, wskazanie koncepcji teoretycznych, które legły u podstaw konceptualizacji w naukach społecznych oraz refleksja nad wartością koncepcji rezyliencji dla bezpieczeństwa i obronności.

Słowa kluczowe: rezyliencja, odporność, obrona cywilna, wojna

RESILIENCE AS A THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF CITY SECURITY AND RESILIENCE

Summary

Resilience is a relatively new conceptual category used in considerations of security and defense. It means adaptability, resistance to threats, flexibility of response and the ability to regenerate. The concept of resilience has been present in English for a long time, as evidenced by the presence of this term in older English dictionaries. Its meaning used to concern medicine and mechanics, and later human psychology, and has recently expanded to include issues of resilience of cities, societies and entire states. An attempt to apply this new conceptualization is associated with the recognition that the previous security paradigm is losing its relevance in a rapidly changing and complex world. The changing scale of threats necessitates the search for new theoretical foundations for creating an effective defense policy. However, a theory of resilience has not yet been formulated, but at most its theorem. The aim of this text is to present the meaning of this conceptual category, to indicate the theoretical concepts that underpinned the conceptualization in the social sciences and to reflect on the value of the resilience concept for security and defense.

Keywords: resilience, resistance, civil defense, security, war

Bibliografia:

- Borkowski, R., *Świat aleatoryczny rozważania o terroryzmie w perspektywie analizy ryzyka*, W K. Liedel (red.), *Terroryzm. Anatomia zjawiska*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR/Collegium Civitas Press, Warszawa 2006.
- Borkowski, R., *The resilience theorem as a new way to conceptualise security and defence*, „bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2022 Nr 3.
- Braithwaite, R., *Armageddon i paranoja. Zimna wojna. Nuklearna konfrontacja*, ZNAK, Kraków 2019.
- Brantz, D., *Urban Resilience in a Global Context*, Transcript Verlag 2020.
- Coaffee, J., *Urban Resilience. Planning for Risk, Crisis and Uncertainty*, Red Globe PR 2016.
- Dear, M., *From Chicago to L.A.: Making Sense of Urban Theory*, Sage Publications Inc., Thousand Oaks 2002.
- Dear, M., *The Los Angeles School of Urbanism: An Intellectual History*, „Urban Geography” 2003 Vol. 24 (6).
- Dombrowski, M. (2013), *Złożona natura złożoności*, „Diametros” Nr 36.
- Ercetin, S.S, Bagc, H., *Chaos and Complexity Theory in the Social Sciences*, IGI Global, Hershey 2016.
- Jacobsen, A., *Wojna nuklearna. Możliwy scenariusz*, Insignis, Kraków.

- Kiel, L.D., Elliott E.W. (2004), *Chaos Theory in the Social Sciences: Foundations and Applications*, The University of Michigan Press, Ann Arbor 2024.
- Lorenz, E.N., *The Essence of Chaos*, University of Washington Press, Washington 1995.
- Mazurek, M., *Zarządzanie bezpieczeństwem jako dysfunkcja system władzy*, Difin, Warszawa 2014.
- Mertens, E., *Resilient City: Landscape Architecture for Climate Change*, Birkhäuser Verlag GmbH 2021.
- Safe cities index 2021. New Expectations Demand a New Coherence. A Report from the Economist Intelligence Unit*, London.
- Panda, A., *The New Nuclear Age: At the Precipice of Armageddon*, Wiley Ltd., Hoboken 2025.
- Prior, T., *NATO: Pushing Boundaries for Resilience*, „CSS Analysis in Security Policy”, Center for Security Studies , 2017 Issue 213.
- Schireff, R., *2017: Wojna z Rosją*, Rebis, Poznań. 2016.
- Snopek, M., *Teoria chaosu jako narzędzie badawcze w naukach o bezpieczeństwie*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, 2017 Vol 47, Issue 3.
- Strogatz, S.H., *Nonlinear Dynamics and Chaos*, Wiley, Hoboken 2002.
- Walker B., Salt D., Reid W., *Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World*, Island Press, 2006.
- Wojewnik-Filipkowska, A., Gierusz, A., Krauze-Maślanka, P., *Fundamentalna siła miasta. Synteza koncepcji zrównoważonego, inteligentnego i odpornego miasta*, Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu 2021.

Jerzy GAŚIOROWSKI
Akademia WSB
Katedra Nauk o Bezpieczeństwie
ORCID: 0000-0002-9732-847X

MOWA NIENAWIŚCI JAKO FORMA ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO. CZĘŚĆ 1. ASPEKT TEORETYCZNY

Wstęp

Z mową nienawiści spotykamy się praktycznie na co dzień. Problematyka ta, tak z prawnego, jak i kryminologicznego punktu widzenia, dotyczy negatywnego społecznie i zarazem realnie zachodzącego zjawiska, które obrazuje specyfikę naszych czasów.

Mowa nienawiści za sprawą rozprzestrzeniających ją mass mediów powoduje, że zjawisko to permanentnie eskaluje, co powoduje, że niezbędne jest podejmowanie środków zaradczych. Jest to trudne zadanie, wymagające stawienia czoła paradoksowi wyrażanemu z jednej strony przez wolność, a z drugiej przez godność przynależnych każdemu człowiekowi. Współcześnie to właśnie wolność stała się wciąż przywoływanym argumentem stosujących mowę nienawiści, co dokonuje się kosztem wolności i równości człowieka oraz poszczególnych grup społecznych. Dlatego też zjawisko to należy analizować jako formę zagrożenia bezpieczeństwa społecznego, tak pod kątem teoretycznym (część pierwsza artykułu), jak i prawno-kryminalistycznym (część druga artykułu).

Celem artykułu jest próba wyjaśnienia złożoności zjawiska, jakim jest „mowa nienawiści” poprzez ukazanie jego istoty, jak i realnych zagrożeń, które ze sobą niesie. Zjawisko to współcześnie pogłębia podziały społeczne i polityczne, osłabiając tym samym demokrację, prowadząc w konsekwencji do eskalacji przemocy we wszystkich dziedzinach życia społeczno-politycznego, co wymaga zdecydowanej reakcji państwa.

Istota i definicja mowy nienawiści

Mowa nienawiści (ang. „hate speech”) może wydawać się czymś mało realnym i bardzo upolitycznionym, jednak mimo licznych definicji, należy podkreślić, iż jest to problem rzeczywisty. Ofiary mowy nienawiści, także w Polsce, stają wobec problemu dyskryminacji, a także przestępstw, których motywacją jest sama nienawiść. Jest ona realnym zjawiskiem omawianym powszechnie nie tylko w życiu politycznym, ale i w dyskusji o naukach społecznych czy w prawie polskim¹. Jest to problematyka rozległa i posiadająca szereg rozgałęzień, tak społecznych, jak i kulturowych, która „jawi się jako nieuchronny koszt wolności słowa”². Ten aspekt powoduje, że problem w zdefiniowaniu zjawiska polega na tym, że znając przyczynę, potrafimy ją wyodrębnić, pokazać, a nawet zdefiniować, ale nie potrafimy mu zapobiegać.

Przyjmując, że mowa nienawiści to stan wewnętrzny człowieka, należy zjawisko to analizować w kategoriach psychologicznych czy psychoanalitycznych, czy też, jak pokazuje historia oraz współczesne wydarzenia społeczno-polityczne, w Polsce na przestrzeni ostatnich lat jest również zjawiskiem socjologicznym i jest często

¹ A. Bulandra, J. Kościółek, *Przeciwdziałanie mowie nienawiści. Podręcznik dla środowiska politycznego*, Wyd. Stowarzyszenie Interkulturalni, Kraków 2016, s. 15.

² S. Kowalski, M. Tulli, *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*, Warszawa 2003, s. 12–13.

cynicznie zaprzęganą, za pomocą istniejących już stereotypów i uprzedzeń do politycznych czy propagandowych celów. Jest to szczególnie widoczne w działalności Jarosława Kaczyńskiego i polityków „Prawa i Sprawiedliwości”, czy to w okresie rządzenia [w latach 2005-2007 i 2016-2023, i z wykorzystaniem prezydentury Andrzeja Dudy (kadencja 2015-2025)] czy w opozycji³, co w efekcie doprowadziło do polaryzacji społeczeństwa i duopolizacji sceny politycznej (w relacjach: „Prawo i Sprawiedliwość” a „Platforma Obywatelska”), co widoczne jest w wymiarze politycznym, jak i w sferze normatywnej i empirycznej. Jak z tego wynika, zdefiniowanie mowy nienawiści jest trudne, i powinno być kształtowane w oparciu o społeczno-polityczne idee nowoczesnych systemów demokratycznych, opartych na ochronie, ale i na przestrzeganiu praw człowieka.

Definicja S. Łodzińskiego mowę nienawiści prezentuje jako „wypowiedzi ustne i pisemne oraz przedstawienia ikonizujące, oskarżające, wyszydzające i poniżające grupy i jednostki z powodów po części od nich niezależnych – takich jak przynależność rasowa, etniczna i religijna, a także płeć, preferencje seksualne, kalectwo czy przynależność do naturalnej grupy społecznej, jak mieszkańcy pewnego terytorium, reprezentanci określonego zawodu, mówiący określonym językiem. Jest to upubliczniona przemoc werbalna, wyraz nienawiści kolektywnej, adresowanej do »zbiorowości naturalnych«, wyznaczonych przez rasę, narodowość, płeć i wyznanie, do których nie przynależy się z racji swobodnie wybieranych przekonań”⁴.

Definicja S. Kowalskiego i M. Tulli sprowadza się do wskazania kryteriów jakie powinna spełniać wypowiedź lub czyn, aby można było uznać go za przejaw mowy nienawiści. Jednym z kryteriów są adresaci, a więc zbiorowość, a nie jednostka. Nawet jeśli uderza na pozór w konkretnego człowieka, czyni to redukując go do roli typowego przedstawiciela grupy. Kolejnym wymogiem jest stwierdzenie, iż jest ona skierowana przeciwko zbiorowościom szczególnego rodzaju – są to przede wszystkim grupy naturalne, w których udział determinowany jest biologicznie (kolor skóry, płeć, preferencja seksualna, przynależność etniczna i kalectwo) albo społecznie (język, obywatelstwo, religia, miejsce zamieszkania, które często trudno zmienić, czy zawód w wielu przypadkach dziedziczony rodzinnie). W tym sensie poniżanie kobiet jest mową nienawiści, ale polemika z feministkami – niekoniecznie. Ostatnim twierdzeniem wysnutym przez wskazanych socjologów jest teza, że mowa nienawiści funkcjonuje w świecie wyobrażonym i sama wyznacza swoje cele. Nie jest ważne czy łżony, wyszydzany i poniżany z powodu należenia do jakiejś zbiorowości rzeczywiście do niej należy – czy naprawdę jest Żydem, Ukraińcem lub homoseksualistą – gdyż przedmiotem zainteresowania nie są prawdziwi ludzie, tylko wizerunki, mianowani i wyposażeni w stereotypowe cechy Żydzi, Ukraińcy, homoseksualiści⁵.

Definicje w pełni oddające istotę zjawiska mowy nienawiści prezentuje O. Białek-Szwed, która określa ją jako „zjawisko powszechnie uważane za przejaw zła i niegodziwości, które może doprowadzić do nieprzewidywalnych społecznie skutków, takich jak szerzenie stereotypów, popularyzacja treści wulgarnych i obraźliwych, eskalacja zachowań niebezpiecznych w życiu publicznym, zaburzenia

³ M. Gąsiorowski, Zmitologizowany obraz wroga – socjotechniczne narzędzie polityczne Jarosława Kaczyńskiego, *Dyskurs & Dialog*, 2024, nr 13, s. 39–60.

⁴ S. Łodziński, *Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka państwa, regulacje prawne i nastawienie społeczne)*, Warszawa 2003, s. 5.

⁵ S. Kowalski, M. Tulli, *Zamiast procesu...*, dz. cyt., s. 21–22.

społecznej komunikacji masowej i interpersonalnej. Mowa nienawiści jest także postępującym zagrożeniem dla kultury powszechnej kraju, w którym nie stosuje się na co dzień mechanizmów ją ograniczających⁶.

Rada Europy pod pojęciem „mowy nienawiści” rozumie „wypowiedzi, które szerzą, propagują i usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm i inne formy nietolerancji (m.in.: nietolerancję wyrażającą się w agresywnym nacjonalizmie i etnocentryzmie, dyskryminację i wrogość wobec mniejszości, imigrantów i ludzi o imigranckim pochodzeniu), podważające bezpieczeństwo demokratyczne, swoistość kulturową i pluralizm”⁷, natomiast w Decyzji ramowej w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych mowa nienawiści została określona jako „publiczne nawoływanie do przemocy lub nienawiści skierowanej przeciwko grupie osób, którą definiuje się według rasy, koloru skóry, pochodzenia, wyznawanej religii lub światopoglądu albo przynależności narodowej lub etnicznej, lub przeciwko członkowi takiej grupy”, uznając jednocześnie, że zjawisko to zachodzi, gdy powyższe czyny są dokonywane poprzez publiczne rozpowszechnianie lub rozprowadzanie tekstów, obrazów lub innych materiałów, lub gdy występuje publiczne aprobowanie, negowanie lub rażące pomniejszanie zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych w rozumieniu art. 6, 7 i 8 statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz zbrodni określonych w art. 6 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, jeśli czyny takie mogą podburzać do przemocy lub wzbudzać nienawiść skierowaną przeciwko takiej grupie lub jej członkowi”⁸.

Równie szeroko „mowę nienawiści” definiuje Strategia Narodów Zjednoczonych. W Planie Działania w Sprawie Mowy Nienawiści z 20.06.2019 r. wprowadzie nie ma prawnej definicji mowy nienawiści, natomiast przyjęto, że jest to „wszelki rodzaj komunikacji w mowie, piśmie czy zachowaniu, w ramach którego atakuje się albo używa pejoratywnego lub dyskryminującego języka w odniesieniu do osoby lub grupy na podstawie tego kim ona jest/one są, czyli innymi słowy na podstawie ich religii, narodowości, przynależności etnicznej, rasy, koloru skóry, pochodzenia, płci czy innych czynników determinujących tożsamość”⁹.

W przytoczonych definicjach można dostrzec najbardziej adekwatne cechy prezentowane w różnych aspektach w sposób subiektywny. Prezentacja aktualnych stanowisk badaczy, z perspektywy globalnego zjawiska hejtu i używanego języka¹⁰ (agresji językowej)¹¹, pozwala wyciągnąć wniosek, że definicja socjologiczna jest jak

⁶ O. Białek-Szwed, Mowa nienawiści problemem etycznym współczesnych mediów, *Zeszyty Naukowe KUL*, 2018, t. 61, nr 4, s. 331.

⁷ Rekomendacja nr R 97 (20) Komitetu Ministrów Rady Europy w kwestii „wypowiedzi szerzących nienawiść”.

⁸ Decyzja ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28.11.2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnokarnych. (Dz.U.UE.L. z 2008 r., nr 328, poz. 55).

⁹ G. Kot, M. Mazur-Rafał, M. Szarota, O mowie nienawiści i hejcie, Wyd. Humanity in Action Polska, Warszawa 2022, s. 20.

¹⁰ „Język nienawiści” w paradygmacie językoznawczym nie jest tożsamy z terminem „mowa nienawiści”, bowiem „język” jest terminem pojemniejszym, tzn. bardziej kompleksowym, niż termin „mowa”. Prace strukturalistów uświadomiły, że mówiąc o języku trzeba mieć na uwadze trzy różne zjawiska: abstrakcyjny, ogólny system, użycie systemu (konkretne, jednostkowe wypowiedzi), a także język rozumiany jako ogólna działalność mowna człowieka – R. Grzegorzczkowska, *Wstęp do językoznawstwa*, PWN, Warszawa 2007, s. 52.

¹¹ W praktyce termin „mowa nienawiści” często wiąże się z terminami „agresja językowa” i „hejterstwo”, jednak w psychologii społecznej, w powiązaniu z paradygmatem językoznawstwa – tych pojęć nie

najbardziej właściwą, ponieważ problem ten dotyczy nie pojedynczej jednostki ale całego społeczeństwa i szerokiego spektrum zachowań.

Prezentując różne definicje wskazuje się na występujące między nimi różnice w kontekście rozumienia mowy nienawiści, jak też sposobów postępowania, aby różne zachowania zakwalifikować do mowy nienawiści. Wyróżniają się tu szczególnie formy mowy nienawiści, a mianowicie wpisujące się w jej strukturę katynizm jako narzędzie wprowadzające tak w życie jednostki, jak i społeczeństwa wewnętrzną destrukcję. Katynizm jako „świadomy, jednolity i całościowy, z jasno określonym teleologizmem, mechanizm ukształtowany w oparciu o założenia ideologii materialistycznej koncepcji świata, (którego wymiar – przypis J.G.) urzeczywistnia się tu w wykorzystaniu następujących narzędzi systemowego procesu destrukcji jednostki i społeczeństwa: kłamstwa, strachu – lęku, nienawiści społecznej, cynizmu, krzyku, (...) szeroko rozumianej manipulacji, chaosu aksjologicznego, zależności społecznych, atomizacji społeczeństwa, popierania wszelkiego rodzaju patologii szczególnie w obszarze etycznym”¹². Katynizm z nienawiści, która wyraża się w mowie, czyni narzędzie, które swoim działaniem prowadzić może do przemocy, tak w wymiarze fizycznym, jak też psychicznym i duchowym, względem drugiego człowieka – całych grup i społeczności.

Bez względu na zakres poszczególnych definicji, z uwzględnieniem różnych zachowań katynizmu, skutkiem mowy nienawiści jest najczęściej „przestępstwo (zbrodnia) z nienawiści” (ang. „hate crime”), które wg FBI obejmuje „przestępstwo przeciwko osobie lub majątkowi, motywowane w całości lub częściowo uprzedzeniem sprawcy wobec rasy, religii, niepełnosprawności, orientacji seksualnej, pochodzenia etnicznego, płci lub tożsamości płciowej”¹³, czyli polegającej na słownej lub/i fizycznej przemocy wynikającej z antyspołecznych uprzedzeń wobec dyskryminowanej osoby czy grupy społecznej.

Polska Policja posługuje się definicją przestępstw z nienawiści (w zakresie gromadzenia i analizy danych na temat omawianego rodzaju przestępczości) wypracowaną przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, działające w ramach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która obejmuje „każde przestępstwo natury kryminalnej, w wyniku którego ofiara, lokal lub inny cel przestępstwa są dobierane ze względu na ich faktyczne lub domniemane powiązanie lub udzielane wsparcie grupie wyróżnianej na podstawie cech

powinno używać się synonimicznie (M. Winiewski, K. Hansen, M. Bilewicz, W. Soral, A. Świdarska, D. Bulska, *Mowa nienawiści, mowa pogardy. Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*, Wyd. Fundacja im Stefana Batorego, Warszawa 2017, s. 9). M. Winiewski i współpr. po badaniach sondażowych przeprowadzonych w 2014 r. (M. Bilewicz, M. Marchlewska, W. Soral, M. Winiewski, *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*, Wyd. Fundacja im Stefana Batorego, Warszawa 2014) i 2017 r. stwierdzili, że „zjawisko, o którym mówimy, powinno być nazywane raczej »mową pogardy« albowiem zbudowane jest na tej poniżającej emocji, która blokuje jakiegokolwiek reakcje empatyczne i uprzedmiotawia innego człowieka” – M. Bilewicz, O. Kamińska, M. Winiewski, W. Soral, From disgust to contempt-speech. The nature of contempt on the map of prejudicial emotions, *Behavioral and Brain Sciences*. 2017, vol. 40, s. 20–21. Ponadto: termin „agresja językowa” jest znacznie szerszy z perspektywy semantycznej, agresja językowa może bowiem dotyczyć każdej osoby i obejmuje również te wypowiedzi, które są reakcją na popełniony czyn lub cechą sekundarną (cechą drugorzędą, mniej istotną lub wtórną) – B. Mikołajczyk, Wyrażenia znieważające jako leksykalne środki realizacji aktów zagrażających twarzy na przykładzie języka niemieckiego i polskiego, *Studia Germanica Gedanensia*. 2008, nr 17, s. 43.

¹² Z. Werra, Katynizm, a mowa nienawiści w środowisku dziennikarskim – analiza przypadku, *Acta Politica Polonica*. 2021, nr 2, s. 44.

¹³ G. Ociecek, K. Samiczak, Przestępstwa z nienawiści, *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 2022, t. 46, z. 2, s. 38.

charakterystycznych wspólnych dla jej członków, takich jak faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna i psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy”¹⁴. Definicja ta ma charakter projektujący, tzn. że wskazuje na te cechy, które popełnione przestępstwo winno posiadać, aby mogło zostać uznane za przestępstwo z nienawiści, a zatem najistotniejsza jest sfera wolicjonalna działania sprawcy – przestępcze zachowanie inicjowane jest przyporządkowaniem przez sprawcę ofiary do określonej, zasługującej wg sprawcy na potępienie, grupy. W takim wypadku nie są istotne cechy indywidualne pokrzywdzonego, a wyróżniki i charakter grupy, do której ma przynależeć i do której przez sprawcę zostaje przypisany, a czynnikiem wyzwającym zamiar popełnienia przestępstwa jest przynależność ofiary do dyskryminowanej grupy. Przemoc lub/i agresja jest stosowana w celu pokrzywdzenia tej osoby i ma stanowić manifestację potępienia takiej grupy.

Jak z tego wynika, połączenie mowy nienawiści i przestępstwa z nienawiści oddaje istotę zjawiska i pozwala zrozumieć jego przedmiotowo-podmiotową złożoność¹⁵.

Spoleczno-polityczny rozwój mowy nienawiści

Mowa nienawiści to nie tylko prześladowania na tle rasistowskim czy religijnym, jak rozumuje duża część społeczeństwa. Jest to o wiele głębszy problem, który dotyka praktycznie każdego aspektu życia ludzkiego, poczynając od najprostszej i podstawowej komórki jaką jest rodzina, a kończąc na polityce międzynarodowej – w każdej z tych dziedzin życia mowa nienawiści odciskała, i nadal odciska, swoje piętno¹⁶.

Mowa nienawiści jest wypadkową różnych zjawisk i procesów wynikających z konkretnego kontekstu historycznego i społecznego. Problem ten istnieje od zarania dziejów. Był on obecny w państwie Hammurabiego, w starożytnej Grecji i Egipcie, a rozwijał się za czasów republiki i cesarstwa Rzymskiego. Początki średniowiecza także są nasycone mową nienawiści. Chrześcijanie „niosąc pokój”, dawali śmierć – kto nie wierzył w Jezusa Chrystusa płonął na stosie. Paradoks polega na tym, że wiara chrześcijańska, która u swojego źródła niosła miłość, pokój i przebaczenie, w średniowieczu stała się największą mową nienawiści, pchając ludzkość do wojen, prześladowań i mordów (wręcz ludobójstwa)¹⁷. Takiej „miłości” przeciwstawiali się np. Wikingowie, którzy nienawidzili chrześcijan i bronili starej wiary, tak jak i Słowianie – na ziemiach polskich np. Szczecinianie – jak pisał Herbord (ok. IX-X w.), demaskowali chrześcijańską mowę nienawiści głosząc, że „ojczystych praw nie porzucą, że zadowala ich ta religia, którą wyznają, potępiają zarazem religię chrześcijańską, bowiem wśród chrześcijan są złodzieje, rozbójnicy, obcinają

¹⁴ Policja zwalcza przestępczość motywowaną uprzedzeniami (z nienawiści), <https://slaska.policja.gov.pl/kat/informacje/wiadomosci/420005,Policja-zwalcza-przestepczosc-motywowana-uprzedzeniami-z-nienawisci.html> (pobrano: 25.08.2025).

¹⁵ Chcąc podkreślić wagę i znaczenie przeciwdziałania „mowie nienawiści” Sekretarz Generalny ONZ Antonio Guterres w 2019 r. dzień 18 czerwca ustanowił Międzynarodowym Dniem Przeciwdziałania Mowie Nienawiści – 18 czerwca – Międzynarodowy Dzień Przeciwdziałania Mowie Nienawiści, <https://poland.mfa.gov.ua/pl/news/18-czerwca-miedzynarodowy-dzien-przeciwdzialania-mowie-nienawisci> (pobrano: 8.01.2026).

¹⁶ A. Bulandra, J. Kościółek, *Przeciwdziałanie mowie nienawiści...*, dz. cyt., s. 20.

¹⁷ Geneza hejtu, www.uprzedzuprzedzenia.org.pl/Humanity_in_action_Polska_Geneza_hejtu (pobrano: 15.11.2024).

im nogi, pozbawiają oczu, wszelkiego też rodzaju zbrodnią i karą kala się chrześcijanin przeciw chrześcijaninowi, »niech pozostaje od nas z dala taka religia«¹⁸.

Tego typu zjawiska występowały na świecie, jak i w Europie w okresie późniejszym – przykładem jest „Święta Inkwizycja” (instytucja śledczo-sądownicza Kościoła Katolickiego, działająca od XIII do XIX w.) czy działania eugeniczne skierowane przeciwko osobom chorym psychicznie, ubogim i przestępcom, u których doszukiwano się zwyrodnień i degeneracji rasy ludzkiej¹⁹.

Te grupy społeczne, jak i Żydzi i inne „niższej kategorii narodowości, odmienne rasowo, kulturowo, etnicznie”, stały się przedmiotem ataków tzw. ustaw norymberskich, stanowiących fundament niemieckiego prawodawstwa z lat 30. XX w., gdy do władzy doszli naziści i rozpowszechnili nienawiść na całą Europę i świat. Przyczynił się do tego Adolf Hitler, który jako główny ideolog, a zarazem twórca „systemu mowy nienawiści”, w 1924 r. tak pisał: „nie jest prowadzenie obiektywnych badań nad prawdą o tyle, o ile jest ona z korzyścią dla wroga, po czym przedstawienie jej masom z naukową bezstronnością; jej zadaniem jest zawsze i nieustępliwie służyć naszym racjom”²⁰, i który przez współczesnych uznawany był za „doskonałego znawcę psychologii tłumu i twórcę nowej genialnej taktyki propagandowej”²¹.

W dniu 15.09.1935 r., Reichstag wprowadził w życie ustawy norymberskie, czyli trzy ustawy o narodowości Rzeszy, asekuracji krwi niemieckiej i honoru niemieckiego oraz o barwach i sztandarze Rzeszy, których celem było pozbawienie nie tylko Żydów, ale i innych nacji przynależności do prawa o asymilacji do narodu

¹⁸ H. Łowmiański, *Religia Słowian i jej upadek (w. VI-XII)*, PWN, Warszawa 1986, s. 244.

¹⁹ Twierdzono, że „nie tylko fizyczny kaleka jest ciężarem dla społeczeństwa, jest nim również chory psychicznie. Psychopata dziedzicznie obciążony nosi w sobie zarodki zła w postaci złych, kryminogennych popędów, skłonności i namiętności, które to czynniki nie dadzą się wyeliminować ani pod wpływem religijno-moralnego wychowania, ani też pod wpływem kar sądowych” – J. Gąsiorowski, Eugenika w polskim systemie przeciwdziałania przestępczości, *Przegląd Naukowo-Metodyczny*. 2022, Rok XV, nr 4, s. 82.

²⁰ Po przejściu władzy w 1933 r., Hitler założył Ministerstwo Propagandy i Oświecenia Publicznego pod wodzą Josepha Goebbelsa, którego zadaniem było dbanie o to, aby sztuka, muzyka, teatr, filmy, książki, radio, materiały edukacyjne i prasa z powodzeniem przekazywały nazistowskie przesłanie. Prasa niemiecka – przede wszystkim „Szturmowiec” (*Der Stürmer*), drukowały rysunki, na których przedstawiano Żydów za pomocą antysemitycznych karykatur. Ważną rolę w szerzeniu rasowego antysemityzmu odegrały także filmy – ukazywały Żydów jako „podludzi” infiltrujących aryjskie społeczeństwo – np. „Wieczny Żyd” (1940, reż. Fritz Hippler) przedstawiał Żydów jako niezakorzenione pasożyty ogarnięte obsesją seksu i pieniędzy – <https://encyclopedia.ushmm.org/content/pl/article/nazi-propaganda> (pobrano: 8.01.2026).

²¹ J. Pastuszka, Filozoficzne i społeczne idee A. Hitlera (rasizm), *Ateneum Kapłańskie*. 1938, nr 41, s. 35–36. Jak autor pisał dalej: „Dzięki niej umiał poruszyć masy. Apelując zaś do prymitywnych instynktów mas, rozbudził potężny ruch polityczny, którym w końcu złamał przeciwnika. (...) Wytworzył nastrój polityczny, który mu umożliwił rzucenie na szalę walki wszystkich rozporządzalnych środków, bez oglądania się na ich godziwość etyczną. Bezkompromisowa walka stała się dogmatem i prowadzona była z bezwzględną brutalnością, gwałt znalazł szerokie zastosowanie w zapasach ideowych. W walkach ideowych-partyjnych zastosowano taktykę, znaną dotychczas jedynie ze strategii wojennej – taktykę ofensywy, ciągłych ataków i całkowitego zniszczenia przeciwnika”. Wzmacniając antysemityzm hitlerowcy posługiwali się stereotypowym wizerunkiem Żyda, który miał być wcieleniem szatańskiej siły, działającej z premedytacją na szkodę rasy germańskiej. Kreując swój wizerunek wielkich, pradawnych starogermańskich Niemiec, oddziaływali tym samym na swoich obywateli, personifikując Żydów jako absolutne zło, odpowiedzialnych za całe niepowodzenia, które spadły na Niemcy i inne narody aryjskie na przestrzeni wieków. Utożsamiono ich z pasożytami zakażającymi zdrowy organizm i dlatego nawoływano do ich usunięcia ze społeczeństwa niemieckiego – H. Hohne, *Zakon Trupiej Czaszki*, Wyd. Wołoszański, Warszawa 2006, s. 293.

(w tym przypadku Niemiec), i które umożliwiły legalnie i bez łamania prawa wprowadzać mowę nienawiści na terenie całego kraju.²² Mowa nienawiści przybrała wówczas aspekt polityczny i objęła zasięgiem całą Rzeszę Niemiecką. W oparciu o nie A. Hitler, H. Goering i J. Goebbels, jak i podległa mu propaganda III Rzeszy, nagminnie gloryfikowali antysemityzm i siali mowę nienawiści wobec innych narodowości. Rasizm stał się prawem obowiązującym w III Rzeszy²³.

Mowa nienawiści jako proces jest wypadkową różnych zjawisk wynikających z konkretnego kontekstu historycznego i społecznego. Jednym z nich, przyjąć należy, że decydującym, jest psychologia tłumu, która jest wykorzystywana przez stosujących mowę nienawiści świeckich przedstawicieli instytucji państwowych i partyjnych notabli, jak i Kościoła Katolickiego, kosztem wolności i równości człowieka oraz poszczególnych grup społecznych. Jest to szczególnie widoczne współcześnie (przełom XIX-XX w.) w rozwiniętych państwach europejskich, nie tylko w nazistowskich Niemczech, ale i szczyjących się rozwiniętą demokracją, jak np. w Stanach Zjednoczonych Ameryki, które wprowadzały praktycznie mowę nienawiści do rozwiązań eugenicznych w stosunku do ludzi niewygodnych wyłącznie z punktu widzenia niezakłóconego funkcjonowania państwa²⁴. Na rzecz zastosowania eugeniki, w jej najjaskrawszej formie, wypowiedział się amerykański sędzia Sądu Najwyższego USA Oliver W. Holmes (1841-1935), stwierdzając że: „Chcemy ludzi zdrowych, o pogodnym usposobieniu, zrównoważonych, sympatycznych i inteligentnych. Nie chcemy idiotów, imbecyli, nędzarzy i kryminalistów”. Najlepszym rozwiązaniem tego problemu, jak głosił, byłoby „gdyby ci ludzie w ogóle nie istnieli”²⁵. Dlatego też od początku XX w. powstawały towarzystwa naukowe propagujące idee eugeniczne, a ich celem było wydzwignięcie narodów na wyższy poziom cywilizacyjny w efekcie świadomej sztucznej selekcji.

Również w Polsce mowa nienawiści była oficjalnie propagowana w funkcjonującym ruchu eugenicznym, którego głównym ideologiem był lekarz Leon Wernic (1870-1953)²⁶, który przekonywał, że wprowadzając eugenikę pozytywną,

²² Tamże, s. 207.

²³ W świetle ustaw norymberskich, nie tylko władza, ale każda osoba mogła od tej pory, zgodnie z prawem, szerzyć mowę nienawiści do ludzi odmiennych rasowo, kulturowo, etnicznie. Ten prawny precedens był pierwszym w historii naszej cywilizacji, który pozwalał szerzyć mowę nienawiści daną przez władzę państwową.

²⁴ Wśród wprowadzonych w USA w życie metod eugenicznych wymienić należy metody stosowane (często bezpodstawnie i błędnie) w stosunku do takich kategorii ludzi, jak: chorych na przewlekłe schorzenia (padaczka; choroby psychiczne, a szczególnie schizofrenia i psychoza maniakalno-depresyjna; choroby serca; gruźlica itp.) oraz na choroby weneryczne (głównie kiła i rzeżączka). Do tej kategorii zaliczano również tzw. zboczeńców (dewiantów seksualnych), ludzi niewidomych, głuchych i głuchoniemych, niepełnosprawnych ruchowo i intelektualnie („matołków”), alkoholików, nałogowych palaczy tytoniu, narkomanów („morfistów”), żebraków, drobnych przestępców, kryminalistów, prostytutki oraz osoby ubogie i o „niekorzystnym pochodzeniu etnicznym” – J. Gąsiorowski, *Eugenika...*, dz. cyt., s. 82.

²⁵ Tamże, s. 83.

²⁶ W 1919 r. założył „Towarzystwo do Walki z Chorobami Wenerycznymi i Nierządem”, następnie przemianowane na „Towarzystwo Walki ze Zwyródnieniami Rasy” (z sekcją eugeniczną), a w 1923 r. na „Polskie Towarzystwo Eugeniczne”, którego aktywność opierała się na pięciu filarach: „doborze płciowym”, przygotowywaniu projektów aktów prawnych z zakresu spraw eugenicznych, „walce z czynnikami zwyradniającymi”, „polityce ludnościowej” oraz „badaniu i zastosowaniu uzdolnień (dobór zawodu)”. Pod zarządem Wernica Towarzystwo stało się prężną organizacją społeczno-medyczną, które wydawało kwartalnik pt. „Zagadnienia Rasy z Punktu Widzenia Zdrowia Społecznego”, później – „Zagadnienia Rasy”, w 1937 r. i przemianowany na „Eugenika Polska” – J. Gąsiorowski, *Eugenika...*, dz. cyt., s. 84.

negatywną i zapobiegawczą „ten naród będzie przodował innym, który posiada więcej ludzi zdolnych i będzie umiał wyzyskać ich uzdolnienia na najodpowiedniejszym polu pracy”²⁷. Poglądy te oraz problemy ekonomiczne powodowały, że polska eugenika w praktyce uległa modyfikacji: skupiono się na eugenicie zapobiegawczej, aby nie obarczać „podatników kosztami utrzymywania dużej liczby osobników psychopatycznych i nie szafować środkami społecznymi na beznadziejne akcje ratowania chorych na raka i ciężkie postaci gruźlicy” i eugenicie negatywnej związanej ze sterylizacją jednostek niepełnowartościowych, a więc chorych, opóźnionych w rozwoju oraz osoby zdegenerowane, prostytutki i przestępców. Dlatego też, chcąc ograniczyć wzrost przestępczości chciano sterylizować ludzi i w ten sposób ograniczać rozmnażanie się ludzi stanowiących ciężar dla społeczeństwa – zakładano bowiem, że jeśli przestępstwo jest dziedziczne, to sterylizacja znacząco zmniejszyłaby ilość przestępców, a więc i wskaźnik popełnianych w przyszłości przestępstw²⁸.

Narracja związana z antysemityzmem występowała także wśród przedstawicieli Kościoła Katolickiego: Stefana Wyszyńskiego (1901-1981) czy Maksymiliana Kolbego (1894-1941)²⁹. Jak stwierdza S. Obirek, dla historyków antysemityzm S. Wyszyńskiego „jest czymś oczywistym, przy czym dodają, że Wyszyński był po prostu dzieckiem swego czasu. Wtedy wszyscy księża katolicy byli antysemitami, bo to była po prostu oficjalna ideologia ich instytucji”. Jednak, jak zaznacza, „to jest za mało. Trzeba wskazać na konkretne przejawy tej postawy u Wyszyńskiego i taki łatwo znaleźć. Na nic nie zdają się heroiczne wysiłki katolickich apologetów, by tę prawdę zatuszować”³⁰. Jak dalej pisze, „mowa nienawiści” Wyszyńskiego jest widoczna w tekstach antysemitycznych publikowanych w „Ateneum kapłańskim”, którego był on redaktorem, i że: „Jego apologeci tłumaczą, że nie on je pisał, ale redaktor naczelny jest przecież odpowiedzialny za to, kogo i co drukuje. A ukazywały się tam m.in. artykuły apelujące, by polskie dzieci nie bawiły się z żydowskimi, bo to

²⁷ Aby to osiągnąć popierał on eugenikę pozytywną jako metodę „popierającą wychowanie biologiczne, poradnictwo przedślubne i reformy prawodawstwa, dotyczącego pożycia płciowego i małżeństwa”, natomiast w eugenicie negatywnej upatrywał „walkę z ogólnymi zbroczeniami społecznymi, a nie walkę indywidualną z ludźmi, nimi obciążonymi”, a eugenicie zapobiegawczej „badanie wpływu czynników zewnętrznych na ujawnianie się pewnych cech dziedzicznych oraz dążenia do stworzenia warunków, aby pokolenia przyszłe przejawiały najwięcej cech społecznie dodatnich, a zupełnie nie posiadały (lub w stopniu najmniejszym) cech ujemnych-szkodliwych” – Tamże.

²⁸ W tym kontekście warto zaprezentować postać aktywnego członka PTE i znanego psychiatry, Stefana Borowieckiego (1881-1937) oraz jego „wrażenia” przedstawione w sprawozdaniu ze zjazdu psychiatrów niemieckich, który odbył się w maju 1934 r. w Münster, tuż po podpisaniu przez A. Hitlera ustawy, „przeciwdziałającej” narodzinom dzieci obciążonych dziedzicznie. Borowiecki, pełen podziwu dla niemieckich kolegów, uznał zjazd za przełomowy, gdyż referenci dowiedli w swych wystąpieniach wysokiego statusu psychiatrii w Rzeszy oraz uargumentowali konieczność regulacji i kontrolowania życia społecznego zgodnie z ustaleniami naukowymi dotyczącymi dziedziczenia chorób psychicznych. Borowieckiego zachwyciła w pełni sprzyjająca tym ideom i wychwalana przez niemieckich psychiatrów postawa władz państwowych, a zwłaszcza – już istniejąca praktyka całkowitej „higieny rasy”, zgodna z dążeniami wodza, który w „Mein Kampf” pisał: „Państwo musi dbać o to, aby tylko ten płodził dzieci, kto jest zdrowy”. Jak podkreślał Borowiecki „Takich triumfów psychiatrii życzyłby sobie sprawozdawca w rodzimym kraju” – J. Gąsiorowski, *Eugenika...*, dz. cyt., s. 86.

²⁹ S. Obirek, Czy Stefan Wyszyński był antysemitą?, <https://studioopinii.pl/archiwa/207481> (pobrano: 7.01.2026).

³⁰ Tezy, że Wyszyński nie był antysemitą, permanentnie broni Ewa Czaczkowska, a jako dowody wskazuje, że w czasie wojny pomagał Żydom, a w 1968 r. potępił nagonkę antysemitką w swoich prywatnych zapiskach – szerzej: E. Czaczkowska, Prymas Stefan Wyszyński – „antysemita”, „rasista” i „faszysta”. Historia podwójnej manipulacji tekstami z „Ateneum Kapłańskiego”, *Polonia Sacra*. 2019, t. 23, nr 4, s. 5–22.

demoralizujące. Wyszyński antysemita to nie jest figura retoryczna. To konkretne teksty drukowane w jego piśmie i jego bulwersujące zachowania już po Zagładzie. Przedstawiciele gminy żydowskiej, którzy prosili, by w sytuacji przedpogromowej w Lublinie zabrał głos, odesłał z kwitkiem, mówiąc, że »z oskarżeniami o mordy rytualne jest coś na rzeczy«. I w dzisiejszym Kościele silniejszy niż przekaz z Lasek jest ten nacjonalistyczny wzór, broniący tożsamości Polaka – katolika³¹. Natomiast Maksymilian Kolbe, zdaniem S. Obirka, mimo że oddał swoje życie za współwięźnia obozu koncentracyjnego, także „przez wiele lat rozpowszechniał przez swoje medialne konsorcjum obrzydliwe postawy antysemitki”³².

Wolność słowa a mowa nienawiści

W ramach analizy wolności słowa, a zatem i „mowy nienawiści” w ramach krajowego porządku prawnego niezbędne jest odniesienie się do regulacji prawa międzynarodowego, co wynika z udziału Polski w różnego rodzaju strukturach międzynarodowych³³.

Analizę tę rozpocząć należy od prawa kontynentalnego tworzonego przez Radę Europy. Podstawowym aktem prawnym Rady Europy, będącym w naturze statutową umową międzynarodową jest Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (tzw. Europejska Konwencja Praw Człowieka)³⁴. Przepisem priorytetowym regulującym zarazem prawo do śmiałości wypowiedzi, jak i ograniczającym tę śmiałość jest art. 10 EKPC który stanowi, że każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Ponadto prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Przepis ten wskazuje trojaki prerogatywy przysługujące każdej postaci, czyli posiadanie poglądów, otrzymywanie wiadomości oraz opinii, przekazywanie innym wiadomości oraz opinii³⁵. Zdaniem niektórych badaczy ustaw i paktów międzynarodowych, art. 10 jest jednak zbyt lakoniczny i w odpowiedzi na wiele pytań odnoszących się jego wykładni należy szukać w rozstrzygnięciach organów strasburskich³⁶.

³¹ Na potwierdzenie swej tezy S. Obirek zwraca uwagę na fakt, że „Papież K. Wojtyła, który beatyfikował ludzi, którzy zmarli wiele lat po Wyszyńskim (Matka Teresa zm. 1997, beat. 2003) lub kilka lat przed nim (Josemaría Escrivá zm. 1975, beat. 1992, kan. 2002), nie zajął się swoim wielkim rodakiem. Jednym z powodów był lęk przed żyjącymi jeszcze świadkami” – S. Obirek, *Czy Stefan Wyszyński...*, dz. cyt.

³² Tamże. Maksymilian Kolbe wykorzystując nowoczesne techniki do szerzenia wiary, stworzył pionierskie katolickie imperium medialne w okresie międzywojennym – publikował miesięcznik „*Rycerz Niepokalanej*” i uruchomił Radio Niepokalanów. Był prekursorem mediów katolickich na skalę światową, wyprzedzając swoje czasy w zakresie komunikacji masowej.

³³ Szerzej na temat prawnej kwalifikacji „mowy nienawiści” oraz europejskich i krajowych uwarunkowań nadużycia wolności wypowiedzi patrz: J. Taczowska-olszewska (red.), *Prawna kwalifikacja mowy nienawiści. Krajowe i europejskie uwarunkowania nadużycia wolności wypowiedzi*, Akademia Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024.

³⁴ Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.

³⁵ I. Kamiński, *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, Warszawa 2010, s. 43. W doktrynie wskazuje się, że aby ograniczenie swobody wypowiedzi zostało zaakceptowane, musi się spełniać równocześnie trzy warunki. Po pierwsze, ingerencja musi być przewidziana wcześniej przez istniejące i znane prawo krajowe, tzw. kryterium legalności. Po drugie, ingerencji można dokonać tylko wtedy, gdy służy ochronie publicznych lub indywidualnych dóbr bądź interesów, czyli tzw. kryterium celowości. Po trzecie, działanie władz krajowych musi być konieczne w demokratycznym społeczeństwie, tzw. kryterium konieczności – R. Guzik, *Wolność słowa a mowa nienawiści. Analiza karnoprawna*, Warszawa 2021, s. 195.

³⁶ Priorytetowo zwrócić należy uwagę na żywotność tejże wykładni, w koligacji od aktualnych sytuacji społecznych. Organy strasburskie wielokrotnie bowiem przypuszczają, że zmiana życia i społeczeństwa

Oprócz kwestii ściśle prawnych objętych EKPC, Rada Europy podejmuje walkę z nawoływaniem do nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, stanowiącej podżeganie do dyskryminacji także na obszarze instytucjonalnym. Najważniejszą rolę na tym obszarze odgrywa Komitet Ministrów, określany jako organ decyzyjny Rady Europy³⁷. Kluczowe było również sporządzenie pierwszego Protokołu dodatkowego z 28.01.2003 r. do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości sporządzonej w Budapeszcie dnia 23.11.2001 r.³⁸, który dotyczył penalizacji czynów o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym, popełnianych przy użyciu systemów komputerowych, i który wprost odniósł się do problemu mowy nienawiści rozumianej zarówno jako nawoływanie do nienawiści na tle narodowości, religii, rasy itp.

Kolejnym dokumentem o charakterze prawa międzynarodowego jest Powszechna Deklaracja Praw Człowieka³⁹, która podobnie jak prawo europejskie, z jednej strony zawiera gwarancje antydyskryminacyjne, z drugiej zaś strony gwarantuje wolność słowa. Na kształt przepisów Deklaracji duży wpływ miała liberalna koncepcja praw jednostki, zwłaszcza w przypadku wolności pierwszej generacji, czyli wolności, praw osobistych i politycznych. Deklaracja gwarantując wolność słowa i druku głosiła, że każdy człowiek ma prawo do wolności i wyrażania własnej opinii. Prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnej opinii, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i poglądów wszelkimi środkami, bez względu na granice⁴⁰.

Wiążący charakter, w przeciwieństwie do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, ma już Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19.12.1966 r. (ratyfikowany przez Polskę w 1977 r.)⁴¹. Gwarancję swobody wypowiedzi regulują przepisy art. 18-20, a szczególnie ust. 2 art. 20, który zabrania popierania w jakikolwiek sposób nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, stanowiących podżeganie do dyskryminacji, wrogości lub gwałtu.

Istotne znaczenie przypisać należy także Międzynarodowej Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1966 r.⁴², która wprost odnosi się do kwestii dyskryminacji rasowej. Jak zaznacza A. Gliszczyńska-Grabias, konwencja ta pozostaje podstawowym instrumentem uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka w odniesieniu do przeciwdziałania wszystkim formom rasizmu, a wyrażony w niej zakaz dyskryminacji rasowej określany jest dziś jako

żąda modyfikacji wcześniej przyjmowanej interpretacji (I. Kamiński, *Swoboda wypowiedzi...*, dz. cyt., s. 20). Szybkie procesy jednoczące, postęp technologiczny, rosnąca migracja sprawiają, że niektóre państwa przestają być traktowane jako autonomiczne jednostki cieszące się znacznym krajowym marginesem swobody ocen. Wyłania się coraz wyraźniejszy wspólny standard, który upoważnia do dokonywania pełniejszej, odważniejszej kontroli z tzw. europejskiej perspektywy (R. Guzik, *Wolność słowa...*, dz. cyt., s. 196).

³⁷ Już 31.10.1968 r. Komitet ten podjął rezolucję o krokach, jakie winny zostać podjęte przeciwko podżeganemu do nienawiści na tle rasowym, narodowym czy religijnym. W kolejnych latach Komitet wydał m.in. rekomendację dotyczącą gier video z rasistowską treścią oraz dotyczącą mowy nienawiści, w której wezwano do utrzymania równowagi pomiędzy zwalczaniem rasizmu i nietolerancji oraz ochroną wolności słowa we wszystkich krajach członkowskich.

³⁸ Dz.U. z 2015 r., nr 728.

³⁹ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana w dniu 10.12.1948 r.). Należy jednak pamiętać, że Deklaracja nie miała charakteru umowy międzynarodowej, a była jedynie wzniosłym komunikatem i przyczynkiem do prac nad dalszymi aktami prawnymi – R. Guzik, *Wolność słowa...*, s. 221.

⁴⁰ M. Urbańczyk, *Liberalna doktryna wolności słowa a swoboda wypowiedzi historycznej*, Poznań 2009, s. 183.

⁴¹ Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

⁴² Dz.U. z 1969 r.

norma bezwzględnie obowiązująca i co najważniejsze skuteczna⁴³. Zdaniem niektórych badaczy problemu wolności słowa i socjologów, konwencja ta to najważniejszy z ogólnych instrumentów które rozwijają fundamentalną zasadę Karty Narodów Zjednoczonych, która została już włączona do zbioru międzynarodowego prawa zwyczajowego. Konwencja ta domaga się poszanowania oraz zapewnienia praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez różnicowania ze względu na rasę⁴⁴. Zwrócono w niej również uwagę, że każda doktryna dotycząca zróżnicowania rasowego czy wyższości rasowej jest naukowo mylna, moralnie godna potępienia, społecznie niesprawiedliwa i niebezpieczna oraz nie ma żadnego usprawiedliwienia w praktyce czy w teorii, zaś dyskryminacja rasowa oraz polityka rządów oparta na rasowej teorii wyższości lub pogwałceniu fundamentalnych praw człowieka zagraża przychylnym relacjom międzyludzkim, współpracy z narodami i międzynarodowemu pokojowi i bezpieczeństwu⁴⁵.

Jak z powyższego wynika, wolność słowa to fundamentalne prawo człowieka i jedna z podstaw demokratycznego świata, gwarantująca jednostce możliwość swobodnego wyrażania opinii, poglądów i informacji bez obawy przed represjami ze strony państwa. Chroniona jest przez różne akty prawne, takie jak Konstytucja RP, Europejska Konwencja Praw Człowieka czy Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Należy jednak zaznaczyć, iż wolność słowa nie ma charakteru absolutnego, tzn. że jej granice wyznaczają m.in. bezpieczeństwo publiczne, porządek prawny, prawa innych osób, jak i ochrona dobrego imienia oraz zakaz szerzenia mowy nienawiści. Dlatego też powszechnie wprowadza się do prawa międzynarodowego i narodowego poszczególnych państw ograniczenia tej wolności, ale tylko wtedy, gdy są one niezbędne, proporcjonalne i zgodne z zasadami demokratycznego państwa prawa.⁴⁶ W praktyce wolność słowa obejmuje zarówno prawo do mówienia, jak i prawo do milczenia, a także wolność prasy i innych środków przekazu.

Debaty publiczne koncentrują uwagę na tym, gdzie leży granica między ochroną tej wolności a koniecznością przeciwdziałania jej nadużyciom, np. w formie dezinformacji, fake newsów czy mowy nienawiści. Taki zakres debat jest niezbędny, gdyż demokracja wymaga równowagi między prawem do wyrażania opinii a ochroną przed nadużyciami. W praktyce jednak trudno jest wytyczyć taką granicę, ponieważ to co dla jednych ludzi jest żartem, dla innych może być obrazą i przesłanką do propagowania mowy nienawiści⁴⁷. Kluczowy jest więc spór pomiędzy dwoma radykalnymi stanowiskami – z jednej strony, dopuścić należałoby jakikolwiek rodzaj wypowiedzi, także tej zakłócającej spokój publiczny, natomiast z drugiej strony – ludzie mają prawo wypowiadać tylko to, co zaaprobowują lub co najmniej nie zgłoszą do tego zasadniczych zastrzeżeń pozostali.

W kontekście powyższego wskazać należy na różnice między „wolnością słowa” a „mową nienawiści”. Wyróżnić tu można kilka aspektów. Jednym z pierwszych jest stwierdzenie, że wolność słowa służy wymianie myśli i prowadzeniu debaty, podczas gdy mowa nienawiści dąży do upokorzenia, zastraszenia lub wykluczenia określonej grupy społecznej. Jak wykazują badania,

⁴³ A. Gliszczyńska-Grabias, *Przeciwdziałanie antysemityzmowi. Instrumenty prawa międzynarodowego*, Warszawa 2014, s. 81.

⁴⁴ Tamże, s. 81–85.

⁴⁵ M. Siwicki, *Nielegalna i szkodliwa treść w Internecie. Aspekty prawnokarne*, Warszawa 2011, s. 81.

⁴⁶ M. Zdyb, *Wolność wypowiedzi. Aksjologiczne dylematy wolności*, Toruń 2011, s. 35–36.

⁴⁷ A. Bitgorajski, *Wolność wypowiedzi i jej granice. Analiza wybranych zagadnień*, Katowice 2014, s. 14.

komunikaty zawierające nienawistne treści mają silny wpływ na obniżenie poczucia wartości jednostek z grup dyskryminowanych⁴⁸. Wolność słowa pozwala na rozwój pluralizmu i demokracji, natomiast mowa nienawiści może prowadzić do eskalacji przemocy. Niektórzy socjologowie wskazują, że wzrost ilości mowy nienawiści w mediach i Internecie koreluje z liczbą przestępstw z nienawiści, co pokazuje realne konsekwencje takich wypowiedzi. W większości krajów demokratycznych wolność słowa jest chroniona, ale z ograniczeniami dotyczącymi mowy nienawiści. W Europie prawo unijne nakazuje penalizację wypowiedzi nawołujących do przemocy i nienawiści, szczególnie na tle rasowym i etnicznym. W USA podejście jest bardziej liberalne – Pierwsza Poprawka do Konstytucji chroni nawet kontrowersyjne wypowiedzi, o ile nie prowadzą one bezpośrednio do przemocy⁴⁹. Poza tym należy też wskazać na istnienie różnic między krytyką a nienawiścią – krytyka idei, religii czy polityki mieści się w granicach wolności słowa, natomiast personalne ataki na podstawie przynależności do danej grupy są uznawane za mowę nienawiści.

Niektórzy socjologowie wskazują, że język nienawiści w mediach społecznościowych nie tylko pogłębia podziały społeczne, ale także zniechęca niektóre grupy do uczestnictwa w debacie publicznej⁵⁰. Część doktryny uważa, że rozwiązaniem tego sporu jest znalezienie złotego środka, przy akceptacji, iż wolność wypowiedzi jest wartością ograniczoną nazwaniem granic tej wolności, co oznacza, że w liberalnym systemie prawnym wolność słowa powinna mieć pewne granice⁵¹. Inni natomiast uważają, że swobody wypowiedzi nie sposób analizować w oderwaniu od jej ograniczeń – wyodrębnienie wolności słowa wynika niejako z powodu wytyczenia jej granic. Dlatego też słusznie zakłada się, że ustawodawca w przypadku wolności słowa musi oscylować między restrykcyjnością a liberalizacją, przy czym zarówno nadmierna restrykcyjność, jak i liberalizacja może wypaczać naturę swobody wypowiedzi. Właściwe jest stwierdzenie, iż w państwach demokratycznych zasadą powinna być największa dbałość o poszanowanie swobody słowa, co wyraża się w jej ograniczaniu tylko w okolicznościach, które w rzeczywistości tego wymagają. W przeciwnym wypadku ograniczenia wolności słowa mogą stanowić olbrzymią pokusę dla twórczych i stosujących prawo⁵².

Reasumując, można przytoczyć myśl Jana Pawła II w kontekście wolności słowa i mowy nienawiści, którą wygłosił w homilii z dnia 6.06.1991 r. w czasie jednej z pielgrzymek do Polski, gdy mówił, że „wolność publicznego wyrażania swoich poglądów jest wielkim dobrem społecznym, ale nie zapewnia ona wolności słowa. Niewiele daje wolność mówienia, jeśli słowo wypowiedziane nie jest wolne. Jeśli jest spętane egocentryzmem, kłamstwem, podstępem, może nawet nienawiścią lub pogardą dla innych, czyli dla tych, którzy różnią się na przykład narodowością, religią albo poglądami. Niewielki będzie pożytek z mówienia i pisania, jeśli słowo będzie używane nie po to, aby szukać prawdy, wyrażać prawdę i dzielić się nią, ale tylko po to, by zwyciężać w dyskusji i obronić swoje, jednak jak stwierdził może właśnie błędne stanowisko”⁵³. Papież mówił wtedy, że czeka nas wielka praca nad mową,

⁴⁸ A. Bodnar, M. Szuleka, *Koncepcja nadużycia prawa w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka a mowa nienawiści* (w:) R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias (red.): *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, Warszawa 2010, s. 172.

⁴⁹ R. Guzik, *Wolność słowa...*, dz. cyt., s. 212.

⁵⁰ M. Urbańczyk, *Liberalna doktryna...*, dz. cyt., s. 192.

⁵¹ T. Guz, *Wolność wypowiedzi w aspekcie aksjologii metafizyczno-chrześcijańskiej*, Toruń 2011, s. 19.

⁵² R. Guzik, *Wolność słowa...*, dz. cyt., s. 4.

⁵³ Jan Paweł II, Homilia wygłoszona w czasie mszy św. w Olsztynie 6.06.1991 r., www.opoka.org.pl (pobrano: 16.08.2025 r.).

jaką się posługujemy a nasze słowo musi być wolne i musi wyrażać naszą wewnętrzną wolność. Kończąc wypowiedź zauważył, że poza prawdą wolność nie jest wolnością. Jest pozorem a nawet posunął się dalej twierdząc, że jest zniewoleniem⁵⁴.

Zakończenie

W Polsce agresja języka nienawiści obejmuje nie tylko dyskurs międzypartyjny, ale skierowana jest wobec określonych grup społecznych, takich jak homoseksualiści, osoby o poglądach lewicowych, katolicy, zwolennicy teorii genderowych, a także migranci i uchodźcy. Zjawisko to o silnie negatywnym, wykluczającym i piętnującym charakterze wciąż występuje przybierając coraz to nowsze formy, szczególnie w przestrzeni internetowej, gdzie granice odpowiedzialności i etyki są często niedostrzegane.

Mową nienawiści posługują się przedstawiciele środowisk politycznych, religijnych, jak i mass mediów czy popkultury itp. Jest ona stosowana świadomie, a sprawcy zdając sobie sprawę, że „słowa mają moc”, nie tylko ranią ofiary, ale także doprowadzają do wykluczenia społecznego, jak i realnych aktów przemocy.

Osoby posługujące się mową nienawiści nie mogą usprawiedliwiać swoich wypowiedzi wolnością słowa, gdyż nie jest to obrona wartości demokratycznych, ale ich wypaczenie. Granice wolności kończą się bowiem tam, gdzie rozpoczyna się krzywda drugiego człowieka. Dlatego też należy dążyć do rozgraniczenia kreatywnej krytyki od znienawidzonej retoryki. Reasumując stwierdzić można, że z zachowania i sposobu w jaki niektórzy ludzie czy środowiska posługują się mową nienawiści wobec swoich wrogów, dowiadujemy się, jakie mają poglądy i przekonania, ale i jakimi są oni ludźmi i jakimi wartościami moralnymi i etycznymi się kierują w swoim postępowaniu.

Streszczenie

Mowa nienawiści dotyczy negatywnego, patologicznego społecznie zjawiska, które obrazuje specyfikę czasów współczesnych. Skala jej występowania za sprawą mediów tradycyjnych i społecznościowych powoduje, że zjawisko to ma duży zasięg, wzbudzając tym samym uzasadniony niepokój. Sytuacja ta współcześnie wymaga stawienia czoła paradoksowi, z jednej strony wyrażanemu przez wolność słowa, z drugiej zaś przez godność przynależną każdemu człowiekowi bez względu na wiek, płeć, rasę, wyznanie itp.

Artykuł jest próbą wyjaśnienia, również w aspekcie historycznym, czym tak naprawdę jest mowa nienawiści i jakie zagrożenia za sobą niesie. Wszyscy mamy bowiem świadomość, iż problem ten w dzisiejszych czasach prowadzi do pogłębiania się podziałów społecznych i politycznych osłabiając więzi społeczne, jak i demokrację, co w konsekwencji prowadzi do eskalacji przemocy we wszystkich dziedzinach życia.

Słowa kluczowe: demokracja, godność, hejt, mowa nienawiści, polityka, przestępczość, wolność słowa

⁵⁴ T. Guz, *Wolność wypowiedzi...*, dz. cyt., s. 6.

HATE SPEECH AS A THREAT TO SOCIAL SECURITY. PART 1. THEORETICAL ASPECTS

Summary

Hate speech refers to a negative, socially pathological phenomenon that reflects the specific nature of modern times. Due to its prevalence in traditional and social media, this phenomenon has a wide reach, thus causing justified concern. This situation requires us to face a paradox, expressed on the one hand by freedom of speech and on the other by the dignity inherent to every human being regardless of age, gender, race, religion, etc.

This article is an attempt to explain, also from a historical perspective, what hate speech really is and what threats it poses. We are all aware that this problem today leads to deepening social and political divisions, weakening social bonds and democracy, which in turn leads to an escalation of violence in all areas of life.

Keywords: democracy, dignity, hate, hate speech, politics, crime, freedom of speech

Bibliografia:

- Białek-Szwed, O., Mowa nienawiści problemem etycznym współczesnych mediów, *Zeszyty Naukowe KUL*. 2018, t. 61, nr 4.
- Bilewicz, M., Kamińska, O., Winiewski, M., Soral, W., From disgust to contempt-speech. The nature of contempt on the map of prejudicial emotions, *Behavioral and Brain Sciences*. 2017, vol. 40.
- Bilewicz, M., Marchlewska, M., Soral, W., Winiewski, M., *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*, Wyd. Fundacja im Stefana Batorego, Warszawa 2014.
- Biłgorajski A., *Wolność wypowiedzi i jej granice. Analiza wybranych zagadnień*, Katowice 2014.
- Bodnar, A., Szuleka, M., Koncepcja nadużycia prawa w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka a mowa nienawiści (w:) R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias (red.): *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, Warszawa 2010.
- Bulandra, A., Kościółek, J., *Przeciwdziałanie mowie nienawiści. Podręcznik dla środowiska politycznego*, Wyd. Stowarzyszenie Interkulturalni, Kraków 2016.
- Czaczkowska, E., Prymas Stefan Wyszyński – „antysemita”, „rasista” i „faszysta”. Historia podwójnej manipulacji tekstami z „Ateneum Kapłańskiego”, *Polonia Sacra*. 2019, t. 23, nr 4.
- Decyzja ramowa Rady 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawno-karnych. (Dz.U.UE.L. z 2008 r., nr 328, poz. 55).
- Gąsiorowski, J., Eugenika w polskim systemie przeciwdziałania przestępczości, *Przegląd Naukowo-Metodyczny*. 2022, Rok XV, nr 4.
- Gąsiorowski, M., Zmitologizowany obraz wroga – socjotechniczne narzędzie polityczne Jarosława Kaczyńskiego, *Dyskurs & Dialog*. 2024, nr 13.
- Geneza hejtu,
www.uprzedzuprzedzenia.org.pl_Humanity_in_action_Polska_Geneza_hejtu
(pobrano: 15.11.2024).
- Gliszczyńska-Grabias, A., *Przeciwdziałanie antysemityzmowi. Instrumenty prawa międzynarodowego*, Warszawa 2014.
- Grzegorzczkowska, R., *Wstęp do językoznawstwa*, PWN, Warszawa 2007.

- Guz, T., *Wolność wypowiedzi w aspekcie aksjologii metafizyczno-chrześcijańskiej*, Toruń 2011.
- Guzik, R., *Wolność słowa a mowa nienawiści. Analiza karnoprawna*, Warszawa 2021.
- Hohne, H., *Zakon Trupiej Czaszki*, Wyd. Wołoszański, Warszawa 2006.
- Jan Paweł II, Homilia wygłoszona w czasie mszy św. w Olsztynie 6.06.1991 r., www.opoka.org.pl (pobrano: 16.08.2025 r.).
- Kamiński, I., *Ograniczenia swobody wypowiedzi dopuszczalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza krytyczna*, Warszawa 2010.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284).
- Kot, G., Mazur-Rafał, M., Szarota, M., *O mowie nienawiści i hejcie*, Wyd. Humanity in Action Polska, Warszawa 2022, s. 20.
- Kowalski, S., Tulli, M., *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*, Warszawa 2003.
- Łodziński, S., *Problemy dyskryminacji osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce (polityka państwa, regulacje prawne i nastawienie społeczne)*, Warszawa 2003.
- Łowmiański, H., *Religia Słowian i jej upadek (w. VI-XII)*, PWN, Warszawa 1986.
- Międzynarodowa Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z 1966 r. (Dz.U. z 1969 r.).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19.12.1966 r., ratyfikowany przez Polskę w 1977 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).
- Mikołajczyk, B., Wyrażenia znieważające jako leksykalne środki realizacji aktów zagrażających twarzy na przykładzie języka niemieckiego i polskiego, *Studia Germanica Gedanensia*. 2008, nr 17.
- Obirek, S., Czy Stefan Wyszyński był antysemitą?, <https://studioopinii.pl/archiwa/207481> (pobrano: 7.01.2026).
- Ocieczek G., Samiczak K., Przesłanki z nienawiści, *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 2022, t. 46, z. 2.
- Pastuszka, J., Filozoficzne i społeczne idee A. Hitlera (rasizm), *Ateneum Kapłańskie*. 1938, nr 41.
- Policja zwalcza przestępczość motywowaną uprzedzeniami (z nienawiści), <https://slaska.policja.gov.pl/kat/informacje/wiadomosci/420005,Policja-zwalcza-przestepczosc-motywowana-uprzedzeniami-z-nienawisci.html> (pobrano: 25.08.2025).
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948 r.).
- Protokół dodatkowy z 28.01.2003 r. do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości z 23.11.2001 r., sporządzony w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r. (Dz.U. z 2015 r., nr 728).
- Rekomendacja nr R 97 (20) Komitetu Ministrów Rady Europy w kwestii „wypowiedzi szerzących nienawiść”.
- Siwicki, M., *Nielegalna i szkodliwa treść w Internecie. Aspekty prawnokarne*, Warszawa 2011.
- Taczowska-Olszewska, J. (red.), *Prawna kwalifikacja mowy nienawiści. Krajowe i europejskie uwarunkowania nadużycia wolności wypowiedzi*, Akademia Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2024.

- Urbańczyk, M., *Liberalna doktryna wolności słowa a swoboda wypowiedzi historycznej*, Poznań 2009.
- Winiewski, M., Hansen, K., Bilewicz, M., Soral, W., Świdorska, A., Bulska, D., *Mowa nienawiści, mowa pogardy. Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*, Wyd. Fundacja im Stefana Batorego, Warszawa 2017.
- Werra, Z., Katynizm, a mowa nienawiści w środowisku dziennikarskim – analiza przypadku, *Acta Politica Polonica*. 2021, nr 2.
- Zdyb, M., *Wolność wypowiedzi. Aksjologiczne dylematy wolności*, Toruń 2011.
- 18 czerwca – Międzynarodowy Dzień Przeciwdziałania Mowie Nienawiści, <https://poland.mfa.gov.ua/pl/news/18-czerwca-miedzynarodowy-dzien-przeciwdzialania-mowie-nienawisci> (pobrano: 8.01.2026).
- <https://encyclopedia.ushmm.org/content/pl/article/nazi-propaganda> (pobrano: 8.01.2026).

Jerzy GAŚIOROWSKI
Akademia WSB
Katedra Nauk o Bezpieczeństwie
ORCID: 0000-0002-9732-847X

MOWA NIENAWIŚCI JAKO FORMA ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA SPOŁECZNEGO. CZĘŚĆ 2. ASPEKT PRAWNO-KRYMINALISTYCZNY

Wstęp

Mowa nienawiści, tak z prawnego, jak i kryminalistycznego punktu widzenia, dotyczy negatywnego społecznie i zarazem realnie zachodzącego zjawiska, które obrazuje specyfikę naszych czasów.

Zjawisko to za sprawą rozprzestrzeniających ją mass mediów powoduje, że permanentnie eskaluje stwarzając zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego, dlatego też niezbędne jest podejmowanie środków zaradczych. Jest to konieczne, bowiem mowa nienawiści zaczyna stanowić w Polsce poważny problem występując coraz powszechniej w polityce i popkulturze, wykorzystując wszelkie dostępne mass media, przez co jej przeciwdziałanie, jak i zwalczanie jest trudnym zadaniem, wymagającym stawienia czoła paradoksowi wyrażanemu z jednej strony przez wolność, a z drugiej przez godność przynależnych każdemu człowiekowi. Dlatego też zjawisko to należy analizować jako formę zagrożenia bezpieczeństwa społecznego w aspekcie teoretycznym (część pierwsza artykułu), jak i prawno-kryminalistycznym (część druga), gdyż pogłębia podziały społeczne i polityczne, osłabiając demokrację, prowadząc w konsekwencji do eskalacji przemocy we wszystkich dziedzinach życia społeczno-politycznego, co wymaga zdecydowanej reakcji państwa.

Celem artykułu jest próba wyjaśnienia złożoności zjawiska, jakim jest „mowa nienawiści” poprzez ukazanie zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego, z uwzględnieniem case study, jak i stanu przestępczości oraz zwalczania tej kategorii czynów zabronionych.

Mowa nienawiści w teorii

Mowę nienawiści (ang. „hate speech”) rozumianą jako „wszelki rodzaj komunikacji w mowie, piśmie czy zachowaniu, w ramach którego atakuje się albo używa pejoratywnego lub dyskryminującego języka w odniesieniu do osoby lub grupy na podstawie tego kim ona jest/one są, czyli innymi słowy na podstawie ich religii, narodowości, przynależności etnicznej, rasy, koloru skóry, pochodzenia, płci czy innych czynników determinujących tożsamość”¹, należy analizować w kategoriach psychologicznych, psychoanalitycznych, ale także jako realne zagrożenie dla społeczeństwa. Świadczą o tym wydarzenia społeczno-polityczne dokonujące się współcześnie, gdzie zjawisko to jest cynicznie zaprzęgane, za pomocą istniejących już stereotypów i uprzedzeń do politycznych i propagandowych celów, przez co „jawi się jako nieuchronny koszt wolności słowa”², stając się tym samym rzeczywistym problemem, kwalifikowanym jako przestępstwo wyrażające się zróżnicowanym zakresem sposobów postępowania sprawców, w strukturę

¹ G. Kot, M. Mazur-Rafał, M. Szarota, *O mowie nienawiści i hejcie*, Wyd. Humanity in Action Polska, Warszawa 2022, s. 20.

² S. Kowalski, M. Tulli, *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*, Warszawa 2003, s. 12–13.

których wpisuje się katynizm jako narzędzie wprowadzające w życie jednostki i społeczeństwa wewnętrzną destrukcję. Katynizm jako „świadomy, jednolity i całościowy, z jasno określonym teleologizmem, mechanizm ukształtowany w oparciu o założenia ideologii materialistycznej koncepcji świata, (którego wymiar – przypis J.G.) urzeczywistnia się w wykorzystaniu narzędzi systemowego procesu destrukcji jednostki i społeczeństwa: kłamstwa, strachu – lęku, nienawiści społecznej, cynizmu, krzyku, manipulacji, chaosu aksjologicznego, zależności społecznych, atomizacji społeczeństwa, popierania wszelkiego rodzaju patologii szczególnie w obszarze etycznym”³. Katynizm z nienawiści, wyrażany w mowie, swoim działaniem prowadzić może do przemocy, tak w wymiarze fizycznym, jak też psychicznym i duchowym, względem drugiego człowieka, grup i społeczności, i głęboko przenika do świata polityki, ale i szeroko rozumianych mass mediów i popkultury.

Mowa nienawiści w polityce

Jedną z istotnych ról polityka jest kształtowanie stosunków społecznych wg wizji wyznaczonych przez jego ugrupowanie. Nie ulega jednak wątpliwości, że pewne wizje społeczeństwa są uniwersalne dla cywilizacji europejskiej, niosąc ze sobą odpowiedni zestaw wartości, wśród których poszanowanie godności jednostki, solidarność i zakaz dyskryminacji zajmują kluczowe miejsce. Wśród narzędzi wpływania na kształtowanie się stosunków społecznych, normy prawne odgrywają dominującą rolę. Dlatego też najbardziej oczekiwaną rolą polityka w zakresie przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się mowy nienawiści jest – z jednej strony – poprawa stanu prawnego w tym zakresie, pozwalająca zwiększyć efektywność i skuteczność ochrony społeczeństwa przed mową nienawiści⁴, a z drugiej strony – szanowanie godności jednostki, poprzez eliminowanie tego typu wypowiedzi z własnego, tak prywatnego, jak i politycznego słownictwa.

Jak dowodzi praktyka, politycy często zamiast przestrzegać prawa i stać na straży praworządności i godności jednostek i grup społecznych, ze swoimi przekonaniem wykorzystują mowę nienawiści w bardzo różny sposób. Tego typu sytuacji jesteśmy świadkami prawie codziennie, tak w „mass mediach” publicznych, w tym i prywatnych, o określonych preferencjach politycznych (vide TV Republika). Dzieje się tak, gdyż czołowe ugrupowania polityczne w Polsce posiadają swoje wartości i poglądy, którymi chcą zaszczepić innych, czy to swoich wyborców czy też nie. Aby to osiągnąć i zyskać zwolenników w celu przejęcia władzy członkowie partii i ugrupowań politycznych atakują się wzajemnie wytykając sobie wszystko najgorsze. Partie te, od prawicowych do lewicowych przekonania, stosują zakrojoną na szeroką skalę mowę nienawiści, obrażając, lżąc, fejkując swoich przeciwników politycznych przed opinią publiczną. Wiele z tych oskarżeń jest nieprawdziwych, ale z założenia w mowie nienawiści stosuje się każdy „chwyt”, aby upokorzyć i zniszczyć przeciwną frakcję czy konkretnego polityka. Aby to osiągnąć, politycy „Prawa i Sprawiedliwości” zbudowali system wykorzystujący mowę nienawiści, która dotyka jednostek, poszczególnych grup etnicznych czy środowiska LGBT, a nawet całego narodu. Świadczą o tym przykłady z wielu ostatnich lat, gdy politycy i osoby publiczne PiS-u, ale i z różnych innych frakcji i opcji ideologicznych, często

³ Z. Werra, Katynizm, a mowa nienawiści w środowisku dziennikarskim – analiza przypadku, *Acta Politica Polonica*. 2021, nr 2, s. 44.

⁴ A. Bulandra, J. Kościółek, *Przeciwdziałanie mowie nienawiści. Podręcznik dla środowiska politycznego*, Wyd. Stowarzyszenie Interkulturalni, Kraków 2016, s. 43.

świadomie stosują mowę nienawiści, tak w stosunku do siebie (polityków), obywateli i grup społecznych, jak i zawodowych (dawniej ze strony PiS-u np. lekarzy, nauczycieli itp.), szeroko wykorzystując „zarządzanie strachem”⁵, które poprzez różne formy katynizmu eskalują napięcie i konflikty, wprowadzając w życie jednostki, jak i społeczeństwa wewnętrzną destrukcję.

W ostatnich latach pojawiło się wiele kontrowersyjnych, często w swej treści agresywnych lub niecenzuralnych, wypowiedzi i zachowań polityków i osób publicznych, jak i środowisk z nimi ideowo związanych, które są wychwytywane i kolportowane przez media.

Obrażliwe stwierdzenia, wyczerpujące znamiona mowy nienawiści, wobec polskich żołnierzy pełniących służbę na granicy RP wygłaszali politycy opozycji (za rządów PiS), jak i działacze PiS i związani z nimi akolici. W sierpniu 2021 r., podczas programu na antenie TVN 24, Władysław Frasyniuk (były działacz opozycji demokratycznej za czasów PRL) nazwał żołnierzy strzegących granicy z Białorusią „watahą psów” i „śmieciami”, zarzucając im antypolskie zachowanie⁶. Dnia 29.06.2025 r. w rejonie przejścia granicznego z NRF w Słubicach, znany działacz skrajnej prawicy (lider tzw. Ruchu Obrony Granic i kandydat do Sejmu z list PiS w 2023 r.), Robert Bąkiewicz publicznie w sposób rażący znieważał funkcjonariuszy Straży Granicznej i Żandarmerii Wojskowej podczas i w związku z wykonywaniem czynności służbowych, nazywając ich zdrajcami⁷.

W podobnym tonie wypowiadała się posłanka Koalicji Obywatelskiej Klaudia Jachira, która w grudniu 2021 r. opublikowała nagranie, na którym śpiewała przerobioną wersję kolędy „Wśród nocnej ciszy”, sugerując, że funkcjonariusze SG wypychają dzieci na Białoruś. Część polityków z ugrupowań lewicowych, jak „Razem” czy „Zielonych”, a także niektórzy posłowie KO w 2021 i 2022 r. krytykowała działania wojska i SG przy granicy z Białorusią, zarzucając im nieludzkie traktowanie migrantów i odpychanie ich siłą z powrotem za granicę. Niektórzy mówili o oprawcach w mundurach, wstydzie dla Polski czy przemocy wobec bezbronnych ludzi. Politycy środowisk lewicowych porównywali polskich żołnierzy i policjantów do nazistów czy oprawców z SS⁸.

Liczne postaci życia publicznego mowę nienawiści kierują także wobec konkretnych osób – np. Marian Kowalski („narodowiec”) na antenie Radia Lublin nazwał dominikanina, ojca Ludwika Wiśniewskiego „idiotą w sutannie”⁹. Podobnie agresywnie stosuje mowę nienawiści w swoich wystąpieniach powszechnie znana szerokiej publiczności z takich zachowań i wypowiedzi Krystyna Pawłowicz¹⁰, która

⁵ Zarządzenie strachem, jako narzędzie socjotechniczne, umożliwia manipulowanie grupami osób, kierując ich uczucie strachu i lęku na konkretne obiekty; jest jedną z podstawowych metod populizmu, gdyż naturalną reakcją na strach jest poszukiwanie obrońcy (charyzmatycznego lidera). Jego autorytarne, paternalistyczne i dyktatorskie cechy pozwalają manipulować masami – w wymiarze polityki wewnętrznej zazwyczaj wyznacza się zmitologizowanego wroga narodu, który „modyfikuje rzeczywistość, tworząc jej irracjonalne wyobrażenie”. Warunkiem skutecznego prowadzenia populistycznej polityki strachu jest mitologizacja wrogów – P. Lewandowski, *Mit polityczny Lecha Kaczyńskiego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 18.

⁶ Plucie na polskich żołnierzy to skandal,

www.wgospodarce.pl/plucie_na_polskich_zolnierzy_to_skandal (pobrano: 26.04.2025).

⁷ <https://tvn24.pl/polska/robert-bakiewicz-uslyszal-zarzut-st8603769> (pobrano: 18.08.2025).

⁸ Atak na polski mundur, www.polskieradio24.pl/atak_na_polski_mundur (pobrano: 26.04.2025).

⁹ O. Białek-Szwed, Mowa nienawiści problemem etycznym współczesnych mediów, *Zeszyty Naukowe KUL*. 2018, t. 61, nr 4, s. 333.

¹⁰ Krystyna Pawłowicz (ur. 1952) – polityczka, prawniczka specjalizująca się w zakresie prawa gospodarczego, nauczycielka akademicka, doktor habilitowana nauk prawnych, w latach 2007-2011 członkini Trybunału Stanu, posłanka na Sejm VII i VIII kadencji (2011-2019), członkini Krajowej Rady

zasłynęła m.in. słowami skierowanymi do Kamili Gasiuk-Pihowicz: „myszko – agresorko”, czy „babo weź się w końcu wygadaj i uspokój”, jak też długimi i szokującymi monologami umieszczanymi w jej profilu na facebooku, dotyczących wielokulturowości europejskiej¹¹.

Równie wyjątkowo nieprzyzwoita i przekraczająca wszelkie normy etyczne i moralne była wypowiedź europośła Janusza Korwina-Mikke na temat niepełnosprawnych dzieci. Podczas spotkania na jednej z poznańskich uczelni stwierdził on, że dzieci chore umysłowo wprowadza się celowo w system edukacji, aby obniżyć poziom edukacji. Mówił, że „nie może być tak, że godzimy się na bredzenie idioty. Posyłanie idioty do szkoły to jest katorga dla tego debila”¹². Wypowiedź tego typu jest nie tylko wykluczająca, ale stanowi wzorcowy przykład mowy nienawiści stosowanej przez osobę publiczną wobec osób niepełnosprawnych intelektualnie.

Podobnie ocenić należy bulwersujące dla opinii społecznej, jak i środowisk politycznych, wypowiedziane w ramach mowy nienawiści słowa przez funkcjonariuszy państwa, jak i przedstawicieli Kościoła Katolickiego. Przykładem są tu słowa wypowiedziane przez Jarosława Kaczyńskiego¹³ z trybuny sejmowej, czy podczas prezydenckiej kampanii wyborczej przez urzędującego prezydenta RP (i kandydata na drugą kadencję) Andrzeja Dudę¹⁴ oraz posła PiS Przemysława Czarnka¹⁵, a dotyczące środowiska LGBT i obozu rządzącego.

J. Kaczyński, powszechnie uważany za głównego ideologa mowy nienawiści¹⁶, w trakcie 46. posiedzenia Sejmu w dniu 18.07.2017 r. wypowiedział w sposób bardzo agresywny zdanie: „Wiem, że boicie się prawdy, ale nie wycierajcie swoich mord

Sądownictwa w latach 2011-2019, sędzia Trybunału Konstytucyjnego (2019-2025) – https://pl.wikipedia.org/wiki/Krystyna_Paw%C5%82owicz (pobrano: 14.08.2025).

¹¹ Np. wypowiedź z 17.06.2017 r.: „Nastaly w Europie czasy: bezczelnych zdrajców, »niemieckich szmat«, V kolumn, totalistów, skorumpowanych alkoholików, lewaków i faszystowskich bojówek, zbłąkanych kosmopolitów bez ojczyzn, matek i ojców, wyznawców »kulturowej płci«, erotomanów, seksualnych patologii i politycznej poprawności, zabójców dzieci i rodziców, zniewieściałych facetów w rurkach i różowych baletkach, adoptujących pszczoły, zabójców dzieci i politycznych szantażystów i islamu, wielbieli kóz, satanistów, bogobójców i ćpunów, genderowego terroru, politycznych bejsbolistów, kłamców, polityków bez właściwości i zdolności honorowej...(...)” – O. Białek-Szwed, *Mowa nienawiści...*, dz. cyt., s. 334.

¹² A. Bulandra, J. Kościółek, *Przeciwdziałanie mowie...*, dz. cyt., s. 112.

¹³ Jarosław A. Kaczyński (ur. 1949), polityk i doktor nauk prawnych, w latach 2006-2007 prezes Rady Ministrów. W okresie PRL działacz opozycji politycznej. Senator I kadencji (1989-1991), w latach 1991-1993 i od 1997 – nadal, poseł na Sejm. Od 2003 r. prezes partii „Prawo i Sprawiedliwość”, w latach 2020-2022 i w 2023 wiceprezes RM, w latach 2020-2022 przewodniczący Komitetu RM d/s Bezpieczeństwa Narodowego i spraw Obronnych. Kandydat na urząd prezydenta RP w 2010 r. Od objęcia władzy przez PiS w 2015 r. do utworzenia III rządu D. Tuska, jako poseł na Sejm RP i wicepremier, był uważany za jedną z najbardziej wpływowych osób w Polsce – https://pl.wikipedia.org/wiki/Jaros%C5%82aw_Kaczy%C5%84ski (pobrano: 14.08.2025).

¹⁴ Andrzej S. Duda (ur. 1972 r.), prawnik i polityk, doktor nauk prawnych. Prezydent RP w latach 2015-2025. W latach 2006-2007 podsekretarz stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości, w latach 2008-2010 podsekretarz stanu w Kancelarii Prezydenta RP L. Kaczyńskiego, w latach 2007-2011 członek Trybunału Stanu, poseł na Sejm VII kadencji (2011-2014, poseł do Parlamentu Europejskiego VIII kadencji (2014-2015) – https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Duda (pobrano: 14.08.2025).

¹⁵ Przemysław Czarnek (ur. 1977), prawnik i polityk, nauczyciel akademicki, doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wojewoda lubelski (2015-2019), poseł na Sejm IX i X kadencji (od 2019 r.), minister edukacji i nauki w II rządzie M. Morawieckiego (2020-2023), od 2025 r. wiceprezes PiS – https://pl.wikipedia.org/wiki/Przemys%C5%82aw_Czarnek (pobrano: 14.08.2025).

¹⁶ M. Gąsiorowski, Zmitologizowany obraz wroga – socjotechniczne narzędzie polityczne Jarosława Kaczyńskiego, *Dyskurs & Dialog*. 2024, nr 13.

zdradzieckich nazwiskiem mojego śp. brata. Niszczycielście go, zamordowaliście, jesteście kanalami”¹⁷ (za te słowa otrzymał oklaski posłów PiS).

Prezydent A. Duda, ubiegający się o reelekcję, na spotkaniu w Brzegu w dniu 13.06.2020 r. stwierdził, że „Próbuje się nam, proszę państwa, wmówić, że to ludzie, a to jest po prostu ideologia”, dodając, że „ideologia LGBT” to neobolszewizm¹⁸.

Wtórując kandydatowi na prezydenta, P. Czarnek, członek sztabu wyborczego A. Dudy, na antenie TVP Info stwierdził: „Brońmy rodziny przed tego rodzaju zepsuciem, deprawacją, absolutnie niemoralnym postępowaniem. Brońmy nas przed ideologią LGBT i skończmy słuchać tych idiotyzmów o jakichś prawach człowieka czy jakiejś równości. Ci ludzie nie są równi ludziom normalnym i skończmy wreszcie z tą dyskusją”¹⁹. Słowa Czarnka, niegodne posta, profesora wyższej uczelni katolickiej, są właściwie wypowiedzianym wprost rozwinięciem tego stwierdzenia: skoro lesbijki, geje, osoby biseksualne i trans (a to właśnie oznacza skrót LGBT) nie są ludźmi, a „ideologią”, z którą należy walczyć w obronie „polskości”, to dlaczego miałyby im przysługiwać jakieś prawa człowieka?

Jedno z głośniejszych w ostatnim okresie zdarzeń, zaliczanych do mowy nienawiści miało miejsce w dniu 12.12.2024 r. w Sejmie RP. Europeoseł Konfederacji Grzegorz Braun, gaśnicą w holu sejmowym zgasił świece chanukowe. Wydarzenie to podzieliło opinię publiczną – jedni uważali, że G. Braun użył nienawiści w stosunku do narodu żydowskiego stając się tym samym czołowym antysemitą w Polsce, natomiast obrońcy uważali, że zrobił to co do niego należało tylko z rozmachem, aby pokazać, iż powaga miejsca jakim jest Sejm nie powinna dopuszczać do obchodów świąt, zwłaszcza obcych kulturowo. Wydarzenie to podzieliło społeczeństwo na zwolenników i przeciwników, którzy uważają, iż była to demonstracja mowy nienawiści²⁰.

Równie medialnie głośne było powieszenie na szubienicach podczas manifestacji w 2017 r. na placu Sejmu Śląskiego w Katowicach przez działaczy śląskiego Ruchu Narodowego zdjęć sześciorga europosłów PO (M. Boniego, D. Hübner, D. Jazłowiecką, R. Thun, B. Kudrycką i J. Piterę), którzy zagłosowali za rezolucją Parlamentu Europejskiego ws. praworządności w Polsce. Prokuratura, za czasów rządów PiS i ministra sprawiedliwości Z. Ziobry, dwukrotnie umorzyła sprawę, ostatecznie w 2023 r. jej organizatorzy usłyszeli wyrok²¹.

W powyższym kontekście trudno zrozumieć także postawę przedstawicieli

¹⁷Sejm RP,

https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=46&dzien=1&wyp=313&symbol=RWY-STAPIENIA_WYP&id=146 (pobrano: 14.08.2025).

¹⁸ Prezydent A. Duda w czasie tej kampanii nie ograniczał mowy nienawiści tylko do „ideologii LGBT” – w części poświęconej kryzysowi gospodarczemu związanemu z epidemią COVID, bez zahamowań krytykował rządzące w latach 2007-2015 PO i PSL stwierdzając, że: „Byli gorszym wirusem niż koronawirus. Dla polskiej gospodarki byli gorsi niż koronawirus”. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) monitorująca procesy wyborcze określiła stosowaną przez prezydenta w kampanii retorykę jako „mowę podburzającą”, która „miała czasami charakter ksenofobiczny i homofobiczny” – https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Duda, dz. cyt.

¹⁹ <https://oko.press/oni-nie-sa-rowni-normalnym-ludziom-brunatna-kampania-sztabu-dudy-przeciw-osobom-lgbt> (pobrano: 14.08.2025).

²⁰ Sejmowa Komisja Etyki ukarała Grzegorza Brauna za zgaszenie świec chanukowych, www.pap.pl_sejmowa_komisja_etyki_ukarala_grzegorza_brauna_za_zgaszenie_swiec_chanukowych (pobrano: 26.04.2025).

²¹ Sąd skazał dwóch narodowców (za stosowanie gróźb pozbawienia życia z powodu przynależności politycznej) na grzywny po 9.000 zł (!). Pozostałych pięciu uniewinniono – Zapadł wyrok w sprawie zdjęć europosłów na szubienicach, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1566628%2Czapadl-wyrok-w-sprawie-zdjec-europoslow-na-szubienicach.html> (pobrano: 2.09.2025).

Kościła Katolickiego. Za przykład posłużyć może „ewangelicka” działalność redakcji „Radia Maryja”, którego koncesja należy do Prowincji Warszawskiej Redemptorystów, które atakuje różne grupy bądź przyzwala na ich atakowanie zaproszonym gościom i słuchaczom²². Mowę nienawiści głoszą też hierarchowie Kościoła, np. metropolita krakowski Marek Jędraszewski zaatakował społeczność LGBT+ („zapominając” o homoseksualnych ekscesach z udziałem kleru: np. Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec itd.) podczas homilii w krakowskim kościele Mariackim w 75. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego wypowiadając znamienne słowa: „Czerwona zaraza już po naszej ziemi całe szczęście nie chodzi, co wcale nie znaczy, że nie ma nowej, która chce opanować nasze dusze, serca i umysły. Nie marksistowska, bolszewicka, ale zrodzona z tego samego ducha, neomarksistowska. Nie czerwona, ale tęczowa”²³.

Jednym z ostatnich tego typu wystąpień, wzbudzającym polityczne, ale i społeczne oburzenie, jest wypowiedź wspomnianego już R. Bąkiewicza, który w dniu 11.10.2025 r. podczas marszu organizowanego przez PiS przemawiał (obok J. Kaczyńskiego, B. Szydło i P. Czarnka) wypowiadając m.in. te słowa: „Nie bójcie się tego, że oni próbują nas zastraszyć. Nie bójcie się prokuratur, sądów. Ci ludzie zapłacą za to (za przywracanie praworządności – przypis J.G.) cenę. I ta droga na Grunwald musi być taka, że sprawiedliwość musi zapaść. Że te »chwasty trzeba z polskiej ziemi powyrywać« i »napalm na tę ziemię rzucać, żeby nigdy nie odrosły!« Tu jest Polska!”²⁴. Na efekt tych słów nie trzeba było długo czekać – w dniu 17.10.2025 r. dwóch mężczyzn próbowało wrzucić do siedziby biura krajowego Platformy Obywatelskiej tzw. koktajl Mołotowa celem wzniesienia pożaru. Jeden ze sprawców, do osoby próbującej go zatrzymać krzychał „Ty j*** platformersie”²⁵.

²² Każda wypowiedź jest kontrowana przez prowadzącego audycję lub dyrektora rozgłośni, a niepasująca do linii propagandowej jest natychmiast przerywana dzięki linii opóźniającej (radio używa bardzo długiej, bo 7-sekundowej linii opóźniającej). Prowadzący audycję ma 7 sek. na decyzję, czy dana część wypowiedzi słuchacza w ogóle pojawi się na antenie. Audycje zwykle prowadzi: o. Piotr Andrukiewicz, o. Jacek Cydzik, o. Piotr Dettlaff, o. Janusz Dyrek (do 2006 r.), o. Waldemar Gonczaruk, o. Zdzisław Klafka (były prowincjał), o. Jan Król, o. Grzegorz Moj, o. Tadeusz Rydyk (dyrektor stacji), o. Bolesław Słota. Ponadto swoje audycje mają też inne osoby duchowne i świeckie – szerzej patrz: R. Maszkowski, *Mowa nienawiści w Radiu Maryja (głos w dyskusji)* (w:) R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias (red.): *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, Warszawa 2010, s. 263–280.

²³ „Tęczowa zaraza”. Uniwersytet Adama Mickiewicza reaguje na homofobiczny hejt Jędraszewskiego, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/uam-jedraszewski-jezyk-nienawisci> (pobrano: 14.08.2025). Nienawistna wypowiedź duchownego wywołała publiczne oburzenie i lawinę krytycznych komentarzy. Protesty przeciwko agresywnej homofobicznej homilii Jędraszewskiego odbyły się w wielu miastach, m.in. w Krakowie i Warszawie.

²⁴ Słowa te są cytatem z Tadeusza Wencla, mordercy skazanego w PRL na karę śmierci za zabójstwa, który o jednej ze swoich ofiar powiedział: „uwolniłem społeczeństwo od tej kanalii”, „wyrwałem chwastą” – D. Sitnicka, Prokuratura wszczęła dochodzenie w sprawie wypowiedzi Bąkiewicza, <https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/bakiewicz-zapowiada-wyrywanie-chwastow-dworczyk-niezrozumialem-wypowiedzi> (pobrano: 14.10.2025). W dniu 13.10.2025 r. Prokuratura Rejonowa Warszawa-Śródmieście-Północ z urzędu podjęła czynności w związku z tą wypowiedzią, zlecając KSP wszczęcie dochodzenia o czyn z art. 255 § 2 ustawy z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025, poz. 383) i przeprowadzenia czynności dowodowych.

²⁵ W dniu 17.10.2025 r. ok. godz. 15 w drzwi budynku przy ul. Wiejskiej w Warszawie, w którym mieści się m.in. biuro krajowe PO, dwóch mężczyzn próbowało rzucić tzw. koktajl Mołotowa. Jeden z nich próbował podpalić butelkę z nieznanym płynem, którą następnie rzucił w stronę wejścia do budynku. Ta nie wybuchła, ale drugi próbował podpalić to, co się rozlało. Świadek zdarzenia próbując zatrzymać sprawcę usłyszał okrzyk „Ty j*** platformersie”. Sprawcy zbiegli. Jak podkreślają mass media i politycy PO, atak ten był motywowany politycznie i nie ma wątpliwości, że miał charakter terroru politycznego, do zajścia bowiem doszło kilka dni po tym, jak R. Bąkiewicz namawiał do „ziemi wypalanej napalmem”

Mowa nienawiści w mass mediach i popkulturze

Mowa nienawiści jest także widoczna w mass mediach i popkulturze, czyli w przestrzeni rozrywki, ekspresji i masowego przekazu, gdzie filmy, muzyka, seriale czy media społecznościowe kształtują wzorce zachowań i języka. W polskim kontekście to zjawisko przybiera szczególnie niepokojące formy, gdyż często jest bagatelizowane, ukrywane pod pretekstem żartu, autentyczności czy wolności słowa. Największy jednak wpływ na polską popkulturę ma powszechny dostęp do sieci, który otworzył „wirtualną rzeczywistość” przed jej użytkownikami, jak też sfera muzyczna, która dociera do szerokiej publiczności. Internet, jako narzędzie globalnie łączące ludzi, jest platformą dla rzeszy internautów wyrażania opinii, emocji i postaw. W praktyce jednak staje się przestrzenią przemocy werbalnej, agresji i nienawiści, gdzie jako zjawisko globalne, przybiera różne formy, od jawnych gróźb, przez obraźliwe komentarze, posty, memy, grafiki, filmy czy lajki po subtelne formy wykluczenia czy dezinformacji. Problem ten dotyka zarówno jednostki, jak i grupy społeczne, powodując realne skutki w świecie offline²⁶.

Mowa nienawiści w Internecie zaistniała już w latach 80. XX w., gdy sieci komputerowe zaczęły wykorzystywać grupy neonazistowskie, jak np.: Ku-Klux-Klan, Ruch Oporu Białych Aryjczyków itp. do głoszenia swoich poglądów²⁷. Prawdziwy wybuch hejtu nastąpił jednak w latach 2010-2020 wraz z popularyzacją mediów społecznościowych. Platformy takie jak Facebook, Instagram czy YouTube dały użytkownikom możliwość publikowania treści i komentowania w sposób natychmiastowy i często anonimowy. Stały się także miejscem, gdzie w sposób błyskawiczny rozpowszechnia się mowa nienawiści. Brak moderacji, zasoby lub mechanizmy zgłaszania i usuwania treści, jak i niewystarczające regulacje oraz algorytmy promujące kontrowersyjne treści powodują, że treści nienawistne osiągają szeroki zasięg²⁸. Dzieje się też tak dlatego, że użytkownicy często otaczają się osobami o podobnych poglądach, tworząc w ten sposób tzw. „efekt bańki mydlanej”, która potęguje ekstremalne postawy. Poza tym charakter Internetu, w połączeniu z lokalnym ustawodawstwem poszczególnych państw niejednokrotnie powoduje bezkarność tych wypowiedzi i zachowań, gdyż część portali o takim charakterze zlokalizowanych jest w państwach, w których propagowanie takich treści nie jest zakazane, albo – mimo obowiązywania przepisów tego zakazujących – z różnych względów nie jest sankcjonowane.

i „wrywania chwastów” – Zatakowano biuro krajowe Platformy Obywatelskiej, <https://www.pap.pl/aktualnosci/zaatakowano-biuro-krajowe-platformy-obywatelskiej-zdjecia> (pobrano: 18.10.2025). Po kilku dniach Policja zatrzymała 44-letniego Krzysztofa B., jako podejrzanego o próbę podpalenia biura PO. Jak ustalono, wcześniej groził on premierowi D. Tuskowi (uznany przez sąd za winnego i ukarany grzywną 3.000 PLN) – <https://tvn24.pl/tvnwarszawa/srodmiescie/warszawa-proba-podpalenia-biura-po-zatrzymano-mezczyzne-wczesniej-mial-grozic-premierowi-st8707336> (pobrano: 23.10.2025).

²⁶ J. Gańsiorowski, Cyberprzestrzeń – szansa czy zagrożenie dla społeczeństwa informacyjnego w procesie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, *Przegląd Naukowo-metodyczny*. 2020, Rok XIII nr 3, s. 81–115.

²⁷ *Ku-Klux-Klan, Ruch Oporu Białych Aryjczyków itp. publikują także w Internecie nazwiska żydowskich „wrogów”, z zachętą do stosowania przemocy oraz wprowadzają do sieci np. gry komputerowe, których celem jest dezintegracja mniejszości narodowych i cudzoziemców – np. w grze pt. „Meneger w obozie koncentracyjnym” młodzież musiała decydować czy człowiek narodowości tureckiej miał być wysłany do pracy w kopalni czy zagazowany – szerzej patrz: J. Gańsiorowski, *Spolecznosc w „wirtualnej przestrzeni” – rzeczywistosc i zagrozenia* (w:) N. Majchrzak, H. Marek, A. Walentyłowicz (red.): *Kultura pokoju. Kultura relacji z perspektywy srodowisk*, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017.*

²⁸ P. Niemczyk, *Pogarda. Dlaczego rośnie liczba przestępstw z nienawiści w Polsce*, Kraków 2019, s. 158.

W Polsce istotnym elementem przyczyniającym się do szerzenia „mowy nienawiści”, i w istocie jednym z ważniejszych czynników sprzyjających rosnącej skali przestępstw w sieci stał się hejt (ang. „hate” – nienawidzić, wrogość)²⁹. To właśnie „internetowa mowa nienawiści” buduje społeczny obraz, tworzy podatny grunt pod mowę nienawiścią, wskazując często cel, jak też promuje treści w celu zmotywowania potencjalnych agresorów do akcji. Ponadto napędza rywalizację pomiędzy grupami działającymi w świecie cyfrowym.

Popkultura to także przestrzeń rozrywki, ekspresji i masowego przekazu. Obok „wirtualnej rzeczywistości” na kształtowanie się wzorców zachowań i języka wpływ ma także sfera muzyczna, która od zawsze była nośnikiem emocji, przekonań i tożsamości, przez co jest wykorzystywana nie tylko jako forma rozrywki i wyrazu artystycznego, ale także narzędzie ideologiczne – muzyka nacjonalistyczna łączy przekaz polityczny z dźwiękiem, często odwołuje się do historii, patriotyzmu i tożsamości narodowej. Treści zawierające mowę nienawiści wyrażane są w ramach jednego gatunku muzyki, a mianowicie RAC (ang. „Rock Against Communism”, pol. „muzyka przeciw komunizmowi”), który w polskiej popkulturze ma szczególne miejsce, gdyż komunizm obecnie jest utożsamiany z poglądami lewicowymi, które akceptują i tolerują środowiska LGBT, imigrantów itd. Nurt RAC i tzw. „white power music”, czyli muzyka szerząca ideologię nacjonalistyczną, rasistowską i neonazistowską w Polsce prezentowany był przez nieistniejące już zespoły, jak „Honor” i „Konkwista 88”.

Grupa „Honor” działała w latach 90. i na początku XXI w., a jej liderem był Mariusz Szczerski ps. Szczery. Utwory zespołu nawiązują do patriotyzmu, nacjonalizmu, antykomunizmu i neopogaństwa, jednak dominującym tematem grupy było gloryfikowanie nazizmu i nawoływanie do nienawiści na tle odmienności narodowej³⁰. Z kolei „Konkwista 88” (już w swojej nazwie zawiera akronim, gdzie 88 znaczy pozdrowienie nazistowskie Heil Hitler) zespół wykonywał (zaprzestał działalności w 2005 r.) utwory o treściach tożsamościowych, antykomunistycznych rasistowskich i neonazistowskich³¹.

Główne przekazy tekstów zespołów RAC to nacjonalizm i supremacja białej rasy. Teksty gloryfikują ideologię wyższości białych ludzi, potępiają obcych imigrantów, Żydów i inne mniejszości³². Utwory zawierają treści antysemickie, antyislamskie, homofobiczne, antykomunistyczne. Często twórcy tekstów używali języka nienawiści w odniesieniu do lewicowców, anarchistów i osób LGBT. Piosenki tego nurtu odwołują się do wojny, walki ulicznej, obrony czystości narodu i promują przemoc jako w ich mniemaniu konieczną formę obrony białej Europy, a część do mitologii narodowej, żołnierzy wyklętych, Solidarności, powstań narodowych, tylko interpretowanych w skrajnie prawicowy sposób. Zespoły „Honor” i „Konkwista 88”

²⁹ Termin ten stosuje się przede wszystkim do takich wypowiedzi, które są agresywne, przekraczają granice kultury wypowiedzi, a jednocześnie nie spełniają warunków zakwalifikowania ich do kategorii mowa nienawiści.

³⁰ „Honor” to ugruntowany w muzyce RAC zespół, który w warstwie treściowej sławił Rudolfa Hessa i mianował go ostatnim sprawiedliwym czy niszczenie przez A. Hitlera żydowskiego stanu, wspierając to głoszeniem idei, że narodowy socjalizm jest jedyną właściwą drogą. Glorifykował też tematykę patriotyczno-antykomunistyczną głosząc, że tylko biała młodzież może nieść sztandar zwycięstwa – <https://brutalland.pl/viewtopic.php?t=1286> (pobrano: 15.10.2025).

³¹ Od wydania w 1992 r. płyty pt. „Krew naszej rasy” zespół utożsamiał się z ruchem „nazi skinheads” (m.in. wrocławskim neonazistowskim Aryjskim Frontem Przetrwania). Zespół umieszczony jest na liście Anti-Defamation League wymieniającej zespoły wykonujące „muzykę nienawiści”.

³² Raporty na temat mowy nienawiści w muzyce, [www.nigdywiecej.org.pl/raporty nt. mowy nienawisci w muzyce](http://www.nigdywiecej.org.pl/raporty_nt_mowy_nienawisci_w_muzyce) (np. white power, hatecore) (pobrano: 25.04.2025).

były wielokrotnie krytykowane i monitorowane przez organizacje antyfaszystowskie, dlatego ich muzyka krążyła w podziemiu lub za granicą, gdyż w Polsce warstwa tekstowa ich utworów wyczerpywała znamiona przestępstw z art. 256 i 257 k.k., czyli propagowanie faszyzmu i nawoływanie do nienawiści. Mimo to zespoły miały wierną grupę fanów w środowiskach kibicowskich, neonazistowskich i nacjonalistycznych³³. Koncerty RAC często bywały (i nadal są)³⁴ organizowane jako spotkania polityczne, często połączone z marszami, rozprowadzaniem ulotek, gadżetów z symboliką nazistowską. W wielu przypadkach zachowania te są dalekie od przejawu patriotyzmu, gloryfikując ustroje totalitarne i nawołują do przemocy. Muzyka ta stała się narzędziem rekrutacyjnym dla skrajnych grup³⁵.

Przestępstwa z nienawiści w Polsce w latach 2013-2023

Z badań przeprowadzanych m.in. przez Fundację Panoptykon, Centrum Monitorowania Wolności Prasy czy organizację „HejtStop” wynika, że w Polsce mowa nienawiści nasila się szczególnie w kontekście polityki, migracji, społeczności LGBT, a także mniejszości narodowych (Romów, Ukraińców). Wzrost liczby komentarzy o charakterze nienawistnym odnotowuje się po głośnych wydarzeniach medialnych np. marszach równości, zamachach terrorystycznych czy napięciach politycznych³⁶. W części jednak mowa nienawiści przeradza się w czyny o charakterze przestępnym. Dzieje się tak, gdy wypowiedane treści lub działania osób podzielających poglądy „siejących” nienawiść wyczerpują znamiona przestępstw.

Przestępstwa z nienawiści obejmują *„każde przestępstwo natury kryminalnej, w wyniku którego ofiara, lokal lub inny cel przestępstwa są dobierane ze względu na ich faktyczne lub domniemane powiązanie lub udzielane wsparcie grupie wyróżnianej na podstawie cech charakterystycznych wspólnych dla jej członków, takich jak faktyczna lub domniemana rasa, narodowość lub pochodzenie etniczne, język, kolor skóry, religia, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna i psychiczna, orientacja seksualna lub inne podobne cechy”*³⁷. Definicja ta wskazuje na te cechy, które popełnione przestępstwo winno posiadać, aby mogło zostać uznane za przestępstwo z nienawiści, a zatem ma charakter projektujący. Najistotniejsza jest tu sfera wolicjonalna działania sprawcy – przyporządkowanie ofiary do określonej, zasługującej wg sprawcy na potępienie grupy, a zatem nie są istotne cechy indywidualne pokrzywdzonego, a wyróżniki i charakter grupy, do której przez sprawcę zostaje przypisany, a czynnikiem wyzwalającym zamiar popełnienia przestępstwa jest przynależność ofiary do tej grupy³⁸. Mimo zakresowo znacznego

³³ Honor, www.heavymetal.page_artykul_poświęcony_zespołowi_honor (pobrano: 15.10.2025).

³⁴ Polskie zespoły RAC, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Polskie_zespo%C5%82y_RAC (pobrano: 10.01.2026).

³⁵ P. Majewski, *Rap w służbie narodu. Nacjonalizm i kultura popularna*, Warszawa 2021, s. 72–93.

³⁶ A. Obem, Wolność słowa w internecie, www.panoptykon.org_wolność_słowa_w_internecie (pobrano: 16.10.2025).

³⁷ <https://slaska.policja.gov.pl/kat/informacje/wiadomosci/420005,Policja-zwalcza-przestepczosc-motywowana-uprzedzeniami-z-nienawisci.html> (pobrano: 25.08.2025).

³⁸ Wg definicji FBI „przestępstwo (zbrodnia) z nienawiści” (hate crime), i obejmuje „przestępstwo przeciwko osobie lub majątkowi, które jest motywowane w całości lub częściowo uprzedzeniem sprawcy wobec rasy, religii, niepełnosprawności, orientacji seksualnej, pochodzenia etnicznego, płci lub tożsamości płciowej”, czyli polegającej na słownej lub/i fizycznej przemocy wynikającej z antyspołecznych uprzedzeń wobec dyskryminowanej osoby czy grupy społecznej – G. Ociecek, K. Samiczak, *Przestępstwa z nienawiści, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 2022, t. 46, z. 2, s. 38.

przestępczego zachowania sprawcy, jest to dość wąska grupa zdarzeń spowodowanych rasizmem, ksenofobią i uprzedzeniami. Wyróżnia się tu dwa tego typu przestępstwa, stanowiące „trzon” tej kategorii czynów, a mianowicie: 1) propagowanie nazizmu, faszyzmu i innych ustrojów totalitarnych (art. 256 k.k.) oraz 2) znieważanie grup lub osób pod względem odmiennych przekonań politycznych, religijnych czy orientacji seksualnej, naruszenie nietykalności cielesnej (art. 257 k.k.). Stan ilościowy stwierdzonych przestępstw w latach 2013–2023 (w stosunku do przestępczości ogółem) prezentuje tabela 1.

Tabela 1: Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 256 k.k. i art. 257 k.k. w latach 2013-2023.

Rok	Ogółem	Art. 256 k.k.	Art. 257 k.k.	Razem*
2023	466 241	251	311	562 / 0,12%
2022	490 934	249	486	735 / 0,15%
2021	489 052	282	428	710 / 0,15%
2020	469 971	177	356	533 / 0,11%
2019	507 183	378	504	882 / 0,17%
2018	491 732	332	311	643 / 0,13%
2017	463 907	279	248	527 / 0,11%
2016	490 328	374	251	625 / 0,13%
2015	522 546	413	291	704 / 0,13%
2014	589 147	391	229	620 / 0,11%
2013	727 718	267	146	413 / 0,06%
Łącznie	5 708 759	3 393	3 561	6 954 / 0,12%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych KGP z dnia 27.08.2025 r.

* W rubryce RAZEM umieszczono także ich procentowy odsetek.

W latach 2013-2023 liczba stwierdzonych przestępstw mowy nienawiści, związanych z propagowaniem ideologii totalitarnych (art. 256 k.k.) wyniosła 3 393 i 3 561 przestępstw związanych z nawoływaniem do nienawiści (art. 257 k.k.), co łącznie dało 6 954 przestępstwa, co stanowi znikomy odsetek, tj. 0,12% w stosunku do ogólnej liczby przestępstw (5 708 759).

Przestępczość ta ma tendencję wzrostową (z wahaniami w różnym przedziale czasowym) – z 413 w roku 2013 do 562 w 2023 r. Dynamika przestępstw z art. 256 k.k. na przestrzeni lat 2013-2023 kształtowała się w sposób zróżnicowany – ilościowo od 177 (2020 r.) do 413 (2015 r.). Patrząc chronologicznie, w latach od 2013 do 2015 r. widoczna jest tendencja wzrastająca przestępstw (od 267 do 413), a od 2015 r. – tendencja malejąca – z 413 do 251 w 2023 r., jednak nie jednolita, z wahaniami. Dynamika przestępstw z art. 257 k.k. także kształtowała się w sposób zróżnicowany – od 146 (2013 r.) do 504 (2019 r.), a od 2019 r. – tendencja malejąca – od 504 (2019 r.) do 311 (2023 r.) przestępstw.

W rzeczywistości czyny z art. 256 i art. 257 k.k. stanowią jedynie „trzon” przestępstw z nienawiści. Do tej kategorii zalicza się inne typy przestępstw, w strukturze których sprawca kieruje się motywacją-uprzedzeniem (nienawiścią)

i których przejawem są dyskryminacja i naruszenie podstawowych praw człowieka. Przepisy te spenalizowane są w Kodeksie karnym w Rozdz. XVI – Przepisy przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne i w Rozdz. XXXII – Przepisy przeciwko porządkowi publicznemu, jak również obejmują inne czyny zabronione cechujące się znamionami „mowy nienawiści”³⁹.

Przepisy te, głównie o charakterze przestępstw pospolicznych popełniane są coraz częściej na cudzoziemcach – ofiarami są imigranci, pracownicy sezonowi, turyści, stypendyści na polskich uczelniach i uchodźcy itp. Dotyczy to wszystkich przestępstw, a nie tylko o podłożu dyskryminacyjnym. Charakterystyczne jest także to, że w ostatnich latach napaści na cudzoziemców jest więcej niż zwykłych rozbojów, czyli to nie zabór mienia decyduje o agresji. W wielu przypadkach chodzi o język, którym posługuje się cudzoziemiec, jego kolor skóry, wyznanie czy ubiór. Potwierdza to np. R. Pankowski (współzałożyciel Stowarzyszenia „Nigdy Więcej”), który twierdzi, że w aspekcie mowy nienawiści rok 2015 (dojście PiS do władzy na dwie kadencje) w Polsce wydaje się przełomowym. Badacz ten podkreśla, że problem nietolerancji i agresji na tle ksenofobicznym (wobec muzułmanów, uchodźców, imigrantów), nie jest nowym problemem w Polsce – na przestrzeni wielu lat, a w szczególności od 2015 r. nastąpił skokowy wzrost liczby tych napaści i aktów przemocy (agresji fizycznej, werbalnej, szczególnie o dużym ciężarze gatunkowym), a także pogroźek. Jeśli chodzi o grupy narażone na napaści, to w dużym stopniu są to stale te same grupy, chociaż zmienia się w różnych okresach intensywność nienawiści zwróconej przeciwko różnym grupom. Spora liczba napaści była i jest wynikiem ignorancji, gdy np. atakowano grupy turystów włoskich ze względu na ciemniejszą karnację, biorąc ich za Arabów⁴⁰.

Przy przestępstwach tych, dla ich zaistnienia, istotna jest motywacja sprawcy, która musi ujawnić się przed lub w trakcie popełniania przestępstwa, a zatem na etapie postępowania przygotowawczego należy ustalić i udokumentować, że sprawca uzewnętrznił swój negatywny stosunek do określonej grupy osób, z której wywodzi się pokrzywdzony lub przypuszczał, że jest z nią związany.

³⁹ Do przestępstw tej kategorii zaliczamy: art. 117 § 1 k.k. (publiczne nawoływanie do wszczęcia wojny napastniczej lub publiczne pochwalanie wszczęcia lub prowadzenia takiej wojny), art. 118 k.k. (eksterminacja), art. 118 a k.k. (zamach przeciwko ludności), art. 119 § 1 k.k. (przemoc i groźba bezprawna), art. 126 a k.k. (publiczne pochwalanie przestępstw z art. 118 k.k., art. 118a k.k., 119 § 1 k.k., art. 120-125 k.k. lub nawoływanie do ich popełnienia), art. 126b k.k. (niedopełnienie obowiązku należytej kontroli), art. 133 k.k. (znieważenie narodu polskiego), art. 137 § 2 k.k. (publiczne niszczenie na terytorium RP godła, sztandaru, chorągwi państwa polskiego lub państwa obcego), art. 194 k.k. (ograniczenie w prawach), art. 195 k.k. (przeszkadzanie aktom religijnym), art. 196 k.k. (obraza uczuć religijnych), art. 255 § 1a k.k. (propagowanie ideologii faszystowskiej, komunistycznej, lub użycia przemocy w celu wpłynięcia na życie polityczne, społeczne). Poza w/w przestępstwami w praktyce mogą być także zaliczane czyny zabronione spenalizowane w takich przepisach, jak: art. 216 k.k. (znieważenie), art. 217 k.k. (naruszenie nietykalności cielesnej), art. 190 k.k. (kierowanie gróźb karalnych), art. 191 k.k. (przemoc), art. 157 k.k. (uszkodzenie ciała), art. 158 k.k. (pobicie), art. 260 k.k. (udaremnienie lub rozpraszanie zgromadzenia lub zebrania), art. 282 k.k. (wymuszenie rozbójnicze), art. 280 k.k. (rozbój), art. 288 k.k. (zniszczenie mienia), a także zachowania z art. 212 k.k. (zniesławienia) lub art. 216 k.k. (znieważenia innej osoby). W polskim ustawodawstwie występują także przepisy pośrednio dotyczące mowy nienawiści – chodzi o ustawę z dnia 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 z późn. zm.), gdzie przepisy art. 23 i 24 chronią dobra osobiste człowieka, w tym cześć i wizerunek.

⁴⁰ Rafał Pankowski – audycja o tzw. patrolach obywatelskich i atakach na migrantów, <https://www.youtube.com/watch?v=PLvvDmOCODI> (online, pobrano: 16.10.2025). Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” działa od 1996 r.; od tego też czasu prowadzi „Brunatną Księgę”, która stanowi dokumentację monitoringu przestępstw popełnionych przez neofaszystów i skrajną prawicę oraz incydentów na tle rasistowskim, ksenofobicznym i aktów dyskryminacji na terenie Polski.

Reasumując stwierdzić należy, że oficjalne statystyki organów ścigania nie oddają pełni zjawiska – „ciemna liczba” przestępstw mowy nienawiści nie jest znana, gdyż nie są zgłaszane organom ścigania. Wspólne badania Biura Rzecznika Praw Obywatelskich i delegacji Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie wykazały, że zaledwie 5% przestępstw i wykroczeń popełnionych z pobudek rasistowskich i ze względu na nietolerancje o charakterze etnicznym jest zgłaszanych organom ścigania. Wskaźnik ten w środowisku LGBT jest znacznie niższy i szacują go na około 2%⁴¹.

Chcąc ograniczyć tego typu przestępczość, rząd RP w 2024 r., wychodząc z założenia, że przestępstwa z nienawiści to dość wąska grupa zdarzeń spowodowanych rasizmem, ksenofobią i uprzedzeniami, zaproponował rozszerzenie katalogu motywów obciążających sprawcę – o nienawiść na tle niepełnosprawności, wieku, płci lub orientacji seksualnej⁴². Chciał w ten sposób, jak czytamy w uzasadnieniu projektu ustawy, zapewnić „pełniejszą realizację konstytucyjnego zakazu dyskryminacji ze względu na jakąkolwiek przyczynę”. Zgodnie bowiem z Konstytucją RP (art. 32 ust. 2) nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny⁴³. Dodatkowo rząd chciał zrealizować międzynarodowe zalecenia w zakresie standardu ochrony przed przestępstwami z nienawiści⁴⁴. W uzasadnieniu wskazano zalecenia Komitetu Praw Człowieka (instytucja ONZ) dla Polski z 2016 r., gdzie wyrażono zaniepokojenie faktem, że Kodeks karny nie uwzględnia niepełnosprawności, wieku, orientacji seksualnej i tożsamości płciowej jako przyczyn przestępstw z nienawiści (pkt 15-16). Sejm przyjął nowelizację Kodeksu karnego zaproponowaną przez Rząd, rozszerzającą definicję mowy nienawiści o zachowania dyskryminujące na tle niepełnosprawności, wieku, płci i orientacji seksualnej, chcąc uznać karalność stosowania przemocy ze względu na te cechy⁴⁵. Prezydent A. Duda jednak wyraził wątpliwości wobec uchwalonych przepisów, kierując dnia 16.04.2025 r. do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o zbadanie zgodności z Konstytucją ustawy z dnia 6.03.2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny.⁴⁶ We wniosku krytyce poddał wpisanie nowelizacji przestępstw motywowanych nienawiścią wskazując, że zmiana przepisów może naruszać konstytucyjną zasadę wolności wyrażania poglądów (art. 54 ust. 1 Konstytucji)⁴⁷. Jak

⁴¹ Jak zauważa P. Niemczyk, porównując liczby bójek i pobić zarejestrowanych przez Policję (stan na 2023 r. – 2 452 przestępstwa) z orientacyjną liczbą przestępstw z nienawiści, czyny te stanowią tylko 10% ogólnej liczby bójek i pobić (choć trend jest wyraźnie rosnący) – P. Niemczyk, *Pogarda...*, dz. cyt., s. 44.

⁴² Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk sejmowy nr 876 z uzasadnieniem, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/9AE968A71B6305E7C1258BE7004EABD5/%24File/876.pdf> (pobrano: 13.11.2025).

⁴³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

⁴⁴ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 18.01.2024 r. w sprawie rozszerzenia unijnego wykazu przestępstw o nawoływanie do nienawiści i przestępstwa z nienawiści [2023/2068(INI)] (C/2024/5733), (Dz.U.UE.C. z 2024 r., nr 5733). P9_TA(2024)0044. Rozszerzenie unijnego wykazu przestępstw o nawoływanie do nienawiści i przestępstwa z nienawiści.

⁴⁵ Za przyjęciem przepisów głosowało 238 posłów z kolacji rządowej oraz koła Razem. Przeciw byli posłowie PiS i Konfederacji, Jarosław Sachajko i Marek Jakubiak z koła Republikanów, a także wicepremier Władysław Kosiniak-Kamysz (PSL) i Marzena Okła-Drewnowicz (KO).

⁴⁶ Wniosek Prezydenta RP do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności z Konstytucją ustawy z dnia 6.03.2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, https://www.prezydent.pl/storage/file/core_files/2025/4/17/c666dd06ca2d8e79603f329c26463756/Wniosek%20do%20TK.pdf (pobrano: 13.11.2025).

⁴⁷ Zgodnie z Konstytucją RP takie ograniczenie musi być uzasadnione np. ochroną bezpieczeństwa,

dalej stwierdza, wg „krytyków karalności mowy nienawiści” takie przepisy mogą posłużyć do eliminacji z debaty publicznej „całej gamy niepopularnych i nieprawomyślnych poglądów”, podnosząc przy tym, że znowelizowane prawo może ponadto tworzyć „swoisty rodzaj cenzury prewencyjnej”. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 30.09.2025 r. (sygn. akt Kp 3/25) stwierdził niezgodność proponowanych przepisów z Konstytucją⁴⁸.

Ofiary przestępstw z nienawiści (case study)

Czyny spenalizowane w art. 256 i 257 k.k. są typem podstawowym w strukturze „mowy nienawiści”, natomiast w praktyce wyróżnia się szereg innych przestępstw, najczęściej o charakterze kwalifikowanym, które są skutkiem mowy nienawiści. Do najbardziej drastycznych, i tragicznych w skutkach, medialnie nośnych, zaliczyć można zamachy na życie polityków.

W dniu 19.10.2010 r. dokonano ataku na biuro poselskie PiS w Łodzi, w wyniku którego śmierć poniósł pracownik biura Marek Rosiak, a drugi, Paweł Kowalski, z poważnymi obrażeniami został odwieziony do szpitala⁴⁹. Z ustaleń śledczych wynika, że sprawca pierwotnie planował zamach na życie J. Kaczyńskiego, jednak odstąpił od realizacji z powodu środków bezpieczeństwa, w związku z czym postanowił dokonać zamachu na inne osoby związane z PiS. Sprawcy, kierowanego się motywami politycznymi, było obojętne, kogo zastanie – miał on na celu zabicie kogokolwiek z PiS-u.

W dniu 13.01.2019 r. dokonano zamachu na Pawła Adamowicza, prezydenta Gdańska, który uczestniczył w uroczystościach związanych z 27. finałem WOŚP. Gdy przebywał na scenie, został trzykrotnie ranny nożem przez napastnika. Zmarł następnego dnia wskutek odniesionych obrażeń⁵⁰. Zamachu, na oczach widzów uczestniczących w uroczystości (emitowanej też przez TVP) dokonał zwolennik PiS-u, Stefan Wilmont⁵¹, którego motywy były czysto polityczne, co potwierdził stwierdzając, że przyczyną tego czynu były nienawistne komentarze ze strony polityków ówczesnej opozycji i przychylnych PiS-owi mediów. Ta mowa nienawiści, przejawiała się formą pojawiających się w poprzednich miesiącach gróźb i wyzisk pod adresem Adamowicza. Wg raportu „Newton Media” dla UM Gdańska, po przejęciu władzy przez PiS i wprowadzenia w 2015 i 2016 r. zmian podważających niezależność TVP od partii rządzącej, programy informacyjne TVP (określanych jako

porządku publicznego bądź wolności i praw innych osób (art. 31 ust. 3). Krytyce poddane zostało także wpisanie do Kodeksu karnego przestępstw motywowanych nienawiścią spowodowaną wiekiem ofiary, ponieważ jego zdaniem z projektu ustawy nie wynika, jaka dokładnie grupa wiekowa ma być chroniona (s. 12). Prezydent stwierdził także, że niemożliwe jest precyzyjne określenie znaczenia sformułowania „orientacja seksualna”, ponieważ jest ona subiektywna. Subiektywne może być także pojęcie płci, szczególnie w przypadku osób przechodzących tranzycję (s. 13–14).

⁴⁸ Skład orzekający: Bogdan Święczkowski – przewodniczący, Krystyna Pawłowicz, Stanisław Piotrowicz, Justyn Piskorski – sprawozdawca, Bartłomiej Sochański, Jakub Stelina, Wojciech Sych, Michał Warciński, Rafał Wojciechowski, Jarosław Wyrembak, Andrzej Zielonacki, <https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/przeslanki-penalizacji-mowy-nienawisci-4> (pobrano: 8.01.2025).

⁴⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Atak_na_biuro_poselskie_Prawa_i_Sprawiedliwo%C5%9Bci_w_%C5%81odzi (pobrano: 17.10.2025).

⁵⁰ https://pl.wikipedia.org/wiki/Zamach_na_Paw%C5%82a_Adamowicza (pobrano: 17.10.2025).

⁵¹ Stefan Wilmont wyrokiem Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 16.03.2023 r. został uznany za winnego zarzucanego mu czynu i skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności z możliwością zwolnienia warunkowego po 40 latach oraz na pozbawienie praw publicznych na okres 10 lat. 23.01.2024 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku utrzymał wyrok sądu pierwszej instancji w mocy. Kara ma być wykonywana w systemie terapeutycznym.

TVP Jacka Kurskiego) w licznych materiałach zajmowały się postacią P. Adamowicza – np. w 2018 r. TVP aż 1 773 razy atakowała P. Adamowicza, z czego 877 wzmianek padło na antenie TVP Info, 593 na antenie TVP3 Gdańsk, a kolejnych ponad 300 na antenie TVP1 i TVP2. Reporterzy TVP przedstawiali Adamowicza „jako oszusta majątkowego, współautora afery Amber Gold, polityka walczącego z polskością oraz promującego nazizm i komunizm”⁵².

Po tragicznej śmierci P. Adamowicza w 2019 r. wielu polityków wyrażało w mediach zdecydowany sprzeciw przeciwko wykorzystywaniu mowy nienawiści w debacie publicznej, a zwłaszcza politycznej. Dość szybko okazało się jednak, że mowy nienawiści z debaty publicznej nie da się wyeliminować – radykalizacja konserwatywnej prawicy w Polsce ponownie się nasiliła, tak jak i poziom werbalnej agresji wobec drugiej strony sceny politycznej oraz wielu grup społecznych, począwszy od „ideologii LGBT”. Taka agresywna polityka mowy nienawiści spowodowała szereg wydarzeń, także współcześnie, zaliczanych do czynów zabronionych mieszczących się w analizowanej kategorii przestępstw, często o znacznym ciężarze gatunkowym. Katalog takich przestępnych zdarzeń, ze szczegółowym ich opisem, publikowany jest m.in. w „Brunatnej Księdze”, stanowiącej dokumentację monitoringu przestępstw popełnionych przez neofaszystów i skrajną prawicę oraz incydentów na tle rasistowskim, ksenofobicznym i aktów dyskryminacji na terenie Polski⁵³.

Zakończenie

Agresja języka nienawiści obejmuje nie tylko dyskurs międzypartyjny, ale skierowana jest wobec określonych grup społecznych, takich jak homoseksualiści, osoby o poglądach lewicowych, katolicy, zwolennicy teorii genderowych, a także migranci i uchodźcy. Zjawisko to o silnie negatywnym, wykluczającym i piętnującym charakterze wciąż występuje przybierając coraz to nowsze formy, szczególnie w przestrzeni internetowej, gdzie granice odpowiedzialności i etyki są często niedostrzegane.

Mową nienawiści posługują się przedstawiciele środowisk politycznych, religijnych, jak i mass mediów czy popkultury itp. – mając świadomość, a może i założenie – że „słowa mają moc”, będą ranić ofiary i doprowadzą do ich wykluczenia społecznego, jak i realnych aktów przemocy. Przyjąć zatem należy, że osoby posługujące się mową nienawiści nie mogą usprawiedliwiać swoich wypowiedzi wolnością słowa, gdyż nie jest to obrona wartości demokratycznych, ale

⁵² W styczniu 2019 r. K. Skiba publicznie uznał prezesa TVP Jacka Kurskiego, moralnie odpowiedzialnym za zabójstwo P. Adamowicza, mówiąc w wywiadzie dla Polsat News, że „*media publiczne szczuły na prezydenta Gdańska i oto mamy tego efekty*”. Za tę wypowiedź muzyk został pozwany przez Kurskiego. 23.06.2020 r. warszawski sąd II instancji wydał prawomocne postanowienie w tej sprawie, uznając, że Skiba mógł użyć tych słów.

⁵³ Informacje zawarte w „Brunatnej Księdze”, najbardziej obszernym i wiarygodnym opracowaniu danych na temat przemocy ksenofobicznej („hate crime”) w Polsce, rzetelnie prezentują rzeczywistość mowy nienawiści, gdyż pochodzą od korespondentów Stowarzyszenia „Nigdy Więcej” oraz przedstawicieli organizacji mniejszościowych – partnerów Stowarzyszenia, a także z artykułów prasowych, audycji radiowych i telewizyjnych, książek, publikacji internetowych, raportów krajowych i zagranicznych organizacji pozarządowych poruszających tematykę uprzedzeń i dyskryminacji. „*Brunatna Księga*” jest publikowana w kolejnych numerach magazynu „*Nigdy Więcej*” w formie książkowej oraz na stronie internetowej (*on line*): <https://www.nigdywiecej.org/brunatna-księga> (pobrano: 17.10.2025). Opis zdarzeń wyczerpujących szeroko znamiona „mowy nienawiści” prezentowana jest także w różnych opracowaniach naukowych, jak np. w przywołanej publikacji P. Niemczyka pt. „*Pogarda. Dlaczego rośnie liczba przestępstw z nienawiści w Polsce*” z 2019 r., w której autor dokonał obszernej (416 str.) analizy prawnej, kryminologicznej i kryminalistycznej.

ich wypaczenie. Granice wolności kończą się bowiem tam, gdzie rozpoczyna się krzywda drugiego człowieka. Dlatego też należy dążyć do rozgraniczenia kreatywnej krytyki od znieprawdzonej retoryki. Reasumując, najbardziej zasadne będzie przytoczenie tu maksymy wygłoszonej przez Michała Głowińskiego, który zauważył, że „ze sposobu, w jaki politycy (i przedstawiciele Kościoła Katolickiego – przypis J.G.) mówią o swoich wrogach, niewiele dowiadujemy się o wrogach, ale dużo o tym, kto o nich mówi”⁵⁴.

Streszczenie

Mowa nienawiści dotyczy negatywnego, patologicznego społecznie zjawiska, które obrazuje specyfikę czasów współczesnych. Skala jej występowania za sprawą mediów tradycyjnych i społecznościowych powoduje, że zjawisko to ma duży zasięg, wzbudzając tym samym uzasadniony niepokój. Sytuacja ta współcześnie wymaga stawienia czoła paradoksowi, z jednej strony wyrażanemu przez wolność słowa, z drugiej zaś przez godność przynależną każdemu człowiekowi bez względu na wiek, płeć, rasę, wyznanie itp.

Artykuł jest próbą wyjaśnienia czym jest mowa nienawiści i jakie zagrożenia za sobą niesie dla społeczeństwa, szczególnie w aspekcie praktycznym. Analizy dokonano także w ujęciu prawno-kryminalistycznym, przy uwzględnieniu case study oraz danych statystycznych obrazujących stan tej kategorii czynów zabronionych, które w praktyce współcześnie stanowią problem, gdyż prowadzą do pogłębiania się podziałów społecznych i politycznych osłabiając więzi społeczne, jak i demokrację, co w konsekwencji prowadzi do eskalacji przemocy we wszystkich dziedzinach życia.

Słowa kluczowe: demokracja, godność, hejt, mowa nienawiści, polityka, przestępczość, wolność słowa

HATE SPEECH AS A THREAT TO SOCIAL SECURITY. PART 2. LEGAL AND CRIMINAL ASPECTS

Summary

Hate speech refers to a negative, socially pathological phenomenon that reflects the specific nature of modern times. Its prevalence in traditional and social media means that this phenomenon has a wide reach, thus causing justified concern. This situation requires us to face a paradox, expressed on the one hand by freedom of speech and on the other by the dignity inherent to every human being regardless of age, gender, race, religion, etc.

This article attempts to explain what hate speech is and what threats it poses to society, particularly from a practical perspective. The analysis was also conducted from a legal and criminal perspective, taking into account case studies and statistical data illustrating the status of this category of prohibited acts, which pose a practical problem today because they lead to deepening social and political divisions, weakening social bonds and democracy, and consequently leading to an escalation of violence in all areas of life.

Keywords: democracy, dignity, hate, hate speech, politics, crime, freedom of speech

⁵⁴ M. Głowiński, *Końcówka (czerwiec 1985 – styczeń 1989)*, Wyd. Literackie, Warszawa 1999, s. 63.

Bibliografia:

- Atak na polski mundur, www.polskieradio24.pl_atak_na_polski_mundur (pobrano: 26.04.2025).
- Białek-Szwed, O., Mowa nienawiści problemem etycznym współczesnych mediów, *Zeszyty Naukowe KUL*. 2018, t. 61, nr 4.
- Bulandra, A., Kościółek, J., *Przeciwdziałanie mowie nienawiści. Podręcznik dla środowiska politycznego*, Wyd. Stowarzyszenie Interkulturalni, Kraków 2016.
- Gąsiorowski, J., Cyberprzestrzeń – szansa czy zagrożenia dla społeczeństwa informacyjnego w procesie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych, *Przegląd Naukowo-metodyczny*. 2020, Rok XIII, nr 3.
- Gąsiorowski, J., *Spółeczność w „wirtualnej przestrzeni” – rzeczywistość i zagrożenia* (w:) N. Majchrzak, H. Marek, A. Walentynowicz (red.): *Kultura pokoju. Kultura relacji z perspektywy środowisk*, Wyd. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017.
- Gąsiorowski, M., Zmitologizowany obraz wroga – socjotechniczne narzędzie polityczne Jarosława Kaczyńskiego, *Dyskurs & Dialog*. 2024, nr 13.
- Głowiński, M., *Końcówka (czerwiec 1985 – styczeń 1989)*, Wyd. Literackie, Warszawa 1999.
- Honor, www.heavymetal.page_artykuł_poświęcony_zespołowi_honor (pobrano: 15.10.2025).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Kot, G., Mazur-Rafał, M., Szarota, M., *O mowie nienawiści i hejcie*, Wyd. Humanity in Action Polska, Warszawa 2022.
- Kowalski, S., Tulli, M., *Zamiast procesu. Raport o mowie nienawiści*, Warszawa 2003.
- Lewandowski, P., *Mit polityczny Lecha Kaczyńskiego*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Majewski, P., *Rap w służbie narodu. Nacjonalizm i kultura popularna*, Warszawa 2021.
- Maszkowski, R., Mowa nienawiści w Radiu Maryja (głos w dyskusji) (w:) R. Wieruszewski, M. Wyrzykowski, A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias (red.): *Mowa nienawiści a wolność słowa. Aspekty prawne i społeczne*, Warszawa 2010.
- Niemczyk, P., *Pogarda. Dlaczego rośnie liczba przestępstw z nienawiści w Polsce*, Kraków 2019.
- Obem, A., Wolność słowa w internecie, www.panoptykon.org_wolność_słowa_w_internecie (pobrano: 16.10.2025).
- Ocieczek, G., Samiczak, K., *Przestępstwa z nienawiści, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 2022, t. 46, z. 2.
- Pankowski, R., Audycja o tzw. patrolach obywatelskich i atakach na migrantów, <https://www.youtube.com/watch?v=PLvvDmOCODI> (online; pobrano: 16.10.2025).
- Plucie na polskich żołnierzy to skandal, www.wgospodarce.pl_plucie_na_polskich_żołnierzy_to_skandal (pobrano: 26.04.2025).
- Polskie zespoły RAC, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Polskie_zespoły_RAC (pobrano: 10.01.2026).
- Raporty na temat mowy nienawiści w muzyce, [www.nigdywiecej.org.pl_raporty nt](http://www.nigdywiecej.org.pl_raporty_nt).

- mowy nienawiści w muzyce (np. *white power, hatecore*) (pobrano: 25.04.2025).
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 18.01.2024 r. w sprawie rozszerzenia unijnego wykazu przestępstw o nawoływanie do nienawiści i przestępstwa z nienawiści [2023/2068(INI)] (C/2024/5733), (Dz.U.U.E.C. z 2024 r., nr 5733). P9_TA(2024)0044. Rozszerzenie unijnego wykazu przestępstw o nawoływanie do nienawiści i przestępstwa z nienawiści.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, druk sejmowy nr 876 z uzasadnieniem,
<https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/9AE968A71B6305E7C1258BE7004EABD5/%24File/876.pdf> (pobrano: 13.11.2025).
- Sejm RP,
https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=46&dzien=1&wy p=313&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=146 (pobrano: 14.08.2025).
- Sejmowa Komisja Etyki ukarała Grzegorza Brauna za zgaszenie świec chanukowych,
www.pap.pl/sejmowa_komisja_etyki_ukarala_grzegorza_brauna_za_zgaszenie_swiec_chanukowych (pobrano: 26.04.2025).
- Sitnicka, D., Prokuratura wszczęła dochodzenie w sprawie wypowiedzi Bąkiewicz, *https://oko.press/na-zywo/na-zywo-relacja/bakiewicz-zapowiada-wyrywanie-chwastow-dworczyk-nie-zrozumialem-wypowiedzi* (pobrano: 14.10.2025).
- „Tęczowa zaraza”. Uniwersytet Adama Mickiewicza reaguje na homofobiczny hejt Jędraszewskiego,
<https://krytykapolityczna.pl/kraj/uam-jedraszewski-jezyk-nienawisci> (pobrano: 14.08.2025).
- Ustawa z dnia 6.06.1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025, poz. 383).
- Ustawa z dnia 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 z późn. zm.).
- Werra, Z., Katynizm, a mowa nienawiści w środowisku dziennikarskim – analiza przypadku, *Acta Politica Polonica*. 2021, nr 2.
- Wniosek Prezydenta RP do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności z Konstytucją ustawy z dnia 6.03.2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny,
https://www.prezydent.pl/storage/file/core_files/2025/4/17/c666dd06ca2d8e79603f329c26463756/Wniosek%20do%20TK.pdf (pobrano: 13.11.2025).
- Zaatakowano biuro krajowe Platformy Obywatelskiej,
<https://www.pap.pl/aktualnosci/zaatakowano-biuro-krajowe-platformy-obywatelskiej-zdjecia> (pobrano: 18.10.2025).
- Zapadł wyrok w sprawie zdjęć europosłów na szubienicach,
<https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1566628%2Czapadl-wyrokw-sprawie-zdjec-europoslow-na-szubienicach.html> (pobrano: 2.09.2025).
- <https://tvn24.pl/polska/robert-bakiewicz-uslyszal-zarzut-st8603769> (pobrano: 18.08.2025).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Krystyna_Paw%C5%82owicz (pobrano: 14.08.2025).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Jaros%C5%82aw_Kaczy%C5%84ski (pobrano: 14.08.2025).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Duda (pobrano: 14.08.2025).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Przemys%C5%82aw_Czarnek (pobrano: 14.08.2025).
- <https://oko.press/oni-nie-sa-rowni-normalnym-ludziom-brunatna-kampania-sztabududy-przeciw-osobom-lgbt> (pobrano: 14.08.2025).
- <https://tvn24.pl/tvnwarszawa/srodmiescie/warszawa-proba-podpalenia-biura-po>

zatrzymano-mezczyzne-wczesniej-mial-grozić-premierowi-st8707336 (pobrano: 23.10.2025).
<https://brutalland.pl/viewtopic.php?t=1286> (pobrano: 15.10.2025).
https://pl.wikipedia.org/wiki/Atak_na_biuro_poselskie_Prawa_i_Sprawiedliwo%C5%9Bci_w_%C5%81odzi (pobrano: 17.10.2025).
https://pl.wikipedia.org/wiki/Zamach_na_Paw%C5%82a_Adamowicza (pobrano: 17.10.2025).
<https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/przeslanki-penalizacji-mowy-nienawisci-4> (pobrano: 8.01.2025).

Konrad ZAMIRSKI¹

Uczelnia Biznesu i Nauk Stosowanych „Varsovia”

ORCID: 0000-0001-6317-0531

THE ACTIVITIES OF THE CHURCH OF GLORY IN POLAND AS AN EXAMPLE OF RELIGIOUS FREEDOM IN POLAND

I. INTRODUCTION

The activity of the Church of Glory in Poland is many locations where this religious association currently operates within its pastoral work. Currently, the Church of Glory operates in 10 locations in Poland. The current activity of the Church of Glory in the 21st century.

The Church of Glory was registered in 2003 under number 157 in Section A of Churches and Other Religious Associations. The Association has an identification number, NIP: 5252295121, REGON: 015595987. Files of the Ministry of Interior and Administration - register of churches and other religious associations, binder regarding the Church of Glory². (Correspondence address and church headquarters Church of Glory - Local Church in Warsaw³).

The activity of the Church of Glory in the Republic of Poland is associated with a relatively short tradition and functioning, because it has been operating for almost 21 years since the date of registration, which was on October 10, 2003. In 2024, the Church of Glory is still located in 02-269 Warsaw, ul. Skibicka 5, and currently this community is entered in the register kept by the Ministry of Interior and Administration under the number 157, ordinal number 137. In 2024, the Church of Glory in Poland operated in the headquarters in Warsaw (Bysko, *Warszawa wielu wyznań*, Warszawa 2022, s. 45.). Previously, the registered office was at 00-389 Warsaw, ul. Wilcza 35/41 lok. 26.

The main issue of the article is the topic related to the laws according to which the Church of Glory operates in Poland, as a religious association, and what are its principles of functioning in Poland in the 21st century, with particular emphasis on constitutional norms⁴. This freedom of religion in Poland results from both the common law in Poland and the internal law of religious associations, because freedom of religion and conscience is free. Therefore, the key question is where this freedom and law come from at the same time. Is it only the Act of May 17, 1989 on the guarantees of freedom of conscience and religion that ensures tolerance of the broadest possible freedoms of worldview in Poland?⁵. And whether there are

¹ <https://orcid.org/0000-0001-6317-0531>; k.t.zamirski@gmail.com / PhD in Legal Sciences, PhD in Ecclesiastical Law, attorney-at-law, mediator; Mediation Center at the Supreme Bar Council (affiliation).

² Registration files of the Ministry of the Interior and Administration, decision on entry and the statute in Church of Glory.

³ Kościół Chwały: <https://kosciolchwaly.pl/biuro-kosciola/>, dostęp: 29.01.2025.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.). (Eng. Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997).

⁵ Zieliński, *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. jako „magna charta” swobód światopoglądowych w Polsce*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989–2009). Analizy, dyskusje, postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009, s. 53.

other guarantees of freedom of a legal nature such as a religious association?⁶. These legal questions are quite complicated to answer unequivocally. No one has written about this topic of this Church, even in Poland, in a scientific sense. Only in the newspaper⁷. The Church of Glory in Poland is on fb and youtube, thanks to which it is very popular in Poland among Protestants⁸.

This is a unique Church where many pastors from outside Poland help him⁹.

It is common knowledge that all churches in Poland are religious associations, but not all religious associations are churches, which is why some have separate particular regulations, such as the Catholic Church, while others, such as this religious association, do not have such regulations¹⁰.

However, according to the author's knowledge, the representatives of this religious association did not submit an application to the Ministry of Interior and Administration regarding the conclusion of agreements between the Council of Ministers and churches and other religious associations under Article 25, section 5 of the Constitution of the Republic of Poland¹¹.

It should be noted that in the Church of Glory there is an unwritten priesthood of women. The institution of women's ordination is becoming more and more common in Poland in Protestant churches and the definition of the issue of admitting women to the clergy also enters the internal legal orders of such religious associations.

Moreover, the issue of women's ordination is neither included in the act on guarantees of freedom of conscience and religion nor in Poland or the fundamental law directly, often only decision-making and organizational issues and not legal aspects in the scope of various juridical difficulties. This is one of the views in the science of Polish religious law, because in legal transactions only an agreement between a religious association and the authorities of the Republic of Poland justifies particular rights according to the provisions of the Constitution of the Republic of Poland of 1997, i.e. articles 25¹².

Nowadays, such a duty of women in the Church is completely natural and desirable. The author points to the equality of women and men resulting from creation, "So God created man in his own image, in the image of God he created him; male and female he created them" (Gen. 1:26-28), which is why the approach of this community of Christians to the issue of women's priesthood is interesting.

In addition, it should be pointed out that a secondary goal is to investigate the contemporary activity of the Church of Glory in Poland in the religious sphere, whether it is directed towards spiritual aspects, and how this religious association

⁶ Wysoczański, Pietrzak, *Prawo Kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich w Polsce*, Warszawa 1997, s. 6–8.

⁷ Kościół chwały o nabożeństwach: <https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/kosciol-chwaly-jak-wygladaja-nabozenstwa-u-protestanckich-kiboli-chrystusa/8r03385>, dostęp: 29.01.2025.

⁸ Strona Kościół Chwały: https://www.facebook.com/kosciolchwaly/?locale=pl_PL, dostęp: 29.01.2025.

⁹ Film o Kościele Chwały: <https://www.youtube.com/@KosciolChwaly>, dostęp: 29.01.2025.

¹⁰ Cupriak, *Związek wyznaniowy*, [w:] *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014, s. 586–588.

¹¹ Czochara, *Zakres podmiotowy articles 25 ust. 5 Konstytucji RP*, [w:] *Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (articles 25 ust. 4-5 Konstytucji RP)*, red. P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2013, s. 254.

¹² Zieliński, *Mankamenty układowego regulowania sytuacji prawnej związków wyznaniowych*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 1 (2009), s. 42).

operates. Because according to the register, its representation indicates that it is represented by the Chairman of the Council of Churches Marcin Podżorski¹³.

II. HISTORY OF ACTIVITY, ELEMENTS OF TRADITION

History

The beginnings of the movement on which this Church was later built, from which the Church of Glory originated, date back to the nineties of the twentieth century, when socio-economic changes in the country gradually changed its post-people's democracy. In this atmosphere of change, also spiritual renewal, independent organizationally, supra-denominational Christian churches began to grow, as exemplified by the Church of Glory¹⁴.

From a small group of Christians in Warsaw, a dynamically developing church grew, which from the beginning was distinguished by deep teaching of the Word of God, lively music and passionate prayer. Over the last dozen or so years, the church has established local centers in many regions of Poland, organized over 100 conferences and seminars, trained hundreds of believers, many of whom became leaders of local communities. It initiated several editions of Bible schools (stationary and mobile), conducted numerous evangelization campaigns, created a pioneering model of work with children and youth and developed a unique style of worship, recognizable in the country and abroad¹⁵.

The church established the Hope for the Future Foundation, which published dozens of books and 6 music albums containing original songs by the Sound of Glory band, created by the church. In 2004–2012, together with the Foundation, the church co-published the Christian Magazine "Cel", which influenced the lives of thousands of believers in Poland. In April 2019, the magazine "Głos Przebudzenia" (currently "Głos") was launched, which promotes the ideas of awakening and reformation and comments on key socio-political phenomena.

Activity

The activity of the Church of Glory has been pioneering and apostolic from the beginning, setting new standards in musical worship, groundbreaking prayer, preaching the Word of God, as well as in an innovative approach to working with youth and children. In this way, the church breaks stereotypes and indicates new directions of development for Christian communities in Poland¹⁶.

The Church of Glory is a charismatic Protestant movement. It was established as a result of the real reorganization of the Bible Center "Jesus Is Lord". Previously, until 2013, the Church of Glory in Poland operated under the name of the Christian Reformation Church¹⁷.

The Church is an independent Protestant church, its goal is to promote Judeo-Christian values contained in the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. In addition, the Church of Glory speaks out on the issue of Polish-Jewish relations and relationships, and also promotes the ideas of reconciliation between Jews and Christians and counteracting xenophobia, racism and anti-Semitism. The Church

¹³ Brożyniak, M., Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe). Wprowadzenie, zbiór statutów, opracowanie, Warszawa 2014.* Borecki, Janik., *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce, Warszawa 2012.*

¹⁴ Historia: <https://www.kosciolchwaly.pl/historia/>, dostęp: 29.01.2025.

¹⁵ Historia: <https://www.kosciolchwaly.pl/historia/>, dostęp: 29.01.2025.

¹⁶ Historia: <https://www.kosciolchwaly.pl/historia/>, dostęp: 29.01.2025.

¹⁷ Brożyniak, M., Winiarczyk-Kossakowska, *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe)*, s. 885-901.; Historia: <https://www.kosciolchwaly.pl/historia/>, dostęp: 29.01.2025.

conducts a biblical teaching program in the form of training courses (Sunday schools). In the scope of pastoral work in the Church, the formula of blessing given to children after birth (instead of infant baptism), baptism in water by immersion of conscious believers and the celebration of weddings are practiced. Regular services are held every Sunday (in the House of Art in Warsaw). During the week, prayer meetings are organized (in the House of Art or in the apartments of Church members)¹⁸.

Photo 1. The worship hall in the Church of Glory in Warsaw¹⁹.

In addition, it is necessary to show the activity of the Church of Glory in Poland in the religious sphere, that it is directed at spiritual aspects, as well as how this religious association operates. Because according to the register, its representation indicates that it is represented by the Chairman of the Council of Churches Marcin Podżorski and this is an aspect of the law.

Photo 2. Revival NOW Conferences – Awakening Now from 2022-2023. <https://kosciolchwały.pl/>

¹⁸ Ciecieląg i inni, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019-2021*, Warszawa 2022, s. 206-20; Ciecieląg P., i inni, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019-2021*, Warszawa 2022. Ciecieląg P, *Wyznania religijne stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009-2011*. Warszawa, 2013.

¹⁹ Kościół Chwały: <https://kosciolchwały.pl/>, dostęp: 29.01.2025.

In 2022-2023, the Church of Glory organized a series of conferences under the slogan Revival NOW with the participation of speakers from abroad, including: Dr. Michael Brown, Pastor Steve Gray, Apostle Rolph Hendrix, Evangelist Dr. Peter Gammons.

Pastors in the Church are women and men and are equal in every sense. This has been the case since the beginning of the Church.

Photo 3. Pastors of the Church of Glory <https://kosciolchwaly.pl/pastorzy/>

The Church of Glory belongs to the family of Pentecostal Churches in Poland. This Church refers to the common foundation of Christianity, i.e. Jesus Christ and the Apostles, and Judeo-Christian values. It also refers to and uses the achievements of the theological and social thought of the great European Reformation of the XVI²⁰.

The doctrinal source is the Holy Scripture of the Old and New Testaments in a closed canon of 66 books, of which 39 include the Old Testament and 27 the New Testament, books inspired by the word of God. The confession of faith includes the principle that there is God: Father, Son and Holy Spirit, where local churches create on earth the universal Church, which is the body of Christ. Baptism is by immersion in water for conscious people, it symbolizes both the death of Christ and the resurrection. And the essence is the consumption of the Lord's Supper under both kinds in memory of the sacrifice of Jesus²¹.

Issues such as marriage and the state arise directly from the Word of God, the faithful are obliged to adhere to the Ten Commandments from the Bible, including:

- "Respect for the dignity, rights and freedoms of every human being.
- Respect for human life as the highest personal good of a person.
- Respect for authority in the sense of any natural (e.g. parental authority) or established (e.g. state authority) authority.
- Respect for the institution of marriage understood as a legal union of a man and a woman (in accordance with the natural order).
- Respect for property rights, recognizing entrepreneurship and the multiplication of goods in accordance with the law and the dictates of social morality as phenomena worthy of social support.

²⁰ W co wierzymy: <https://www.kosciolchwaly.pl/w-co-wierzemy/> dostęp: 29.01.2025.

²¹ W co wierzymy: <https://www.kosciolchwaly.pl/w-co-wierzemy/>, dostęp: 29.01.2025.

- Respect for work as indispensable in the process of maintaining social and state institutions and fair remuneration for work performed honestly".

The Hope for the Future Foundation also operates at this church, helping in various initiatives.

III. SERVICE AND ACTIVITY IN THE CHURCH

The Church of Glory operates both in Poland and abroad. At the end of 2019, the Church cooperated with local churches in the western part of Kenya, near Lake Victoria. Pastors who contacted the Church of Glory want to be part of the vision of the Church of Glory and treat us as their spiritual home. (Missions <https://www.kosciolchwaly.pl/misje/> [accessed: 2.11.2024]).

In addition, since 2019, the Church of Glory has been regularly cooperating with the church of Pastor Vicky Eric in Lahau, which has missionary, charitable and educational activities in Pakistan. (Missions <https://www.kosciolchwaly.pl/misje/> [accessed: 2.11.2024]).

The Church of Glory and the Hope for the Future Foundation have been involved in helping victims of the war in Ukraine since the outbreak of the war in February 2022.

Projects

The Church also runs many projects, including:

- School of Leadership;
- School of God's Leaders;
- Glory Conference;
- Construction of a new Hall of the Church of Glory.

Regular services in 2019 were held every Sunday at the House of Art in Warsaw. During the week, prayer meetings are organized at the House of Art or in the apartments of Church members²².

Service

The Church Office in Warsaw is open from Monday to Friday from 8:00 a.m. to 4:00 p.m.²³. (Biuro kościoła <https://kosciolchwaly.pl/biuro-kościoła/>). Currently in 2024, services are held in Warsaw on the following days:

Sunday: 10:00 - 12:00

Friday: 19:30 - 21:30

Church Locations

Local churches operate in:

a) Church of Glory in Warsaw - Local Church in Warsaw:

Senior Pastor Marcin Podżorski

Pastor Urszula Podżorska

Pastor Janusz Szarzec

Pastor Marta Wróbel

Pastor Agnieszka Onyszczyk

Pastor Urszula Matan

Pastor Robert Niemiec

b) Church of Glory in Białystok. ul. Baranowicka 115 lok. 317, Białystok:

Leader

Leaders Wiktor and Iwona Kozłowski

²² Missions <https://www.kosciolchwaly.pl/misje/> dostęp: 29.01.2025.

²³ Office: <https://www.kosciolchwaly.pl/biuro-kościoła/>, dostęp: 29.01.2025.

- c) Ukrainian Church of Glory in Krakow, ul. Kobierzyńska 47, Krakow:
Leader
Leader Vadym Chernetskyi
- d) Church of Glory in Katowice, Obroki 109, 40-833 Katowice:
Pastor Sebastian Lesik
Pastor Beata Lesik
- e) Church of Glory in Tarnów: ul. Wałowa 32, 33-100 Tarnów:
Pastor Stanisław Pikul
Pastor Janina Pikul
- f) Church of Glory in Kielce, Warszawska 6, 25-306 Kielce:
Pastor
Pastor Agnieszka Onyszczyk
- g) Church of Glory in Cieszyn Bielska 206, 43-426 Cieszyn:
Pastor Sławomir Polok
Pastor Małgorzata Polok
- h) Church of Glory in Kalisz, Hotel Calisia, ul. Nowy Świat 1-3, Kalisz:
Pastor Dariusz Górski
Pastor Katarzyna Górńska
- i) Church of Glory in Lublin, ul. Wolska 11A, 20-411 Lublin:
Leader Gabriela Szydyczyńska
- j) Church of Glory in Międzyrzecz, Plac Powstańców Wielkopolskich 4 66-300
Międzyrzecz:
Pastor Marek Grządko
Pastor Katarzyna Grząd
- k) Church of Glory in Nowy Targ, Queen Jadwiga, 34-400 Nowy Targ:
Pastor Bogdan Chowaniec
Pastor Monika Chowaniec
- l) Church of Glory in Żelów, ul. Lubelska 2, Żelów:
Pastor Bogdan Ciechoński²⁴.

Currently, in this Church, there is a children's, youth and young adult ministry, as well as a Prayer Ministry, where the intercessory prayer of the Church is ongoing and individual support in prayer is received. There is also an evangelization ministry, where evangelization is not a temporary action, but a lifestyle. The church also has a technical, orderly service, as well as translations²⁵.

Pastors

The female pastors are: Pastor Urszula Podzorska supports her husband in the implementation of the vision of the Church and in the prayer of the Church. She is an opera singer by profession and they have two children.

Pastor Dr. Urszula Matan is the lead vocalist in the Sound of Glory band. She is a musician and teacher by education, a doctor of vocal studies, and a long-time opera singer.

Pastor Marta Wróbel is also the editor-in-chief of the Christian magazine "Głos" in the Church of Glory. She is a lecturer at the School of God's Leaders and the School of Leadership.

²⁴ <https://www.kosciolchwały.pl/biuro-kosciola/>, dostęp: 29.01.2025.

²⁵ Pastorz: <https://kosciolchwały.pl/pastorzy/>, dostęp: 29.01.2025.

Pastor Agnieszka Onyszczyk is a teacher of the Word of God, a lecturer at the School of God's Leaders and the School of Leadership²⁶.

Male pastors in the church have the same important role in Glory Church as women. The most important pastors are:

Pastor Marcin Podzorski – serves as chairman of the Church Council. Initiator of the School of God's Leaders (stationary Bible school in Warsaw) and the School of Leadership. Author of the book "Church full of glory". A lawyer.

Pastor Janusz Szarzec - Pastor at the Church of Glory, theologian, graduate of the Christian Theological Academy. Teacher of the Word of God, dean of the School of God's Leaders, School of Leadership and conference speaker.

Pastor Robert Niemiec – also evangelist, drummer. Associated with the Church of Glory in Warsaw since 2015. A man with a big heart²⁷.

IV. SELECTED INTERNAL REGULATIONS IN THE CHURCH OF GLORY

The internal law of the Church of Glory is autonomous like all legal documents of religious associations in Poland. Independent of the Polish State, but dependent on an administrative decision permitting action within the coherence of religious administration. In Poland, every person can pray according to their conscience and religion. However, only that religious entity that is registered in the Register of Churches and Other Religious Associations or has its own act has legal protection from the constitution and other legal acts²⁸. Churches and other religious associations in Poland – religious communities existing in the territory of the Republic of Poland. At the beginning of the 21st century, they operate under the provisions of the Constitution of the Republic of Poland on freedom of conscience and religion (including articles 25 and 53) and the Act on guarantees of freedom of conscience and religion of 17 May 1989²⁹.

Statute of the Church of Glory

The contemporary internal law of the Church of Glory in the country is based on the Act on Guarantees of Freedom of Conscience and Religion (Journal of Laws of 2022, item 1435, consolidated text), as well as § 2 point 1 and § 5 paragraph 1 of the regulation of the Minister of Internal Affairs and Administration of March 31, 1999 on the register of churches and other religious associations (Journal of Laws No. 38, item 374).

According to the first statute, for the Christian Reformation Church, it consisted of IX chapters. General provisions included Chapter I with paragraphs 1-5. The purpose of activity was described in Chapter II, paragraphs 6-8. Chapter III dealt with issues of legal persons and their bodies, paragraph 9. Chapter IV concerns membership in the Church, paragraphs 10-13. Chapter V is the competences of church bodies, paragraphs 14-17. Chapter VI is Local Churches, paragraphs 18-37. Chapter VI concerns seminaries, paragraphs 38-47. Chapter VIII, paragraphs 48-51, property. The last chapter, IX, paragraphs 52-55. In principle, the Church can operate in the territory of the Republic of Poland and outside the borders of the

²⁶ Pastorzy: <https://kosciolchwaly.pl/pastorzy/>, dostęp: 29.01.2025.

²⁷ Tamże.

²⁸ Olszówka M., Zawieranie umów i uchwalanie ustaw, o których mowa w articles 25 ust. 5 Konstytucji RP, „Przegląd Sejmowy” (2010) nr 6, s. 49–67.

²⁹ Zieliński T.J., Prawo wewnętrzne gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce a normy ustawowe, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 14 (2011), s. 44.

Republic of Poland. Legal persons are the Church as a whole, Local Churches, Seminaries and Agencies.

The bodies for the Church are: the Council of Churches and the Chairman of the Council of Churches.

The bodies for Local Churches are: the General Assembly, the Church Council, the Pastor.

The bodies in the Seminary are the Director and the Seminary Council

The bodies for the Agencies are: the Agencies Council and the Director.

In addition to the statute, there was also an Internal Law for the Christian Reformation Church, covering eight chapters, including membership matters, the Lord's Supper, clergy, sexual life and marriage, financial management, other moral and ethical requirements and measures of church discipline. The current Statute of the Church of Glory is an annex to the decision of the Minister of Administration and Digitization of October 28, 2013, reference number DWRMNIE-WROA-6722-114/13, in accordance with Paragraph 1, The Church of Glory, hereinafter referred to as the Church, is formed by persons professing the principles of faith proclaimed in the Church, constituting an annex to this statute. The Church may establish independent and autonomous Local Churches and other church organizational units. Paragraph 2 states that the area of activity of the Church is the territory of the Republic of Poland. The Church may also conduct activity outside the borders of the Republic of Poland in accordance with the relevant provisions of law. In accordance with Paragraph 3, The Church cooperates with other churches, religious associations, associations and other organizations in order to achieve common goals. The Church may also maintain foreign contacts in matters related to the implementation of its statutory functions. 2, The Church may be a member of national inter-church organizations, as well as international religious and inter-denominational organizations. Membership in these organizations is decided by a resolution of the Council of Churches. According to Paragraph 4, The seat of the Church authorities is the capital city of Warsaw. According to Paragraph 5, The Church is autonomous and independent of the State and has its own system, defined by the statute and the Church regulations, adopted by the Council of Churches.

In relations with the State, the Church is guided by the relevant provisions of state law. In matters not regulated in this statute, the Church regulations shall apply. In matters not regulated in this statute and the Church regulations, the generally applicable provisions of law shall apply. According to Paragraph 6, the purpose of the Church is to shape, on the basis of values resulting from the content of the Word of God, social awareness and attitudes consistent with the Judeo-Christian worldview, in particular through:

- 1) preaching the Word of God;
- 2) joint religious worship;
- 3) missionary and evangelical activity;
- 4) teaching and propagating the content of the Holy Scripture.

According to Paragraph 9, as in the previous Statute, it is stated that the following have legal personality:

- 1) the Church as a whole;
- 2) Local Churches;
- 3) Seminaries;
- 4) Agencies.

According to Paragraph 10, a person may become a member of the Church who:

- 1) is of age;
- 2) has experienced an internal spiritual rebirth, expressed in a life consistent with the requirements of the Holy Scripture;
- 3) professes the truths of faith specified in the appendix to the Church's statute - The Principles of the Church's faith binding its members;
- 4) submitted a voluntary, written declaration of accession to the Pastor and was accepted by the Pastor. A minor who meets certain conditions may become a member of the Church with the consent of legal representatives.

According to paragraph 12, an adult member of the Church has the right to:

- 1) elect and be elected to Church bodies;
- 2) serve as a clergyman;
- 3) in justified cases, use the services and assistance of the Local Church;
- 4) participate in the General Assembly of the Local Church.

Paragraph 14 concerns the issue of the activities of the Council of Churches. In the deliberations of the Council of Churches, persons invited by the Pastors of the Local Churches may participate, with an advisory vote, with the consent of the Chairman of the Council of Churches. According to paragraph 15, this Council meets once a year. According to paragraph 16, among other things, this Council adopts resolutions on all other matters that do not fall within the competence of other Church authorities. Paragraph 17 states that the Chairman of the Council of Churches is responsible for managing the current activities of the Church; representing the Church externally and acting on its behalf; convening and chairing the deliberations of the Council of Churches; informing the appropriate government administration bodies about the establishment, abolition and transformation of Local Churches, Agencies and Seminaries. Paragraph 18 is an issue concerning the functioning of Local Churches. The seat of the Local Church is the town where the Pastor has his seat. According to paragraph 19, Local Churches are established, abolished and transformed by the Council of Churches. According to paragraph 20, The tasks of the Local Church include, among others: realizing the goals of the Church's activity at the local level. Paragraph 21, Local Churches may establish missionary outposts subordinate to them. According to paragraph 22, The bodies of the Local Church are: 1) The General Assembly of the Local Church; The Pastor; The Council of the Local Church. Paragraphs 23 and 24 provide for the Local Assembly and its competences.

Paragraph 25-26 states that the Pastor is the executive body of the Local Church. The dismissal of the Pastor by the Assembly may occur by a majority of 2/3 votes in the presence of at least half of the members of the Local Church at the request of the Local Church Council or at least half of the members of the Local Church in the event that the Pastor leads a life contrary to the principles of evangelical ethics, undertakes actions that harm the good name of the Church. The office of Pastor is also vacated as a result of: the death of the Pastor; the written resignation of the Pastor; inability to perform the function of the Pastor due to age or health. It also specifies his competences.

Paragraph 27-29 states about the Local Church Council, which is the advisory and control body of the Pastor and is subject to the Assembly and competences and representation. Paragraph 30-31 states about the abolition of the Local Church. Paragraph 32-37 states about the Agenda. And Paragraph 38-44 states about the

Seminary. According to Paragraph 45 and the Clergy of the Church are pastors, assistant pastors, preachers, missionaries and deacons. 2. The Clergy of the Church are appointed and dismissed by the Pastors of the Local Churches. 3. The Pastors of the Local Churches are obliged to notify the Chairman of the Council of Churches about the appointment or dismissal of clergy within 14 days from the date of appointment or dismissal. And according to Paragraph 46, The duties of the pastor include managing the work of the Local Church. The duties of the assistant pastor include supporting the pastor in the performance of his duties. The duties of the deacons include performing administrative and auxiliary functions in the Local Church, assigned by the Pastor. The duties of pastors, assistant pastors, preachers and missionaries include preaching the Word of God. Paragraph 47, The Clergy of the Church have the rights and duties of clergy in accordance with the provisions of state law. Paragraph 48-51 provide for property matters. Paragraph 52-54 provide for final provisions.

Standards for the Protection of Minors in the Church of Glory

Another important internal regulation is the Standards for the Protection of Minors in the Church of Glory, contained in 18 paragraphs, within IX chapters and 15 annexes³⁰. The standards also have a detailed preamble, articles 22b point 1 of the Act of May 13, 2016 on Counteracting the Threat of Sexual Crime and the Protection of Minors (consolidated text Journal of Laws of 2024, item 560), according to the resolution of the Council of Churches of Glory No. 2/2024 of August 12, 2024, standards for the protection of minors are introduced, the primary goal of which is to ensure the safety of minors by introducing principles ensuring safe relationships between minors and the staff of the Church of Glory. Chapter I includes a glossary of terms, Paragraph 1. Chapter II is issues of preparing staff for the standards, Paragraph 2. Chapter III is responsibility for preparing staff, Paragraph 3. Chapter IV is principles of the safety of minors, Paragraph 4. Chapter V is intervention and the procedure for this intervention in various situations of harm to the child, paragraphs 5-10. This chapter also includes the principles of establishing a support plan for a minor, the procedure for peer harm and others.

Chapter VI is the process of documenting cases of abuse, Paragraph 11. Chapter VII is the protection of personal data, Paragraph 12-13, according to these provisions, the staff does not provide media representatives with information about minors or their guardians. The staff may use information about a minor for training or educational purposes only while maintaining the minor's anonymity and in a way that prevents the minor from being identified, provided that the use of such information is necessary to achieve the desired goal (e.g. educational) that could not be achieved without the use of anonymized information about the minor. Chapter VIII is the protection of the image of a minor, Paragraph 14-15. The Church of Glory, recognizing the right of a minor to privacy and protection of personal rights, ensures the protection of the image of a minor, which image constitutes both personal rights and personal data. In communication with a minor and in matters concerning them, language is used that treats them in a subjective, respectful and non-discriminatory manner. Language is used that reflects respect for the dignity, identity, experiences and acceptance of the minor as an equal member of society. Chapter IX, paragraphs 16-17, defines the rules for minors' access to the Internet. The Church of Glory,

³⁰ Standards of protection of minors in the Church of Glory in the Church of Glory.

providing a minor with access to electronic devices, is obligated to take steps to protect the minor from accessing content that may pose a threat to their proper development. Chapter X, monitoring principles, paragraph 18. The Pastor of the Local Church designates, by order, a staff member to monitor and verify standards in the Church of Glory.

The presented regulations do not directly indicate either the priesthood of women or men, they indicate these regulations only to the tasks of the pastor and general regulations. Therefore, the ordination of women, or the commonly used term for the admission of women to the clergy, is a natural element in the Church of Glory. As indicated by pastor Janusz Szarzec, the first activities related to the establishment of this community were related to the meetings of the faithful at the end of the 1980s in Poland, where everything was changing in the face of the socio-economic and political transformations at that time. Then, individual meetings were held in private homes, until finally a group of the faithful decided to regulate this legal situation, which is why the Church has had different names for the last 20 years. Over time, the Church also experienced a division. There have been female pastors in the Church from the beginning. Currently, there are seven pastors in the Church of Glory, of which three women also perform this function. The Church of Glory is therefore an example of the most striking activity of women in the priesthood and significant equality of the sexes. Women have also played this lofty and responsible role in this Church from the very beginning of its establishment. Women, as well as men, after being appointed pastors are presented in a ceremonial manner in the Church, the Church Council. Finally, information about their appointment is reported to the registry files of churches and religious associations kept in DWMNiE MSWiA.

According to articles 233 sec. 2 of the Constitution of the Republic of Poland, it is inadmissible to limit the freedoms and rights of a person and a citizen solely on the grounds of race, sex, language, religion or lack thereof, social origin, birth or property. Under Polish civil law, the protection of this freedom is simultaneously ensured by articles 23 and 24 of the Civil Code (Act of 23 April 1964 - Civil Code (consolidated text Journal of Laws of 2024, item 1061, 1237), this category undoubtedly also includes freedom of religion and religious feelings); the protection of this freedom is additionally supplemented by the Polish Penal Code in chapter XXVI: Crimes against freedom of conscience and religion (articles 194-196) Act of 6 June 1997 - Penal Code (consolidated text Journal of Laws of 2024, item 17, 1228). Poland recognises the International Covenant on Civil and Political Rights of 16 December 1966. The International Covenant on Civil and Political Rights, opened for signature in New York on 19 December 1966 (Journal of Laws 1977, No. 38, item 167); an example of this is also the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950, while the basic EU legal act is the Charter of Fundamental Rights.

V. CONCLUSION

The Church of Glory is a dynamically developing Christian church, where women also serve as pastors. The headquarters is located in Warsaw. You can also find us in other cities in Poland. This church also maintains a proper personal data policy in accordance with the GDPR³¹. The Church of Glory is based on the truth of

³¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego

the Holy Scripture. The main goal is to give glory to God in everyday life and to preach the Gospel of Jesus Christ. The Church of Glory is distinguished by, among other things, teaching the Word of God that gives wisdom and strength for life, full faith and zeal in prayer, and moving music of worship that brings us closer to God and gives Him glory. The Church of Glory can be described as a Pentecostal movement. This religious association from October 10, 2003 to November 2013 also had the name Christian Reformation Church "Jesus Is the Lord" with headquarters at 04-267 Warsaw, ul. Koniecpolska 33. At that time, this Church also founded the Hope for the Future Foundation in 2004, which deals with the distribution of books, runs an online store, and since 2005 has published the Christian Magazine "Cel".

The statute of the Church of Glory is the internal law of this religious association. Membership in the Church involves familiarizing the member with the statute, and should complete the membership declaration, and first you should contact this Church. According to the Church's website, quote: "Equipped with the power of the Holy Spirit, strength and wisdom flowing from the Word of God, wherever you go, you can become the change that the world and society are waiting for. Expand the Kingdom of God on earth with us!", which means the openness of the Church to people who come to it.

This Church has a vision of building a church that is like a city located on a hill, shining with bright and full light. With God's help, the church can emanate the life, joy and victory of the Risen Jesus Christ. The Church can preach the Word of God and have real power to change people's lives, giving them God's shape and direction.

The Church of Glory combines the traditional way of prayer and transmission of the Word of God with the multimedia possibilities of the modern world, through the website and many channels of modern contact, such as YouTube, Facebook and others. Services are also combined with music and coaching. This church publishes books, the Christian magazine "Głos", e-books, and also runs an online and stationary bookstore.

The Church of Glory from the perspective of common law, operates in accordance with the Act of 17 May 1989 on the Guarantees of Freedom of Conscience and Religion³², which was then entered into the register of churches and other religious associations in 2003 in section A. It operates in the period after the entry into force of the Constitution of the Republic of Poland of 1997, which, in accordance with articles 25 of the Polish Constitution, guarantees it the use, like other registered religious associations, of the principle of equal rights of churches and other religious associations and others acts of laws: United Nations Charter, Statute of the International Court of Justice and Agreement establishing the Preparatory Commission of the United Nations of 26 June 1945, Charter of Fundamental Rights of the European Union of 7 December 2000 (OJ EU. C No. 326 of 2012, p. 391. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, done in Rome on 4 November 1950, subsequently amended by Protocols No. 3, 5 and 8 and supplemented by Protocol No. 231 (Journal of Laws of 1993,

przeptywu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 119/1).

³² Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1435, 1700). (Eng. Act of 17 May 1989 on guarantees of freedom of conscience and religion).

No. 61, item 284)³³. In addition to these, there are many other legal acts with an international aspect that also protect this religious association. This church organizes Christian conferences with the participation of famous preachers, runs a stationary Bible School and is recognized by Christian circles. In June 2017, the church worship band Sound of Glory was established. The Church of Glory conveys the foundations of apostolic teaching, where pastor M. Podżorski points out, following the Holy Scriptures, "Let the dead bury their own dead, and you go and preach the kingdom of God! (Luke 9:60)" and further believes that "Jesus is the cornerstone, "Built on the foundation of the apostles and prophets, Christ Jesus himself being the cornerstone" (Eph. 2:20).

In summary, the Church of Glory is a Christian Protestant church operating in Warsaw and other cities in Poland. This church refers directly to the apostolic legacy of the beginnings of Christianity and treats women and men on an equal footing in the matter of priestly ministry.

In addition to the Church of Glory, there are over 180 other religious associations operating in Poland, including the Church of England in Poland, which belongs to the Diocese of Europe³⁴. This shows the great diversity and religious richness of this land. It is not only the wealth associated with Christianity, but also other beliefs³⁵.

Abstract

Nowadays, the Church of Glory has a 21-year tradition of operation. Primary data on the uprising in Poland until 2003. This other religious association operates under the number in the register of churches and other denominations: 157, data of the entry in this register and until October 10, 2003. From the beginning, the Church of Glory has been operating in the capital of the country, Warsaw. On the side it has its own statute and operates in accordance with the provisions of the Act of May 17, 1989 on the guarantee of freedom of conscience and religion and the Polish Constitution of 1997. Applies the provisions of the ordination of women and men in priestly church service.

Polish state law contains many norms protecting freedom of religion, including freedom of belief. Nevertheless, sometimes there is a conflict between the norms of a religious association and state law – which may concern, for example, the lack of information about women's priesthood. This can also be interpreted as a form of mild discrimination, because there is no information about it in the documents. In fact,

³³ Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 z późn. zm.). Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r. (Dz.Urz. UE. C Nr 326 z 2012 r., s. 391).

(Eng. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 7 December 2000 (OJ EU. C No. 326 of 2012, p. 391).).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 231 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

(Eng. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, done in Rome on 4 November 1950, subsequently amended by Protocols No. 3, 5 and 8 and supplemented by Protocol No. 231 (Journal of Laws of 1993, No. 61, item 284).

(Eng. United Nations Charter, Statute of the International Court of Justice and Agreement establishing the Preparatory Commission of the United Nations of 26 June 1945).

³⁴ Zamirski, *Kościół anglikański w Polsce : historia i doktryna ze szczególnym uwzględnieniem statusu prawnego*, Warszawa; Poznań 2023, s. 120.

³⁵ Podżorski M., *Kościół pełen chwały*, Wydanie I. Warszawa 2017, s. 1-87.

however, such discrimination does not exist. Poland is therefore a law-abiding country, taking into account, among other things, international and constitutional norms in Poland.

Keywords: Church of Glory, Protestantism, Hope for the Future Foundation, religious freedom in Poland, religious freedom of man

DZIAŁALNOŚĆ KOŚCIOŁA CHWAŁY W POLSCE JAKO PRZYKŁAD WOLNOŚCI RELIGIJNEJ W POLSCE

Streszczenie

Kościół Chwały ma obecnie 21-letnią tradycję działalności. Dane pierwotne dotyczące powstania w Polsce do 2003 r. Ten drugi związek wyznaniowy działa pod numerem w rejestrze kościołów i innych wyznań: 157, dane z dnia wpisu do tego rejestru do 10 października 2003 r. Od początku istnienia Kościół Chwały działa w stolicy kraju, Warszawie. Posiada własny statut i działa zgodnie z przepisami Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz Konstytucji RP z 1997 r. Stosuje przepisy dotyczące święceń kapłańskich kobiet i mężczyzn.

Polskie prawo państwowe zawiera wiele norm chroniących wolność religii, w tym wolność wyznania. Niemniej jednak niekiedy dochodzi do konfliktu między normami danego związku wyznaniowego a prawem państwowym – co może dotyczyć na przykład braku informacji o kapłaństwie kobiet. Można to również interpretować jako formę łagodnej dyskryminacji, ponieważ w dokumentach nie ma o tym informacji. W rzeczywistości jednak taka dyskryminacja nie występuje. Polska jest zatem krajem praworządnym, biorąc pod uwagę między innymi obowiązujące w Polsce normy międzynarodowe i konstytucyjne.

Słowa kluczowe: Kościół Chwały, protestantyzm, Fundacja Nadzieja na Przyszłość, wolność religijna w Polsce, wolność religijna człowieka

REFERENCES:

Legal acts:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.).

(Eng. Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997).

Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 z późn. zm.).

(Eng. United Nations Charter, Statute of the International Court of Justice and Agreement establishing the Preparatory Commission of the United Nations of 26 June 1945).

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 7 grudnia 2000 r. (Dz.Urz. UE. C Nr 326 z 2012 r., s. 391).

(Eng. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 7 December 2000 (OJ EU. C No. 326 of 2012, p. 391).).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 231 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

(Eng. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, done in Rome on 4 November 1950, subsequently amended by Protocols No. 3, 5 and 8 and supplemented by Protocol No. 231 (Journal of Laws of 1993, No. 61, item 284).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 119/1).

(Eng. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). (Official Journal of the European Union L 119/1).).

Registration files of the Ministry of Interior and Administration, decision on entry into the statute.

Akta rejestrowe MSWiA decyzja o wejściu do statutu.

(Eng. Registration files of the Ministry of the Interior and Administration, decision on entry and the statute.)

Standardy ochrony małoletnich w Kościele Chwały.

(Eng. Standards of protection of minors in the Church of Glory.).

Publications:

Borecki, P., Janik, C., *Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce*, Warszawa 2012.

Brożniak, R., Winiarczyk-Kossakowska M., *Mniejszości wyznaniowe w Polsce. Prawo wewnętrzne (statutowe). Wprowadzenie, zbiór statutów, opracowanie*, Warszawa 2014.

Ciecieląg, P., i inni, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2015–2018*, Warszawa 2020.

Ciecieląg, P., i inni, *Wyznania religijne w Polsce w latach 2019-2021*, Warszawa 2022.

Ciecieląg, P., *Wyznania religijne stowarzyszenia narodowościowe i etniczne w Polsce 2009-2011*. Warszawa, 2013.

Cupriak, J., *Związek wyznaniowy*, [w:] *Leksykon prawa wyznaniowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Mezglewski, Warszawa 2014.

Czochara A., *Zakres podmiotowy articles 25 ust. 5 Konstytucji RP*, [w:] *Układowe formy regulacji stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (articles 25 ust. 4-5 Konstytucji RP)*, red. P. Stanisławski, M. Ordon, Lublin 2013.

Olszówka, M., *Zawieranie umów i uchwalanie ustaw, o których mowa w articles 25 ust. 5 Konstytucji RP*, „Przegląd Sejmowy” (2010) nr 6.

Podzorski, M., *Kościół pełen chwały*, Wydanie I. Warszawa 2017.

Wysoczański, W., Pietrzak, M., *Prawo Kościołów i związków wyznaniowych nierzymskokatolickich w Polsce*, Warszawa 1997.

Zamirski, K., *Kościół anglikański w Polsce : historia i doktryna ze szczególnym uwzględnieniem statusu prawnego*, Warszawa; Poznań 2023.

Zieliński, T. J. , *Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 1989 r. jako „magna charta” swobód światopoglądowych w Polsce*, [w:] *Prawo wyznaniowe w Polsce (1989–2009). Analizy, dyskusje, postulaty*, red. D. Walencik, Katowice–Bielsko-Biała 2009.

Zieliński, T.J., *Prawo wewnętrzne gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce a normy ustawowe*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 14 (2011).

Websites:

<https://www.kosciolchwaly.pl/koscioly-lokalne/> [acces: 29.01.2025].

<https://evenea.pl/pl/wydarzenie/spotkanie-kobiet-betel> [acces; 29.01.2025].

<https://www.kosciolchwaly.pl/historia/> [acces: 29.01.2025].

<https://www.kosciolchwaly.pl/biuro-kosciola/> [acces: 29.01.2025].

<https://www.kosciolchwaly.pl/polityka-prywatnosci/> [acces: 29.01.2025].

<https://www.kosciolchwaly.pl/wizja/> [acces: 29.01.2025].

https://www.facebook.com/kosciolchwaly/?locale=pl_PL [acces: 29.01.2025].

<https://www.youtube.com/@KosciolChwaly> [acces: 29.01.2025].

<https://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/kosciol-chwaly-jak-wygladaja-nabozenstwa-u-protestanckich-kiboli-chrystusa/8r03385> [acces: 29.01.2025].

<https://www.donald.pl/artykuly/rSLNbefT/warszawa-kosciol-chwaly-ostro-polaczyli-coaching-i-religie> [acces: 29.01.2025].

BADANIA PISMA RĘCZNEGO W XXI WIEKU - MOŻLIWOŚCI I ZNACZENIE GRAFOLOGII KLINICZNEJ

I. Wprowadzenie

Asumpt do napisania niniejszego artykułu stanowią rozważania na temat współczesnych możliwości badania pisma ręcznego. Pismo ręczne, jako dorobek naszej cywilizacji, od wieków fascynując badaczy było i jest analizowane w różnych kontekstach. Jednak dopiero obecnie docenione jest za jego interdyscyplinarność. Aktualnie badania nad pismem ręcznym pozwalają nie tylko na identyfikację autora danego rękopisu (kryminalistyczne badania pisma ręcznego), ale również na stworzenie portretów osobowościowych (psychologiczne badania pisma ręcznego) oraz ustalenie stanu psychofizycznego osoby piszącej, towarzyszących chorób i zaburzeń o różnym podłożu (kliniczne badania pisma ręcznego). Rosnące zainteresowanie społeczeństwa człowiekiem i zachodzącymi w nim procesami, coraz intensywniej zgłębia także wytwór człowieka, jakim jest pismo ręczne. Grafologia kliniczna, której został poświęcony niniejszy artykuł, daje ogrom możliwości do zastosowania, dzięki czemu jest przyszłością w badaniach pisma ręcznego.

II. Problem badawczy w odniesieniu do współczesnych badań pisma ręcznego

Aby w pełni zrozumieć istotę współczesnych badań pisma ręcznego należy zacząć od prawidłowego wyjaśnienia pojęcia „grafologia”. Termin ten pochodzi z języka greckiego (graphein – pisać, logos – nauka), czyli w dosłownym tłumaczeniu jest to nauka o pisaniu. Wraz z ewolucją tej nauki, ewoluowały jej definicje, które stawały się coraz bardziej rozbudowane. Znaczącym przykładem jest definicja pochodząca z Encyklopedii Powszechnej Gutenberga z 1938r., zgodnie z którą grafologia to wiedza o warunkach fizycznych i psychicznych powstawania pisma. Istotne w tej definicji jest to, że uwzględniono w badaniu pisma ręcznego uwarunkowania psychofizyczne. Rozszerzenie tej definicji zawarte jest Wielkiej Ilustrowanej Encyklopedii Powszechnej Wydawnictwa Gutenberga z 1994r., w której definicja grafologii została poszerzona w stosunku do tej z 1938r. Czytamy tam, że „grafologia w najszerszym znaczeniu jest wiedzą o warunkach fizycznych i psychicznych powstawania pisma, w ściślejszym ogranicza się do zbadania warunków psychicznych wśród jakich ono powstaje. W poruszeniach każdego człowieka zaznacza się jego odrębność. Pismo, będące wynikiem takich poruszeń, a nadto ich utrwaleniem, może odsłaniać nam cechy charakteru jednostki piszącej. Tak jak pewien określony ruch wykonywa każdy człowiek w sposób sobie właściwy, tak na miliony ludzi nie znajdziemy dwu osób piszących zupełnie jednako. (...)”¹. Dla pełnego zobrazowania grafologii, warto przytoczyć jej definicję z Uniwersalnego Słownika języka polskiego pod red. prof. Stanisława Dubisza, zgodnie z którą

¹ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, Wydawnictwo Gutenberga, Kraków 1994, Tom V, s. 301.

grafologia jest dziedziną wiedzy obejmującą całość zagadnień związanych z pismem ręcznym².

Przytoczenie powyższych definicji, pochodzących z rzetelnych i naukowych źródeł, ma na celu przedstawienie czytelnikowi, że grafologia ma interdyscyplinarny charakter, a badania nad pismem ręcznym wykorzystują wiedzę z zakresu m.in. kryminalistyki, kryminologii, psychologii, psychiatrii, medycyny, socjologii. Rozwój grafologii na przestrzeni wieków jednoznacznie wskazuje, że należy traktować wieloaspektowo, a nie wybiórczo. Przypisywanie grafologii wyłącznie np. wymiaru psychologicznego (psychografologia) jest błędne, gdyż obejmuje ona różne obszary związane z pismem ręcznym.

Wobec powyższego i w celu usystematyzowania współczesnych badań pisma ręcznego, należy wymienić ich rodzaje oraz na czym polegają. Posłuży temu Słownik Terminów Pismoznawczych, w którym wyróżnia się:

- badania kryminalistyczne pisma ręcznego,
- badania psychologiczne pisma,
- badania pisma ręcznego patologicznego.

Badania kryminalistyczne pisma ręcznego to badania polegające na ustaleniu autentyczności, jednorodności pisma i ewentualnych ingerencji fałszerskich w grafizm³. Wykorzystuje się je np. w celu ustalenia autentyczności podpisów na dokumentach, autentyczności testamentów, ustalenia czy dokument został w całości sporządzony przez jedną osobę, czy widnieją dopiski innej osoby/osób. Badania z tego zakresu mogą również dotyczyć ustalenia, czy pismo nosi cechy pisma odwzorowanego i maskowanego, a także czy doszło do ingerencji w dokument poprzez przerobienie lub podrobienie. Zastosowanie grafologii kryminalistycznej jest szerokie i wykorzystywane przez sądy, prokuratury, policję, organy państwowe na drodze postępowań, ale także przez osoby fizyczne i prawne.

Badania psychologiczne pisma (psychografologia) to badania pisma ręcznego polegające na ustaleniu cech osobowościowych probanta⁴. Grafolog na podstawie rękopisu dokonuje analizy poszczególnych cech pisma ręcznego, a następnie interpretuje je według określonego klucza psychografologicznego, który pozwala ustalić predyspozycje charakterologiczne. Ten rodzaj badań wykorzystywany jest m.in. do tworzenia portretów osobowościowych w celu określenia predyspozycji zawodowych. Jest to narzędzie polecane w procesie rekrutacji pracowników, gdyż usprawnia sam proces oraz zmniejsza finansowe ryzyko błędów rekrutacyjnych⁵. Psychografolog poprzez tworzenie portretów osobowościowych może pomóc nie tylko pracodawcom poszukującym odpowiednich pracowników, ale też samym pracownikom borykającym się z wypaleniem zawodowym lub osobom, które nie wiedzą jaką wybrać zawodową ścieżkę⁶.

Badania pisma ręcznego patologicznego to badania polegające na ustaleniu ewentualnego występowania zjawisk graficznych wskazujących na zaburzenia prawidłowego procesu powstawania pisma, do jakich doszło w wyniku: chorób, urazów, zaburzeń neurologicznych, psychicznych, motorycznych lub w związku

² *Uniwersalny słownik języka polskiego*, S. Dubisz (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

³ K. Gorzkowska, S. Posiadała, *Słownik terminów pismoznawczych*, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, Warszawa 2024.

⁴ Tamże.

⁵ <https://www.grafolodzy.com/jak-mozna-wykorzystac-grafologie-w-procesach-hr/> (pobrano 20.03.2025r.).

⁶ <https://www.grafolodzy.com/analiza-pisma-recznego-jako-narzedzie-pomocne-w-walce-z-wypaleniem-zawodowym/> (pobrano 20.03.2025r.).

z zażyciem środków odurzających. Do pisma patologicznego zalicza się także pismo starcze⁷. Szersze rozważania na ten temat znajdują się w dalszej części rozdziału, natomiast już w tym miejscu należy podkreślić, że wykorzystanie tego rodzaju badań ma nie mniejsze znaczenie niż wykorzystanie kryminalistycznych i psychologicznych badań pisma ręcznego. Świadczy o tym m.in. coraz większa świadomość społeczeństwa, organów państwowych, zwłaszcza sądów oraz osób ze środowiska prawniczego o możliwości wykorzystania tego rodzaju badań np. w postępowaniach sądowych. W związku z tym, że niniejszy artykuł poświęcony jest możliwościom i znaczeniu grafologii klinicznej w badaniach pisma ręcznego w XXI wieku, zasadnym jest, aby przybliżyć pokrótce jej rys historyczny.

Jak już zostało wspomniane na początku artykułu, przy wyjaśnieniu definicji grafologii, analizą pisma ręcznego interesowano się od dawna, a precyzując – już przed naszą erą, czego przykładem są Egipcjanie, Konfucjusz, (551 p.n.e – 479 p.n.e.), Arystoteles (384 p.n.e. – 322 p.n.e), Heraklit (540 p.n.e. – 480 p.n.e.), Cesarz Neron (37- 68 n.e), Svetonius Tranquillus (69 – 130 n.e.). Polegali oni przede wszystkim na wykorzystaniu psychologicznej analizy pisma ręcznego. Na przestrzeni kolejnych wieków zainteresowanie grafologią rosło, a jej szczytowy rozwój przypadł między XVII a XIX wiekiem. Nie sposób pominąć takich osób jak Jean'a Hipolita Michon, który opracował psychologiczne podstawy analizy pisma ręcznego w oparciu o stworzony przez siebie katalog cech pisma obejmujący 360 zmiennych czy jego następcę Juliusza Crepieux – Jamin, który m.in. odkrył, że cechy pisma należy badać wiązkami, tzw. syndromami, a nie pojedynczo⁸. Dla rozwoju grafologii klinicznej na świecie przełomowym momentem było utworzenie w 1896r. Niemieckiego Towarzystwa Grafologicznego. Jednym z jego prekursorów był prof. Wilhelm Preyer, fizjolog i psycholog, autor publikacji „Zur Psychologie des Schreibens” („O psychologii pisania”)⁹. Uważał, że w procesie pisania ręka sprawuje tylko drugorzędną rolę, przenosząc na zewnątrz impulsy wydawane przez odpowiednie ośrodki mózgu¹⁰. Wraz z dr Georgem Meyer – psychiatrą, badali pismo osób chorych psychicznie, koncentrując się na piśmie stworzonym w różnych stanach psychicznych (silne wzburzenia, depresja, presja, silna schizofrenia), stwierdzając, że wszelkie anomalie mają swoje odbicie w piśmie. Kolejnym niemieckim badaczem pisma był dr Ludwig Klages - filozof i psycholog, który stworzył system badań grafologicznych, podkreślając zależność między różnymi kategoriami ruchu człowieka – mową i mimiką a charakterem pisma.

Ich rozważania dały podwaliny grafologii klinicznej. Niewątpliwie istotnym aspektem jest to, że wymienione osobistości nie były przypadkowe, tzn. posiadały wykształcenie medyczne, psychologiczne, psychiatryczne, które wykorzystywały w badaniach naukowych nad pismem ręcznym, publikując przedmiotową literaturę¹¹. Powyższy dorobek naukowców jest niezbitym dowodem na to, że grafologia kliniczna ma swoje podstawy naukowe, zakorzenione w historii badania pisma ręcznego. Wbrew przekonaniom części środowiska polskich pismoznawców, którzy zarzucają zarówno psychologicznym jak i klinicznym badaniom pisma

⁷ K. Gorzkowska, S. Posiadała, *Słownik terminów pismoznawczych*, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, Warszawa 2024.

⁸ B. Hill, *Tajniki pisma*, Tetris, 1992, s. 22-23.

⁹ W. T. Preyer, *Zur Psychologie des Schreibens*, Hamburg, 1895.

¹⁰ B. Hill, *Tajniki pisma*, Tetris, 1992, s. 22-23.

¹¹ G. Meyer, *Die wissenschaftlichen Grundlagen der Graphologie*, 1901.

ręcznego, brak podstaw naukowych i przyrównują do „wróżenia z fusów”, przytoczone przykłady sugerują jednak odmienne stanowisko. Warto wspomnieć, że rozwój grafologii klinicznej, zapoczątkowany na przełomie XIX i XX wieku w Niemczech, trwa do dziś, czego przykładem są ośrodki badawcze i instytucje na całym świecie np. International Graphological Colloquium w Stanach Zjednoczonych, The British Academy of Graphology w Wielkiej Brytanii czy The Society for Scientific Graphology w Izraelu, oferujące szkolenia z tego zakresu oraz publikujące literaturę w tym przedmiocie.

Powyższy krótki rys historyczny pozwolił zrozumieć istotę grafologii klinicznej, a zważywszy na to, że w rozważaniach tych poruszana jest kwestia pisma ręcznego i rodzajów badań nad pismem ręcznym, należy wspomnieć, czym ono jest i jak powstaje. Otóż pismo ręczne to zindywidualizowany obraz graficzny stanowiący odzwierciedlenie nabytej umiejętności kreślenia znaków w kilkuetapowym procesie, od zdobycia umiejętności przez przekształcenie ich w nawyk, aż po utrwalenie. Proces pisania skupia wokół siebie szereg czynników psychiczno-somatycznych. Aby ta czynność mogła wykształcić się u człowieka w prawidłowy sposób, zaangażowany jest jednocześnie układ nerwowy, naczyniowy, oddechowy, kostno-ruchowy, korowo-mózgowy, czuciowo-zmysłowy, kojarzeniowy oraz miękkie struktury nawierzchni¹². Pisanie jest więc odzwierciedleniem informacji modelowanych i projektowanych w mózgu, czyli tzw. decydenta, który poprzez realizatora, czyli staw ramienia do palców dłoni, za pomocą pięciuset mięśni doprowadzających, tworzy akt powstawania grafizmu. Przytoczona definicja pisma ręcznego oraz pokrótce przedstawiony proces jego powstawania uzmysławia, że pozornie tak prosta i podstawowa czynność, przyswajana na etapie wczesnoszkolnym, jest w rzeczywistości skomplikowanym procesem, angażującym liczne elementy ludzkiego organizmu. Wszelkiego rodzaju nieprawidłowości w funkcjonowaniu któregośkolwiek elementu, biorącego udział w procesie powstawania pisma, ma odzwierciedlenie w piśmie ręcznym, objawiające się występowaniem patologicznych cech pisma ręcznego.

W dalszych rozważaniach niezbędnym jest wyjaśnienie, czym jest pismo patologiczne. Pismo to obrazuje zaburzenia prawidłowego procesu powstawania pisma, do jakich doszło w wyniku chorób, urazów, zaburzeń neurologicznych, psychicznych, motorycznych lub w związku z zażyciem środków odurzających. Do pisma patologicznego zalicza się także pismo starcze. Cechy patologiczne pisma mogą występować krótkotrwale bądź długotrwale¹³. Analizując literaturę przedmiotu pod kątem opisu cech patologicznych pisma ręcznego można odnieść wrażenie, że panuje pod tym względem chaos, zwłaszcza w polskiej literaturze pismoznawczej. Publikacje skupiają się zazwyczaj wybiórczo na opisie poszczególnych cech patologicznych pisma ręcznego lub na tych, które występują najczęściej np. tremor, nieregularny nacisk, kleksy, zatrzymania itd. W związku z tym, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, specjalizujące się m.in. w badaniu pisma ręcznego patologicznego, stworzyło Wykaz graficznych cech pisma ręcznego patologicznego¹⁴, który systematyzuje wszystkie możliwe cechy pisma ręcznego

¹² E. Głąb, *Niepowtarzalność indywidualnych cech pisma oraz czynniki wpływające na ich 1 deformację wykorzystywane w diagnostyce chorób*, str. 1.

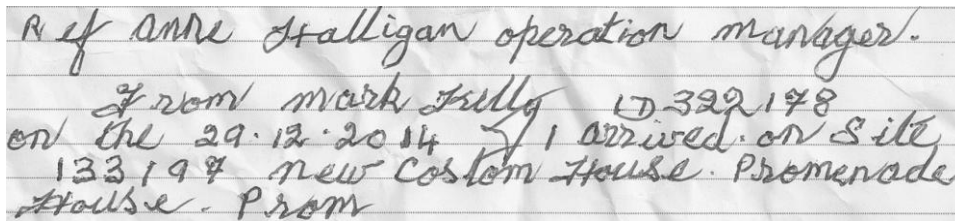
¹³ K. Gorkowska, S. Posadała, *Słownik terminów pismoznawczych*, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, Warszawa 2024.

¹⁴ Wykaz graficznych cech pisma ręcznego patologicznego, https://www.grafolodzy.com/wp-content/uploads/2024/07/wykaz_graficznych_ceil_pisma_recznego_patologicznego_PTG.pdf (pobrano 20.03.2025r.)

patologicznego i kategoryzuje je do poszczególnych rodzajów patologii pisma. Zgodnie z Wykazem, rodzaje pism patologicznych to: pismo starcze, pismo osób z chorobami o podłożu neurologicznym, pismo osób z chorobami o podłożu psychicznym, pismo osób z chorobami o podłożu motorycznym, pismo osób z uzależnieniami (alkohol, środki odurzające). Do każdego rodzaju patologii pisma zostały przypisane cechy patologiczne charakterystyczne dla konkretnego zaburzenia. Dopełnieniem Wykazu graficznych cech pisma ręcznego patologicznego jest Słownik Terminów Pismoznawczych, w których wyjaśnione są poszczególne cechy patologiczne pisma.

Dla zobrazowania zostaną przedstawione poniżej przykładowe próbki pisma ręcznego patologicznego o różnym podłożu zaburzeń, z krótką charakteryzacją.

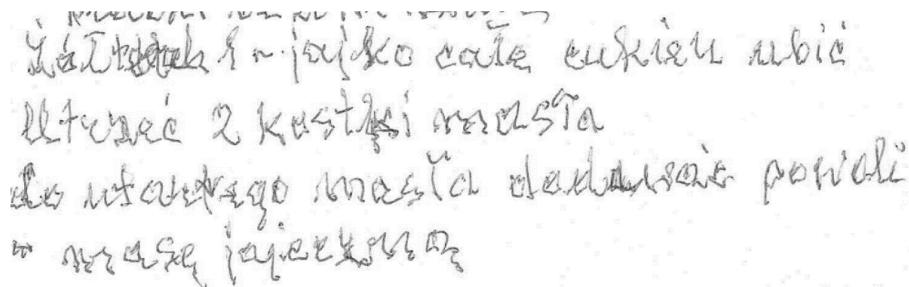
Rysunek 1. Wybrany przykład próbki pisma ręcznego dorosłej osoby, uzależnionej od alkoholu.

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyczne dla tej próbki pisma jest m.in. zwolnione tempo pisania, zaburzony rytm, ukątownienie znaków, tremor, częste, nieuzasadnione odrywanie ręki od podłoża, przy zachowaniu względnej czytelności pisma.

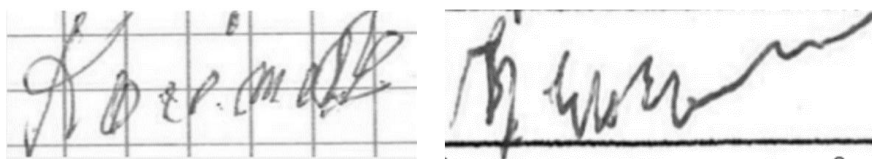
Rysunek 2. Wybrany przykład próbki pisma ręcznego dorosłej osoby, z chorobą o podłożu psychicznym.

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyczne dla tej próbki pisma jest m.in. zwolnione tempo pisania, zaburzony rytm, silny tremor, częste, nieuzasadnione odrywanie ręki od podłoża, poprawki, zaburzona konstrukcja znaków.

Rysunek 3. Wybrany przykład próbek pisma ręcznego (tej samej) dorosłej osoby, z postępującą degradacją starczą.

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyczne dla tej próbki pisma jest m.in. zwolnione tempo pisania, zaburzony rytm, silny tremor, zwiększony nacisk narzędzia pisarskiego na podłoże, zaburzona konstrukcja znaków aż do utraty czytelności.

Powyższe przykłady obrazują typowe zjawiska graficzne dla pisma patologicznego. Przedstawione krótkie charakterystyki oczywiście nie są pełnymi opisami występujących w ww. próbkach pisma cech patologicznych, gdyż nie jest to celem niniejszego artykułu. Mają one jednak uświadomić czytelnikowi, że znajomość tego zakresu badań, zwłaszcza wśród pismoznawców, jest niezwykle istotna. Oprócz badania cech patologicznych pisma ręcznego, wynikających z przytoczonych wcześniej zaburzeń o różnych podłożach, grafologia kliniczna zajmuje się ustaleniem stanu świadomości osoby sporządzającej zapis np. podpis na dokumencie, testament. Badania tego rodzaju są znaczące w kontekście kolejnego rozdziału artykułu.

Podsumowując rozważania zawarte w tym rozdziale, niepodważalnym wnioskiem jest to, że grafologia kliniczna stanowi przyszłość w badaniach pisma ręcznego. Wynika to m.in. z coraz większej świadomości społeczeństwa oraz osób ze środowiska prawniczego o możliwości przeprowadzenia tego rodzaju badań i sporządzenia opinii np. na drodze postępowania sądowego. Niemniej jednak uświadamianie to powinno być nadal propagowane poprzez fachowe i rzetelne publikacje, konferencje z udziałem nie tylko pismoznawców, ale też osób ze środowiska medycyny, psychologii, psychiatrii. Znaczącą kwestią jest edukacja pismoznawców w tym zakresie. Jak wynika z Raportu biegłych sądowych pismoznawców za 2024r., na listach biegłych sądowych Sądów Okręgowych w Polsce, było tylko 11 osób ze specjalizacją psychografologia, grafologia kliniczna, badanie pisma patologicznego. Osoby te stanowią tylko 3% ogólnej liczby biegłych sądowych z dziedziny badania pisma ręcznego¹⁵. Warto dodać, że badania z zakresu grafologii klinicznej będą coraz częściej wykorzystywane w kontekście wydłużającego się życia oraz zwiększającego się odsetka osób starszych w populacji¹⁶.

III. Problem badawczy w odniesieniu do uregulowań prawnych

Zasadność powyższych rozważań ma szczególne znaczenie w obowiązującym stanie prawnym w Polsce. Na uwagę zasługują wybrane przepisy z Kodeksu

¹⁵ K. Gorzkowska, S. Posiadła, *Raport biegli sądowi pismoznawcy. Analiza prawna, opis stanu faktycznego, wyniki ankiet wraz z komentarzem*, Kancelaria Prawno-Grafologiczna, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, Warszawa 2024.

¹⁶ <https://www.institut-ipc.pl/2024/05/24/starzejace-sie-spoleczenstwo-prognoza-liczby-ludnosci-w-polsce-i-w-europie/> (pobrano 20.03.2024r.)

cywilnego i Kodeksu karnego, które odnoszą się do szerokopojętego stanu psychofizycznego osoby m.in. składającej pisemne oświadczenia woli.

Analizy warto rozpocząć od aktu prawnego, który najszerzej reguluje czynności cywilno - prawne ogółu społeczeństwa, tj. od Kodeksu cywilnego. Artykuł 82 tej ustawy wskazuje, że „Nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych”¹⁷. Warto podkreślić, że ustawodawca wprost wskazuje o nieważności czynności dokonanych w takich okolicznościach, zatem istotą jest wykazanie występowania bądź niewystępowania powyższych okoliczności. W kolejnej - 87 - artykule czytamy, że: „Kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe”¹⁸. Na wypadek takiej sytuacji Kodeks cywilny wskazuje uchylenie skutków prawnych tak złożonego oświadczenia woli złożonego, co wynika z art. 88 k.c.

Wśród innych, istotnych z punktu widzenia częstotliwości zastosowania, jest artykuł 944 k.c., który mówi o zdolności testowania. „§1. Sporządzić i odwołać testament może tylko osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych”¹⁹. Kolejny artykuł, 945 k.c., określa zaś wady testamentu: „§ 1. Testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony: 1) w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli; 2) pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści; 3) pod wpływem groźby”²⁰. Treść tego przepisu wprost odnosi się do stanu psychofizycznego testatora, informując, że w przypadku, gdy wykaże się brak świadomości bądź swobody powzięcia i wyrażenia ostatniej woli, to testament ten jest nieważny. Z praktyki pismoznawcy wynika, że coraz częściej bada się nie tylko autentyczność testamentów, ale i stan testatora z chwili sporządzania takiego dokumentu. Takie kompleksowe podejście do zagadnienia testamentów pozwala ustalić niezbędne do uznania testament za ważny: sporządzenie przez wskazaną osobę i ustalenie braku wad oświadczenia woli. W odniesieniu do ostatniego należy zauważyć, że wyłącznie badania z zakresu grafologii klinicznej mają możliwość oceny bezpośredniego wytworu testatora, jakim jest pismo ręczne obrazujące stan psychofizyczny z chwili jego sporządzania. Praktykowane dotąd głównie badania psychologiczne i psychiatryczne polegają na badaniu osoby (nie dotyczy przypadku badań testamentów, gdyż osoba już nie żyje) bądź na analizie dokumentacji medycznej lub zeznań świadków, które nie są wytworem testatora z chwili sporządzania pisemnego oświadczenia. Analiza zeznań świadków wielokrotnie nie jest w stanie udzielić informacji na temat okoliczności sporządzenia testamentów, które najczęściej spisywane są w samotności, w chwilach refleksji i zadumy. Nawet najbliższe relacje z innymi nie są w stanie oddać, choćby, chwilowego stanu psychofizycznego testatora. Analogiczne ograniczenia ma analiza dokumentacji medycznej, która w licznych przypadkach nie

¹⁷ Ustawa z dnia 23.04.1964 roku Kodeks cywilny (Dz.U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

daje informacji na temat ograniczeń psychofizycznych, a takie mogą występować chwilowo, choćby w związku z odurzeniem, wzburzeniem psychicznym. Badania pisma ręcznego w zakresie grafologii klinicznej, umożliwiają natomiast ustalenie ewentualnych zjawisk patologicznych grafizmu.

W zakresie odpowiedzialności karnej, w Kodeksie karnym, odnajdujemy artykuł 31, który mówi o niepoczytalności i poczytalności ograniczonej: „§ 1. Nie popełnia przestępstwa, kto, z powodu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem. § 2. Jeżeli w czasie popełnienia przestępstwa zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania postępowaniem była w znacznym stopniu ograniczona, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary”²¹. Z powyższego wyczytać można, że istotą jest nie tylko ustalenie sprawstwa przestępstwa, lecz także zdolności psychicznej sprawcy. Z pomocą do tego przychodzi m.in. grafologia kliniczna.

Jak wynika z przytoczonych powyżej przepisów prawa, zasadniczym jest wykazanie okoliczności wpływających na niepoczytalność lub poczytalność ograniczoną, czy też - z punktu widzenia prawa cywilnego - na brak świadomości lub swobody bądź znajdowanie się pod wpływem groźby. Bezspornie są to okoliczności psychofizyczne, które mogą być zarówno tymi długotrwałymi jak i krótkotrwałymi. W przypadku oświadczeń pisemnych, które dotyczą takich okoliczności, jak sporządzony testament czy podpisane wszelkie dokumenty, badania dotyczą właśnie pisma ręcznego w zakresie grafologii klinicznej.

W praktyce orzeczniczej właśnie ta specjalizacja grafologii znajduje coraz szersze zastosowanie, zwłaszcza w sprawach cywilnych oraz spadkowych, gdzie analizie podlega nie tylko autentyczność pisma, ale również stan psychofizyczny osoby składającej oświadczenie woli. W szczególności dotyczy to oceny, czy dana osoba działała w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Grafologia kliniczna znajduje szczególne zastosowanie w sprawach, gdzie analizie poddawany jest stan seniora lub osoby z chorobami neurodegeneracyjnymi – np. w kontekście ważności testamentu lub podejrzenia wykorzystania osoby w stanie demencji. Orzecznictwo sądów powszechnych wskazuje na rosnącą akceptację dowodu z opinii biegłego grafologa – nie tylko w zakresie klasycznej ekspertyzy kryminalistycznej, ale również w zakresie grafologii klinicznej, jako elementu wspomagającego ocenę stanu zdrowia psychicznego osoby sporządzającej testament, podpisującej umowę czy inne dokumenty. W takich przypadkach sądy coraz częściej dopuszczają łączoną opinię grafologiczną w ujęciu interdyscyplinarnym, tj. kryminalistycznym, psychologicznym i klinicznym. Z praktyki pismoznawcy wynika, że coraz częściej rozstrzygnięcia postępowań opierają się m.in. na opiniach sporządzonych przez grafologów o pełnej specjalizacji, wskazujących na patologiczne cechy pisma, mogące świadczyć o osłabieniu procesów poznawczych. Zdecydowanie można stwierdzić, że rola ekspertyzy pismoznawczej zyskuje coraz większe znaczenie.

Rozważania na temat współczesnych badań pisma ręcznego warto uzupełnić o analizę pozycji grafologii klinicznej w prawie międzynarodowym. W wielu krajach grafologia – także w wymiarze klinicznym – znajduje uznanie jako narzędzie opiniotwórcze w postępowaniach sądowych. Różnice w podejściu wynikają

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 ze zm.).

z lokalnych tradycji prawnych, standardów biegłości i kultury dowodzenia. I tak krótkie porównanie systemów przedstawia się następująco:

Niemcy: w obowiązującym tam systemie prawnym grafologia jest uznawana jako metoda pomocnicza, a badania kliniczne pisma wykorzystywane są m.in. przy ocenie ważności testamentów oraz przy analizie stanu psychicznego oskarżonych. Niemieckie sądy często korzystają z opinii grafologów z wykształceniem psychologicznym lub medycznym.

Włochy: w kraju tym grafologia posiada status akademicki – nauczana jest na kilku uniwersytetach jako specjalizacja interdyscyplinarna. Istnieją stowarzyszenia zrzeszające biegłych grafologów, a sądy cywilne regularnie zlecają analizy pism, szczególnie w sprawach spadkowych i rodzinnych.

Francja: choć podejście francuskiego wymiaru sprawiedliwości jest bardziej sceptyczne wobec grafologii w procesie karnym, to w sprawach cywilnych, zwłaszcza w obszarze prawa pracy i testamentów, opinie grafologów – w tym klinicznych – są dopuszczane i uwzględniane.

USA: w systemie amerykańskim obowiązuje test dopuszczalności dowodu naukowego (Daubert lub Frye, w zależności od stanu). W niektórych stanach grafologia jest uznawana, a kliniczne badania pisma mogą zostać dopuszczone jako opinia ekspercka, jeśli są poparte literaturą naukową i praktyką specjalistyczną.

Fakt intensywnego rozwoju dziedziny pismoznawstwa o interdyscyplinarnym charakterze plasuje współczesne badania pisma ręcznego na całkowicie innej pozycji niż dotychczas, głównie wykorzystywane w postępowaniach sądowych, badania identyfikacji pisma. Rozwój społeczeństwa starzejącego się, wzrost chorób neurodegeneracyjnych oraz potrzeba oceny stanu psychicznego w chwili podpisywania dokumentów, czynią potrzebę badań pisma ręcznego w zakresie grafologii klinicznej zasadnymi z punktu widzenia interesu wymiaru sprawiedliwości.

IV. Podsumowanie

Rozważania przedstawione w niniejszym artykule jednoznacznie wskazują, że grafologia kliniczna nie jest już wyłącznie alternatywną metodą analizy pisma, lecz staje się nieodzownym narzędziem w interdyscyplinarnych badaniach dokumentów, szczególnie w kontekście postępowań cywilnych, spadkowych i karnych. Wzrost liczby spraw wymagających oceny stanu psychofizycznego osoby piszącej – zwłaszcza w kontekście starzejącego się społeczeństwa – wymusza poszukiwanie nowoczesnych i precyzyjnych metod opiniowania, których dostarcza właśnie grafologia kliniczna. W dobie rosnącej świadomości prawnej i medycznej społeczeństwa, rozwój tej specjalizacji grafologicznej powinien być wspierany przez środowiska akademickie, medyczne i prawnicze. Konieczne jest tworzenie jednolitych standardów metodologicznych oraz zwiększenie liczby wykwalifikowanych specjalistów, co przyczyni się do podniesienia jakości opiniowania i ugruntowania pozycji grafologii klinicznej jako narzędzia dowodowego. Grafologia kliniczna to nie tylko odpowiedź na potrzeby współczesnego wymiaru sprawiedliwości, ale również realna szansa na wzmocnienie ochrony jednostki poprzez precyzyjne i naukowo uzasadnione wnioski dotyczące stanu psychofizycznego osoby piszącej. W świetle przedstawionych argumentów i przykładów – nie ulega wątpliwości, że grafologia kliniczna stanowi nie tylko przyszłość, ale i podstawowe standardy współczesnych badań pisma ręcznego.

Streszczenie

Artykuł omawia kwestię grafologii klinicznej, jako jednego z rodzajów badań pisma ręcznego oraz potencjału tego rodzaju badań w XXI wieku. W artykule została przedstawiona ewolucja definicji „grafologia”, rodzaje współcześnie wykonywanych badań pisma ręcznego, geneza klinicznego badania pisma ręcznego wraz z jej pionierami. Wyjaśniono czym jest pismo patologiczne z omówieniem na wybranych przykładach. Przedostatni rozdział artykułu przedstawia problem badawczy w odniesieniu do uregulowań prawnych: kodeksu cywilnego i kodeksu karnego, czyli kwestii związanych ze stanem wyłączającym świadome albo swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli, brak zdolności testowania, wady testamentu oraz niepoczytalność i poczytalność ograniczoną.

Słowa kluczowe: pismo ręczne, badanie pisma ręcznego, grafologia kliniczna, badanie pisma patologicznego, cechy pisma patologicznego, wady oświadczenia woli, ograniczona świadomość.

THE ROLE OF DAILY HANDWRITING AND READING HABITS IN HEALTH PROMOTION

Summary

The article discusses the issue of clinical graphology as one of the types of handwriting examinations and the potential of this type of examination in the 21st century. The article presents the evolution of the definition of "graphology", types of handwriting examinations performed today, the genesis of clinical handwriting examination and its pioneers. It explains what pathological handwriting is, discussing it on selected examples. The penultimate chapter of the article presents the research problem in relation to legal regulations: the Civil Code and the Criminal Code, i.e. issues related to the state that excludes conscious or free decision-making and expression of will, lack of testamentary capacity, testament defects, and insanity and limited sanity.

Keywords: handwriting, handwriting examination, clinical graphology, pathological handwriting examination, features of pathological handwriting, defects in the declaration of will, limited consciousness.

Bibliografia:

Komentarze, monografie, publikacje naukowe

- Caligiuri, M. P., Linton, A., *The Neuroscience of Handwriting*, CRC Press.
- Całkiewicz, M., *Kryminalistyczne badania patologicznego pisma ręcznego*, Warszawa Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Grupa Kapitałowa WSiP, Akademia Leona Koźmińskiego, 2009.
- Chłopicki, W., T.S. Olbrycht, *Wypowiedzi na piśmie jako objawy zaburzeń psychicznych*, wyd. 2 PZWL, Warszawa 1959.
- Cierpiałowska, L., Sęk, H. (red.). *Psychologia kliniczna*, PWN, 2020.
- Dubisz, S. (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Feluś, A., *Odchylenia materialne w piśmie osobniczym. Z pogranicza grafologii i ekspertyzy pismoznawczej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1979.
- Głąb, E., *Niepowtarzalność indywidualnych cech pisma oraz czynniki wpływające na ich deformację wykorzystywane w diagnostyce chorób*.

- Gorzowska, K., Zdrowie psychiczne w ujęciu prawnym. Problematyka badania pisma ręcznego osób chorych i/lub przymuszanych do składania pisemnych oświadczeń., Bezpieczeństwo zdrowotne – ujęcie interdyscyplinarne. Zdrowie psychiczne szczególnym wyzwaniem XXI wieku, Poznań 2018.
- Gorzowska, K., Posiadała, S., Słownik Terminów Pismoznawczych, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, Warszawa 2024.
- Gorzowska, K., Posiadała, S., Raport biegli sądowi pismoznawcy. Analiza prawna, opis stanu faktycznego, wyniki ankiet wraz z komentarzem, Kancelaria Prawno-Grafologiczna, Polskie Towarzystwo Grafologiczne Signum Manus, Warszawa 2024.
- Graphology and health – a collection of historical articles on the signs of physical and mental health in handwriting, British Library.
- Hill, B., Tajniki pisma, Tetris.
- Hilton, O., Influences serious illness on handwriting identification, Postgraduate Medicine, 1956, t 19, 2.
- Hilton, O., Influences of age and illness on handwriting, identifications problems, Forensic Science, 1977, n. 9.
- Kalinowska, J., Tendencje samobójcze w depresji a grafizm [w] Grafizm jako forma ekspresji, 2006.
- Legień, M., Pozaidentyfikacyjne badania grafologiczne i możliwości ich procesowego wykorzystania, Palestra 34/11-12 (395-396), 38-43, 1990.
- Lester, The Psychological Basis for Handwriting Analysis - The relationship of Handwriting to Personality and Psychopathology.
- Leśniak, M., Pismo jako wskaźnik funkcjonowania interpersonalnego uczestników psychoterapii nerwic, 2006.
- Leśniak, M., Z badań nad grafizmem psychopatów [w] Z. Kegel: Problematyka dowodu z ekspertyzy dokumentów, 2002.
- Lisowska, W., Deformacje pisma ręcznego: badania dokumentów, Warszawa, Wydaw. Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, 1999.
- Lisowska, W., Czynniki wpływające na obraz pisma, Warszawa Wydaw. CLK KGP, 2001.
- Meyer, G., Die wissenschaftlichen Grundlagen der Graphologie, 1901
- Ostrowska, A., Badanie pisma i podpisów rzekomego testatora, Problemy kryminalistyki 2009.
- Pąchalska, M., Neuropsychologia kliniczna.
- Pąchalska, M., Afazjologia, PWN, 1999.
- Pięciorek, E., Pilarski M., Walczak M., Maternik M., Ochim J., Deformacja pisma ręcznego.
- Pilszyk, A., Problematyka ważności oświadczenia woli osób z rozpoznany upośledzeniem umysłowym, Klinika Psychiatrii Sądowej Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa.
- Pobocho, J., Metodologia badania tzw. patologii pisma, problematyka dowodu z ekspertyzy dokumentów pod red. Z. Kęgla, t.II, str. 1241-1246.
- Pobocho, J., Problemy tzw. patologii pisma, z zagadnień kryminalistyki, 1985.
- Pobocho, J., Przydatność niektórych metod grafometrycznych w ocenie progu impregnacji neuroleptycznej. Roczniki PAN w Szczecinie 1978, 549-564.
- Posiadała, S., Badanie dokumentów w zakresie pisma starczego, Uniwersytet Warszawski, 2018.
- Preyer, W.T., Zur Psychologie des Schreibens, Hamburg, 1895.

- Saudek, The Psychology of Handwriting.
- Seifer, The Neurophysiology of Handwriting.
- Skubisz, S., Dowód z ekspertyzy pism patologicznych, Zakamycze 2004.
- Solarz, L., Wpływ choroby na deformację pisma ręcznego – zagadnienia wybrane.
- Sójka, Widła, Obraz pisma u ludzi z epizodem depresyjnym, Katedra Kryminalistyki, Uniwersytet Śląski.
- Szerszeń, T., Pismo osób dotkniętych schizofrenią – aspekty kryminalistyczne, Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2014.
- Wasilewska, A., Znaczenie patologicznych zmian pisma ręcznego oraz cech językowo – treściowych, widocznych w wypowiedziach pisemnych, Uniwersytet Szczeciński, 2005.
- Widła, T, Leśniak, M., Interdyscyplinarność współczesnej ekspertyzy dokumentów, 2011.
- Widła, T., Wnioskowanie o niezdolności do testowania, w: Problematyka dowodu z ekspertyzy dokumentów, pod red Z. Kęgla, 2002, t. I, 22-29.
- Zieniewicz, I., Wpływ cech patologicznych pisma na wartość dowodową ekspertyzy pismoznawczej, Zakamycze 2005.
- Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, Wydawnictwo Gutenberga, Kraków 1994.
- Akty prawne wykorzystane w pracy
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. Z 2019 r. poz. 1145 ze zm.).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.).
- Źródła internetowe
- https://www.grafolodzy.com/wp-content/uploads/2024/03/wykaz_graficznych_ cech_pisma_recznego_patologicznego_PTG.pdf (pobrano 20.03.2025 r.)
- <https://www.grafolodzy.com/jak-mozna-wykorzystac-grafologie-w-procesach-hr/> (pobrano 20.03.2024r.).
- <https://www.grafolodzy.com/analiza-pisma-recznego-jako-narzedzie-pomocne-w-walce-z-wypaleniem-zawodowym/> (pobrano 20.03.2025r.).
- <https://www.institut-ipc.pl/2024/05/24/starzejace-sie-spoleczenstwo-prognoza-liczby-ludnosci-w-polsce-i-w-europie/> (pobrano 20.03.2024r.)

PSYCHOLOGIA

Anna LINOWSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Katedra Psychologii

Wydział Pedagogiki i Psychologii

PSYCHOLOGICZNE FUNDAMENTY ODPORNOŚCI NA KRYZYS: WSPARCIE, ADAPTACJA I INTERWENCJE

Wstęp

Rzeczywistość, w której obecnie funkcjonujemy, charakteryzuje się niepewnością wydarzeń, problemami o charakterze społecznym, ekonomicznym, gospodarczym, ekologicznym, międzynarodowym, a także zmianami, na które nie jesteśmy przygotowani. Jednak musimy znaleźć w sobie gotowość i kompetencje, by odnaleźć się w zmieniającym świecie. Zarówno pandemia SARS-CoV-2, kryzysy migracyjne, ekonomiczne, jak i konflikt zbrojny na terenie Ukrainy stawiają przed społecznościami wyzwania związane z kształtowaniem odporności na te lub inne zagrożenia. Niepewna rzeczywistość, w której przyszło nam się odnaleźć, prowokuje do rozważań nad tym, czym właściwie jest odporność. Pojęcie odporności definiowane jest jako zdolność społeczeństwa narażonego na zagrożenia do adaptacji do nowej sytuacji. Adaptacja ta ma na celu wprowadzenie zmian życiowych oraz rozwijanie kompetencji osobistych i społecznych w celu utrzymania optymalnego poziomu funkcjonowania¹.

Kryzys i sytuacja kryzysowa są pojęciami używanymi głównie przez pedagogów, socjologów, psychologów, psychiatrów, ale również przez polityków społecznych oraz osoby zajmujące się naukami o bezpieczeństwie. Sytuacja kryzysowa jest definiowana zarówno jako przyczyna, jak i skutek określonego zdarzenia. Badacze nauk o bezpieczeństwie określają kryzys i sytuację kryzysową jako instytucjonalne, grupowe lub organizacyjne zdarzenie, uwzględniając jego katastrofalny i losowy charakter. Socjologowie ujmują kryzys jako skutek określonych zjawisk i procesów społecznych, odnosząc go do zaradności instytucjonalnej oraz sprawczości grupowej. Z kolei badacze związani z psychologią koncentrują się na jednostkowym ujęciu sytuacji kryzysowej oraz na czynnikach, które mogą wspierać samodzielny powrót jednostki do równowagi².

Żyjemy w czasach, w których zdarzenia wywołujące kryzysy oraz ostre epizody kryzysowe stają się coraz bardziej powszechne. Każdego roku miliony ludzi doświadczają sytuacji, których nie są w stanie samodzielnie rozwiązać. W obliczu tych trudności coraz częściej zgłaszają się po pomoc do oddziałów interwencji kryzysowej działających przy centrach zdrowia psychicznego, psychiatrycznych punktów konsultacyjnych, poradni ambulatoryjnych, szpitalnych izb przyjęć, centrów wsparcia dla studentów, agencji poradnictwa rodzinnego czy programów przeciwdziałania przemocy domowej³.

¹ Górka-Rożej, K. (2024). Znaczenie adaptacji i umiejętności adaptacyjnych w procesie kształtowania odporności na zagrożenia w społecznościach na poziomie lokalnym. *Wiedza Obronna*, 288(3).

² Kotłarska-Michalska, A. (2022). Wieloprotokółowy kryzysowy i aktualne wsparcie systemowe. *Kultura–Społeczeństwo–Edukacja*, 21(1), 17–38.

³ Roberts, A. R. (2005). Przeszłość i teraźniejszość w kierunku przyszłości interwencji kryzysowej i zarządzania kryzysowego. W A. R. Roberts (red.), *Podręcznik interwencji kryzysowej: Diagnoza, leczenie i badania* (wyd. 3, s. 3–34).

Niniejsze opracowanie ma na celu omówienie psychologicznych fundamentów odporności na sytuacje kryzysowe oraz przedstawienie skutecznych form psychologicznego wsparcia i interwencji kryzysowych, uwzględniając poziom indywidualny, jak i społeczny. W szczególności położono nacisk na działania skoncentrowane na służbach mundurowych i lokalnych społecznościach, które są nadzwyczaj narażone na konsekwencje występowania sytuacji kryzysowych.

Określenie psychologicznych podstaw odporności na kryzys oraz znalezienie odpowiedzi na pytanie, jakie formy wsparcia i interwencji psychologicznych okazują się najskuteczniejsze w kontekście jednostkowym i społecznym, w szczególności wobec przedstawicieli służb mundurowych oraz społeczności narażonych na traumatyczne zdarzenia.

Opracowanie ma charakter przeglądu. Zastosowano metodę analizy literatury przedmiotu oraz materiałów źródłowych dostępnych w przestrzeni akademickiej i publicznej. Wykorzystano aktualne publikacje naukowe, procedury organizacyjne, raporty instytucjonalne, oraz dane statystyczne odnoszące się do zdrowia psychicznego, PTSD, ASD oraz programów wsparcia psychologicznego. Dobór źródeł opierał się na ich wiarygodności aktualności, oraz przydatności dla omawianej tematyki. Opracowanie miało na celu określenie priorytetowych czynników wpływających na odporność psychiczną, skuteczność interwencji oraz sprawdzone rozwiązania w zakresie wspierania funkcjonariuszy i społeczności w sytuacjach kryzysowych.

ASD, PTSD i resilience – psychologiczne konsekwencje i strategie radzenia sobie

Koncepcja rozwijania resilience jest istotna w wyjaśnianiu dobrego funkcjonowania jednostek, mimo życia w niekorzystnych warunkach lub doświadczenia wydarzeń traumatycznych. W dosłownym tłumaczeniu słowo resilience oznacza sprężystość, prężność, odporność, elastyczność. Pojęcie to definiuje się jako proces, który ukazuje dobre przystosowanie się jednostek do wydarzeń życiowych, mimo doświadczenia traumatycznych przeżyć lub zagrożeń. Resilience to także zdolność do powrotu do zdrowia psychicznego i dobrego funkcjonowania po traumatycznym wydarzeniu.

Czynnikami sprzyjającymi rozwojowi sprężystości psychicznej są:

- cechy indywidualne jednostki, takie jak: poczucie własnej skuteczności, pogodne usposobienie, wiara, wysoka samoocena czy towarzyskość;
- czynniki rodzinne, np. bliskie relacje między członkami rodziny, dobra sytuacja materialna, ciepło i zgodność w relacjach;
- czynniki zewnętrzne, takie jak: uczęszczanie do organizacji działających prospołecznie, wspierające i bezpieczne sąsiedztwo, a także posiadanie mentora lub idola, który stanowi wzór do naśladowania.

Dane te pokazują, jak ważne jest rozwijanie kompetencji sprężystości psychicznej, która może pełnić funkcję protekcyjną, wspierającą dobre funkcjonowanie w sytuacjach traumatycznych oraz szybsze dochodzenie do równowagi psychicznej po doświadczeniu kryzysu ⁴.

Omawianie reakcji na traumatyczne doświadczenie wymaga rozróżnienia pomiędzy Oстрыm Zespołem Stresu (ASD, Acute Stress Disorder, Ostre Zaburzenie

⁴ Borucka, A., Ostaszewski, K. (2008). Theory of resilience: Key conceptual constructs and chosen issues. *Medycyna Wieku Rozwojowego*, 12(2 Pt 1), 587–597.

Stresowe) a Zespołem Stresu Pourazowego (PTSD, Post-Traumatic Stress Disorder).

ASD to zespół objawów, który występuje nie wcześniej niż 3 dni po wydarzeniu i nie później niż cztery tygodnie od sytuacji traumatycznej. Objawy ASD nie różnią się znacząco od objawów PTSD, jednak zmienną różnicującą te dwa zaburzenia jest czas trwania objawów. Objawy stresowe, które utrzymują się dłużej niż cztery tygodnie po wydarzeniu traumatycznym, klasyfikuje się już jako Zespół Stresu Pourazowego (PTSD). Objawy ASD są zbliżone do objawów PTSD, jednak w większym stopniu koncentrują się na doznaniach somatycznych, które – w miarę przekształcania się zaburzenia w PTSD – ustępują na rzecz objawów o charakterze psychologicznym⁵.

Zespół stresu pourazowego (PTSD) to zaburzenie spowodowane doświadczeniem traumatycznego wydarzenia, którym mogą być: działania wojenne, wypadek komunikacyjny, napaść, katastrofa naturalna czy strzelanina. Narażenie na traumę może mieć długotrwały wpływ na zdrowie psychiczne. Osoby doświadczające PTSD nie muszą być bezpośrednimi uczestnikami traumatycznego zdarzenia, by doznać stresu pourazowego – samo bycie świadkiem traumatycznego wydarzenia, nawet jeśli dotyczy ono innych osób, może prowadzić do rozwoju zespołu stresu pourazowego. Osoba cierpiąca na PTSD znajduje się w stanie ciągłej gotowości i monitoruje otoczenie pod kątem potencjalnych niebezpieczeństw. Typowymi objawami PTSD są: retrospekcje, drażliwość, unikanie sytuacji przypominających traumatyczne zdarzenie, koszmary senne oraz przesadna reakcja na zaskoczenie. PTSD nierzadko kojarzone jest z weteranami wojennymi, którzy – poprzez uczestnictwo w konfliktach zbrojnych – byli szczególnie narażeni na traumatyczne doświadczenia. Badania pokazują, że w populacji ogólnej 6,8% osób doświadcza PTSD, natomiast wśród przedstawicieli służb ratowniczych odsetek ten sięga nawet 20%⁶⁷. Zespół stresu pourazowego może prowadzić do innych dolegliwości zdrowotnych, takich jak nadużywanie substancji psychoaktywnych, stany lękowe, depresja, myśli samobójcze czy stosowanie przemocy. Badania wskazują na wysokie prawdopodobieństwo rozwinięcia nawyku nadużywania alkoholu jako mechanizmu radzenia sobie ze stresem. Dane ukazują również zwiększone ryzyko samobójstw wśród strażaków i policjantów – przedstawicieli zawodów szczególnie narażonych na sytuacje kryzysowe⁸.

Badania przeprowadzone wśród żołnierzy weteranów uczestniczących w konfliktach zbrojnych w Afganistanie i Iraku wykazały, że częstość występowania PTSD wynosi około 11–20%. Dane te nie są jednak jednoznaczne, ze względu na obawy przed diagnozowaniem problemów ze zdrowiem psychicznym oraz lęk przed stygmatyzacją związaną z poszukiwaniem pomocy psychologicznej⁹. Badanie przeprowadzone wśród funkcjonariuszy policji z całego świata wykazało, że częstość występowania PTSD wynosi 14,2%. Jako czynniki ryzyka rozwoju zespołu stresu pourazowego wskazano stosowanie unikających strategii radzenia sobie oraz

⁵ Fanai, M., Khan, M. A. B. (2023, July 10). Acute stress disorder. *StatPearls*.

⁶ Weston, C. S. E. (2014). Posttraumatic stress disorder: A theoretical model of the hyperarousal subtype. *Frontiers in Psychiatry*, 5, Article 37.

⁷ Ghaffarzadegan, N., Ebrahimvandi, A., Jalali, M. S. (2016). A simulation-based analysis of PTSD prevalence among US military personnel and veterans in 2025. *DSpace@MIT*

⁸ Javanbakht, A. (2021). The aching flames: PTSD and firefighting. *Psychology Today*.

⁹ Jalali, M. S. (2016). Fighting another war: How many veterans will have PTSD in 2025? *Nation of Change*

doświadczanie wysokiego poziomu stresu zawodowego¹⁰. Badania przeprowadzone wśród strażaków, którzy regularnie narażeni są na trudne i niepożądane zdarzenia, ujawniły, że 14,3% pracowników straży pożarnej zmagają się

z objawami zespołu stresu pourazowego¹¹.

Wyniki tych badań ukazują, jak bardzo istotne jest, by przeciwdziałać długofalowym skutkom zdarzeń traumatycznych, a także konieczność zastosowania programów psychologicznego wsparcia oraz zadbania o psychoedukację wśród zawodów, które najbardziej narażone są na występowanie zespołu stresu pourazowego¹².

Formy wsparcia w obliczu kryzysu i obniżonej odporności. Instytucjonalne formy wsparcia psychologicznego dla służb mundurowych

Od 2016 roku Departament Zdrowia Psychicznego MSWiA realizuje opracowaną procedurę współpracy psychologów Policji, Straży Pożarnej, Straży Granicznej i Służby Ochrony Państwa z Poradniami Zdrowia Psychicznego MSWiA. Procedura ta określa sposób realizacji pomocy psychologicznej dla funkcjonariuszy i pracowników służb mundurowych znajdujących się w stanie kryzysu psychicznego. Założeniem działania wdrożonej procedury jest wsparcie kierowane do osób przeżywających kryzys psychiczny. Procedura obejmuje schemat działania pomocy psychologicznej: niezwłoczne podjęcie interwencji psychologicznej w chwili rozpoznania sytuacji kryzysowej, a po zakończeniu interwencji – uzgodnienie dalszego postępowania, w tym możliwość skierowania do lekarza psychiatry lub psychologa w Poradni Zdrowia Psychicznego MSWiA, bądź rozważenie konsultacji psychiatrycznej, terapii indywidualnej lub pobytu na oddziale dziennym. Warto wspomnieć, że pomocą psychologiczną lub psychiatryczną mogą również zostać objęte osoby z rodziny pracownika lub funkcjonariusza¹³.

Należy również wspomnieć, że Ministerstwo Obrony Narodowej zareagowało na rosnące potrzeby żołnierzy zawodowych wracających z misji, którzy mogą zmagać się z zespołem stresu pourazowego. Oferuje finansowanie turnusów profilaktyczno-leczniczych, które mogą obejmować zarówno żołnierzy w służbie czynnej, jak również pracowników świadczących pracę w obszarze działań wojennych, a także funkcjonariuszy służby kontrwywiadu i wywiadu. Takie turnusy mogą obejmować konsultacje psychologiczne, całonocną opiekę psychologa, zajęcia kulturalne oraz grupowe zajęcia z psychologiem.

Wojsko Polskie na swojej stronie internetowej zamieściło informacje o możliwości otrzymania pomocy psychologicznej przez weteranów oraz weteranów poszkodowanych podczas misji wojskowych poza granicami kraju. Pomocą tą mogą

¹⁰ Syed, S., Ashwick, R., Schlosser, M., Jones, R., Rowe, S., Billings, J. (2020). Global prevalence and risk factors for mental health problems in police personnel: A systematic review and meta-analysis. *Occupational and Environmental Medicine*, 77(11), 737–747.

¹¹ Oliveira, J., Aires Dias, J. A., Duarte, I. C., Caldeira, S., António Reis Marques, A. R., Rodrigues, V., Redondo, J., Castelo-Branco, M. (2023). Mental health and post-traumatic stress disorder in firefighters: An integrated analysis from an action research study. *Frontiers in Psychology*, 14, Article 1115958.

¹² Demiralay, B. (2024). Societal traumas and collective memory. *Psychology*, 9.

¹³ Bujoczek, E. (2019). Procedury współpracy psychologów służb mundurowych na przykładzie współpracy SP ZOZ MSWiA w Katowicach. In P. Mięsiak (Ed.), *Psychoprofilaktyka w służbach mundurowych jako element poprawy dobrostanu psychicznego społeczeństwa: Materiały z sympozjum* (s. 38–48).

również zostać objęte rodziny poległych podczas służby w misjach zagranicznych. Wojsko Polskie w zamieszczonych informacjach podaje adresy placówek szpitalnych udzielających pomocy psychologicznej, jak również numer telefonu, pod który mogą dzwonić osoby doświadczające kryzysu psychicznego¹⁴.

Należy jednak uwzględnić społeczne postrzeganie żołnierzy przez pryzmat bohaterstwa oraz oddania w służbie. Żołnierze oraz inni funkcjonariusze służb pomocowych spotykają się z wizerunkiem ich samych jako mężczyzn odpornych psychicznie, poświęcających się i honorowych. W konsekwencji takie postrzeganie może powodować niechęć do korzystania z oferowanej im pomocy psychologicznej, ponieważ – chcąc sprostać oczekiwaniom społeczeństwa – obawiają się przyznać do przeżywania trudnych emocji¹⁵.

Systematyczny przegląd badań¹⁶ wykazał znacząco niedostateczne korzystanie z usług pomocowych wśród członków sił zbrojnych – mniej niż jedna trzecia osób wojskowych, które w ciągu ostatniego roku doświadczaly trudności psychicznych, zgłosiła się po pomoc lub skorzystała z jakiegokolwiek formy wsparcia psychicznego w tym samym okresie. Chociaż badania ujawniły różnorodne bariery i czynniki sprzyjające korzystaniu z pomocy, zgłaszane przez pracowników wojskowych w różnych krajach, nadal istnieje potrzeba dalszych analiz, które pozwolą dokładniej zidentyfikować przeszkody oraz czynniki ułatwiające dostęp do opieki psychologicznej, a także skutecznie przeciwdziałać stygmatyzacji i obawom osób w służbach mundurowych.

Departament Obrony USA oraz Administracja Zdrowia Weteranów podejmują wysiłki mające na celu rozwój usług zdrowia psychicznego, jednak nadal wielu członków sił zbrojnych nie korzysta regularnie z potrzebnej pomocy, nawet jeśli doświadczają objawów lub zaburzeń psychicznych. Została wysunięta hipoteza, że stygmatyzacja problemów psychicznych może być jedną z barier powstrzymujących wojskowych przed szukaniem pomocy. Należy jednak zaznaczyć, że brak odpowiedniego leczenia może mieć poważne, negatywne konsekwencje dla jakości życia oraz dla funkcjonowania społecznego, emocjonalnego i poznawczego osób dotkniętych tymi problemami¹⁷.

Nowoczesne metody wsparcia psychologicznego w obliczu kryzysu. Czym jest debriefing?

Najczęstsze oddziaływanie terapeutyczne stosowane w sytuacjach traumatycznych to debriefing. Jest to spotkanie o jasno określonej strukturze, zorganizowane po zakończeniu akcji pomocowej lub ratunkowej. Polega na rekonstrukcji trudnego, kryzysowego wydarzenia i odbywa się w ciągu 24–72 godzin od jego zaistnienia.

Spotkanie powinno być prowadzone przez psychiatrę lub psychologa oraz ratowników bądź innych pracowników, którzy nie są członkami grupy debriefingowej. Celem takiego spotkania jest rozmowa o traumatycznym wydarzeniu, prowadzona

¹⁴ 21 Wojskowy Szpital Uzdrawiskowo-Rehabilitacyjny SP ZOZ. (n.d.). *Turnusy dla żołnierzy powracających z misji*. <https://www.szpitalwojskowy.pl/oferta/turnusy-dla-zolnierzy-powracajacych-z-misji>.

¹⁵ Acosta, J. D., Becker, A., Cerully, J. L., Fisher, M. P., Martin, L. T., Vardavas, R., Slaughter, M. E., Schell, T. L. (2014). *Mentalhealthstigma in the military*.

¹⁶ Hom, M. A., Stanley, I. H., Schneider, M. E., Joiner, T. E., Jr. (2017). A systematicreview of help-seeking and mentalhealth service utilizationamongmilitary service members. *ClinicalPsychologyReview*, 53, 59–78.

¹⁷ Acosta i in., op. cit.

w odpowiednich warunkach. Ma ona służyć odreagowaniu emocji, które powstały podczas akcji.

Spotkanie debriefingowe zazwyczaj składa się z siedmiu etapów:

1. Wprowadzenie – przedstawienie zasad obowiązujących podczas spotkania.
2. Faza faktów – opisywanie zdarzenia przez uczestników.
3. Faza myśli – dzielenie się myślami, które pojawiły się u uczestników podczas zdarzenia.
4. Faza reakcji – dzielenie się emocjonalnymi reakcjami wywołanymi przez wydarzenie oraz nadawanie znaczenia tym emocjom i doświadczeniom.
5. Faza symptomów – rozmowa na temat indywidualnych doświadczeń będących odpowiedzią na stres.
6. Faza nauczania – nauka radzenia sobie ze stresem.
7. Faza zakończenia – podsumowanie przebiegu spotkania i poinformowanie uczestników o możliwych dalszych formach pomocy.

Spotkanie zespołu debriefingowego powinno obejmować od 20 do 40 uczestników¹⁸.

Czym jest EMDR?

Terapia EMDR (Eye Movement Desensitisation and Reprocessing), czyli terapia odczulania i ponownego przetwarzania za pomocą ruchu gałek ocznych, została stworzona przez Francis Shapiro w 1987 roku i jest dedykowana leczeniu zespołu stresu pourazowego (PTSD). Realizuje się ją najczęściej w formie indywidualnych sesji, odbywających się raz w tygodniu. Jest to terapia krótkoterminowa, która zazwyczaj zamyka się w około 12 sesjach, choć zdarzają się przypadki, w których efekty widoczne są po mniejszej liczbie spotkań.

EMDR koncentruje się na modyfikowaniu sposobu gromadzenia wspomnień w mózgu, co pozwala skutecznie wyeliminować lub zmniejszyć objawy. Dwustronna stymulacja, odbywająca się podczas skupienia pacjenta na traumatycznym wydarzeniu, prowadzi do zmniejszenia intensywności wspomnień oraz związanych z nimi emocji. Terapia EMDR to forma psychoterapii posiadająca określoną strukturę, stworzona w celu pomocy osobom doświadczającym traumatycznych przeżyć. Jej podstawowym założeniem jest przekonanie, że traumatyczne wspomnienia mogą utrzymywać się w mózgu i powodować trudności psychologiczne oraz emocjonalne, o ile nie zostaną odpowiednio przetworzone. W codziennym funkcjonowaniu osób dotkniętych traumą nierzadko pojawiają się objawy depresji, lęku, PTSD lub inne zaburzenia psychiczne¹⁹.

EMDR polega na obustronnej stymulacji aktywności mózgu za pomocą określonych procedur. Najczęściej jest to prowadzenie wzroku pacjenta na boki, ale może to być również delikatne stukanie lub naprzemienne dźwięki. Stymulacja ta powoduje przetwarzanie i osvajanie trudnych wspomnień, co z kolei prowadzi do zmniejszenia ich wpływu na zachowanie i emocje pacjenta. Terapia ta jest pomocna w leczeniu różnorodnych rodzajów traumy. Może znaleźć zastosowanie w przypadkach związanych z traumą wojenną, klęskami żywiołowymi, przemocą emocjonalną lub fizyczną, a także w sytuacji nagłej utraty bliskiej osoby. Badania wskazują również, że EMDR jest korzystna dla osób doświadczających

¹⁸ Radko, J. (2013). Wtórny zespół stresu pourazowego w pracy strażaków i pracowników pogotowia ratunkowego – przegląd badań. *Opuscula Sociologica*, 3(5), 73–82.

¹⁹ American Psychological Association. (2017). *Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy*

traumatycznych wydarzeń bądź zaniedbań emocjonalnych i pomaga odzyskać równowagę psychiczną, poprawiając jakość życia²⁰.

Psychologiczna pierwsza pomoc

Psychologiczna pierwsza pomoc (Psychological First Aid, PFA) to metoda wspierania osób dotkniętych konfliktami zbrojnymi, klęskami żywiołowymi, sytuacjami zagrażającymi ich życiu lub traumatycznymi wydarzeniami. Podstawowym celem pierwszej pomocy psychologicznej jest zapewnienie stabilności, dostarczenie niezbędnych zasobów oraz zapewnienie poczucia bezpieczeństwa w momencie krytycznym po doświadczeniu traumy²¹. Podstawy tej metody mogą być opanowane przez każdego uczestnika odpowiedniego szkolenia. Osoba udzielająca pierwszej pomocy psychologicznej ma za zadanie wspierać ofiary w radzeniu sobie z konsekwencjami kryzysu poprzez stworzenie klimatu dającego nadzieję oraz pomoc w przeżywaniu i radzeniu sobie z trudnymi emocjami związanymi z wystąpieniem kryzysu. Metoda pierwszej pomocy psychologicznej opiera się na założeniu, że po wystąpieniu wydarzeń traumatycznych naturalną reakcją jest odczuwanie stresu, co nie jest oznaką dysfunkcji. Dlatego tak istotne jest, aby zapewnić nie tylko wsparcie i praktyczną pomoc, lecz również edukować osoby poszkodowane na temat mechanizmów stresu i technik radzenia sobie z nim. Działania w zakresie pierwszej pomocy psychologicznej są prowadzone w miejscach schronienia, ośrodkach wsparcia, szpitalach, a także za pośrednictwem infolinii kryzysowych. Nadrzędnym celem pierwszej pomocy psychologicznej jest poprawa zdolności do funkcjonowania – zarówno w perspektywie krótko-, jak i długoterminowej – oraz redukcja odczuwanego niepokoju²².

Pierwsza pomoc psychologiczna jest powszechnie stosowaną techniką interwencji po konfliktach zbrojnych, katastrofach oraz w sytuacjach zagrożenia życia i zdrowia. Pomimo tego, nie ma jednoznacznych danych na temat skuteczności tej metody w zakresie wpływu na poczucie psychospołecznego dobrostanu osób dotkniętych zdarzeniem traumatycznym oraz poprawy ich zdrowia psychicznego²³.

Interwencja kryzysowa

Interwencja kryzysowa to szybka i aktywna forma pomocy, udzielana osobom znajdującym się w stanie kryzysu emocjonalnego. Jej celem jest poprawa zdolności do samodzielnego funkcjonowania, poprzez odbudowanie poczucia bezpieczeństwa, wsparcie w rozwiązaniu kryzysu, łagodzenie jego przyczyn oraz przywrócenie wiary w siebie i we własne możliwości. Działania te mają na celu zwiększenie zdolności radzenia sobie z wyzwaniami wynikającymi z sytuacji traumatycznej²⁴.

Interwencja kryzysowa jest kierowana do osób nieradzących sobie z nagłymi zmianami społecznymi, gospodarczymi, politycznymi, psychologicznymi oraz rodzinnymi i uwzględnia psychologiczny charakter występujących trudności. Jej

²⁰ American Psychological Association. (2023). *What is EMDR therapy and why is it used to treat PTSD?*

²¹ Valeii, K. (2024). Psychological first aid: How it's used. *Verywell Health*.

²² American Psychological Association. (2019). *How to cope with traumatic stress*.

²³ Hermosilla, S., Forthal, S., Sadowska, K., Magill, E. B., Watson, P., Pike, K. M. (2022). We need to build the evidence: A systematic review of psychological first aid on mental health and well-being. *Journal of Traumatic Stress*, 36(1), 5–16.

²⁴ Kubacka-Jasiecka, D. (2023). Interwencja kryzysowa dnia dzisiejszego i przyszłości: Perspektywa aksjologiczno-społeczna. *Interwencja kryzysowa – implikacje badawcze i praktyczne* (s. 12–13).

głównym celem jest zapobieganie pozbawieniu jednostki samostanowienia oraz zdolności adaptacji do nowych warunków życia i działania. W przypadku utraty tych zasobów interwencja kryzysowa ma na celu dążenie do ich odbudowy i wspieranie osoby objętej pomocą. Przywrócenie równowagi psychicznej, zdolności do radzenia sobie z wyzwaniami oraz zapewnienie wieloaspektowego wsparcia to tylko niektóre z cech charakterystycznych interwencji kryzysowej. Metoda ta różni się od innych modeli pomocy psychologicznej swoim podejściem i strukturą, ponieważ obejmuje:

- zorientowanie na głównym problemie,
- płynne metody działania,
- niezwłoczną diagnozę trudności,
- bezzwłoczne rozpoczęcie działań,
- aktywność interwenta,
- krótkoterminowe wsparcie.

Działania te są dostosowywane do rodzaju kryzysu, jego intensywności oraz do potrzeb osoby doświadczającej trudności, w celu optymalizacji skuteczności udzielanej pomocy²⁵.

Jak budować adaptację i odporność miast oraz lokalnych społeczności?

Działania lokalnych społeczności w zakresie budowania odporności i zdolności adaptacyjnych wobec zagrożeń powinny koncentrować się na planowanych i innowacyjnych rozwiązaniach, które zmniejszają podatność na niepożądane bodźce oraz łagodzą konsekwencje zagrożeń i sytuacji kryzysowych. Fundamentalnym celem rozwijania kompetencji adaptacyjnych jest zwiększenie zdolności społeczności do elastycznego reagowania na zakłócenia i zmiany w otoczeniu, w którym funkcjonują.

Aby skutecznie wzmacniać odporność lokalnych społeczności i rozwijać ich zdolność do adaptacji, należy:

1. Zaangażować jak największą liczbę członków społeczności – zachęcać do działań grupowych i prospołecznych, akcentując znaczenie dobra wspólnego oraz budując świadomość na temat wartości współpracy.

2. Zadbać o skuteczną komunikację społeczną, której celem jest wymiana informacji, pomysłów i podejmowanie wspólnych decyzji, akceptowanych przez szeroką część społeczności. Ważne jest unikanie zjawiska informacyjnego wykluczenia, które może osłabiać spójność społeczną.

3. Prowadzić działania z zakresu psychoedukacji i edukacji, przekazując wiedzę na temat znaczenia współdziałania w sytuacjach kryzysowych oraz budowania zdolności adaptacyjnych. Niezwykle istotne jest uświadamianie rozmiaru i powagi zagrożeń, aby kształtować społeczną świadomość. Ten punkt ma również na celu przeciwdziałanie dezinformacji, która może znacząco zakłócić skuteczność działań pomocowych i adaptacyjnych podejmowanych przez daną społeczność²⁶.

Adaptacja to zdolność do przystosowywania się do zmieniających się warunków, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Pojęcie adaptacji stanowi element szerszego pojęcia, jakim jest odporność. Odporność obejmuje świadomość ewentualnych zagrożeń, szybkość, z jaką system lub człowiek powraca do stanu pierwotnego po ich wystąpieniu, a także umiejętność minimalizowania strat.

²⁵ Kurzeja, R. (2024). Interwencja kryzysowa jako forma pomocy psychologicznej. *Eruditio et Ars*, (2)9, 64–66.

²⁶ Górka-Rożej, *op. cit.*, s. 2.

Umiejętności adaptacyjne wpływają na zwiększenie odporności i zmniejszenie skutków zagrożenia w lokalnych społecznościach. Skuteczne i sprawne zarządzanie bezpieczeństwem lokalnych społeczności skutkuje zwiększeniem umiejętności adaptacyjnych i jest szansą na lepsze dostosowanie się grup i jednostek do potencjalnych zagrożeń, konfliktów oraz sytuacji kryzysowych.

Aby jednak uzyskać wysoki poziom umiejętności adaptacyjnych lokalnych społeczności w miastach, należy rozwijać następujące kompetencje:

- Właściwa komunikacja, obejmująca selekcję i aktualizację informacji, dbałość o jakość i ilość przekazu, minimalizowanie niepewności i chaosu informacyjnego, który może wystąpić w trakcie sytuacji kryzysowych, a także zapewnienie odpowiedniego feedbacku.
- Wysoki stopień zaufania i współpracy społecznej – w zakres tej kompetencji wchodzi współpraca, wsparcie społeczne, lokalny patriotyzm, empatia, zaufanie oraz odpowiedzialność obywatelska. Elementy te kształtują postawy prospołeczne i wzmacniają poczucie wspólnoty.
- Kompetencje społeczne, takie jak partnerstwo, kreatywność, współdziałanie, inteligencja emocjonalna, umiejętność słuchania oraz zdolność przyjmowania konstruktywnej krytyki.
- Rozwój gospodarczy, rozumiany jako równomierny i optymalny dostęp do zasobów ekonomicznych, możliwość podejmowania autonomicznych decyzji, wysoki poziom edukacji, dostępność wyboru oraz zapewnienie wystarczającego poziomu zasobów gospodarczych.

Omawiając konieczność wprowadzenia wyżej opisanych zmian, istotne jest również podkreślenie znaczenia budowania pozytywnych relacji między władzą a lokalną społecznością. Aby skutecznie optymalizować budowanie odporności miast na kryzysy i zagrożenia, należy wdrażać decyzje wspólnie z mieszkańcami, zachęcać społeczność lokalną do uczestnictwa w procesach decyzyjnych dotyczących dobra wspólnego oraz podnosić kompetencje urzędników, co przełoży się na zwiększenie zaufania i zaangażowania obywatelskiego²⁷.

Fundamentem budowania odporności na sytuacje kryzysowe jest znajomość proponowanych przez lokalną społeczność interwencji, z których mogą korzystać zarówno jednostki, jak i organizacje. Psychoedukacja w służbach mundurowych, w zawodach pomocowych oraz wśród polityków decydujących o działaniach podejmowanych na obszarze miast ma ogromne znaczenie w zakresie profilaktyki, dzięki której następuje zwiększenie poczucia bezpieczeństwa oraz teoretyczne przygotowanie na ewentualne sytuacje kryzysowe.

Zwiększenie dostępności usług zdrowia psychicznego i edukacja służb mundurowych na temat istotności korzystania z oferowanej im pomocy mogą pomóc wyeliminować obawy oraz zagrożenie stygmatyzacją. Istnieje jednak konieczność działania na szeroką skalę, na przykład poprzez kampanie informacyjne dotyczące zagrożeń związanych z występowaniem trudności psychicznych wśród przedstawicieli zawodów pomocowych i mundurowych.

Ważnym elementem wsparcia jest również zapewnienie systematycznych spotkań z psychologami, których celem jest budowanie odporności poprzez wzmacnianie zasobów osobistych. Spotkania te będą mieć także pozytywny wymiar pracy grupowej, co przełoży się na odczuwany dobrostan uczestników – m.in. poprzez zwiększanie poczucia tożsamości grupowej.

²⁷ Górską-Rożęj, *op. cit.*, s. 2

Wnioski

Uwzględniając przedstawione dane oraz ujmując kontekst potrzeby udzielania wsparcia w obliczu wyzwań związanych z sytuacjami kryzysowymi, istotne jest zidentyfikowanie kluczowych obszarów, w których sprawność i efektywność przeciwdziałania negatywnym skutkom tych wydarzeń może mieć fundamentalne znaczenie dla szeroko pojętej odporności miast. Zarówno pomoc udzielana funkcjonariuszom służb mundurowych, jak i interwencje skierowane do społeczności oraz osób doświadczających trudnych sytuacji stanowią podstawę wzmacniania odporności psychicznej i skutecznego reagowania w sytuacjach kryzysowych. Wnioski te wskazują na konkretne działania, które mogą wpłynąć na poprawę jakości życia osób narażonych na silny stres oraz wspierać sprawniejsze funkcjonowanie społeczności w obliczu trudnych przeżyć.

Kluczowym obszarem działań na rzecz odporności miast jest wsparcie służb mundurowych, które są narażone na długotrwały stres wynikający z pracy w warunkach wysokiego ryzyka. Systematyczne sesje psychologiczne pozwalają przeciwdziałać skutkom ciągłego napięcia, a programy wsparcia emocjonalnego oraz działania profilaktyczne i psychoedukacyjne zmniejszają ryzyko wystąpienia zaburzeń lub pomagają sobie z nimi radzić. Ważnym elementem jest również tworzenie interdyscyplinarnych zespołów wspierających funkcjonariuszy po zakończeniu misji czy akcji, w których psychologowie współpracują z lekarzami i doradcami, starając się zmniejszyć negatywne skutki trudnych doświadczeń.

Następnym istotnym obszarem jest szkolenie personelu w zakresie pierwszej pomocy psychologicznej (PFA) – prowadzenie warsztatów i szkoleń dla przedstawicieli policji, wojska oraz straży pożarnej, przygotowujących ich do udzielania podstawowego wsparcia emocjonalnego osobom poszkodowanym w sytuacjach kryzysowych. Tworzenie materiałów edukacyjnych na temat technik radzenia sobie ze stresem oraz nauka metod relaksacyjnych, wspomagających utrzymanie dobrostanu psychicznego w trudnych warunkach, pozwala na zwiększenie poczucia zaopiekowania wśród pracowników najbardziej narażonych na kryzysy psychiczne.

Istotne będzie także zwiększanie dostępności usług zdrowia psychicznego, czyli rozwój placówek interwencji kryzysowej i infrastruktury specjalistycznej dedykowanej osobom poszkodowanym w wyniku kryzysów. Warto również podkreślić znaczenie finansowania pomocy psychologicznej dla osób cierpiących na zespół stresu pourazowego (PTSD) oraz inne zaburzenia psychiczne, co umożliwia szybki i łatwy dostęp do profesjonalnego wsparcia.

Równolegle psychologowie podejmują działania na rzecz wzmacniania odporności społecznej. Organizowane są programy psychoedukacyjne uczące, jak radzić sobie z traumą i budować odporność psychiczną. Popularyzowana jest wiedza na temat objawów stresu oraz dostępnych form wsparcia, co umożliwia społeczeństwu lepsze reagowanie w sytuacjach zagrożenia. Promowanie otwartości na korzystanie z pomocy psychologicznej ma na celu zmniejszenie stygmatyzacji i zachęcenie osób potrzebujących do sięgania po profesjonalne wsparcie.

Dzięki tym zróżnicowanym działaniom psychologowie nie tylko wspierają osoby bezpośrednio dotknięte kryzysem, ale także przyczyniają się do budowania odporności psychicznej wśród służb ratunkowych i całych społeczności, co stanowi fundament skutecznego radzenia sobie z konsekwencjami wydarzeń ekstremalnych.

Kompetencje adaptacyjne odgrywają strategiczną rolę w kształtowaniu odporności lokalnych społeczności oraz w minimalizowaniu następstw sytuacji kryzysowych. Skuteczne zarządzanie bezpieczeństwem na poziomie lokalnym sprzyja rozwijaniu zdolności przystosowawczych, co skutkuje lepszym przygotowaniem miast do reagowania na potencjalne zagrożenia. W celu osiągnięcia optymalnego poziomu gotowości społeczności miejskich niezbędne jest rozwijanie konkretnych umiejętności – przede wszystkim skutecznej komunikacji, obejmującej selekcję, aktualizację i przejrzystość informacji oraz minimalizowanie niepewności i chaosu informacyjnego. Priorytetowe znaczenie ma również budowanie zaufania i współpracy społecznej, które wspierają wartości takie jak empatia, lokalny patriotyzm czy solidarność społeczna. Wzmacnianie odporności społecznej powinno obejmować także rozwój gospodarczy, zapewniający szeroki i sprawiedliwy dostęp do zasobów, wysoki poziom edukacji oraz swobodę decyzyjną mieszkańców.

Tworzenie pozytywnych relacji między społecznością a władzą lokalną ma duże znaczenie dla budowania i utrzymywania odporności miast. Zachęcanie mieszkańców do aktywnego uczestnictwa w procesach decyzyjnych, ustalanie wspólnych celów i kierunków działania w oparciu o dobro wspólne, prowadzi do wzrostu poczucia spójności społecznej, co przekłada się na wyższe poczucie bezpieczeństwa oraz zdolność do adaptacji w sytuacjach kryzysowych. Regularne podnoszenie kompetencji urzędników wpływa na wzrost zaufania obywateli oraz ich zaangażowania w życie publiczne.

Streszczenie

Współczesny świat stawia przed jednostkami i społecznościami wiele wyzwań związanych z powiększającą się liczbą sytuacji kryzysowych, takich jak pandemia, migracje, konflikty zbrojne, czy klęski żywiołowe. Celem niniejszego opracowania jest omówienie znaczenia psychologicznych fundamentów odporności na kryzys oraz przedstawienie działań wspierających rozwój adaptacyjności zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym. Zaprezentowano kluczowe pojęcia, takie jak odporność (resilience), adaptacja oraz interwencja kryzysowa, ze szczególnym uwzględnieniem ich istotności w działaniu służb mundurowych i społeczności lokalnych. W pracy omówiono także pojęcie Zespołu Stresu Pourazowego (PTSD) oraz Ostrego Zespołu Stresu (ASD), a także efektywne metody wsparcia psychologicznego, takie jak EMDR, pierwsza pomoc psychologiczna (PFA) i debriefing. Uwypuklono wartość edukacji, psychoedukacji, wczesnej interwencji oraz dostępności specjalistycznych usług zdrowia psychicznego. Wnioski podkreślają potrzebę priorytetowych działań zmierzających do wzmocnienia umiejętności adaptacyjnych i odporności psychicznej, co ma znaczny wpływ na podstawę skutecznego reagowania na niebezpieczeństwa oraz kształtowania społeczności odpornych na kryzys.

Słowa kluczowe: odporność, adaptacja, resilience, debriefing, interwencja kryzysowa

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF CRISIS RESILIENCE: SUPPORT, ADAPTATION AND INTERVENTIONS

Summary

The modern world presents individuals and communities with numerous challenges stemming from an increasing number of crisis situations, including pandemics, migration, armed conflicts, and natural disasters. The aim of this study is to discuss the importance of psychological foundations of crisis resilience and to highlight strategies that support the development of adaptability at both individual and societal levels. Key concepts such as resilience, adaptation, and crisis intervention are presented, with particular emphasis on their relevance to the operations of uniformed services and local communities. The paper also explores the concepts of Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) and Acute Stress Disorder (ASD), alongside effective psychological support methods such as Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR), Psychological First Aid (PFA), and debriefing. The significance of education, psychoeducation, early intervention, and access to specialized mental health services is underscored. The conclusions emphasize the need for prioritizing efforts aimed at strengthening adaptive capacities and psychological resilience, which play a critical role in effective crisis response and the development of crisis-resilient communities.

Keywords: resistance, adaptation, resilience, de briefing, crisis intervention

Bibliografia:

- Acosta, J. D., Becker, A., Cerully, J. L., Fisher, M. P., Martin, L. T., Vardavas, R., Slaughter, M. E., Schell, T. L., *Mentalhealthstigma in the military*. RAND Corporation 2014.
- Aldunce, P., Beilin, R., Handme, r J., Framingdisasterresilience: The implications of the diverseconceptualisations of "bouncingback". *DisasterPrevention and Management, 2014 23(3)*.
- American PsychologicalAssociation, *Eyemovementdesensitization and reprocessing (EMDR) therapy*. 2017. <https://www.apa.org/ptsd-guideline/treatments/eye-movement-reprocessing>
- American PsychologicalAssociation, *How to cope with traumaticstress*. 2017. <https://www.apa.org/topics/trauma/stress>
- American PsychologicalAssociation, *What is EMDR therapy and whyisitused to treat PTSD?*, 2023. <https://www.apa.org/topics/psychotherapy/emdr-therapy-ptsd>
- Borucka, A., Ostaszewski, K., Theory of resilience: Keyconceptualconstructs and chosenissues. *Medycyna Wieku Rozwojowego, 2018 12(2 Pt 1)*, <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19301507/>
- Bujoczek, E., Procedury współpracy psychologów służb mundurowych na przykładzie współpracy SP ZOZ MSWiA w Katowicach. In P. Mięsiak (Ed.), *Psychoprofilaktyka w służbach mundurowych jako element poprawy dobrostanu psychicznego społeczeństwa: Materiały z sympozjum*, Szkoła Policji w Katowicach 2019. <https://spkatowice.policja.gov.pl/download/363/203542/67Psychoprofilaktyka.pdf>
- Demiralay, B., Societal traumas and collective memory. *Psychology, 2024, 9*. https://www.researchgate.net/publication/385554944_Societal_Traumas_and_Coll_ective_Memory

- Fanai, M., Khan M., A. B., Acute stress disorder. In *StatPearls*. StatPearls Publishing (2023, July 10). <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559078/>
- Ghaffarzadegan, N., Ebrahimvandi, A., Jalali, M. S., A simulation-based analysis of PTSD prevalence among US military personnel and veterans in 2025. *DSpace@MIT*. 2016. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/102542?show=full>
- Górska-Rożej, K., Znaczenie adaptacji i umiejętności adaptacyjnych w procesie kształtowania odporności na zagrożenia w społecznościach na poziomie lokalnym. *Wiedza Obronna*, 2024, 288(3). <https://doi.org/10.34752/2024-3-4>
- Hermosilla, S., Forthal, S., Sadowska, K., Magill, E. B., Watson, P., Pike, K. M., We need to build the evidence: A systematic review of psychological first aid on mental health and well-being. *Journal of Traumatic Stress*, 2022 36(1). <https://doi.org/10.1002/jts.22888>
- Hom, M. A., Stanley, I. H., Schneider, M. E., Joiner, T. E., Jr., A systematic review of help-seeking and mental health service utilization among military service members. *Clinical Psychology Review*, 2017 53, 59–78. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.01.008>
- Jalali, M. S., Fighting another war: How many veterans will have PTSD in 2025? *Nation of Change*. 2016. <https://www.nationofchange.org/2016/10/10/fighting-another-war-many-veterans-will-ptsd-2025/>
- Javanbakht A., The aching flames: PTSD and firefighting. *Psychology Today*. 2021. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-many-faces-of-anxiety-and-trauma/202108/the-aching-flames-ptsd-and-firefighting>
- Kotlarska-Michalska, A., Wieloprognozowy kryzysowy i aktualne wsparcie systemowe. *Kultura–Społeczeństwo–Edukacja*, 2022, 21(1). <https://doi.org/10.14746/kse.2022.21.2>
- Kubacka-Jasiecka, D., Interwencja kryzysowa dnia dzisiejszego i przyszłości: Perspektywa aksjologiczno-społeczna. In *Interwencja kryzysowa – implikacje badawcze i praktyczne*. Wydawnictwo Scriptum 2023.
- Kurzeja, R., Interwencja kryzysowa jako forma pomocy psychologicznej. *Eruditio et Ars*, 2024 (2)9.
- Oliveira, J., Aires Dias, J. A., Duarte, I. C., Caldeira, S., António Reis Marques, A. R., Rodrigues, V., Redondo, J., Castelo-Branco, M., Mental health and post-traumatic stress disorder in firefighters: An integrated analysis from an action research study. *Frontiers in Psychology*, 2023, 14, Article 1115958. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1115958>
- Radko, J., Wtórny zespół stresu pourazowego w pracy strażaków i pracowników pogotowia ratunkowego – przegląd badań. *Opuscula Sociologica*, 2013 3(5), <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e0386b24-6d0b-4be6-9038-51f1ae4984a0>
- Roberts, A. R., Przeszłość i terażniejszość w kierunku przyszłości interwencji kryzysowej i zarządzania kryzysowego. W A. R. Roberts (red.), *Podręcznik interwencji kryzysowej: Diagnoza, leczenie i badania* wyd. 3. Oxford University Press 2005.
- Syed, S., Ashwick, R., Schlosser, M., Jones, R., Rowe, S., Billings, J., Global prevalence and risk factors for mental health problems in police personnel: A systematic review and meta-analysis. *Occupational and Environmental Medicine*, 2020 77(11). <https://oem.bmj.com/content/77/11/737>
- Valeii K., Psychological first aid: How it's used. *Verywell Health*. 2024. <https://www.verywellhealth.com/psychological-first-aid-5210291>

Weston, C. S. E., Posttraumatic stress disorder: A theoretical model of the hyperarousalsubtype. *Frontiers in Psychiatry*, 2014, 5, Article 37.

<https://doi.org/10.3389/fpsy.2014.00037>

21 Wojskowy Szpital Uzdrowiskowo-Rehabilitacyjny SP ZOZ. (n.d.). *Turnusy dla żołnierzy powracających z misji*. <https://www.szpitalwojskowy.pl/oferta/turnusy-dla-zolnierzy-powracajacych-z-misji> [dostęp z 13.03.2025]

PEDAGOGIKA

Ilona PIOTROWSKA

Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej

Wydział Edukacji

ORCID: 0000-0002-4736-5694

ZNACZENIE EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA W ŚWIETLE WSPÓŁCZESNYCH ZAGROŻEŃ

Wstęp

Współczesny świat stawia przed społeczeństwem liczne zagrożenia, zarówno o charakterze globalnym, jak i lokalnym. W obliczu konfliktów zbrojnych, pandemii czy cyberzagrożeń, kluczową rolę dogrywa edukacja dla bezpieczeństwa. Jest ona nie tylko środkiem prewencji, ale także narzędziem pozwalającym na skuteczne reagowanie na kryzysy.

W związku z powyższym, przedmiotem podjętych rozważań w niniejszym artykule jest rola edukacji dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń, natomiast jego celem – próba identyfikacji znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa biorąc pod uwagę aktualnie występujące zagrożenia. Główny problem badawczy sformułowany został w postaci pytania: Jakie znaczenie ma edukacja dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń? Pytanie to wymaga odpowiedzi na szereg pytań szczegółowych: (1) Czym charakteryzuje się edukacja dla bezpieczeństwa jako narzędzie prewencji społecznej? (2) Jakie są rodzaje współcześnie występujących zagrożeń? (3) W jaki sposób edukacja dla bezpieczeństwa wpływa na kształtowanie postaw na rzecz bezpieczeństwa? (4) Jakie są wyzwania w edukacji dla bezpieczeństwa? Próba rozwiązania powyższych problemów zostanie podjęta w oparciu o przegląd literatury przedmiotu przy zastosowaniu teoretycznych metod badawczych takich jak: analiza, synteza, abstrahowanie oraz wnioskowanie.

Kształtowanie świadomości, rozwijanie umiejętności praktycznych oraz budowanie odporności społecznej stanowią fundamenty skutecznej profilaktyki. W związku z tym, zasadne jest wskazanie znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa w kontekście prewencji społecznej, rozumianej jako przeciwdziałanie niekorzystnym zjawiskom oraz eliminowanie ich przyczyn, co zostanie omówione w pierwszej części artykułu. Kluczowym elementem edukacji na rzecz bezpieczeństwa jest poznanie charakterystyki współczesnych zagrożeń, dlatego w kolejnej części podjęta zostanie próba ich identyfikacji. Następnie wskazane zostanie znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa w zakresie kształtowania właściwych zachowań i postaw. Na końcu uwaga badacza skoncentruje się na wyzwaniach związanych z edukacją dla bezpieczeństwa. Dywagacje zakończą się podsumowaniem.

Edukacja dla bezpieczeństwa jako narzędzie prewencji społecznej

Dokonując analizy znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa dla prewencji społecznej w obszarze zagrożeń oraz mając na uwadze cel prezentowanych w artykule treści, zasadnym jest wyjaśnienie terminów „edukacja”, „bezpieczeństwo” oraz „prewencja społeczna”. Edukację należy rozumieć jako „ogół oddziaływań służących formowaniu się (zmienianiu, rozwijaniu) zdolności życiowych człowieka (...). Ogół oddziaływań oznacza oddziaływanie zarówno instytucjonalne, jak i indywidualne, świadome i nieświadome itp. Oddziaływania te mogą być

systematyczne, niesystematyczne, przygodne, zaplanowane itd.”¹. W szkole zachodzi zarówno oddziaływanie systematyczne, zaplanowane i świadome poprzez realizację ustalonego programu nauczania, jak i niesystematyczne, niezaplanowane i nieświadome np. poprzez oddziaływanie grupy rówieśniczej.

Edukacja i bezpieczeństwo są ze sobą ściśle powiązane, zarówno w kontekście indywidualnym jak i społecznym. Edukacja stanowi fundament bezpieczeństwa, gdyż ludzie dobrze wykształceni, mają większą świadomość zagrożeń. Właśnie do pojęcia „zagrożenie” w głównej mierze odnosi się pojęcie „bezpieczeństwo”, gdyż w ogólnym ujęciu bezpieczeństwo to stan braku zagrożenia. Bezpieczeństwo jest niewątpliwie podstawową wartością² jak i nieodzowną potrzebą³ każdego człowieka. Podkreślić należy, że dawnej, potrzeba bezpieczeństwa „odnosiła się głównie do zdolności przeciwdziałania zagrożeniom zewnętrznym, kojarzonym najczęściej z działaniami militarnymi”⁴, jednak „do przeszłości odeszło przeświadczenie, że istotnym i wręcz jedynym czynnikiem ważnym dla bezpieczeństwa jest czynnik kumulowany w sektorze militarnym”⁵. Coraz większe znaczenie zaczęły odgrywać tzw. zagrożenia czasu pokoju. Takie postrzeganie bezpieczeństwa oraz dynamiczne zachodzące we współczesnym świecie zmiany implikują konieczność ciągłej aktualizacji potrzeb w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa.

Celem edukacji dla bezpieczeństwa jest m.in. walka z małą świadomością na rzecz bezpieczeństwa. „Edukacja dla bezpieczeństwa realizowana przez szkoły oraz poprzez różnego rodzaju działania (...) służb publicznych, np. Policji, straży pożarnej, służby zdrowia, sygnalizuje problemy, a jednocześnie wyrównuje szanse wszystkich obywateli w zakresie zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa”⁶. Edukacja jest jednym ze sposobów prewencji społecznej, którą określić można jako przeciwdziałanie zjawiskom niekorzystnym, zagrożeniom i usuwanie ich przyczyn. Działalność prewencyjna umożliwi podniesienie kompetencji w zakresie reagowania na zdarzenia niepożądane oraz wyposaża w umiejętności przewidywania, unikania i odpowiedniego reagowania w sytuacji mogących stanowić zagrożenie dla życia i zdrowia człowieka⁷. Stwierdzić należy, że edukacja dla bezpieczeństwa jest niewątpliwie formą prewencji społecznej, której celem jest podniesienie poziomu bezpieczeństwa społecznego⁸. Edukacja dla bezpieczeństwa

¹ K. Rubacha, *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplina* (w:) Kwieciński, B. Śliwerski (red.) *Pedagogika*, c. 1, Z., PWN, Warszawa 2005, s. 25.

² Zob. J. Mariański, *Wartości religijne i moralne młodych Polaków*, Pallottinum, Warszawa 1991, s. 13; A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012, s. 27; A. Gdula, O bezpieczeństwo człowieka jako wartości, *Doctrina. Studia społeczno-polityczne*, 2010, nr 7, s. 45-50.

³ L. Hofreiter, *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2012, s. 54–55; Z. Skwarek, *Podstawy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa* (w:) J. Pawłowski (red.): *Podstawy bezpieczeństwa współczesnego państwa (podmiotu): implikacje*, AON, Warszawa 2015, s. 121; I. Urych, Rodzina podstawą bezpieczeństwa na podstawie analizy wyników badań własnych, *Studia Warmińskie*, 2018, nr 55, s. 190.

⁴ I. Urych, *Wstęp* (w:) I. Urych (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa: współczesne kategorie*, ASzWoj, Warszawa 2018, s. 9.

⁵ T. Szczurek, *Wstęp* (w:) T. Szczurek (red.): *Filozoficzne i społeczne aspekty bezpieczeństwa*, WAT, Warszawa 2013, s. 5.

⁶ I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza o bezpieczeństwie w procesie dydaktycznym. Kontynuacja i rozwój myśli pedagogicznej*, ASzWoj, Warszawa 2020, s. 28

⁷ Por. I. Grabowska-Lepczak, Współczesny wymiar edukacji dla bezpieczeństwa w Polsce, *Zeszyty Naukowe SPSP*, 2022, nr 81, s.173.

⁸ Por. E. Włodarczyk, E. Sadowska-Wieciech, J. Rokitowska, *Edukacja dla bezpieczeństwa. Istota i uwarunkowania*, Wydawnictwo LIBRON, Kraków 2018, s. 104.

staje się ważnym elementem budowania odpowiedzialności obywatelskiej oraz wspierania współpracy między obywatelami, instytucjami państwowymi i służbami porządkowymi poprzez poszerzanie wiedzy i umiejętności w zakresie ochrony zdrowia, życia i mienia.

Edukacja dla bezpieczeństwa jako narzędzie prewencji, ma na celu podniesienie świadomości, gdyż dzięki edukacji społeczeństwo staje się bardziej świadome zagrożeń, z jakimi może się spotkać zarówno na poziomie lokalnym, jak i globalnym. Zrozumienie natury zagrożeń oraz metod przeciwdziałania im i ochrony przed nimi jest fundamentem skutecznej prewencji. Co więcej, edukacja dla bezpieczeństwa umożliwia kształtowanie odpowiednich postaw, poprzez przekazywanie wiedzy i umiejętności gotowości do reagowania w sytuacjach kryzysowych, a także współpracy ze służbami porządkowymi. Ponadto, w ramach edukacji dla bezpieczeństwa, ważnym elementem jest profilaktyka uzależnień, przemoc czy cyberprzemocy. Programy edukacyjne skierowane do młodzieży mają na celu zapobieganie wchodzeniu w patologie społeczne, budowanie wartości i norm, które sprzyjają życiu w bezpiecznym i zdrowym społeczeństwie.

Podsumowując, edukacja dla bezpieczeństwa odgrywa kluczową rolę w prewencji społecznej, ponieważ pomaga w identyfikowaniu zagrożeń, a tym samym w przygotowaniu społeczeństwa do skutecznego radzenia sobie z nimi. Należy stwierdzić, że edukacja dla bezpieczeństwa stanowi istotne narzędzie prewencji, gdyż nie tylko dostarcza informacji, ale także aktywnie angażuje społeczność w dbanie o wspólne dobro. Jest to proces długofalowy, który przyczynia się do budowania kultury bezpieczeństwa, w której każda osoba bierze odpowiedzialność nie tylko za siebie, ale także za innych.

Identyfikacja współczesnych zagrożeń

Jak wspomniano, bezpieczeństwo w ogólnym rozumieniu definiowane jest jako stan braku zagrożenia. Termin „zagrożenie” w węższym znaczeniu „związany (jest) z obawą człowieka dotyczącą utraty wartości, takich jak zdrowie, życie, swoboda, wolność czy dobra materialne”⁹. Natomiast w szerszym znaczeniu, zagrożenie zdefiniować można jako „splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.”¹⁰.

Choć, co do zasady, zagrożenia charakteryzują się zmiennością (a zmienność, obok nieprzewidywalność i zaskoczenia wskazywana jest jako podstawowe uwarunkowanie bezpieczeństwa), warto poddać je pewnej kategoryzacji. W literaturze przedmiotu odnaleźć można wiele typologii zagrożeń. Na potrzeby niniejszego artykułu dokonano podziału zagrożeń biorąc pod uwagę kryterium podmiotowe, zgodnie z którym wyróżnić można zagrożenia: wojenne¹¹, militarne, ekologiczne, energetyczne, terroryzm, cyberterroryzm, korupcję oraz przestępstwa

⁹ B. Wiśniewski, J. Falecki, *System zarządzania kryzysowego państwa, w tym Sił Zbrojnych RP*, WSA, Bielsko-Biała 2006, s. 17; cyt. za: T. Kaczmarczyk, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono*, 2022, Nr 1 (1), s. 152.

¹⁰ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1996, s. 89.

¹¹ Zob. M. Tomala, M. Prokop, *Zagrożenia militarne i wojenne a bezpieczeństwo gospodarcze państwa. Case study: konflikt zbrojny między Ukrainą a Rosją w 2014 roku*, *Annales Universitatis*, 2021, 11(2), s. 41–45.

i patologii społeczne¹². Podkreślić należy, że w związku z pandemią COVID-19, bardzo ważnym obszarem współczesnych zagrożeń w ostatnim czasie stały się te związane z bezpieczeństwem zdrowotnym.

Uwzględniając specyfikę konfliktów zbrojnych, wśród zagrożeń o charakterze wojennym wyróżnić można ryzyko wybuchu wojny konwencjonalnej, możliwość użycia broni precyzyjnego rażenia, ataki z powietrza oraz zagrożenie związane z zastosowaniem broni masowego rażenia. Istotnym zjawiskiem jest również wojna hybrydowa, która łączy tradycyjne metody walki z nietypowymi formami działań, takimi jak cyberataki, terroryzm czy przestępczość, w celu realizacji określonych celów politycznych. Charakterystycznymi cechami tego rodzaju konfliktu są brak formalnego wypowiedzenia wojny, wykorzystanie propagandy oraz nieregularność działań zbrojnych¹³.

Zagrożenia militarne związane są z realną możliwością użycia siły wojskowej przeciwko państwu do osiągnięcia celów politycznych¹⁴. S. Dworecki wskazuje na 12 różnych form zagrożeń militarnych. Są to odpowiednio: demonstracja siły, dywersja militarna, blokada militarna, szantaż militarny, prowokacja militarna, incydent graniczny, ograniczone użycie, starcie graniczne, napaść grup nieformalnych, konflikt przygraniczny, konflikt zbrojny lokalny, konflikt zbrojny międzypaństwowy¹⁵.

Warto zwrócić uwagę, że zagrożenia wojenne i militarne stały się szczególnie istotne w ostatnim czasie w związku z rosyjską agresją na Ukrainę, która rozpoczęła się w 2022 roku. Wymusza to na Polsce utrzymanie gotowości obronnej m.in. poprzez edukowanie społeczeństwa w tym zakresie.

We współczesnym świecie istotne stają się również zagrożenia ekologiczne, czyli takie związane z zaśmiecaniem, niszczeniem zasobów przyrody, eksploatacją zasobów naturalnych, czy emisją toksycznych pyłów i gazów przez zakłady przemysłowe. Są one na tyle ważne, że wpływają na stan środowiska, a w konsekwencji na życie i zdrowie ludzi. „Głównym współczesnym zagrożeniem bezpieczeństwa ekologicznego, jest stale pogłębiające się zakłócenie harmonii między człowiekiem a przyrodą”¹⁶.

Zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego skorelowane są w głównej mierze z rozwojem gospodarki państwa oraz utrzymaniem, a nawet zwiększeniem poziomu życia społecznego. Zagrożenia bezpieczeństwa energetycznego związane są z podejmowaniem działań uderzających w stabilność dostaw energii oraz jej nośników¹⁷. Bezpieczeństwo energetyczne należy definiować jak „stan zagwarantowania wszystkim obywatelom i funkcjonującym na terytorium państwa przedsiębiorstwom dostępu do źródeł energii pokrywających ich zapotrzebowania, bez zakłóceń w procesie przesyłu, sprzedawanej po akceptowalnych cenach,

¹² D. Krawczyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Państwa Polskiego. Rodzaje i źródła zagrożeń*, *Horyzonty Bezpieczeństwa*, 2015, nr 1, s. 39–45, cyt. za: H. Wyrębek, R. Zakrzewski, W. Załoga, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, (w:) Z. Ciekankowski (red.): *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, cz. II, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2021, s. 26–27.

¹³ Zob. M. Tomala, M. Prokop, *Zagrożenia militarne...*, dz. cyt., s. 43.

¹⁴ Zob. Tamże, s. 42.

¹⁵ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 112–118.

¹⁶ K. Zygo, T. Skupień, T. Nastarowicz, *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego*, (w:) Z. Ciekankowski (red.): *Współczesne zagrożenia...*, dz. cyt., s. 59.

¹⁷ Zob. M. Miś, *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w obliczu konfliktu na Ukrainie* (w:) M. Ruszel, S. Podmiotko (red.): *Bezpieczeństwo energetyczne Polski i Europy. Uwarunkowania, wyzwania, innowacje*, Instytut Polityki Energetycznej im. I. Łukasiewicza, Rzeszów 2019, s. 10.

których poziom jest możliwy do oszacowania w bliskiej perspektywie czasowej”¹⁸. Zagrożenia energetyczne to te uderzające w „sprawność, stan i przepustowość infrastruktury, oraz poziom zabezpieczeń systemów przesyłowych, wytwórczych i wydobywczych”¹⁹.

Kolejnymi kategoriami zagrożeń są terroryzm i cyberterroryzm. Terroryzm to „działalność zwykle małych, eksternistycznych ugrupowań, które za pomocą zabójstw, zagrożeń śmiercią, mordów politycznych, porwania zakładników, uprowadzeń samolotów i innych podobnych środków potępianych przez społeczność międzynarodową, usiłują zwrócić uwagę opinii publicznej na wysuwane przez siebie hasła, bądź też wymusić na rządach państw, w których działają określone ustępstwa lub świadczenia na swoją korzyść (np. zwolnienie więzionych terrorystów, okup)”²⁰. Natomiast cyberterroryzm polega na dokonywaniu „aktów terroru z wykorzystaniem nowoczesnej technologii informacyjnej”²¹.

Kolejnym współczesnym zagrożeniem bezpieczeństwa jest korupcja. Korupcja często kojarzy się z wręczaniem łapówki „pod stołem”, jednak jej definicja jest znacznie szersza. To nie tylko przekupywanie innych, ale także przyjmowanie łapówki, a nawet gotowość do jej przyjęcia. Współczesne ujęcie korupcji obejmuje nadużywanie stanowiska publicznego lub zawodowego w celu osiągnięcia prywatnych korzyści. Działania korupcyjne obejmują wszelkie niezgodne z prawem praktyki związane z nadużyciem władzy. Do ich kluczowych elementów należą chęć zysku, porozumienie, przedmiot wymiany oraz naruszenie norm. Najczęściej spotykaną formą jest łapówkarstwo, czyli dawanie, przyjmowanie lub żądanie korzyści. Inne przejawy to nepotyzm, defraudacja czy płatna protekcja. Korupcja może przejawiać się także w nieuczciwym dysponowaniu środkami publicznymi. Choć oficjalnie jest powszechnie potępiana, w rzeczywistości wiele osób nieświadomie lub celowo bierze w niej udział, na przykład wręczając łapówkę w celu przyspieszenia urzędowej sprawy²².

Kategoria zagrożeń „przestępstwa i patologie społeczne” związana jest z intensyfikacją przestępstw przeciwko zdrowiu i życiu, a także kradzieżami oraz występowaniem różnych patologii społecznych²³ takich jak m.in. alkoholizm, narkomania czy samobójstwa²⁴.

Odnosząc się do współczesnych zagrożeń koniecznym jest wskazanie tych związanych z bezpieczeństwem zdrowotnym. Zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego można podzielić na wewnętrzne (biologiczne i chemiczne) i zewnętrzne (środowiskowe oraz inne/nieznane). Jednym z przykładów zagrożeń bezpieczeństwa zdrowotnego są epidemie i pandemie (zagrożenie wewnętrzne, biologiczne)²⁵. Pandemia COVID-19 stanowiła jedno z największych wyzwań dla globalnego bezpieczeństwa zdrowotnego. Jej skutki były odczuwalne na całym

¹⁸ M. Janowski i in., *Polityka bezpieczeństwa energetycznego państw Europy Środkowo-Wschodniej. Rola i znaczenie Grupy Wyszehradzkiej*, Towarzystwo Naukowe Powszechne, Warszawa 2016, s. 38–39.

¹⁹ M. Miś, *Bezpieczeństwo energetyczne...*, dz. cyt., s. 10.

²⁰ Encyklopedia Popularna, PWN, Warszawa 1993, s. 864.

²¹ H. Wyrębek, R. Zakrzewski, W. Załoga, dz. cyt., s. 27.

²² Por. K. Dziecnyk, *Zjawisko korupcji jako element życia społecznego*, „Seminarium. Poszukiwania Naukowe”, nr 3, 2016, s. 112.

²³ H. Wyrębek, R. Zakrzewski, W. Załoga, *Zagrożenia bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 27.

²⁴ Zob. np. A. Dobieszewski, *Przyczyny i przejawy patologii społecznej*, *Polityka i Społeczeństwo*, 2004, nr 1, s. 158–162.

²⁵ Zob. J. Nowicka, K. Staroń, K. Staroń, *Epidemie i pandemie jako zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego* (w:) Z. Ciekankowski (red.): *Współczesne zagrożenia...*, dz. cyt., s. 72–73.

świecie. Zagrożenie dotyczyło nie tylko samego rozprzestrzeniania się wirusa, ale również systemu opieki zdrowotnej, gospodarki oraz stabilności społecznej. Pandemia stała się przypomnieniem o potrzebie wzmocnienia systemów opieki zdrowotnej oraz przygotowania na kryzysy zdrowotne.

Podsumowując, współczesne zagrożenia obejmują szeroki zakres wyzwań, które mają wpływ na bezpieczeństwo jednostek, społeczeństw i państwa. Należą do nich zagrożenia militarne oraz wojenne, ale również te związane z bezpieczeństwem energetycznym, terroryzmem i cyberterroryzmem. Istotnym problemem są również zagrożenia o charakterze ekologicznym związane zarówno ze zmianą klimatu jak i działalnością człowieka. Ponadto, wśród współczesnych zagrożeń wskazać należy te związane z bezpieczeństwem zdrowotnym.

Kształtowanie postaw społecznych na rzecz bezpieczeństwa

Podkreślić należy, że edukacja dla bezpieczeństwa odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu postaw społecznych, które są niezbędne do budowania odpowiedzialnego i świadomego społeczeństwa. Edukacja dla bezpieczeństwa jest „procesem ciągłym obejmującym takie działania, do których należy m.in.:

- przekazywanie wiedzy w zakresie występowania zagrożeń;
- kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw;
- motywowanie do podejmowania działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa;
- upowszechnianie koniecznej wiedzy i umiejętności z zakresu przeciwdziałania zagrożeniom;
- uświadamianie skali oraz rodzaju potrzeb w sytuacjach trudnych;
- rozwijanie poczucia odpowiedzialności za podejmowanie określonych działań;
- wyrabianie odpowiednich nawyków (zachowań) w sytuacjach zagrożenia;
- pielęgnowanie wartości w odniesieniu do życia i zdrowia człowieka²⁶.

Analizując powyższe stwierdzić można, że edukacja dla bezpieczeństwa ma na celu nie tylko dostarczenie informacji o zagrożeniach, ale także wykształcenie odpowiednich zachowań i nawyków. Wpływa ona na wzrost poziomu odpowiedzialności, gdyż dostarcza wiedzy i umiejętności w zakresie podejmowania działań mogących mieć wpływ na bezpieczeństwo własne i innych ludzi. Ponadto, kształtuje gotowość do szybkiego reagowania w sytuacji kryzysowej poprzez rozwijanie umiejętności rozpoznawania ryzyka i podejmowania działań, w tym działań prewencyjnych. Co więcej, edukacja dla bezpieczeństwa, poprzez promowanie postawy wspierającej i pomocowej innym w sytuacjach trudnych, rozwija empatię i solidarność.

Wśród metod wykorzystywanych w kształtowaniu postaw społecznych na rzecz bezpieczeństwa wyróżnić można m.in.:

- symulacje i ćwiczenia praktyczne – przykładami w tym zakresie są próby ewakuacyjne oraz kształtowanie umiejętności praktycznych związanych z udzieleniem pierwszej pomocy²⁷;

²⁶ A. Pieczywok, *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec zagrożeń i wyzwań współczesności*, AON, Warszawa 2012, s. 67; cyt. za: I. Urych, *Potencjał klas wojskowych. Teoretyczno-empiryczne aspekty kształcenia obronnego*, ASzWoj, Warszawa 2019, s. 53.

²⁷ Por. G. Raczak, *Edukacja dla bezpieczeństwa. Szkoła podstawowa. Podstawowe założenia, filozofia zmiany i kierunki działania*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018, s. 17–19; I. Urych, A. Orzyłowska, dz. cyt., s. 40.

- dyskusje i analizy przypadków – kształtowanie „bezpiecznych” zachowań i postaw odbywa się poprzez omawianie rzeczywistych sytuacji zagrożenia i sposobów ich rozwiązania²⁸;
- zajęcia interdyscyplinarne – łączenie wiedzy z różnych obszarów, obejmujących sferę personalną, kulturową, psychologiczną, filozoficzną²⁹ oraz czerpiąc z wielu dziedzin naukowych traktujących o funkcjonowaniu człowieka i jego natury, takich jak m.in. filozofia, psychologia, pedagogika i socjologia³⁰;
- programy profilaktyczne – przykładem w tym zakresie jest program „Razem bezpieczniej” koordynowany przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych wraz ze wsparciem Komendy Głównej Policji, przedstawicieli administracji rządowej oraz samorządowej, w tym zespolonych służb, inspekcji i straży³¹. Organizowane są również różnego rodzaju warsztaty dotyczące np. cyberbezpieczeństwa, przeciwdziałania uzależnieniom czy radzenia sobie ze stresem.

Biorąc pod uwagę powyższe, stwierdzić należy, że edukacja dla bezpieczeństwa przyczynia się do wzrostu świadomości społecznej i podniesienia poziomu bezpieczeństwa w społeczeństwie. Osoby przeszkolone w zakresie reagowania na zagrożenia są bardziej skłonne do podejmowania działań na rzecz bezpieczeństwa własnego i innych, co sprzyja budowaniu odpowiedzialnej wspólnoty. Edukacja dla bezpieczeństwa poprzez naukę odpowiednich reakcji na zagrożenia, promowanie współpracy oraz rozwijanie poczucia odpowiedzialności, przygotowuje jednostki i społeczeństwo do skutecznego działania w sytuacjach kryzysowych.

Wyzwania w edukacji dla bezpieczeństwa

Edukacja dla bezpieczeństwa pełni kluczową rolę w przygotowaniu społeczeństwa do skutecznego reagowania na zagrożenia oraz kształtowania odpowiedzialnych postaw obywatelskich. Jednak jej skuteczność napotyka na liczne wyzwania, zarówno organizacyjne, jak i merytoryczne. W dynamicznie zmieniającym się świecie konieczne jest dostosowanie metod nauczania do nowych realiów i zagrożeń. Dlatego też w 2009 roku w szkołach wprowadzono nowy przedmiot „edukacja dla bezpieczeństwa”, który zastąpił dotychczas prowadzone „przysposobienie obronne”³². „Istotą przedmiotu było kompleksowe ujęcie zagadnień bezpieczeństwa z koncentracją działań edukacyjnych na problematyce zagrożeń pokojowych, a także sposób zachowań w sytuacjach kryzysowych w każdym miejscu i czasie”³³. Dokonanie tej zmiany związane było z poszerzeniem się zarówno podmiotowego jak i przedmiotowego zakresu bezpieczeństwa. Jak wspomniano, ujęcie tradycyjne bezpieczeństwa związane było głównie z militarną zdolnością państwa do odparcia agresji zbrojnej. Dokonana zmiana niosła za sobą zmianę programu nauczania, a więc położenie większego nacisku na zagrożenia

²⁸ Por. I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza o bezpieczeństwie...*, dz. cyt., s. 39.

²⁹ Zob. np. K. Drabik, *Rola edukacji w kształtowaniu bezpieczeństwa personalnego* (w:) A. Pieczywok, K. Loranty (red.): *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*, AON, Warszawa 2015, s. 54.

³⁰ Por. I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza o bezpieczeństwie...*, dz. cyt., s. 31.

³¹ Zob. Tamże, s. 32.

³² Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 sierpnia 2009 roku w sprawie realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz.U. z 2009 r. nr 139, poz. 1131).

³³ I. Urych, *Potencjał klas...*, dz. cyt., s. 50.

czasu pokoju. Nie oznacza to jednak, że z obszaru znaczeniowego bezpieczeństwa wyłączono kwestie militarno-obronne³⁴.

Współczesne zagrożenia charakteryzują się zmiennością i złożonością. Wydawać by się mogło, że konflikt zbrojny, pojmowany jako zagrożenie tradycyjne, ustępuje miejsca zagrożeniom czasu pokoju. Konflikt w Ukrainie pokazał, że nie jest to prawdą. Jednak, współczesna wojna opiera się nie tylko na zbrojnej napaści państwa na inne państwo. Mamy do czynienia z wojną hybrydową stanowiącą połączenie działań militarnych, propagandowych i cybernetycznych. Należy mieć świadomość, że współczesne pole bitwy wiąże się z rozpoznaniem kosmicznym, powietrznym i dronowym. Działania wojenne toczyć się będą na wielkim teatrze operacyjnym. Ważne są nowoczesne techniki, telekomunikacja kwantowa, artyleria dalekiego zasięgu, drony, robotyka, automatyka oraz sztuczna inteligencja³⁵. Nowe oblicze wojny jest nierozzerwalnie związane z cyberzagrożeniami, takimi jak cyberataki, dezinformacja, *fake news*, postprawda oraz innymi zagrożeniami powiązаныmi z funkcjonowaniem mediów społecznościowych. Zagrożenia te mogą występować także w czasie pokoju. Dodatkowo, warto zwrócić uwagę na wpływ nowych technologii, takich jak rozwój sztucznej inteligencji i automatyzacja, na bezpieczeństwo. Idąc dalej, zagrożenia związane z działaniami militarnymi są również te o charakterze biologiczno-chemicznym, takie jak skażenie żywności, zatrucia substancjami toksycznymi czy bioterroryzm.

Kolejnym istotnym wyzwaniem w edukacji dla bezpieczeństwa są zagrożenia bezpieczeństwa zdrowotnego. Jak wspomniano, znaczenie tegoż wyzwania w ostatnim czasie zostało podkreślone przez pandemię COVID-19. Pandemia pokazała jak wielkie znaczenie ma edukacja dotycząca higieny, profilaktyki i postępowania w sytuacjach kryzysowych. Kolejnym zagadnieniem w tym zakresie jest występowanie chorób cywilizacyjnych, takich jak otyłość, cukrzyca czy choroby sercowo-naczyniowe, które wynikają z niezdrowego stylu życia i wymagają edukacji w zakresie profilaktyki zdrowotnej. Bezpieczeństwo zdrowotne to także bezpieczeństwo zdrowia psychicznego, dlatego ważne w kontekście edukacji dla bezpieczeństwa jest profilaktyka w zakresie depresji oraz kształcenie o charakterze profilaktycznym dotyczące sposobów radzenia sobie ze stresem. Co więcej, bezpieczeństwo zdrowotne uzależnione jest również od środowiska – jego zanieczyszczeń, smogu, skażeń wody itd. Dlatego tak ważna stają się zagrożenia ekologiczne oraz klimatyczne, co stanowi kolejne wyzwanie w edukacji dla bezpieczeństwa.

Szybko zmieniająca się natura zagrożeń wymaga od edukacji elastyczności i ciągłej aktualizacji programów nauczania, które powinny być na bieżąco dostosowane do pojawiających się wyzwań. Niewątpliwie koniecznym jest zwiększenie świadomości społecznej o zagrożeniach wojennych i militarnych oraz o hybrydowym charakterze współczesnej wojny. W treściach nauczania nie może zabraknąć zagadnień związanych z profilaktyką zdrowotną. Nauczane treści powinny być bogate w liczne ćwiczenia praktyczne, symulacje oraz studia przypadków. Obecnie stosowane metody nauczania są mało angażujące – klasyczne wykłady nie są wystarczająco skuteczne w edukowaniu o dynamicznych zagrożeniach.

³⁴ Zob. M. Zadorożna, *Ewolucja teleologicznego wymiaru edukacji dla bezpieczeństwa* [w:] I. Urych (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 93.

³⁵ Zob. J. Bartosiak, P. Zychowicz, *Nadchodzi III wojna światowa*, REBIS, Poznań 2021, s. 146.

Jednym z największych wyzwań jest brak powszechnej świadomości zagrożeń oraz lekceważenie kwestii bezpieczeństwa przez część społeczeństwa. Edukacji dla bezpieczeństwa jest przedmiotem często niedocenianym i traktowanym jako mniej istotny w szkołach i na uczelniach. Każdy obywatel powinien mieć świadomość zagrożeń oraz znać procedury postępowania w przypadku wystąpienia zagrożenia. Ponadto, powinien wiedzieć jakie działania podjąć, aby zagrożenia uniknąć lub maksymalnie wyeliminować jego negatywne konsekwencje.

Przyszłość edukacji dla bezpieczeństwa zależy od zdolności adaptacji do dynamicznie zmieniającego się świata. Wzmacniając tę dziedzinę, możemy budować społeczeństwo bardziej odporne na zagrożenia i gotowe do skutecznego reagowania w sytuacjach kryzysowych.

Podsumowanie

Celem artykułu była próba identyfikacji znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa biorąc pod uwagę aktualnie występujące zagrożenia. Realizacja przyjętego zamiaru wiązała się z rozwiązaniem problemu badawczego sformułowanego w postaci pytania: Jakie znaczenie ma edukacja dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń? Podejmując próbę rozwiązania tego problemu, należało wyjść od rozumienia istoty edukacji dla bezpieczeństwa jako narzędzia prewencji społecznej. Edukacja dla bezpieczeństwa ma kluczowe znaczenie, ponieważ stanowi narzędzie zapobiegania współczesnym zagrożeniom. Nie tylko dostarcza wiedzy, ale także aktywizuje społeczność do troski o wspólne bezpieczeństwo. Jest to długotrwały proces, który wspiera kształtowanie kultury bezpieczeństwa, w której każdy człowiek czuje się odpowiedzialny zarówno za siebie, jak i za innych.

Znaczenie edukacji dla bezpieczeństwa w kontekście współczesnych zagrożeń wyraża się również w procesie kształtowania postaw społecznych na rzecz bezpieczeństwa, a tym samym umiejętności odpowiedniego reagowania na zagrożenia, które charakteryzują się zmiennością i nieprzewidywalnością. Wśród współczesnych zagrożeń wymienić można zarówno militarne i wojenne, jak i te związane z bezpieczeństwem zdrowotnym, energetycznym, terroryzmem, cyberterroryzmem oraz ekologią.

Poruszając tematykę znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń, należy odnieść się do wyzwań, jakie wiążą się z tym zagadnieniem. Klasyczne zagrożenie, jakim jest konflikt zbrojny, zmieniło swój charakter wraz z rozwojem nowoczesnych technologii oraz podejmowaniem działań nie tylko na polu walki. Dlatego tak ważne jest permanentne dostosowywanie treści nauczania edukacji dla bezpieczeństwa do aktualnej sytuacji. Po wybuchu wojny w Ukrainie, wystąpienie konfliktu zbrojnego stało się realnym zagrożeniem, które nie może być pomijane w ramach programu przedmiotu „edukacja dla bezpieczeństwa”. Kolejnym istotnym aspektem jest wystąpienie pandemii COVID-19, które powinno stanowić impuls do zwiększenia zainteresowania szeroko pojętym bezpieczeństwem zdrowotnym.

Jednym z kluczowych wyzwań jest niski poziom świadomości zagrożeń oraz bagatelizowanie kwestii bezpieczeństwa przez część społeczeństwa. Edukacja dla bezpieczeństwa bywa często niedoceniana i traktowana jako mniej istotny przedmiot w systemie edukacji. Każdy obywatel powinien być świadomy potencjalnych zagrożeń oraz znać odpowiednie procedury postępowania w sytuacjach kryzysowych. Dodatkowo, powinien wiedzieć, jakie działania podejmować, aby unikać zagrożeń lub minimalizować ich negatywne skutki.

Podsumowując, edukacja dla bezpieczeństwa odgrywa kluczową rolę w przygotowaniu społeczeństwa na współczesne zagrożenia. Dzięki niej ludzie uczą się identyfikować potencjalne niebezpieczeństwa, reagować na sytuacje kryzysowe oraz podejmować działania prewencyjne. Mimo jej istotnego znaczenia, często bywa niedoceniana w systemie edukacji, co prowadzi do niskiej świadomości społecznej w zakresie bezpieczeństwa. Kształtowanie kultury bezpieczeństwa jest procesem długofalowym, który wymaga zaangażowania zarówno instytucji edukacyjnych, jak i całego społeczeństwa. W obliczu dynamicznie zmieniających się zagrożeń, edukacja w tym zakresie staje się niezbędnym narzędziem budowania odpowiedzialności i świadomości obywatelskiej.

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi próbę identyfikacji znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa biorąc pod uwagę aktualnie występujące zagrożenia. W obliczu konfliktów zbrojnych, pandemii czy cyberzagrożeń, kluczową rolę dogrywa edukacja dla bezpieczeństwa. Wobec tego w artykule scharakteryzowano edukację dla bezpieczeństwa jako narzędzie prewencji społecznej. Ponadto, na podstawie literatury przedmiotu dokonano identyfikacji współczesnych zagrożeń, poruszono temat kształtowania postaw społecznych na rzecz bezpieczeństwa oraz wskazano wyzwania w edukacji dla bezpieczeństwa. Przedmiotem badań niniejszego artykułu jest rola edukacji dla bezpieczeństwa w świetle współczesnych zagrożeń. W pracy wykorzystano teoretyczne metody badawcze: analizę, syntezę, abstrahowanie oraz wnioskowanie.

Słowa kluczowe: edukacja dla bezpieczeństwa, zagrożenia, wyzwania, kształtowanie postaw

THE IMPORTANCE OF EDUCATION FOR SECURITY IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY THREATS

Summary

This article is an attempt to identify the importance of education for security, taking into account current threats. In the face of armed conflicts, pandemics or cyber threats, education for security plays a key role. Therefore, the article characterizes education for security as a tool for social prevention. In addition, based on the literature on the subject, contemporary threats were identified, the topic of shaping social attitudes for security was raised and challenges in education for security were indicated. The subject of the research in this article is the role of education for security in the light of contemporary threats. Theoretical research methods were used in the work: analysis, synthesis, abstraction and inference.

Keywords: education for security, threats, challenges, shaping attitudes

Bibliografia:

- Bartosiak, J., Zychowicz, P., *Nadchodzi III wojna światowa*, REBIS, Poznań 2021.
 Dobieszewski, A., *Przyczyny i przejawy patologii społecznej*, *Polityka i Społeczeństwo*, 2004, nr 1.
 Drabik K., *Rola edukacji w kształtowaniu bezpieczeństwa personalnego* (w:) Pieczywok, A., Loranty, K. (red.): *Bezpieczeństwo jako problem edukacyjny*, AON, Warszawa 2015.
 Dworecki, S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, AON, Warszawa 1996.

- Dzietczyk, K., Zjawisko korupcji jako element życia społecznego, *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 2016, nr 3.
- Encyklopedia Popularna*, PWN, Warszawa 1993.
- Gdula, A., O bezpieczeństwo człowieka jako wartości, *Doctrina. Studia społeczno-polityczne*, 2010, nr 7.
- Grabowska-Lepczak, I., Współczesny wymiar edukacji dla bezpieczeństwa w Polsce, *Zeszyty Naukowe SPSP*, 2022, nr 81.
- Hofreiter, L., *Wstęp do studiów bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne, Kraków 2012.
- Janowski, M. i in., *Polityka bezpieczeństwa energetycznego państw Europy Środkowo-Wschodniej. Rola i znaczenie Grupy Wyszehradzkiej*, Towarzystwo Naukowe Powszechne, Warszawa 2016.
- Kaczmarczyk, T., Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa, *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono*, 2022, Nr 1 (1).
- Krawczyk, D., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Państwa Polskiego. Rodzaje i źródła zagrożeń*, „Horyzonty Bezpieczeństwa”, 2015, nr 1.
- Mariański, Z., *Wartości religijne i moralne młodych Polaków*, Pallottinum, Warszawa 1991.
- Miś, M., *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w obliczu konfliktu na Ukrainie* (w:) Ruszel M., Podmiotko S. (red.): *Bezpieczeństwo energetyczne Polski i Europy. Uwarunkowania, wyzwania, innowacje*, Instytut Polityki Energetycznej im. I. Łukasiewicza, Rzeszów 2019.
- Nowicka, J., Staroń, K., Staroń, K., *Epidemie i pandemie jako zagrożenie bezpieczeństwa zdrowotnego* (w:) Ciekankowski Z. (red.): *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, cz. II, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2021.
- Pieczywok, A., *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec zagrożeń i wyzwań współczesności*, AON, Warszawa 2012.
- Raczak, G., *Edukacja dla bezpieczeństwa. Szkoła podstawowa. Podstawowe założenia, filozofia zmiany i kierunki działania*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 sierpnia 2009 roku w sprawie realizacji edukacji dla bezpieczeństwa (Dz.U. z 2009 r. nr 139, poz. 1131).
- Rubacha, K., *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplina* (w:) Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.): *Pedagogika*, c. 1, PWN, Warszawa 2005.
- Skrabacz, A., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2012.
- Skwarek, Z., *Podstawy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, (w:) Pawłowski J. (red.): *Podstawy bezpieczeństwa współczesnego państwa (podmiotu): implikacje*, AON, Warszawa 2015.
- Szczurek, T., *Wstęp* (w:) Szczurek T. (red.): *Filozoficzne i społeczne aspekty bezpieczeństwa*, WAT, Warszawa 2013.
- Tomala, M., Prokop M., *Zagrożenia militarne i wojenne a bezpieczeństwo gospodarcze państwa. Case study: konflikt zbrojny między Ukrainą a Rosją w 2014 roku*, *Annales Universitatis*, 2021, 11(2).
- Urych, I., Orzyłowska, A., *Wiedza o bezpieczeństwie w procesie dydaktycznym. Kontynuacja i rozwój myśli pedagogicznej*, ASzWoj, Warszawa 2020.
- Urych, I., *Potencjał klas wojskowych. Teoretyczno-empiryczne aspekty kształcenia obronnego*, ASzWoj, Warszawa 2019.

- Urych, I., Rodzina podstawą bezpieczeństwa na podstawie analizy wyników badań własnych, *Studia Warmińskie*, 2018, nr 55.
- Urych, I., *Wstęp* (w:) Urych I. (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa: współczesne kategorie*, ASzWoj, Warszawa 2018.
- Wiśniewski, B., Falecki, J., *System zarządzania kryzysowego państwa, w tym Sił Zbrojnych RP*, WSA, Bielsko-Biała 2006.
- Włodarczyk, E., Sadowska-Wieciech, E., Rokitowska, J., *Edukacja dla bezpieczeństwa. Istota i uwarunkowania*, Wydawnictwo LIBRON, Kraków 2018.
- Wyrębek, H., Zakrzewski, R., Załoga, W., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa* (w:) Ciekanski Z. (red.): *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, cz. II, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2021.
- Zadorna, M., *Ewolucja teleologicznego wymiaru edukacji dla bezpieczeństwa* (w:) Urych I. (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa: współczesne kategorie*, ASzWoj, Warszawa 2018.
- Zygo, K., Skupień, T., Nastarowicz, T., *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa ekologicznego* (w:) Ciekanski Z. (red.): *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, cz. II, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2021.

Ilona PIOTROWSKA

Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej

Wydział Edukacji

ORCID: 0000-0002-4736-5694

ROZWAŻANIA WSTĘPNE NA TEMAT PEDAGOGICZNYCH ASPEKTÓW METODYKI SZKOLENIA WOJSKOWEGO

Wstęp

Integralność terytorialna, ludność, struktury karne, suwerenność władzy oraz zdolności do wchodzenia w relacje międzynarodowe to podstawowe czynniki gwarantujące istnienie państwa. Aby zapewnić niepodległość i suwerenność, państwo potrzebuje skutecznej armii, która zapewni obronę przed potencjalnym atakiem nieprzyjaciela oraz będzie gwarantować podstawowe wolności i umacniać demokratyczny porządek polityczny.

Skuteczność zadań wykonywanych przez armię uwarunkowana jest odpowiednim jej wyszkoleniem. Postępująca globalizacja i nowoczesne techniki wojskowe wymagają dobrego przygotowania żołnierzy, w tym kadry dowódczej i sztabowej do sprawnego realizowania działań zarówno w wymiarze praktycznym jak i teoretycznym. Dlatego tak istotnym zagadnieniem staje się metodyka szkolenia wojskowego ściśle powiązana z pedagogiką.

Mając na uwadze powyższe, przedmiotem podjętych rozważań są pedagogiczne aspekty metodyki szkolenia, natomiast ich celem – usystematyzowanie wiedzy na temat pedagogicznych aspektów metodyki szkolenia wojskowego w kontekście zachodzących zmian. Głównym problemem badawczym jest pytanie: Jakie są kluczowe pedagogiczne aspekty metodyki szkolenia wojskowego i w jaki sposób wpływają one na efektywność procesu szkoleniowego żołnierzy? Artykuł stanowi rozważania refleksyjno-teoretyczne w oparciu o przegląd literatury przy zastosowaniu teoretycznych metod badawczych takich jak: analiza, synteza, abstrahowanie oraz wnioskowanie.

W pierwszej części artykułu zwrócono uwagę na pedagogiczne ujęcie szkolenia wojskowego wraz ze specyfiką szkolenia dorosłych. Druga część dotyczy pedagogicznej perspektywy metod szkolenia (kształcenia). Trzecia część stanowi rozważania na temat pedagogicznej roli instruktora (nauczyciela) jako jednego z dwóch zasadniczych filarów kształcenia wojskowego. W ostatniej części wskazano najistotniejsze wyzwania i bariery w zakresie pedagogizacji metodyki szkolenia wojskowego. Dywagacje zakończono podsumowaniem poruszanych treści.

Szkolenie wojskowe w ujęciu pedagogicznym

Niewątpliwie szkolenie jest zasadniczą i podstawową działalnością sił zbrojnych w czasie pokoju¹. Szkolenie to „rodzaj aktywności, mającej na celu zwiększenie poziomu wiedzy i umiejętności albo zmiany postaw i zachowań jego uczestników w pożądanym kierunku”². Jak wskazuje Andrzej Urbanek, szkolenie wojskowe rozpatrywać można zarówno w szerszym, jak i węższym zakresie. W szerszym, znaczeniu jest to całokształt działań o charakterze edukacyjnym. Obejmuje zatem

¹ Zob. A. Urbanek, *Edukacja dla bezpieczeństwa: zarys metodyki szkolenia wojskowego*, Instytut Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Pomorskiej w Słupsku. Słupsk 2013, s. 18.

² M. Łąguna, *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2004, s. 13.

wszelkie przedsięwzięcia instytucji wojskowych, których celem jest przygotowanie poszczególnych elementów sił zbrojnych do realizacji zadań zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Natomiast w węższym znaczeniu, szkolenie wojskowe stanowi proces kształtowania umiejętności i nawyków praktycznych, przy założeniu posiadania przez uczestników szkolenia minimalnego poziomu przygotowania teoretycznego oraz podstawowego poziomu wiedzy ogólnej i specjalistycznej³. Pojęcie szkolenia jest nierozdzielnie związane z takimi pojęciami jak: kształcenie, wychowanie, nauczanie i uczenie się.

Kształcenie to „zbiór powiązanych ze sobą czynności uczniów i nauczyciela, warunkujących się wzajemnie i porządkowanych realizacji wspólnego celu, jakim jest wywołanie u dzieci, młodzieży i dorosłych – objętych tym procesem – pewnych zamierzonych i względnie trwałych zmian”⁴. Podkreślić należy, że kształcenie ma charakter świadomy, celowy i uporządkowany⁵. Kształcenie nie jest zatem procesem jednostronnym – dotyczy nie tylko nauczyciela przekazującego wiedzę, ale również aktywnie uczestniczących uczniów. Wzajemne warunkowanie się czynności uczniów i nauczyciela oznacza zarówno dynamiczność procesu kształcenia (jego elastyczność, zmienność w zależności od sytuacji, potrzeb i reakcji obu stron), jak i wpływ działań nauczyciela na uczniów, a uczniów na sposób pracy nauczyciela. Natomiast kształcenie wojskowe definiowane jest jako „ogół czynności i procesów umożliwiających wielostronne przygotowanie żołnierzy do realizacji zadań społeczno-zawodowych. Kształcenie wojskowe stanowi podstawę szeroko rozumianego rozwoju żołnierzy (w tym ich rozwoju umysłowego). W kształceniu wojskowym pojawiają się elementy zarówno kształcenia ogólnego (zmierzające przede wszystkim do kształtowania kompetencji ogólnych, w tym i społecznych) jak i zawodowego, którego wyniki decydują o stopniu przygotowania żołnierzy do wykonywania obowiązków zawodowych”⁶. Zatem, kształcenie wojskowe wiąże się nie tylko z umiejętnościami technicznymi czy taktycznymi, ale również społecznymi i umysłowymi.

Elementami procesu kształcenia są nauczanie i uczenie się. Nauczanie jest „procesem kierowania uczeniem się uczniów w toku planowej pracy nauczyciela z uczniami”⁷. Natomiast uczenie się polega na nabywaniu „względnie trwałych zmian w szeroko rozumianym zachowaniu (wiadomości, umiejętności, nawyki, postawy) w toku bezpośredniego i pośredniego poznania rzeczywistości (doświadczenia i ćwiczenia)”⁸.

Odmiernym pojęciem od kształcenia jest wychowanie. Jak wskazuje Wincenty Okoń, wychowanie jest „świadomie organizowaną działalnością społeczną opartą na stosunku wychowawczym między wychowankiem a wychowawcą, której celem jest wywołanie zamierzonych zmian w osobowości wychowanka”⁹. Wychowanie jest zatem procesem społecznym, gdyż odbywa się w ramach relacji międzyludzkich. Warto zwrócić uwagę, że stosunek wychowawczy, czyli więź między wychowawcą a wychowankiem powinna być oparta na autorytecie wychowawcy i zaufaniu

³ Zob. A. Urbanek, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 20.

⁴ C. Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt. Warszawa 2002, s. 29–30.

⁵ Por. I. Urych, A. Mocarski, *Edukacja dla bezpieczeństwa: na gruncie teorii i doświadczeń*, ASzWoj. Warszawa 2023, s. 19.

⁶ A. Urbanek, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 20.

⁷ K. Rubacha, *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplina* (w:) Z. Kwieciński, B. Śliwowski (red.): *Pedagogika*, cz. 1, PWN. Warszawa 2005, s. 26.

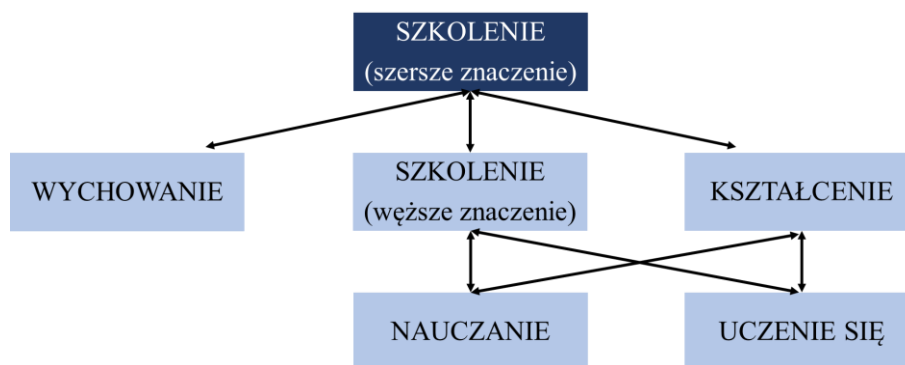
⁸ Tamże.

⁹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa 1998, s. 444.

wychowanka do wychowawcy. Wychowanie wojskowe ma na celu „kształtowanie u żołnierzy tych cech intelektu i charakteru, zdolności i inteligencji, które umożliwiają im lepsze, społecznie bardziej wartościowe wykonywanie zawodowych i społecznych obowiązków i zadań, ułatwiają ich indywidualny rozwój i awans”¹⁰. Koniecznym podkreślenia jest, że wychowanie zawsze ma charakter zamierzony (nieprzypadkowy), ma prowadzić do zmian w osobowości oraz rozwoju moralnego, społecznego i emocjonalnego.

Zależności między szkoleniem, wychowaniem i kształceniem zostały przedstawione na Rysunku 1.

Rysunek 1. Ogólna struktura podstawowych pojęć związanych ze szkoleniem wojskowym

Źródło: A. Urbanek, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 20.

Szkolenie wojskowe nie polega jedynie na przekazywaniu wiedzy i umiejętności, ale również na kształtowaniu postaw, wartości, dyscypliny i odpowiedzialności. Szkolenie to nie tylko kształtowanie u żołnierzy umiejętności taktycznych i technicznych, ale również wychowanie i rozwój osobisty.

Podmiotem szkolenia wojskowego jest żołnierz – osoba dorosła, zatem zawsze w tym zakresie odnieść należy się do kształcenia dorosłych (ustawicznego, przez całe życie), czyli wśród ludzi w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym¹¹. Koniecznym jest podkreślenie, że kształcenie dorosłych różni się od kształcenia dzieci i młodzieży z uwagi na to, że¹²:

- dorośli chcą wiedzieć, dlaczego powinni czegoś się uczyć;
- dorośli pragną samodzielności;
- dorośli mają większy i bardziej zróżnicowany zasób doświadczeń niż dzieci i młodzież;
- dorośli przejawiają większą gotowość do uczenia się, kiedy w swoim życiu odczuwają potrzebę znajomości czegoś ze względu na to, że pozwala to skuteczniej działać lub daje satysfakcję;
- dorośli podejmują kształcenie mając orientację zadaniową (tzn. koncentrują się na problemach);

¹⁰ A. Urbanek, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 21.

¹¹ Por. I. Urych, A. Mocarski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 22.

¹² Zob. W. Karawajczyk, Kształcenie dorosłych w ujęciu andragogicznym, *Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych*. 2009, nr 1/2009, s. 97–101.

- dorośli są motywowani do nauki zarówno przez czynniki zewnętrzne jak i wewnętrzne.

Dorośli szukają korzyści uczenia się oraz pragną zrozumieć konsekwencje i koszty, jakie poniosą jeśli zaniechają nauki. Dlatego tak ważne jest rozbudzenie i wzmacnianie potrzeby uczenia się oraz podkreślanie przydatności nabytej wiedzy w życiu. Ponadto, dorośli postrzegają siebie jako osoby odpowiedzialne, a szkolenie ich często wywołuje negatywne skojarzenia dotyczące relacji uczeń-nauczyciel, co wymusza niejako przyjęcie postawy uległości. Dlatego też należy podjąć działania zmierzające do osiągnięcia większej autonomii i samodzielności edukacyjnej. Większy zasób wiedzy oraz większe doświadczenie dorosłych, w porównaniu z dziećmi, prowadzić może do uprzedzeń, zamykania się na nowe czy formułowania założeń *a priori*, dlatego tak ważne są ćwiczenia rozwijające kreatywność umysłu. Warto zwrócić uwagę, że dorośli mając orientację zadaniową, potrzebują innego ułożenia treści kształcenia. O ile dla młodzieży treści ułożone są w działy, tematy, zagadnienia po to, aby odzwierciedlić wewnętrzną strukturę i zachować porządek logiczny, o tyle dla dorosłych treści powinny koncentrować się wokół wykonywanych zadań czy określonych rodzajów czynności¹³.

Podsumowując, szkolenie żołnierzy to kluczowy proces w czasie pokoju, obejmujący nie tylko zdobywanie wiedzy i umiejętności, ale także kształtowanie postaw, dyscypliny i odpowiedzialności. Łączy w sobie elementy kształcenia, nauczania, uczenia się i wychowania, tworząc spójny system rozwoju wojskowego. Ponieważ żołnierze są dorosłymi uczestnikami procesu edukacyjnego, szkolenie musi uwzględniać specyfikę kształcenia dorosłych – ich potrzebę autonomii, doświadczenie, motywację i orientację zadaniową. Efektywne szkolenie przygotowuje żołnierzy nie tylko do działań bojowych, ale także do pełnienia odpowiedzialnych ról w strukturach sił zbrojnych i społeczeństwie.

Metody kształcenia – perspektywa pedagogiczna

Nieodzownym elementem procesu kształcenia są metody kształcenia. Metoda jest świadomie stosowanym sposobem postępowania mającym prowadzić do osiągnięcia zamierzonego celu¹⁴. Jak wskazuje W. Okoń, metoda kształcenia to „wypробowany i systematycznie stosowany układ czynności nauczyciela i uczniów, realizowanych świadomie w celu spowodowania złożonych zmian w osobowości uczniów”¹⁵. Odnosząc się do dydaktyki wojskowej, metoda jest sposobem przekazywania wiedzy szkolonym w celu osiągnięcia zakładanych rezultatów szkoleniowych, wyposażenia ich w wiadomości, wyrobienia umiejętności oraz nawyków. Metoda odpowiednia na pytanie *jak uczyć?*, a zatem jak przekazywać wiedzę, aby umożliwić jej opanowanie zapewniając jednocześnie kształtowanie odpowiednich umiejętności oraz pożądaných nawyków, postaw i cech charakteru¹⁶.

„Instrukcja o działalności szkoleniowo-metodycznej” wskazuje na cztery podstawowe grupy metod kształcenia w Siłach Zbrojnych RP (tzw. 4xP)¹⁷:

- metody podające;

¹³ Por. Tamże.

¹⁴ Por. I. Urych, A. Mocarski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 166.

¹⁵ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa 2011, s. 246.

¹⁶ Zob. *Instrukcja o działalności szkoleniowo-metodycznej*, Ministerstwo Obrony Narodowej. Warszawa 2009, s. 22.

¹⁷ Zob. Tamże.

- metody poglądowe;
- metody praktyczne;
- metody problemowe.

Metody podające są niezbędne podczas przekazywania informacji i charakteryzują się tym, że stroną aktywną jest szkolący, natomiast szkolony – odbiorcą treści. „Istotą tych metod jest odpowiedni dobór treści, właściwy sposób jej przekazywania przy ewentualnym, zastosowaniu środków poglądowych. Od charakteru treści, jej strukturyzacji, od sposobu jej przekazania w dużej mierze zależy asymilacja wiedzy przez ucznia”¹⁸. Zgodnie z „Instrukcją o działalności szkoleniowo-metodycznej”, do metod podających zaliczamy: wykład informacyjny, opowiadanie, opis¹⁹.

Metody poglądowe (inaczej zwane eksponującymi) stosowane są podczas prezentowania szkolonym nowego uzbrojenia i sprzętu wojskowego, działania sztabów i wojsk, kierowników/instruktorów podczas zajęć/ćwiczeń. Do metod poglądowych zalicza się: pokaz przedmiotów, pokaz działania, pokaz terenu, pokaz obrazu²⁰.

Odnosząc się do metod praktycznych w zakresie szkolenia wojskowego, podstawowe znaczenie mają metody ćwiczeń. „Metody ćwiczeń mają na celu zarówno wyrabianie umiejętności praktycznych w zakresie wykonywania określonych czynności przy posługiwaniu się bronią, sprzętem, jak i kształtowanie wprawy w myśleniu kategoriami taktyczno-operacyjnymi czy metodycznymi. Służą również utrwalaniu już zdobytej wiedzy, a zwłaszcza jej operatywnego wykorzystania do rozwiązywania złożonych problemów”²¹. Odnosząc się do kształcenia ogólnokształcącego, „metody praktyczne związane są głównie z realizacją poszczególnych przedmiotów nauczania. Za pomocą tych metod kształtuje się i rozwija umiejętności i sprawności o charakterze praktycznym. Metody praktyczne ułatwiają uczniom bezpośrednie poznanie rzeczywistości, jak też dają podstawy do jej przekształcenia”²². Do metod praktycznych zgodnie z „Instrukcją o działalności szkoleniowo-metodycznej”, zalicza się: ćwiczenia sensoryczne, ćwiczenia motoryczne oraz instruowanie²³.

Kolejną grupę metod stanowią metody problemowe stosowane głównie w szkoleniu kadry i doskonaleniu. Metody problemowe wykorzystywane są przy tzw. Nauczaniu problemowym, które polega „na kierowaniu pracą uczniów, którzy zdobywają nowe wiadomości i umiejętności za pomocą rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych”²⁴. „Dzięki stosowaniu metod problemowych szkolony zdobywa nową wiedzę nie na zasadzie gromadzenia informacji, ich zapamiętywania i rozumienia, jak przy metodach podających, lecz przez złożone procesy myślowe (analizę, syntezę, porównywanie, abstrahowanie, uogólnianie)”²⁵. Do metod problemowych zalicza się: klasyczną metodę problemową, wykład problemowy, wykład konwersatoryjny oraz metody aktywizujące (metoda przypadków, metoda

¹⁸ F. Bereźnicki, *Podstawy dydaktyki*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Kraków 2007, s. 253.

¹⁹ *Instrukcja o działalności...*, s. 22–23.

²⁰ Tamże, s. 23.

²¹ Tamże, s. 24.

²² F. Bereźnicki, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 280.

²³ *Instrukcja o działalności...*, s. 24.

²⁴ F. Bereźnicki, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 262.

²⁵ *Instrukcja o działalności...*, s. 23.

sytuacyjna, metoda inscenizacji, metoda gier, metoda dyskusji, seminarium, konwersatorium, repetytorium)²⁶.

Z pedagogicznego punktu widzenia, metody szkolenia wojskowego przeszły istotną ewolucję – od tradycyjnych, jednokierunkowych form przekazu wiedzy (metody podające), do bardziej złożonych, aktywizujących i zorientowanych na uczestnika strategii edukacyjnych. W przeszłości dominował autorytarny styl nauczania, oparty na dyscyplinie, posłuszeństwie i powtarzalności działań. Współcześnie, zgodnie z zasadami andragogiki i nowoczesnej pedagogiki wojskowej, coraz większy nacisk kładzie się na uczenie przez doświadczenie, pracę zespołową, rozwiązywanie problemów oraz refleksję nad własnym działaniem. Nowoczesne szkolenie uwzględnia różnorodność stylów uczenia się dorosłych, ich doświadczenie, motywację wewnętrzną oraz potrzebę zrozumienia celu kształcenia. Większy nacisk kładziony jest na metody praktyczne i problemowe, w szczególności na metody aktywizujące. Zmienia się też rola instruktora – z wykładowcy na mentora i przywódcę. Taka ewolucja sprzyja skuteczniejszemu przygotowaniu żołnierzy do działania w dynamicznym, nieprzewidywalnym środowisku operacyjnym oraz wzmacnia ich rozwój osobisty i zawodowy. Koniecznym podkreślenia jest, że metody praktyczne i problemowe nie wyparły nadal stosowanych i skutecznych metod podających, lecz w większym stopniu stały się ich uzupełnieniem.

Pedagogiczna rola instruktora wojskowego

Instruktor wojskowy (nauczyciel) jest, obok uczniów (szkolonych), jednym z dwóch podstawowych filarów kształcenia wojskowego²⁷. Instruktor wojskowy, jak każdy nauczyciel, winien kierować procesem uczenia się uczniów tak, aby nabyli oni względnie trwałych zmian w zachowaniu w toku poznania rzeczywistości²⁸. Nauczyciel musi posiadać kwalifikacje merytoryczne oraz metodyczne²⁹, a także określone predyspozycje i cechy osobowości³⁰. Koniecznym podkreślenia jest fakt, że pedagogiczna rola instruktora wojskowego odnosi się również do jego funkcji wychowawczej, gdyż instruktor nie tylko przekazuje wiedzę, ale również pełni rolę wychowawcy, mentora i wzoru do naśladowania.

Pedagogiczna rola instruktora wojskowego przejawia się w posiadaniu przez niego określonych kompetencji. Kompetencje są uświadomionymi przez człowieka dyspozycjami osiąganymi w ciągu życia poprzez wyuczenie. Co istotne, kompetencje są dostrzegane przez zewnętrznych obserwatorów i ujawniają się w pewnych standardach³¹.

Kompetencje pedagogiczne instruktora wojskowego należą do kompetencji społeczno-zawodowych. Posiadanie kompetencji pedagogicznych wymaga wiedzy teoretycznej z zakresu metodyki szkolenia wojskowego oraz umiejętności praktycznych związanych z realizacją procesu szkolenia, a więc jego planowaniem, organizowaniem, realizowaniem oraz kontrolą i oceną wyników szkolenia³². Kompetencje społeczne to „zdolność, posiadanie niezbędnych umiejętności do tego,

²⁶ Tamże, s. 25–26.

²⁷ Por. I. Urych, A. Mocarski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 132.

²⁸ K. Rubacha, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 26.

²⁹ K. Żegnalek, *Dydaktyka edukacji obronnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2003, s. 146.

³⁰ C. Kupisiewicz, *Dydaktyka...*, dz. cyt., s. 212.

³¹ I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza o bezpieczeństwie w procesie dydaktycznym. Kontynuacja i rozwój myśli pedagogicznej*, ASzWoj. Warszawa 2020, s. 76.

³² A. Urbanek, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 24.

by wywrzeć pożądaną wpływ na innych ludzi w sytuacjach społecznych³³. Michael Agryle wymienia następujące komponenty kompetencji społecznych³⁴:

- umiejętność nagradzania (udzielania wzmocnień pozytywnych, może przybierać formę komunikacji niewerbalnej jak np. uśmiech lub werbalnej – np. pochwała),
- empatia i podejmowanie ról,
- asertywność,
- komunikowanie się (werbalne i niewerbalne);
- korzystna autoprezentacja.

Kompetencje społeczne nauczyciela pozwalają mu na efektywne nawiązywanie relacji zarówno w wymiarze osobistym jak i zawodowym. Nauczyciel o dużych kompetencjach społecznych eksponuje kompetencje osobiste takich jak: motywacja, wytrwałość, podejmowanie inicjatyw, poczucie własnej wartości³⁵. Ponadto, cechuje go inteligencja emocjonalna (zdolność do rozumienia siebie i własnych emocji oraz kierowanie nimi tak, aby zrozumieć emocje innych ludzi), odpowiednio aktywność i reaktywność emocjonalna, ekstrawersja i otwartość na doświadczenia, a także spostrzeganie relacji społecznych i nadzieja na sukces³⁶.

Odnosząc się do kompetencji zawodowych, instruktor wojskowy, jak każdy nauczyciel powinien posiadać pewne określone kompetencje pozwalające na efektywną praktykę pedagogiczną³⁷. Za Januszem Bielskim wskazać należy, że każdy nauczyciel winien posiadać następujące kompetencje³⁸:

- prakseologiczne,
- komunikacyjne
- współdziałania,
- kreatywne,
- informacyjne,
- moralne.

Kompetencje prakseologiczne nauczyciela „wyrażają się w trafnym diagnozowaniu, skutecznym programowaniu, planowaniu i organizowaniu działań pedagogicznych, kontrolowaniu i ocenianiu efektów w procesie edukacyjnym³⁹. Co więcej, wiążą się z właściwym planowaniem zajęć przez nauczyciela, który uwzględni jednocześnie wiedzę o wpływie zadań, ćwiczeń i poleceń na poszczególne sfery rozwoju, kreuje integralne jednostki tematyczne, planuje i organizuje pracę grupową oraz twórczo organizuje proces edukacyjny⁴⁰.

³³ M. Agryle, *Psychologia stosunków międzyludzkich*, PWN. Warszawa 2002, s. 133.

³⁴ Zob. Tamże.

³⁵ A. Smoczyńska, *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Eurydice Sieć informacji o edukacji w Europie. Warszawa 2005, s. 16–17.

³⁶ K. Martowska, *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*, Liberi Libri. Warszawa 2012, s. 11.

³⁷ I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza...*, dz. cyt., s. 79.

³⁸ J. Bielski, *Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej. Piotrków Trybunalski 2010; cyt. za: I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza...*, dz. cyt., s. 79–80.

³⁹ I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza...*, dz. cyt., s. 79.

⁴⁰ Zob. I. Adamek, *Kompetencje nauczyciela do edukacji zintegrowanej* (w:) I. Adamek (red.): *Nauczyciel i uczeń w edukacji zintegrowanej w klasach I-III*, Wydawnictwo AP. Kraków 2001; cyt. za: Z. Zbróg, M. Kaleta-Witusiak, B. Walasek-Jarosz, *Kompetencje nauczyciela w zakresie sprawnego prowadzenia zajęć: casebook ze wskazówkami dla praktyków*, Staropolska Szkoła Wyższa w Kielcach. Kielce 2013, s. 146.

Kompetencje komunikacyjne instruktora umożliwiają mu prowadzenie dialogu ze szkolonym i przejawiają się w otwartości kontaktów w zakresie procesu dydaktycznego, zdolności empatycznego rozumienia, krytycznej (nie krytykanckiej) analizie poglądów oraz uświadomieniu, że punkt widzenia nauczyciela nie może mieć charakteru jedyne­go dobrego, lecz jednego z możliwych⁴¹. Jednak, w głównej mierze, kompetencje komunikacyjne „wyrażają się poprawnością i skutecznością operowania językiem w sytuacjach edukacyjnych”⁴².

Kompetencje kreatywne natomiast, związane są ze zdolnością do tworzenia nowych i wartościowych pomysłów oraz wprowadzanie ich w życie (innowacyjność)⁴³. Wią­żą się zatem z innowacyjnym i nieszablonowym działaniem nauczyciela⁴⁴.

Kompetencje informacyjne związane są ze sprawnym korzystaniem z nowoczesnych źródeł informacji⁴⁵, w szczególności ze stosowaniem technologii informacyjnych⁴⁶. Jest to szczególnie istotne, gdyż nowoczesne technologie informacyjne wspierają a niekiedy wręcz umożliwiają stosowanie poglądowych oraz problemowych (aktywizujących) metod szkolenia.

Kompetencje moralne „sprawiają, że nauczyciel posiada autorefleksję moralną, która wiąże się z jego własnym postępowaniem”⁴⁷. Skłaniają nauczyciela do refleksji nad tym, jak postępować wobec uczniów, by nie naruszać ich wewnętrznej wolności i podmiotowości, a jednocześnie pozostać wiernym własnym przekonaniom i wartościom moralnym⁴⁸.

Podsumowując, pedagogiczna rola instruktora wojskowego polega na wspieraniu wszechstronnego rozwoju szkolonych poprzez świadome i odpowiedzialne kierowanie procesem dydaktycznym i wychowawczym. Instruktor nie tylko przekazuje wiedzę wojskową, ale również kształtuje postawy, wartości i umiejętności społeczne uczniów, będąc dla nich mentorem i wzorem do naśladowania. Wymaga to od niego odpowiednich kompetencji pedagogicznych, takich jak umiejętność komunikacji, empatii, refleksji moralnej, a także zdolności do innowacyjnego działania i skutecznego planowania procesu nauczania.

Wyzwania i bariery pedagogizacji szkolenia wojskowego

Jak wspomiano, podstawowym zadaniem sił zbrojnych w czasie pokoju jest szkolenie. W związku z nieustannym rozwojem myśli pedagogicznej, zmiany w zakresie szkolenia nie mogły pominąć również wojska. Taki stan rzeczy niesie za sobą wiele barier i wyzwań.

Trudności może przysparzać pogodzenie tradycyjnego, hierarchicznego charakteru armii z pedagogicznymi ideami podmiotowości, dialogu i współpracy. Struktura wojskowa opiera się na dyscyplinie i jednoznacznej relacji przełożony–podwładny⁴⁹, co może utrudniać wdrażanie bardziej otwartych i refleksyjnych form

⁴¹ Z. Zbróg, M. Kaleta-Witusiak, B. Walasek-Jarosz, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 36.

⁴² I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza...*, dz. cyt., s. 80.

⁴³ Por. K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, GWP. Gdańsk 2007, s. 53–57.

⁴⁴ I. Urych, A. Orzyłowska, *Wiedza...*, dz. cyt., s. 80.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Zob. K. Myśliwiec, Kompetencje informacyjne w procesie kształcenia nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*. 2022, nr 20, s. 22.

⁴⁷ Z. Zbróg, M. Kaleta-Witusiak, B. Walasek-Jarosz, *Kompetencje...*, dz. cyt., s. 36.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Zob. np. Z. Leśniewski, *Szkolenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na progu trzeciej dekady XXI wieku*, ASzWoj. Warszawa 2019, s. 109–110.

nauczania. Dla wielu instruktorów takie podejście może być postrzegane jako zagrożenie dla autorytetu. Tymczasem pedagogizacja nie oznacza rezygnacji z dyscypliny, lecz jej uzupełnienie o elementy wychowania i wsparcia emocjonalnego, które budują trwałą motywację wewnętrzną i zaangażowanie.

Kolejną barierą jest niewłaściwe przygotowanie instruktorów. Będąc przygotowanymi merytorycznie, brakuje im przygotowania pedagogicznego, dotyczącego dydaktyki pracy ze szkolonymi⁵⁰. W efekcie proces szkolenia może być zdominowany przez schematyczne, podejście, które nie uwzględnia indywidualnych potrzeb uczniów ani możliwości wykorzystania potencjału grupy. Problem ten pogłębia się w sytuacji, gdy kształcenie instruktorów nie obejmuje komponentu pedagogicznego lub ogranicza go do minimum.

Istotnym wyzwaniem pozostaje również opór wobec zmiany, wynikający z utrwalonych wzorców kulturowych i organizacyjnych. W środowisku wojskowym wciąż pokutuje przekonanie, że „twarda szkoła” jest jedyną skuteczną drogą do ukształtowania żołnierza. Takie podejście ignoruje jednak złożoność współczesnych operacji militarnych, w których liczą się nie tylko posłuszeństwo i wytrzymałość fizyczna, ale również samodzielność, elastyczność, umiejętność współpracy i inteligencja emocjonalna⁵¹. Pedagogizacja odpowiada na te potrzeby, lecz wymaga zmiany mentalności całego systemu szkolenia.

Nie bez znaczenia pozostają także czynniki systemowe i organizacyjne, takie jak ograniczony czas szkolenia oraz presja realizacji programu w warunkach intensywnego tempa. Podkreślić należy, że „[...] cele edukacyjne (operacyjne) są trudne do osiągnięcia ze względu a zbyt dużą ilość treści kształcenia w stosunku do czasu przewidzianego na ich opanowanie”⁵². Te bariery wpływają na jakość procesu szkoleniowego i utrudniają pełne wdrożenie pedagogicznych standardów.

Wnioskując, pedagogizacja szkolenia wojskowego jest niezbędna dla dostosowania sił zbrojnych do wyzwań XXI wieku, jednak jej realizacja napotyka istotne trudności. Przełamanie tych barier wymaga systemowego podejścia: od reform programów kształcenia instruktorów, przez zmianę kultury organizacyjnej, aż po wprowadzenie mechanizmów wspierających rozwój kompetencji pedagogicznych w strukturach wojskowych. Tylko wówczas możliwe będzie stworzenie środowiska szkoleniowego, które nie tylko uczy, ale również wychowuje i rozwija żołnierza jako człowieka.

Zakończenie

Celem artykułu było usystematyzowanie wiedzy na temat pedagogicznych aspektów metodyki szkolenia wojskowego w kontekście zachodzących zmian. Realizacja przyjętego zamiaru wiązała się z rozwiązaniem problemu badawczego sformułowanego w postaci pytania: Jakie są kluczowe pedagogiczne aspekty metodyki szkolenia wojskowego i w jaki sposób wpływają one na efektywność procesu szkoleniowego żołnierzy? Podejmując próbę rozwiązania problemu należy wyjść od przyznania, że czynnikiem warunkującym gotowość i efektywność działania sił zbrojnych jest prawidłowo prowadzona metodyka szkolenia wojskowego, która łączy w sobie zarówno aspekty kształcenia, nauczania, uczenia się, jak i wychowania. Proces szkoleniowy w wojsku obejmuje nie tylko rozwój wiedzy

⁵⁰ Zob. I. Urych, A. Mocarski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 137.

⁵¹ Zob. np. H. Miler-Sławiczek, Przemiany wzorów osobowych żołnierzy w świetle procesu profesjonalizacji Wojska Polskiego, *Studia Edukacyjne*. 2018, nr 51/2018, s. 246.

⁵² I. Urych, A. Mocarski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 152.

i umiejętności technicznych, ale także kształtowanie postaw, wartości patriotycznych, dyscypliny i zdolności do współpracy w zespole, co jest niezbędne w warunkach realnego pola walki.

Szkolenie wojskowe adresowane jest przede wszystkim do osób dorosłych, co wymaga uwzględnienia specyficznych cech pedagogiki dorosłych — m.in. poszanowania doświadczenia życiowego żołnierzy, ich gotowości do samodzielnego uczenia się oraz potrzebę motywowania do ciągłego podnoszenia kwalifikacji. W ostatnich dekadach metodyka szkolenia przeszła istotne zmiany, od podejścia dominującego na metodach podających do bardziej aktywizujących. Takie metody sprzyjają rozwijaniu kreatywności, samodzielności myślenia oraz umiejętności rozwiązywania złożonych problemów, które są niezbędne w dynamicznych i nieprzewidywalnych warunkach walki.

Nie mniej ważną rolę w procesie szkoleniowym odgrywa instruktor wojskowy — osoba, która oprócz wiedzy merytorycznej i doświadczenia wojskowego powinna posiadać kompetencje pedagogiczne oraz społeczne. Jego zadaniem jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale także wychowywanie i budowanie odpowiednich postaw oraz motywowanie żołnierzy do ciągłego rozwoju. Wysoki poziom kwalifikacji i zaangażowania instruktorów przekłada się bezpośrednio na jakość szkolenia i gotowość bojową jednostek wojskowych.

Podsumowując, skuteczne szkolenie wojskowe jest fundamentem zapewniającym bezpieczeństwo i suwerenność państwa. Przygotowanie żołnierzy do pełnienia swoich funkcji w sposób profesjonalny i odpowiedzialny ma również wymiar społeczny, ponieważ wykształceni i zdyscyplinowani żołnierze mogą stać się wzorem obywatelskiego zaangażowania i lojalności wobec narodu. Wobec wyzwań współczesnego świata, gdzie zagrożenia mają coraz bardziej złożony charakter, ciągłe doskonalenie metodyki szkolenia wojskowego pozostaje nieodzownym elementem budowania skutecznej obronności państwa.

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi rozważania refleksyjno-teoretyczne na temat pedagogicznych aspektów metodyki szkolenia wojskowego. W związku z tym, że skuteczność zadań wykonywanych przez armię uwarunkowana jest odpowiednim jej wyszkoleniem, istotnym zagadnieniem staje się metodyka szkolenia wojskowego ściśle powiązana z pedagogiką. Wobec tego w artykule zwrócono uwagę na pedagogiczne ujęcie szkolenia wojskowego wraz ze specyfiką szkolenia dorosłych oraz pedagogiczną perspektywę metod szkolenia (kształcenia). Kolejne części artykułu stanowią rozważania na temat pedagogicznej roli instruktora (nauczyciela) oraz najistotniejszych wyzwań i barier w zakresie pedagogizacji metodyki szkolenia wojskowego. Dywagacje zakończono podsumowaniem poruszanych treści. W pracy wykorzystano teoretyczne metody badawcze: analizę, syntezę, abstrahowanie oraz wnioskowanie.

Słowa kluczowe: pedagogika, metodyka, szkolenie wojskowe

PRELIMINARY REFLECTIONS ON THE PEDAGOGICAL ASPECTS OF MILITARY TRAINING METHODOLOGY

Summary

This article is a reflective and theoretical reflection on the pedagogical aspects of military training methodology. Due to the fact that the effectiveness of tasks

performed by the army is conditioned by its appropriate training, the methodology of military training closely related to pedagogy becomes an important issue. Therefore, the article draws attention to the pedagogical approach to military training together with the specificity of adult training and the pedagogical perspective of training (education) methods. The subsequent parts of the article are reflections on the pedagogical role of the instructor (teacher) and the most important challenges and barriers in the field of pedagogy of military training methodology. The speculations are concluded with a summary of the discussed content. The theoretical research methods were used in the work: analysis, synthesis, abstraction and inference.

Keywords: pedagogy, methodology, military training

Bibliografia:

- Adamek, I., *Kompetencje nauczyciela do edukacji zintegrowanej*, [w:] *Nauczyciel i uczeń w edukacji zintegrowanej w klasach I-III*, Adamek I. (red.), Wydawnictwo AP. Kraków 2001.
- Agryle, M., *Psychologia stosunków międzyludzkich*, PWN. Warszawa 2002.
- Bereźnicki, F., *Podstawy dydaktyki*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Kraków 2007.
- Bielski, J., *Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej. Piotrków Trybunalski 2010.
- Instrukcja o działalności szkoleniowo-metodycznej*, Ministerstwo Obrony Narodowej. Warszawa 2009.
- Karawajczyk, W., *Kształcenie dorosłych w ujęciu andragogicznym*, *Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych*. 2009, nr 1/2009.
- Kupisiewicz, C., *Dydaktyka ogólna*, Oficyna Wydawnicza Graf Punkt. Warszawa 2002.
- Leśniewski, Z., *Szkolenie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej na progu trzeciej dekady XXI wieku*, ASzWoj. Warszawa 2019.
- Łaguna, M., *Szkolenia*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2004.
- Martowska, K., *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*, Liberi Libri. Warszawa 2012.
- Miler-Sławiczek, H., *Przemiany wzorów osobowych żołnierzy w świetle procesu profesjonalizacji Wojska Polskiego*, *Studia Edukacyjne*. 2018, nr 51/2018.
- Myśliwiec, K., *Kompetencje informacyjne w procesie kształcenia nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, *Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*. 2022, nr 20.
- Okoń, W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa 1998.
- Okoń, W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa 2011.
- Rubacha, K., *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplina* (w:) Kwieciński, Z., Śliwerski B. (red.): *Pedagogika*, cz. 1, PWN. Warszawa 2005.
- Smoczyńska, A., *Kompetencje kluczowe. Realizacja koncepcji na poziomie szkolnictwa obowiązkowego*, Eurydice Sieć informacji o edukacji w Europie, Warszawa 2005.
- Szmidt, K. J., *Pedagogika twórczości*, GWP., Gdańsk 2007.
- Urbanek, A., *Edukacja dla bezpieczeństwa: zarys metodyki szkolenia wojskowego*, Instytut Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Pomorskiej w Słupsku. Słupsk 2013.

- Urych, I., Mocarski, A., *Edukacja dla bezpieczeństwa: na gruncie teorii i doświadczeń*, ASzWoj. Warszawa 2023.
- Urych, I., Orzyłowska, A., *Wiedza o bezpieczeństwie w procesie dydaktycznym. Kontynuacja i rozwój myśli pedagogicznej*, ASzWoj. Warszawa 2020.
- Zbróg, Z., Kaleta-Witusiak, M., Walasek-Jarosz, B., *Kompetencje nauczyciela w zakresie sprawnego prowadzenia zajęć: casebook ze wskazówkami dla praktyków*, Staropolska Szkoła Wyższa w Kielcach. Kielce 2013.
- Żegnałek, K., *Dydaktyka edukacji obronnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2003.

Edyta MISKA-MAZGAJCZYK

Wyższa Szkoła Pedagogiczno–Techniczna w Koninie

EDUKACJA I KOMPETENCJE W ZMIENIAJĄCYM SIĘ ŚWIECIE

Wstęp

Współczesny świat charakteryzuje się dynamicznymi zmianami, które wpływają na wszystkie aspekty życia społecznego, gospodarczego i technologicznego. Globalizacja, postęp technologiczny oraz zmieniające się potrzeby rynku pracy stawiają przed systemami edukacyjnymi nowe wyzwania. W obliczu tych zmian, edukacja przestaje być jedynie procesem przekazywania wiedzy; staje się kluczowym narzędziem kształtującym kompetencje niezbędne do funkcjonowania w złożonym i często nieprzewidywalnym środowisku. W niniejszej pracy przyjrzymy się roli edukacji w rozwijaniu kompetencji, które są nie tylko odpowiedzią na aktualne potrzeby rynku pracy, ale także fundamentem przygotowania jednostek do życia w społeczeństwie obywatelskim.

Metodami badawczymi wykorzystanymi do osiągnięcia celów niniejszej pracy były synteza, analiza, a także wnioskowanie.

Edukacja

Dynamicznie zmieniające się okoliczności społeczne, ekonomiczne, geopolityczne sprawiają, że życie wokół nas nabiera coraz szybszego tempa. Jest tylko jedna droga, by odnaleźć się w tym rozpędzonym świecie na własnych warunkach. Kluczem do dokonywania właściwych wyborów zawsze będzie świadomość, a więc rozwój, czyli – edukacja. Rozwija nasze umiejętności, przygotowuje do życia społecznego, poszerza horyzonty, pomaga przystosować się do nowych warunków i radzić sobie z kryzysami. Dzięki procesowi uczenia się poznajemy świat i odkrywamy kim jesteśmy w jego kontekście.

Etymologia słowa „edukacja” pochodzi z łacińskiego terminu „educatio”, który oznacza „wychowanie” lub „kształcenie”. Słowo to wywodzi się z czasownika „educare”, który z kolei oznacza „prowadzić na zewnątrz”, „wychowywać” lub „kształcić”¹. Edukacja w znaczeniu etymologicznym odnosi się do procesu prowadzenia, nauczania, kształcenia i rozwijania jednostek, wyciągania z innego zastosowania i pomagania w rozwoju jej umiejętności oraz wiedzy².

„Edukacja czyni człowieka wolnym – bo pomaga zrozumieć świat, zachodzące w nim zjawiska i procesy, to droga do podjęcia właściwych życiowych decyzji, dokonania własnych wyborów i podążania wybraną ścieżką”³. Edukacja jest procesem wymiany wiedzy, poglądów; nauczyciel daje - uczeń/student - przyjmuje i odwrotnie, my nauczyciele też czerpiemy od innych, uczymy się od siebie nawzajem. Od młodych ludzi „cyfrowych tubylców” możemy nauczyć się wykorzystywać nowoczesne narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnej. Edukacja jako przestrzeń do realizowania różnych potrzeb w zależności od wieku,

¹ E. Sobol (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 178.

² M. Magda-Adamowicz, E. Pasterniak-Kobyłecka, A. Famuła-Jurczak (red.), *Edukacja. Wczoraj, dziś, jutro*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023, s. 126.

³ A. Herbatski, E. Krysztofik – Gogol (red.), *Edukacja w perspektywie wyzwań współczesności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, s. 342-343.

możliwości, to także uczenie się przez całe życie⁴. W edukacji nabieramy różnych doświadczeń, przeżywamy, doświadczamy. Trzeba przyjąć odpowiedzialność na siebie za uczenie się⁵.

Edukacja proces, w którym uczymy się strategii uczenia się, kompetencji. Według Tinbergena edukacja⁶ zależy od kontekstu kulturowego. Był on etologiem, czyli nauki o zachowaniach zwierząt. Jego badania w zakresie zachowań zwierząt i ludzi oraz ich rozwój mogą być postrzegane w kontekście kulturowym jako określone, w jaki sposób zachowanie, normy i tradycje kulturowe dotyczą procesów edukacyjnych i społecznych⁷.

Miejsce rodzica w edukacji

Rodzice postrzegają szkołę z innej perspektywy. Nauczyciel widzi ucznia w kontekście uczenia się, a rodzic przeważnie ma oczekiwania⁸. Czasami to niespełnione marzenia rodzica są przenoszone na dziecko, które nie ma predyspozycji ani zainteresowań związanych z danym obszarem. Rodzice nie zauważają deficytów rozwojowych swoich dzieci ani problemów z tym związanych. Rodzice decydują o systemie edukacji swoich dzieci, ale bazują na swoim doświadczeniu⁹. Ważna jest także odporność psychiczna w edukacji - przestrzeń, która daje realne korzyści: wiem, potrafię, a nie wiem - sprawdzam, poszukuję. Ważne, aby mieć świadomość swojej wiedzy i niewiedzy¹⁰. W edukacji towarzyszy nam proces socjalizacji – uczymy się reguł, poznajemy siebie, rozwijamy kompetencje miękkie. Edukacja to nieustanny rozwój, który towarzyszy nam w życia, kształtuje tożsamość i wspiera w zmieniającym się świecie¹¹. Dzisiejsza edukacja jest otwarta na każdego, bez względu na wiek i wcześniejsze doświadczenia.

Rozwijanie potencjału jednostki

Edukacja ma na celu rozwijanie potencjału jednostki, przygotowanie jej do życia w społeczeństwie, a także wyposażenie w umiejętności potrzebne do pełnienia różnych ról społecznych i zawodowych. Może obejmować różne dziedziny, takie jak nauki humanistyczne, ścisłe, artystyczne oraz techniczne. W szerszym ujęciu, edukacja wpływa na rozwój społeczny, gospodarczy i kulturowy, a jej jakość i dostępność są kluczowe dla postępu i dobrobytu społeczeństw¹². Dzięki edukacji zdobywa się umiejętności pozwalające być otwartym na świat i innych ludzi, jest się świadomym swoich praw, a także zdobywa się umiejętność krytycznego myślenia.¹³

⁴ M.J. Szymański, *Przyszłość edukacji. Szkoła przyszłości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2024, s. 49-51.

⁵ Bonar, J. Buły, A. (red.), *Poznać - Zrozumieć - Doświadczyc* Teoretyczne podstawy praktycznego kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji, Wydawnictwo Impuls Kraków 2011, s. 28.

⁶ A. Kokocińska, T. Kaleta, (2015) Behawioryzm i behavior - myśl filozoficzna i badania przyrodnicze Kosmos - biblioteka nauki.pl, Tom 64 nr 2 (307) s. 221-227.

⁷ A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja jutra. Wartości – Wychowanie – Kształcenie*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017, s. 141-142.

⁸ B. Chyrowicz, (2021) Widok stąd. Dlaczego działamy tak, a nie inaczej? books.google.com

⁹ J. Bałachowicz, (2017) *Edukacja wczesnoszkolna w procesie zmiany. Dyskurs standardów czy dyskurs wartości?* Lubelski Rocznik Pedagogiczny, bibliotekanauki.pl

¹⁰ K. Kuciński (2021) *Od niewiedzy do wiedzy i z powrotem*. Edukacja Ekonomistów i Menedżerów, econjournals.sgh.waw.pl

¹¹ A. Szczurek-Boruta, (2013) *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości* - researchgate.net

¹² A. Augustyn, (2020) *Zrównoważony rozwój miast w świecie idei smart city - repetytorium.uwb.edu.pl*

¹³ M. J. Szymański, *Edukacja w zmieniającym się społeczeństwie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2021, s. 26.

Edukacja to proces nabywania wiedzy, umiejętności, wartości i postaw, który odbywa się w różnych kontekstach, takich jak szkoły, uczelnie, rodzina czy środowisko społeczne.¹⁴ W efektywnym uczeniu się może pomóc określenie celu, do którego będziemy dążyć.

Kształtowanie postaw jako kluczowy element edukacji

Kształtowanie postaw w edukacji to proces, który ma na celu rozwijanie określonych wartości, przekonań i zachowań u uczniów. Jest to kluczowy element edukacji, który wpływa na rozwój jednostki oraz jej przyszłe zachowania w społeczeństwie. Oto kilka aspektów:¹⁵

1. Wartości i normy społeczne: Edukacja powinna promować wartości takie jak szacunek, tolerancja, odpowiedzialność czy empatia.
2. Krytyczne myślenie: Rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia jest istotne dla kształtowania postaw. Uczniowie powinni być zachęceni do analizy różnych punktów widzenia, zadawania pytań i formułowania własnych opinii.
3. Edukacja emocjonalna: Kształtowanie postaw wiąże się z rozwojem inteligencji emocjonalnej, rozpoznawania swoich emocji oraz rozumienia emocji innych ludzi.
4. Zaangażowanie społeczne: Angażowanie uczniów w działania na rzecz społeczności lokalnej (np. wolontariat) może pomóc w kształtowaniu postaw prospołecznych.
5. Uczenie przez doświadczenie: Metody aktywnego uczenia się, takie jak projekty, debaty czy symulacje, mogą skutecznie wpływać na postawy uczniów.
6. Refleksja: Zachęcanie uczniów do refleksji nad własnymi doświadczeniami i postawami pozwala im lepiej zrozumieć siebie i swoje miejsce w świecie.
7. Rola nauczyciela: Nauczyciele są „wzorami do naśladowania” i mają ogromny wpływ na postawy uczniów. Jednak uczniowie powinni iść własną drogą.

Kształtowanie postaw w edukacji jest długotrwałym procesem, który wymaga zaangażowania i współpracy zarówno nauczycieli, uczniów, jak i rodziców.

Kompetencje zawodowe nauczycieli

„Kompetencja to połączenie trzech atrybutów: wiedzy, umiejętności i postawy. Działania osoby kompetentnej, w danej dziedzinie, winny spełniać obowiązujące w danej społeczności/organizacji kryteria”¹⁶. Nauczyciela tworzy osobowość, wiedza i doświadczenie. Głównymi zaś wyróżnikami pracy nauczycielskiej są: autonomia, samodzielność, kreatywność, współpraca z ludźmi i instytucjami dbającymi o dobro dziecka. Profesjonalizm i kompetencje nauczyciela odzwierciedlają jego indywidualność¹⁷.

¹⁴ C. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne WSiP, Warszawa 2005, s. 93.

¹⁵ E. Lemańska-Lewandowska, (2009), *Kompetencje nauczyciela klas początkowych*, repozytorium.ukw.edu.pl

¹⁶ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kompetencja>, Balcerzyk, R. Balcerzyk, D. *Kompetencje* - researchgate.net

¹⁷ A. Kosek, (2016) *Kompetencje nauczyciela w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej - przegląd polskich podejść koncepcji teoretycznych Pedagogika Przedszkolna i - czasopismoippis.uken.krakow.pl*

Kompetencje zawodowe nauczycieli można skupić wokół kompetencji: specjalistyczne (merytoryczna); dydaktyczne; psychologiczne; praktyczno-moralne¹⁸.

Kompetencje specjalistyczne nauczycieli

Kompetencje specjalistyczne (merytoryczne) nauczycieli to zestaw umiejętności, wiedzy i doświadczenia, które pozwalają im skutecznie realizować proces nauczania i wychowania. Oto kluczowe aspekty tych kompetencji¹⁹:

1. Wiedza merytoryczna: Nauczyciel powinien posiadać wiedzę z zakresu przedmiotu, być na bieżąco z nowinkami w swojej dziedzinie, aby być atrakcyjnym dla uczniów.
2. Umiejętność planowania i organizacji procesu nauczania: Nauczyciel powinien tworzyć plany, programy oraz dostosowywać metody pracy do potrzeb uczniów.
3. Metodyka nauczania: Znajomość różnych metod i technik nauczania/uczenia się oraz umiejętność ich zastosowania w praktyce.
4. Umiejętności interpersonalne: Nauczyciel powinien nawiązywać pozytywne relacje z uczniami, rodzicami oraz innymi pracownikami. Ważne są umiejętności komunikacyjne, empatia.
5. Umiejętność oceny i monitorowania postępów uczniów: Nauczyciel powinien stosować różne formy oceniania, aby skutecznie monitorować postępy uczniów.
6. Umiejętności cyfrowe: W dobie technologii informacyjnej nauczyciel powinien biegle korzystać z narzędzi cyfrowych i umieć wykorzystywać je w procesie nauczania.
7. Umiejętność pracy w zespole: Nauczyciel powinien współpracować z innymi w celu wspierania uczniów i tworzenia sytuacji do pracy w grupie poprzez metodę projektu.
8. Rozwój zawodowy: Nauczyciel powinien być otwarty na ciągłe doskonalenie swoich umiejętności oraz poszerzanie wiedzy poprzez uczestnictwo w szkoleniach, kursach.
9. Zrozumienie różnorodności uczniów: Umiejętność pracy z uczniami o różnych potrzebach edukacyjnych, w tym uczniami z niepełnosprawnościami.
10. Kreatywność i innowacyjność: Nauczyciel powinien być w stanie wprowadzać nowe pomysły i podejścia do nauczania, aby angażować uczniów i stymulować ich rozwój.

Rozwijanie kompetencji specjalistycznych jest kluczowe dla osiągnięcia sukcesu w pracy nauczyciela oraz dla efektywnego wspierania uczniów w ich edukacji.

¹⁸ E. Lemańska-Lewandowska, (2009) *Kompetencje nauczyciela klas początkowych-repetytorium.ukw.edu.pl*

¹⁹ Z. Gajdzica, *Sytuacje trudne w opinii nauczycieli klas integracyjnych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2011, s.47-48.

Kompetencje dydaktyczne nauczycieli

Kompetencje dydaktyczne nauczycieli są kluczowe dla efektywnego nauczania i wspierania rozwoju uczniów. Oto obszary dotyczące kompetencji dydaktycznych.²⁰:

1. Planowanie i organizacja procesu dydaktycznego: Nauczyciel powinien umieć tworzyć programów nauczania oraz planów lekcji dostosowane do potrzeb uczniów. Powinien określać cele i efekty kształcenia oraz monitorować postępy uczniów.
2. Znajomość metod i form pracy dydaktycznej: Wiedza na temat różnych metod uczenia się, stosowania różnych stylów uczenia się uczniów, a także ich różnych inteligencji.
3. Umiejętności komunikacyjne: Zdolność do efektywnej komunikacji, umiejętności aktywnego słuchania oraz udzielania konstruktywnej informacji zwrotnej.
4. Motywowanie uczniów: Umiejętność inspirowania i motywowania uczniów do nauki oraz rozwijania ich zainteresowań. Zdolność do tworzenia pozytywnej atmosfery.
5. Ocena i ewaluacja: Zdolność do analizy wyników uczniów i dostosowywania metod nauczania w oparciu o te dane. Ocenianie ma zapewnić informacje zwrotne.
6. Rozwój osobisty i zawodowy: Powinien doskonalić swoje umiejętności dydaktyczne i w obszarze osobistym oraz poszerzać wiedzę o nowoczesne trendy w edukacji.
7. Integracja technologii w nauczaniu: Nauczyciel powinien korzystać z narzędzi technologicznych w procesie nauczania, takich jak tablice interaktywne, platformy e-learningowe, czy aplikacje edukacyjne.
8. Praca z uczniami o różnych potrzebach edukacyjnych: Zdolność do dostosowywania metod nauczania do uczniów z różnymi trudnościami oraz umiejętność pracy z uczniami zdolnymi.

Posiadanie tych kompetencji pozwala nauczycielom efektywnie wspierać rozwój uczniów i tworzyć inspirujące środowisko edukacyjne.

Kompetencje psychologiczne nauczycieli

Kompetencje psychologiczne nauczycieli są kluczowe dla efektywnego nauczania oraz budowania pozytywnych relacji z uczniami. Oto kilka istotnych kompetencji psychologicznych, które powinien posiadać nauczyciel²¹:

1. Empatia: Nauczyciel powinien dostrzegać potrzeby i problemy uczniów oraz reagować na nie w sposób wspierający ich rozwój. Zrozumienie perspektywy ucznia i okazywanie empatii są kluczowe dla tworzenia pozytywnej atmosfery.
2. Komunikacja interpersonalna: Zdolność do skutecznego przekazywania informacji oraz aktywnego słuchania, nauczyciel powinien umieć jasno formułować myśli.

²⁰ J. Mrzygłocka-Chojnacka, (2014) *Rola i czynniki zaufania w działalności organizacji zorientowanych społecznie [w:] M. Pawlak, Ł. Srokowski (red.), Pomiedzy i wewnątrz: instytucje, organizacje i ich dzialania, Wydawnictwo Instytut Profilaktyki i Resocjalizacji Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2014, s. 159-176.*

²¹ Warchoł, T. (2023) *Rozwijanie myslenia komputacyjnego w edukacji wczesnoszkolnej - repetytorium.ur.edu.pl*

3. Zarządzanie grupą: Umiejętność organizowania pracy w klasie, utrzymania porządku oraz budowania atmosfery sprzyjającej nauce, motywowania uczniów i rozwiązywać konflikty, a najlepiej zapobiegać im.
4. Znajomość rozwoju dziecka: Wiedza na temat etapów rozwoju psychicznego i emocjonalnego dzieci i młodzieży.
5. Umiejętności diagnostyczne: Zdolność do rozpoznawania trudności uczniów, zarówno w zakresie nauki, jak i emocji, którzy mogą potrzebować dodatkowego wsparcia.
6. Wsparcie emocjonalne: W dzisiejszych czasach to wsparcie emocjonalne dotyczy także rodziców uczniów, którzy nie zawsze radzą sobie z deficytami swoich dzieci.
7. Umiejętność pracy z różnorodnością: Nauczyciel powinien być otwarty na różnice i umieć dostosować swoje podejście do indywidualnych potrzeb uczniów.
8. Refleksyjność: Umiejętność krytycznej analizy własnej pracy oraz gotowość do ciągłego rozwoju i uczenia się na podstawie doświadczeń.

Posiadanie tych kompetencji psychologicznych pozwala nauczycielom lepiej wspierać swoich uczniów w procesie nauki oraz w ich rozwoju osobistym i emocjonalnym.

Kompetencje praktyczno-moralne nauczyciela

Kompetencje praktyczno-moralne są kluczowe w procesie edukacyjnym, ponieważ nauczyciel oddziałuje na uczniów oraz na ich rozwój osobisty i społeczny. Oto kilka aspektów tych kompetencji²²:

1. Etyka zawodowa: Nauczyciel powinien przestrzegać zasad etyki, które obejmują uczciwość, sprawiedliwość, szacunek dla uczniów oraz ich rodzin.
2. Modelowanie wartości: Postawy nauczycieli, zachowania i wartości mają wpływ na uczniów, dlatego ważne jest, aby były pozytywne.
3. Umiejętności komunikacyjne: Nauczyciel powinien komunikować się z innymi, budując relacje oparte na zaufaniu, być świadomy swojego języka ciała, mimiki i tonu głosu, które mogą wpływać na odbiór komunikatów.
4. Rozwiązywanie konfliktów: Nauczyciel powinien być w stanie radzić sobie z konfliktami w klasie, stosując konstruktywne metody mediacji i negocjacji.
5. Refleksyjność: Umiejętność krytycznej analizy własnej praktyki pedagogicznej oraz gotowość do uczenia się na podstawie własnych doświadczeń i działań.
6. Promowanie równości i różnorodności: Nauczyciel powinien dążyć do tworzenia środowiska, w którym każdy uczeń czuje się akceptowany i szanowany.
7. Zarządzanie klasą: Umiejętność organizowania i prowadzenia zajęć w sposób, który sprzyja współpracy, zaangażowaniu i poczuciu odpowiedzialności wśród uczniów.

Kompetencje praktyczno-moralne nauczyciela są niezbędne do tworzenia pozytywnego środowiska edukacyjnego, w którym uczniowie mogą rozwijać swoje

²² P. Alheit, P., *Teoria biografii jako fundament pojęciowy uczenia się przez całe życie. Teraźniejszość–Człowiek–Edukacja*, [w:] *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2015, Tom 18, numer 4(72), s. 23-34.

umiejętności i wartości. Kompetencje komunikacyjne nauczycieli są kluczowe dla efektywnego nauczania i budowania relacji.²³

Rozwijanie kompetencji przyszłości wśród nauczycieli

„Pojęcie kompetencji zostało wprowadzone przez N. Chomsky'ego posługiwali się nim C. Levi-Strauss oraz liczni kontynuatorzy myśli J. Piageta, określając w ten sposób odpowiednio kulturowe oraz poznawczo-rozwojowe potencje jednostek. Cechą wspólną wymienionych koncepcji było przypisywanie nazwy kompetencji właściwościom ludzkiej psychiki jeszcze nieukształtowanym, istniejącym zaledwie w formie załączkowej”²⁴.

W kompetencjach twardych warto zwrócić uwagę na opracowany przez Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk podział pięć grup kompetencji nauczycielskich: pragmatyczne, współdziałania, komunikacyjne, kreatywne, informatyczno-medialne²⁵.

Kluczowe kompetencje pragmatyczne nauczycieli

Kompetencje pragmatyczne nauczycieli to zestaw umiejętności i wiedzy, które pozwalają im efektywnie działać w praktycznych sytuacjach edukacyjnych. Oto kluczowe kompetencje pragmatyczne nauczycieli²⁶:

1. Umiejętności komunikacyjne: Zdolność do jasnego i zrozumiałego przekazywania informacji. Zdolność do prowadzenia konstruktywnej dyskusji i udzielania feedbacku.
2. Zarządzanie klasą: Umiejętność organizacji przestrzeni edukacyjnej sprzyjający nauce, techniki motywowania uczniów oraz radzenia sobie z trudnościami.
3. Planowanie i organizacja zajęć: Zdolność do integrowania różnych form aktywności w uczeniu się, oceny efektywności prowadzonych zajęć.
4. Rozwiązywanie problemów: Umiejętność znajdowania kreatywnych rozwiązań oraz podejmowania decyzji w sytuacjach kryzysowych.
5. Refleksyjność: Umiejętność krytycznej analizy własnej pracy i podejmowanych działań, otwartość na informację zwrotną oraz chęć do ciągłego doskonalenia się.
6. Współpraca i praca zespołowa: Zdolność do współpracy z innymi nauczycielami, specjalistami oraz rodzicami, umiejętność budowania pozytywnych relacji w zespole.
7. Znajomość technologii edukacyjnych: Umiejętność wykorzystania nowoczesnych narzędzi i zasobów w procesie nauczania, zdolność do integracji technologii.

Kompetencje pragmatyczne są niezbędne dla nauczycieli, aby mogli efektywnie wspierać rozwój uczniów i tworzyć inspirujące środowisko edukacyjne.

²³ M. Rozenbajgier, *Środowisko wychowawcze*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2020, s. 224.

²⁴ Aksman, J. Nieciuński, St. (red.), *Proces uczenia się przez całe życie. Aspekty kształtowania kompetencji nauczycielskich*, Wydawnictwo Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012, s. 13.

²⁵ Muszkieta, R. *Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego*, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/5498/edition/9794/content>

²⁶ Z. Sirojć (red.), *Problemy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2021, s. 173-175.

Kompetencje współdziałania

Kompetencje współdziałania w kontekście KNP PAN mogą obejmować kilka kluczowych obszarów²⁷:

1. Współpraca międzyinstytucjonalna: KNP PAN współdziała z innymi instytucjami naukowymi, uczelniami oraz organizacjami pozarządowymi w celu promowania badań pedagogicznych oraz wdrażania innowacyjnych rozwiązań w edukacji.
2. Interdyscyplinarność: Współpraca z przedstawicielami różnych nauk w celu wzbogacenia badań oraz lepszego zrozumienia procesów edukacyjnych.
3. Tworzenie standardów i wytycznych: KNP PAN może uczestniczyć w opracowywaniu standardów dotyczących kształcenia nauczycieli, programów nauczania oraz metod nauczania, co wymaga współpracy z różnymi interesariuszami.
4. Organizacja konferencji i seminariów: KNP PAN organizuje wydarzenia naukowe, które sprzyjają wymianie wiedzy i doświadczeń między badaczami, praktykami.
5. Wspieranie projektów badawczych: KNP PAN może angażować się w projekty badawcze, które wymagają współpracy z innymi instytucjami edukacyjnymi.
6. Promowanie badań i publikacji: Współdziałanie w zakresie publikacji wyników badań oraz promowanie ich wśród szerszej społeczności edukacyjnej i naukowej.
7. Edukacja i rozwój zawodowy: KNP PAN może inicjować programy doskonalenia zawodowego dla nauczycieli, co wymaga współpracy z różnymi instytucjami.

Te kompetencje współdziałania są istotne dla efektywnego funkcjonowania KNP PAN oraz dla rozwoju pedagogiki w Polsce.

Kompetencje kreatywne

Kompetencje kreatywne to umiejętności, które umożliwiają jednostkom generowanie nowych pomysłów, rozwiązywanie problemów w innowacyjny sposób oraz wprowadzanie oryginalnych rozwiązań w różnych dziedzinach życia i pracy. W kontekście Polskiej Akademii Nauk (PAN) kompetencje te mogą odnosić się do różnych obszarów badawczych i projektów, w których naukowcy starają się rozwijać nowe teorie, metody oraz technologie²⁸.

Niektóre z kluczowych kompetencji kreatywnych mogą obejmować:

1. Myślenie krytyczne: Umiejętność analizy i oceny informacji oraz argumentów w sposób obiektywny.
2. Innowacyjność: Zdolność do tworzenia nowych pomysłów lub ulepszania istniejących rozwiązań.
3. Elastyczność myślenia: Umiejętność dostosowywania się do zmieniających się okoliczności i otwartość na nowe pomysły.
4. Współpraca: Umiejętność pracy w zespole, dzielenia się pomysłami i budowania na pomysłach innych.

²⁷ Czerepaniak-Walczak, M. (2015) Sprawozdanie z działalności zespołów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk Zespołu ds. Polityki Szkolnictwa Wyższego - journals.pan.pl

²⁸ M. Wawrzak-Chodaczek, (2020) *Badania nad nowymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w edukacji i komunikacji w Polsce. Badacze, ośrodki, problemy badań*, [w:] Studia z Teorii Wychowania, Tom IX, nr 2(31), s. 55-73.

5. Umiejętności komunikacyjne: Zdolność do jasnego wyrażania myśli oraz efektywnego słuchania innych.

W kontekście badań naukowych, kompetencje kreatywne są niezbędne do podejmowania innowacyjnych wyzwań i nowatorskich rozwiązań w różnorodnych dziedzinach.

Kompetencje technologiczne

Kompetencje informatyczno-medialne obejmujące posługiwanie się komputerem i innymi urządzeniami elektronicznymi, bezpieczne korzystanie z Internetu, aplikacji i oprogramowania, nowych inteligentnych technologii cyfrowych oraz umiejętność stosowania metod pochodzących z informatyki przy programowaniu i tworzeniu rozwiązań²⁹.

To umiejętność dokonywania wyborów treści medialnych, ich analizy, interpretacji, znajomości zasad etyki, bezpieczeństwa korzystania z mediów. To także umiejętność tworzenia nowych treści, dzielenia się wiedzą, opiniami i świadomego korzystania z nich.

Kompetencje przyszłości

Rozwijanie kompetencji przyszłości wśród nauczycieli jest kluczowym elementem, który wpływa na jakość edukacji oraz przygotowanie uczniów do wyzwań, jakie niesie ze sobą współczesny świat.³⁰ Wykorzystują platformy e-learningowych, które umożliwiają nauczycielom zdobywanie nowych umiejętności w elastycznym czasie. Rozwijanie kompetencji przyszłości wśród nauczycieli to proces wieloaspektowy, który wymaga zaangażowania zarówno samych nauczycieli, jak i instytucji edukacyjnych. Dzięki ciągłemu kształceniu, wykorzystaniu technologii oraz współpracy, nauczyciele będą lepiej przygotowani do wychowania przyszłych pokoleń w dynamicznie zmieniającym się świecie.

Proces uczenia się przez całe życie

Proces uczenia się przez całe życie (ang. lifelong learning) to koncepcja, która zakłada, że nauka nie kończy się na formalnej edukacji, ale trwa przez całe życie. Obejmuje ona różnorodne formy zdobywania wiedzy i umiejętności, które mogą mieć miejsce w różnych kontekstach (w pracy, w domu).

Oto kilka kluczowych aspektów tego procesu³¹:

1. Elastyczność i adaptacyjność: Uczenie się przez całe życie wymaga otwartości na zmiany i chęci dostosowywania się do nowych okoliczności, technologii czy trendów, korzystając z różnych źródeł, takich jak książki, kursy online, podcasty. Adaptacyjność w uczeniu się - to zdolność do szybkiego reagowania na zmieniające się warunki, takie jak nowe technologie, zmiany w rynku pracy, dostosowanie strategii do przyszłych wyzwań.
2. Różnorodność form nauki: Uczenie się może zachodzić w wielu formach, w tym poprzez kursy online, samodzielne studiowanie, warsztaty, a także

²⁹ T. Warchoń, (2023) *Rozwijanie myślenia komputacyjnego w edukacji wczesnoszkolnej* repozytorium.ur.edu.pl

³⁰ K. Lipka-Szostak, *Raport dotyczący roli trenera i trenerki w szkoleniach e-learningowych w Polsce* - stowarzyszeniestop.pl

³¹ M. Ciszewska-Mlinarić, S. Hałas-Dej, G. Mazurek, *Kompetencje przyszłości i przyszłość edukacji* - researchgate.net

nieformalne uczenie się, a także dostosowanie metody do własnych potrzeb i stylu uczenia się.

3. Motywacja i cele: Zdaniem psychologów motywacja w dużym stopniu nabywana jest wraz z rozwojem człowieka. „nie może stworzyć wystarczającej i stabilnej podstawy nauki szkolnej w ogóle, a program nauczania w szczególności. [...] Wzmocni orientację na działania przynoszące natychmiastową satysfakcję, a nie na wartości. Przeciwnie niż twierdzą niektórzy psychologowie, wewnątrznie motywowani uczniowie nie są trwale umotywowani. W konsekwencji uczniowie, którzy polegają wyłącznie na motywacji wewnętrznej, skłonni są bagatelizować dużą część szkolnych obowiązków. Dlaczego zatem uczniowie ciężko pracują? [...]”³²
4. Kontekst społeczny: Uczenie się często zachodzi w interakcji z innymi. Współpraca z innymi, dzielenie się doświadczeniami oraz uczestnictwo w grupach wsparcia lub społecznościach uczących się może znacząco wzbogacić proces nauki. Lew Siemionowicz Wygotski i Rudolph H. Schaffer środowisko społeczne nazywają „kontekstem”. Kontekst „jest tworem wielowarstwowym: zaznaczają się tu wpływy historii, polityki, ekonomii, techniki, literatury. Kontekst jest nieodłączną częścią środowiska społecznego, do którego należy dziecko. Specyficznym kontekstem jest środowisko klasy szkolnej” (Filipiak, 2011, s. 58).
5. Technologia jako narzędzie: Kluczowe narzędzia do uczenia się: Platformy e-learningowe - Moodle, Blackboard, Google Classroom – te platformy dostępu do programów, materiałów edukacyjne, zadania i testy. Dzięki nim uczniowie mogą uczyć się w swoim własnym tempie.
6. Samodzielność w nauce: „Samodzielność w nauce jest dostępna w ramach całego życia, pozwala na uzyskanie dostępu do samodzielnego zarządzania edukacyjnymi, dodatkowymi wyzwaniami oraz zdobywaniem wiedzy w sposób niezależny.” Samodzielność w uczeniu się bez nadzoru to umiejętności, które rozwijają się w dłuższym czasie, pod warunkiem, że uczniowie przejmują inicjatywę.³³
7. Refleksja nad własnym uczeniem się: Uczniowie powinni zrozumieć, że to od nich zależy, jak się będą uczyć, co najbardziej pomogło mi w uczeniu się. „Uczenie się przez całe życie sprzyja osobistemu rozwojowi, poszerzaniu horyzontów i wzbogacaniu życia. Elastyczność i adaptacyjność w uczeniu się przez całe życie są nie tylko umiejętnościami, ale także postawami, które można rozwijać. Wymagają one otwartości na nowe doświadczenia, gotowości do podejmowania wyzwań oraz umiejętności dostosowywania się do zmieniającego się świata. Osoby elastyczne i adaptacyjne lepiej radzą sobie ze stresem związanym z niepewnością i zmianami”³⁴. Uczenie się przez całe życie jest kluczowym elementem adaptacji do dynamicznie zmieniającego się świata.

Podsumowanie

Edukacja i kompetencje w zmieniającym się świecie muszą być elastyczne i dostosowane do szybko zmieniających się warunków. Kluczowe jest, aby

³² J. Brophy, *Motywowanie uczniów do nauki*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002, s. 47.

³³ M.J. Szymański, *Przyszłość edukacji. Szkoła przyszłości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2024, s. 57-68.

³⁴ M. J. Szymański, *Edukacja w zmieniającym się społeczeństwie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2021, s. 161-165.

promować rozwój umiejętności, które pozwolą jednostkom prosperować w złożonym i zróżnicowanym świecie. W obliczu dynamicznych zmian technologicznych, globalizacji i zmieniających się rynków pracy, tradycyjne modele edukacji muszą ewoluować, aby sprostać nowym wyzwaniom. Współczesna edukacja powinna kłaść nacisk na rozwijanie umiejętności krytycznego myślenia, kreatywności, umiejętności interpersonalnych oraz zdolności do uczenia się przez całe życie. Wzrost znaczenia technologii, w tym sztucznej inteligencji i automatyzacji, wymaga również, aby programy nauczania integrowały kompetencje cyfrowe oraz umiejętności techniczne. Ważne jest również, aby edukacja była dostępna dla wszystkich, co przyczynia się do równości szans i społecznego rozwoju. Wspieranie różnorodności w edukacji oraz dostosowywanie metod nauczania do indywidualnych potrzeb uczniów stają się kluczowymi aspektami.

Streszczenie

Przedmiotem niniejszego artykułu jest edukacja jako proces nabywania wiedzy, umiejętności, wartości i postaw, który odbywa się w różnych kontekstach, takich jak szkoły, uczelnie, rodzina czy środowisko społeczne. Obejmuje zarówno formalne kształcenie, jak i naukę nieformalną, a także samokształcenie. A rozwijanie kompetencji zawodowych nauczycieli zwłaszcza psychologicznych jest kluczowe dla osiągnięcia sukcesu w jego pracy oraz dla efektywnego wspierania uczniów w edukacji oraz w ich rozwoju osobistym i emocjonalnym. Uczenie się przez całe życie jest nie tylko sposobem na rozwój osobisty i zawodowy, ale również kluczowym elementem adaptacji do dynamicznie zmieniającego się świata. Wspiera ono innowacyjność, kreatywność oraz umiejętność rozwiązywania problemów, co jest niezwykle ważne w dzisiejszym społeczeństwie.

Słowa kluczowe: edukacja, kompetencje zawodowe nauczycieli, uczenie się przez całe życie

EDUCATION AND COMPETENCES IN A CHANGING WORLD

Summary

The subject of this article is education as a process of acquiring knowledge, skills, values, and attitudes, which takes place in various contexts such as schools, universities, family, or the social environment. It encompasses both formal education and informal learning, as well as self-directed learning. Developing professional competencies for teachers, especially psychological ones, is crucial for achieving success in their work and for effectively supporting students in their education and personal and emotional development. Lifelong learning is not only a means of personal and professional growth but also a key element for adapting to a rapidly changing world. It fosters innovation, creativity, and problem-solving skills, which are extremely important in today's society.

Keywords: education, professional competencies of teachers, lifelong learning

Bibliografia:

- Brophy, J., *Motywowanie uczniów do nauki*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002.
 Gajdzica Z., *Sytuacje trudne w opinii nauczycieli klas integracyjnych*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2011.
 Kupisiewicz, C., *Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne WSiP, Warszawa 2005.

- Rozenbajgier, M., *Środowisko wychowawcze*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2020.
- Szymański, M. J., *Edukacja w zmieniającym się społeczeństwie*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2021.
- Szymański, M. J., *Przyszłość edukacji. Szkoła przyszłości*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2024.
- Aksman, J. Nieciński, St. (red.), *Proces uczenia się przez całe życie. Aspekty kształtowania kompetencji nauczycielskich*, Wydawnictwo Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o. – Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2012.
- Bonar, J. Buły, A. (red.), *Poznać - Zrozumieć - Doświadczyć Teoretyczne podstawy praktycznego kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji*, Wydawnictwo Impuls Kraków 2011
- Herbatski, A., Krysztofik–Gogol, E. (red.), *Edukacja w perspektywie wyzwań współczesności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Kamińska A., Oleśniewicz P. (red.), *Edukacja jutra. Wartości – Wychowanie – Kształcenie*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Humanitas, Sosnowiec 2017.
- Magda-Adamowicz, M., Pasterniak-Kobyłecka, E., Famuła-Jurczak, A. (red.), *Edukacja. Wczoraj, dziś, jutro*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023.
- Sirojć, Z. (red.), *Problemy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2021
- Sobol, E. (red.), *Mały słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Mrzygłocka-Chojnacka, J., *Rola i czynniki zaufania w działalności organizacji zorientowanych społecznie [w:] M. Pawlak, Ł. Srokowski (red.), Pomiędzy i wewnątrz: instytucje, organizacje i ich działania*, Wydawnictwo Instytut Profilaktyki i Resocjalizacji Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2014.
- Alheit, P., *Teoria biografii jako fundament pojęciowy uczenia się przez całe życie. Teraźniejszość–Człowiek–Edukacja*, [w:] *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, 2015 Tom 18, numer 4(72).
- Kokocińska, A., Kaleta, T., *Behawioryzm i behavior - myśl filozoficzna i badania przyrodnicze Kosmos - biblioteka nauki.pl*, 2015 Tom 64 nr 2 (307).
- Wawrzak-Chodaczek, M., *Badania nad nowymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w edukacji i komunikacji w Polsce. Badacze, ośrodki, problemy badań*, [w:] *Studia z Teorii Wychowania*, 2020 Tom IX, nr 2(31).
- Augustyn, A., *Zrównoważony rozwój miast w świecie idei smart city - repetytorium.uwb.edu.pl* 2020.
- Bałachowicz, J., *Edukacja wczesnoszkolna w procesie zmiany. Dyskurs standardów czy dyskurs wartości?* Lubelski Rocznik Pedagogiczny, bibliotekanauki.pl. 2017.
- Chyrowicz, B., *Widok stąd. Dlaczego działamy tak, a nie inaczej?* books.google.com 2021.
- Ciszewska-Mlinarič, M., Hałas-Dej, S., Mazurek, G., *Kompetencje przyszłości i przyszłość edukacji* - researchgate.net
- Czerepaniak-Walczak, M., *Sprawozdanie z działalności zespołów przy Komitecie Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk Zespołu ds. Polityki Szkolnictwa Wyższego* - journals.pan.pl 2015.
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kompetencja>, Balcerzyk, R. Balcerzyk, D. *Kompetencje* - researchgate.net
- Kosek, A., *Kompetencje nauczyciela w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej - przegląd polskich podejść koncepcji teoretycznych Pedagogika Przedszkolna i- czasopismoippis.uken.krakow.pl* 2016.

- Kuciński, K., *Od niewiedzy do wiedzy i z powrotem*. Edukacja Ekonomistów i Menedżerów, 2021 econjournals.sgh.waw.pl
- Lemańska-Lewandowska, E., (2009), *Kompetencje nauczyciela klas początkowych*, repozytorium.ukw.edu.pl
- Lipka-Szostak, K., *Raport dotyczący roli trenera i trenerki w szkoleniach e-learningowych w Polsce* - stowarzyszeniestop.pl
- Muszkiet, R. *Ocenianie osiągnięć uczniów przez nauczycieli wychowania fizycznego*, <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/5498/edition/9794/content>
- Szczurek-Boruta, A., *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości* - researchgate.net. 2013.
- Warchoń, T., *Rozwijanie myślenia komputacyjnego w edukacji wczesnoszkolnej* - repetitorium.ur.edu.pl 2023.